

LETOPIŠ
MATICE SLOVENSKE

ZA LETO 1892.

UREDIL
ANTON BARTEL

ZALOŽILA IN IZDALA
MATICA SLOVENSKA

V LJUBLJANI
NATISNILA „NARODNA TISKARNA“

1892

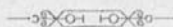
LETOPIS
MATICE SLOVENSKE

ZA LETO 1892.

UREDIL

ANTON BARTEL

ZALOŽILA IN IZDALA

MATICA SLOVENSKA

Heinrich Tschekowitsch

V LJUBLJANI

NATISNILA „NARODNA TISKARNA“

1892

Vsebina.

	Na strani :
1. Dr. K. Štrekelj: Iz besednega zaklada narodovega . . .	1—50.
2. Dr. Matija Murko: Enklitike v slovenščini	51—86.
3. Ivan Steklasa: Jošt Josip Turn	87—120.
4. I. Navratil: Slovenske národne vraže in prazne vére (Dalje)	121—177.
5. Anton Koblar: Zgodovina železarstva na Kranjskem . .	178—200.
6. Dr. Simon Šubic: O načinih skladanja števil	201—221.
7. V. Oblak: Popravki in dostavki spisu „Doneski k historični slovenski dialektologiji“. II	222—223.
8. Ivan Tomšič: Bibliografija slovenska	224—240.
9. E. Lah: Letopis „Matiče Slovenske“:	
I. Poročilo o delovanji „Matiče Slovenske“ v dobi od 1/10. 1891 do 31/10. 1892	241—249.
II. Računsko poročilo	250—255.
III. Poročilo o društveni knjižnici	256—258.
IV. Upravništvo „Matiče Slovenske“ za l. 1892.	259—260.
V. Imenik udov „Matiče Slovenske“ l. 1892.	261—301.
VI. Umrli ustanovniki	301.
VII. Društva, ktera z „Matico Slovensko“ zame- njujejo knjige	302.
VIII. Društvena književna zaloga	303—304.

030023703

Iz besednega zaklada narodovega.

Spisal dr. K. Štrekelj.

Na naslednih stranéh podajam majhen prispévek k slovenskemu slovarju, obsegajoč take besede, ki so mu — izvzemši morda kakih deset — dosedaj bile ali popolnoma nezname ali vsaj ne znane v spodaj podanih oblikah, zvezah in pomenih. Sevéda zbirka ne obsega samó domače robe, ampak tudi tujke; saj so té postale ravno takó lastnina narodova, kakor domačinke, in ločiti jih vé od teh navadno samó strokovnjak. Ne samó smešen, ampak celó škodljiv se mi zdí strah pred njimi, kateri sedaj pretresa kostí skoraj vsem slovenskim pisateljem in pisacem, „pridno nam bogatečim jezik borni“ z „veresijami“ in drugimi turškimi nepotrebnicami, ki stopajo na mesto kulturnih besed, znanih vsi zapadni Evropi. Kaj neki naj rečemo možu, ki je do danes še pisal n. p. *peljali* smo se v Ljubljano, jutri pa obrne hrbet ti vsemu slovenskemu svetu znani besedi, o kateri še ne vemo za trdno, odkod je prav za prav, ter začne pisati, vezli smo se v Ljubljano? Razložek je pač le ta, da je v drugem primeru *ón vedé* šel *krást*, v prvem pa je rabil le besedo, katero si je *narod nevedé izposodil*. Kaj je večí greh? Grozno je, kakó naglo se pri nas daje slovó starim udomačenim besedam, in kake mačehe se postavljajo potém na njih mesto — in zakaj? Zató, ker je tá in tá slišal le zvoniti, da je tá in tá beseda tuja, — in že jo je obsodil! Kedór misli, da more jezik izhajati brez izposojenih besed, tá ne pozná življenja jezikovega. Le pridno naj puka in zameta tujke, in obilo naj dobi posnemovávcev! Kmalu bomo videli, kako bo govoril narod, ako bo vzprejel njegova načela: ne bo mu nazadnje ostajalo drugega, kakor v čistem narodnem jeziku — skoraj bi rekel — lajati!

Spodaj priobčena zbirka obsega do malega samó besede s Primorskega, ter je potemtakem nekako dopolnilo lepih Erjavčevih podatkov „Iz potne torbe.“ Znesli so mi jo ti-le gospodje: Janez Jereb, uradnik v finančnem ministerstvu na Dunaji, — Jožef Kenda, učitelj na Ljubušnjem, ki mi je predlanskim izročil prav lepo zbirko menj znanih besed iz svojega rojstvenega kraja Temljin in od drugó na Tolminskem, kjer je učiteljeval, — in Janez Kokošar, župnik v Šebreljah, znan slovenskemu svetu za izbornega muzika, meni pa še posebe za pridnega zapisovavca narodnih pesmi. Poleg teh gospodov mi je to in ono besedo povedal tudi še kak prijatelj dunajski: vsém se pristrčno zahvaljujem. Kar se pak tiče cerkljanskih besed, opomniti mi je, da sem v pričujočo zbirko vzprejel samo tiste, s katerimi je moči priobčene kakó pojasniti, razložiti ali omejiti; ostale sem si prihranil za razpravo o cerkljanskem narečji.

Znamenja, katera sem rabil za oznamenilo v narečji podanih besed, so pač vsa razumljiva. K večemu mi je omeniti črke *z*, katero rabim za tisti *e*, ki se glasí kakor drugi *e* v besedi *pletem*. Kar se pak tiče naglasnih znamenj na besedah, zapisanih v cerkljanskem narečji, opomniti moram na kratko, da znamenje *`* in *´* pri takih besedah ni to, kar pri besedah drugih narečij. Cerkljanščina ima namreč svoje posebno karakteristično naglaševanje, raztezajoče se nekoliko tudi preko tega narečja na Tolminsko. Pred vsem je značilen za to narečje usečeni naglas v kratkih zlogih, nekako podoben nemšk. kratkosti pred podvojenim konsonantom: *hatte, dicke, bittenj*. V razliko od sicer navadnega kratkega naglasa bilo bi zanj najbolje rabiti srbsko znamenje ***. Kolikor pak se mi ta usečeni naglas zdi krajši od navadnega slovenskega kratkega naglasa, za toliko je primeroma cerkljanska dolžina daljša od navadne slovenske, to je, cerkljanske dolžine so daljše dolžine (Überlängen).

Potrebno se mi je zdelo, ozirati se v opomnjah ne samó na znanstveno etimologijo, ampak tudi na delovanje takozvane narodne etimologije, do nedavnega časa še skoraj popolnoma preziranega faktorja. Tudi za poslopje slovenske semazijologije sem skušal nekaj kamenov pripraviti.

Kar se pak posebe tiče izvajanja priobčenih besed, povedal sem pri temnejših, odkod so in kakó so nastale; povsod sevéda tega nisem mogel, čemur se ne bo čudil, kedor vé, kaj je etimologija. Pri menj temnih besedah je bilo dovolj, pokazati na Miklošičev etimologijski slovar, najtrdnjšo podlago etimologijskih študij slovanskih. Nekatero stvari sem nastavil, da drug kedó poskusi boljšo razlago in ovrže mojo

hipotezo. Ni me sram povedati, da je takih hipotez celó v ti majhni zbirki le preveč. Tolažim se z mojstrom Diezom: „Das Höchste, was der Etymologe erreicht, ist das Bewusstsein, wissenschaftlich gehandelt zu haben!“

K r a t i c e.

a.

- Archiv* = Archiv für slavische Philologie. Herausgegeben von V. Jagić. Berlin. Do sedaj 14 zvezkov.
- Boerio* = Dizionario del dialetto veneziano di Giuseppe Boerio. Seconda edizione. Venezia 1856.
- Et. Wtb.* = Etymologisches Wörterbuch der slavischen Sprachen von Franz Miklosich. Wien 1886.
- Gutsmann* = Deutsch-windisches Wörterbuch. Verfasset von Oswald Gutsmann. Klagenfurt 1789.
- Janežič* = Anton Janežičev slovensko-nemški slovar. Drugi natis. V Celovcu 1874.
- Karadžić* = Srpski rječnik istumačen njemačkijem i latinskijem riječima. Skupio ga i na svijet izdao Vuk Stef. Karadžić. U Beču 1852.
- Kor.-n.* ali *N.-kor.* = Kärntisches Wörterbuch. Von Dr. M. Lexer. Leipzig 1862.
- Let.* ali *Letopis* = Letopis Matice Slovenske. Založila in na svetlo dala Matica Slovenska. V Ljubljani (1875, 1879, 1880, 1882/83).
- Lexer* = Mittelhochdeutsches Handwörterbuch von Dr. Mathias Lexer. 3 Bde. Leipzig 1872, 1876, 1878; in pa istega pisatelja Mittelhochdeutsches Taschenwörterbuch. 3. Aufl. Leipzig 1885.
- Megiser* = Dictionarium quatuor linguarum, videlicet germanicae, latinae, illyricaе (quae vulgo sclavonica appellatur) et italicae, 2. izd., Klagenfurt 1744.
- Murko* = Slovénsko-némški in némško-slovénski róčni besédnik. Kakor se slovénšina govori na Štajerskim, Koróškim, Krajnskim in v zahodnih stranih na Vógerskim. Zložil Anton Janez Murko. Slovénsko-némški dél. V Gradci 1833.
- Nemanić* = Čakavisch-kroatische Studien von D. Nemanić. Erste Studie. Accentlehre. 3 Hefte. Wien 1883, 1884, 1885.
- N.-kor.* = *Kor.-n.*
- Pfuhl* = Lužiski serbski słownik. Lausitzisch-wendisches Wörterbuch. Verfasst und unter Mitwirkung von Seiler und Hórnik herausgegeben von Pfuhl. Budissin 1866.

- Pirona* = Vocabolario friulano dell' abate Jacopo Pirona, pubblicato per cura del Dr. Giulio Andrea Pirona. Venezia 1871.
- Schmeller-Frommann* = Bayerisches Wörterbuch von J. Andreas Schmeller. Zweite Ausgabe bearbeitet von G. Karl Frommann. 2 Bde. München 1872, 1877.
- Schöpf* = Tirolisches Idiotikon von J. B. Schöpf, O. S. F., vollendet von A. J. Hofer. Innsbruck 1866.
- Türkisch* = Die türkischen Elemente in den südost- und osteuropäischen Sprachen (Griechisch, Albanisch, Rumunisch, Bulgarisch, Serbisch, Kleinrussisch, Grossrussisch, Polnisch). Von Dr. Franz Miklosich. 2 Hälften (= I. H., II. H.) mit einem Nachtrage in 2 Hälften (= I. N., II. N.), Wien 1884, 1888, 1890.

Druga pomagála so navedena na svojem mestu.

b.

<i>bav.</i> = bavarski.	<i>mr.</i> = maloruski.
<i>ben.</i> = benečanski.	<i>n.</i> = nemški.
<i>bolg.</i> = bolgarski.	<i>nsl.</i> = novoslovenski.
<i>br.</i> = beloruski.	<i>p.</i> = poljski.
<i>č.</i> = češki.	<i>r.</i> = ruski.
<i>dol.-srb.</i> = dolenje-srbski (lužiški).	<i>srb.</i> = srbski.
<i>furl.</i> = furlanski.	<i>srvn.</i> = srednjevisokonemški.
<i>gor.-srb.</i> = gorenje-srbski (lužiški).	<i>stsl.</i> = staroslovenski.
<i>ital.</i> = italijanski.	<i>stvn.</i> = starovisokonemški.
	<i>tir.</i> = tirolski.
	<i>vr.</i> = velikoruzki.

Ostale kratice pač ne bodo delale nikakih težav.

Beléžen,-žna, s. m., Jahreszahl, letnica, navadno z apnom narejena (Temljine). Erjavec pozná v Let. 1879, 133 to besedo v ženskem spolu in v pomenu „znamenje, Zeichen, Marke“ na pr. na „obeljenih drevesih“. — Že Krek je v Kresu I. 120 ns. (= Einleitung in die slav. Literaturgeschichte² 543 - 550) dokazal, da je stsl. beseda *bělęzъ*, iz katere je naša narejena, zvezana sè stsl. *bělъ* albus samó po narodni etimologiji in da je v resnici turška. Več o nji gl. Et. Wtb. 12: *bělęgü* in Türkisch I. H. 27., I. N. 15, II. N. 86 pod *bilgü* Zeichen.

Belída,-e, s. f., Kalkmilch, apneno mleko, s katerim belijo zidove (Temljine). — Podstava ti besedi vtegne biti deblo *běli* tünchen, weissen, pripona pak *da*; toda take tvorbe so redke. Zato ní nemogoče, da imamo opraviti z besedo,

narejeno iz *bělz* s tujim sufiksom *ida*, po vzorih *bulida* *Clematis vitalba*, *golida*, *robida*. Vendar prim. še v Let. 1875, 223: *belida* imé kozi (na Grahovem).

Bíček, -čka, s. m., das Bocklamm (Temljine). V pomenu ,oven z rogmí' se *biček* govori pod Krnom (Let. 1879, 133), v pomenu ,Schafbock' pa sploh v soški dolini in v goriški okolici (Let. 1882/83, 197). Podstava je *bie* Schafbock (Let. 1882/83, 197), na Cerkljanskem *běc* Widder (kot psovka to, kar n. Schafskopf). Megiser, Gutschmann in Janežič imajo *bica*, *bicika*, Schaf, Mutterschaf; na Krasu je *bička* ovca s kratko volno. Težko bo sem spadala *béka* svoje imé ovcí (Zemon pri Bistr., Let. 1882/83, 197). Drugi Slovani nimajo, kolikor meni znano, nič takega. Srbsko besedo *bícak* -čka: ime nerastu, kojim se zove kad se mame svinje', kajk. *bicek*, *bičko* id., primerja Daničič v akad. Rječniku I. 280 madj. ,*ficke* živahan'; a ta beseda je vsled pomena pač različna od naše *bie*. Srbskemu *bícak* stoji bliže od navedene madjarske besede albanski *bíts*, *bítsín* Ferkel (G. Mayer, Etymologisches Wörterbuch der albanesischen Sprache 38). Vse torej kaže, da je naš *bie* Widder, *bica* Mutterschaf tujka, in to iz romanščine: prim. ben. *bizarín* agneletto, Boerio 84.

Blágovica, -e, s. f., edina hči v hiši, ki bo za roditelji dobila vso imovino (okoli Gorice). Erjavec ima v Let. 1879, 134 (najbrž tudi iz okolice goriške) v istem pomenu *blagovnica*, na Krasu pa pravijo *blázońca* (gl. moje Morphologie 59), kar je pač nastalo iz oblike, katero Erjavec navaja, in ne iz **blagonja*; zadnja podstava je *blago*.

Blázina, -e, s. f., močan tram pod podom, Tragebalken (Temljine). V Cerknem je *blázina* greda pri skednji; Erjavec ima s Tolminskega v Let. 1879, 134: *blázina* greda pri stogu in menda sploh pri strehah, Mauerbank, Lagerbalken. — S tem pomenom se zлага r. *bolozno* tolstaja doska (Et. Wtb. 18: *bolz*); kašubski *blózno* nasad u sań, Archiv XI. 123.

Blenéti se, *blením se*, v. ipf., goliti se. Kadar živali izpada dlaka, pravijo: *blení se* (Temljine). — Ta beseda spada k istemu korenu, kakor *léniti se* sich häuten (v Starem Sedlu; Let. 1882/83, 210). Prim. njene sorodnice v Et. Wtb. 170: lin-: srb. *linjati se* sich hären, bolg. *liněja* sich mausern itd. Odkod pa ima naša beseda *b* na početku? Ta *b* ni drugega, kakor okrajšan prefiks *ob*; enakih prikazni jezik sicer nima mnogo, vendar nahajamo nekaj primerov. V slovenščini imamo *bočka*, ovca ,ob očeh' rumenkasta, iz *ob-óčka* (Let. 1879, 129), v Otaležah govore *ríškat* orehe luščiti iz oblatovja, kjer je *o* gotovo odpál (oréškati) ter

ni misliti naravnost na staropruski *reisis*, lit. *rūšutas* itd. (Et. Wtb. 277: *rēchū*). V srbščini se nahaja *biskati* komu uši iskati, iz *ob-iskati*, toisto v češčini *viskati* Läuse suchen; v gorenji srbščini pa najdemo *bahnić, bahnjeć, bahnjowac* Lämmer gebären, lammen, iz *ob + ahnić* itd. Naš glagol je nedovršnik pač zató, ker se je čut, da je s prefiksom zložen, izgubil vsled odpadka početnega *o*; nekaj enakega se vidi tudi pri glagolu *drěšiti*, katerega najdeš spodaj.

Bóklja, -e, s. f., 1) železen širok obroč, ki veže lesene cevi pri vodovodih; 2) železen obroč v pēsti, da se to ob osi ne obrabi (Temljine). Na Krasu nahajamo *bókl'a* Radnabe (Morphologie 53). — Iz furlanščine: *bòcule* tubo di ferro o di bronzo che riveste il foro longitudinale del mozzo delle ruote, ed entro cui s' infila la sala, Pirona 28; *bùcule* cerchio di ferro largo che si salda alla estremità esteriore del mozzo delle ruote, Pirona 39.

Bòwt, -a, s. m., prepad, Abgrund (Temljine). — Ta beseda je pač izposojena, prim. srvn. *want* Felswand, steiler Abhang, n.-kor. *wànt* Felsenwand 250, bav. isto, Schmeller-Frommann II. 939. *B* namesto *v* ni v tolminskih govorih nič nenavadnega, tudi srednji *l* namesto *n* ni v tujkah tako redek, prim. na Krasu *pelezjún* Pension, *žmlecjún* esamina-zione Zeugenverhör (Morphologie 37), pač pa je redek trdi *l* (*l, w*); vendar se na Krasu za ben. *canton*, furl. *chantòn* govori *kowtún* Ecke, Säule, kar se ne dá drugači razlagati kakor s posredovanjem oblik **kaltún*, **koltún*. *Bòwtnar* je na Cerkljanskem imé za porednega, hudobnega berača, kateremu ni zaupati, v tem ko je *piětler* ali *pějtler* in *beráč* imé prosečega reveža, ki nima hudobnih nakan.

Božjévčica, -e, s. f., taščica, Rothkehlchen, Sylvia rubecula (Zalaz pri Tolminu). Na Ljubušnjem pravijo taščici *božjähč* in *bizjähč*; poslednje je pač pohabljena oblika besede *božjähč*. Pridévek *božja'* dobivajo priljubljene tice večkrat (prim. Let. 1879, 131 pri besedi *pastirica*). Da se je *k* v *božjähč*, *bizjähč* to je: *božjakič*, *bizjakič* ohranil, to spričuje, da ta diminutiv ne more biti posebno star.

Brěček, -čka, s. m., umazanec, bolj v šalivem kakor v zmerjavnem pomenu (Temljine). Na Cerkljanskem govore *brěčkast* (*i* = dolgo povdarjen *ě*) schmutzig. Erjavec je še zapisal: *brěškast* umazan po obrazu (Vrsno, Let. 1882/83, 198) in *ubrěčkán* zamazan po obrazu (o. c. 259.) Levstik hoče to izvajati od ital. *brace*, ben. *brasa* Kohle. Težko, da bo to res. Primerjati bi se dalo č. *břečka* Maisch (beim Bierbr.), Phlegma (beim Brantweinbr.), dünne, schlechte Brühe, Jauche, ako bi tudi to ne bilo takó temno, kakor

je; na stran mu je namreč postaviti to, kar piše Miklosich v Et. Wtb. 20 pod *bračę* in *braga*.

Brizgati, *brizgam*, v. ipf., močno in tenko žvižgati (Temljine; tudi na Cerkljanskem). Lokomotiva n. p. ne žvižga, ampak brizga. Janežič ima *brlizgati* den Ton eines pfeifenden Thieres von sich geben, Cigale (II. 1157): in die Finger pfeifen *zabrlizgati*, *brlizgniti*, *brlizgati*. — Prim. r. *bryzgatъ*, *bryznutъ* spritzen (Et. Wtb. 266: prysk).

Briža, -e, s. f., Sturmwind, Brausewind (Temljine). Erjavec ima iz Bolca in Koborida (Let. 1879, 134) *briža* sodrag, babje pšeno. — Tujka: furl. *brise* venticello, *brezza*, Pirona 35; ital. *brezza*, franc. *brise*, angl. *breeze* kühler Windeshauch, špan. *briza*, *brisa* Nordostwind, Diez, Etymologisches Wörterbuch der romanischen Sprachen I., sub *brezza*.

Búdelj, -dlja, s. m., štrukelj (Temljine). Na Cerkljanskem je *búdlz* (t. j. *búdlja*) kruh iz koruze (sirka), Maisbrod. Erjavec ima s Ponikev (Let. 1879, 135) *budla* f., cmok od turščične moke sè slanino. — Beseda je tuja, ali odkod? Z *bulja*, kar se klade v testo, *Fülle*, nima pač opraviti ničesar.

Brlivka, -e, s. f., Thurmratsche (Temljine). Erjavec ima v Letopisu 1879, 134 iz Koborida *brlélka* Ratsche, *brléti* ratschen.

Brméni, -nov, s. m. pl., šibe, na katere se lové tiči (Tolmin). — Beseda je tujka: ital. *verména* Sprössling, Schössling; furl. *verméne* sottile e giovane ramo di pianta, vergello; quella mazza intaccata nella quale gli uccellatori conficcano le paniuzze, Pirona 464. Drugod po Goriškem se imenujejo te šibe *ergoni*, *brgoni* iz furl. *vergon*, ital. *vergone* Leimruthe.

Brne, s., slab nož (Temljine). Ne vém, ali je v knjižnem jeziku nastaviti *brnje* (n.) ali *brnja* (f.). Temna beseda. *brivne?*

Búrica, -e, s. f., posoda za moko v kuhinji, podobna velnici (Tolmin). Erjavec ima iz Hrušice v Istri *burica* v pomenu majhna kablica s kratkima uhom in s pokrovcem. — Prim., kar sem o ti besedi in njenih sorodnicah pisal v Archivu XII. 455 pod *büre*, ter pristavi še furl. *burigótt* vaso di terra con coperchio, Pirona 41.

Búrek, -rka, s. m., jama, skozi katero mečejo klajo v hlev (Ljubušnje). — Prim. goriškim Slovencem znani glagol *búriti* stossen, drängen; *búriti se* sich drängen; furl. *sburtâ*.

Bùč, -a, s. m., majhna lokva, Pfütze (Temljine). Erjavec je v Brkinih slišal *pèč* (pèč) v pomenu vodnjak (Let. 1880, 166), kjer Levstik pristavlja, da se v Laščah govori *bùč* Brunnen, a to besedo napak izvaja ter spravlja v zvezo z besedami, pomenjajočimi 'sod'. Toda ravno ta pomèn se protivi taki primerjavi. Beseda *bùč*, *pèč* Pfütze, Brunnen ni

drugega kakor lat. *puteus* der gegrabene Brunnen, furl. *pozz*, ital. *pozzo*; bav. *Pütze, Bütze* Grube, Brunnen, Schmeller-Frommann I. 418.

Bstoglavéc,-vca, s. m., mlada žaba, paglavec, Kaulkopf (Opčine pri Trstu). Kakor Erjavec omenja, govori se *bosoglavéc* v Oseku v ipavski dolini (Let. 1879, 130), *bstoglavéc* v Polžanah v Istri, in ravno tam omenja Levstik, da v Laščah govore *bstèc, bstcà*. — *Bstoglavéc* poleg *bosoglavéc* kaže, da besede narod ne razume več ali je sploh ni razumel. Res, da je prvi del lehkó *bst* sceptrum, toda pomniti je, da imamo v bavarščini *Butt* m. Person, Thier oder Pflanze von kleiner, kurzer, dicker Gestalt; der *Butt* die Kaulquappe, *gobius capitatus*, Schmeller-Frommann I. 312, der *Bott* Thier von, in seiner Art kleiner, unvollkommener Gestalt, l. c. 310.

Céna,-e, s. f., pleme, Raçe: dobre *céne* von guter Raçe (Tolminko). — Prim. ital. *zinna* Brust, Biest.

Cepenéti, cepením, v. ipf., deževati (Temljine). Nadaljna tvorba iz *cepnoti, čepati* fallen. Na Goriškem govore namesto ,dežuje', ,grá dàš' ali pa ,páda dàš'.

Ceplivnica,-e, s. f., (izgovarja se *czplivnca*), sekira, s katero cepijo, krojijo drva (Temljine). — Namesto *ceplivnica* od podstave *cepi*.

Cilj, ,Na *cilj* (*cèl'*) iti' pomenja to, kar nemški ,den Anlauf nehmen' (Temljine).

Cviliti,-im, v. ipf., dražiti koga, da joče ali cvili (Temljine). Taisti glagol je v pomenu ,winseln' neprehoden. Potemtakem stoji naša beseda za stsl. *cvěliti* affligere, srb. *cvi-jeliti* weinen machen, r. *kvěliti, kjaliti* reizen. Ker se v Temljinah stari *č* v povdarjenih zlogih izgovarja kot *ř*, zgodilo se je tem lože, da sta se *cvěliti* in *cviliti* pomešala.

Čábn,-bna, s. m., neka kletvica (v Temljinah); na Cerkljanskem *čábn* isto. — Ta beseda ne bo drugega kakor lat.-g. *diabolus*: furl. ima *giàul, diàn*, in *diàul*, (Pirona 128, 158); srednja nemščina pozna *zabel*, srednja latinščina *zabolus* iz srednje grščine ζάβολος. Podstava naši besedi je pač ali *giàul* ali *zabel*. Isto nahajamo v gorenji srbščini *čepł, čebol* = čert, Teufel, Geier: *to do čepła njeńdže* das geht zum Teutschel nicht oder mordmässig schlecht, *čepł wě* weiss der Geier, Pfuhl 74, a 113 pod *djaboł* so navedeni isti primeri. Popolnoma po glasoslovnih zakonih se naš *čábn* iz *giàul* ali *zabel* sevéda ni razvil; a pri imenih za hudiča se temu ni čuditi, ker narod ta imena samovoljno prenareja, češ, da takó ne bo greh. Prim. nsl. *zlómák, zlómár* za *zloděj*; *hudíman, hudír, hudímer* za *hudič*; potèm ravno kar omenjeni gor. srb. *čepł, čebol* za *zabel, zabolus*; n. *Teicksel, Teutschel* za *Teufel*; franc. *diantre* za *diable* itd.

- Čašič.** Govori se samó *počašču* = počasi, langsam (Vrsno). — Ne kaže, da bi se bila beseda *čašič* kedaj rabila sama zase, to je ne v zvezi s *po*, ampak, da je diminitivni sufiks nastopil neposredno na a d v. počasi.
- Čebilja**, -e, s. f., velik, močan žrebelj, hrastovec (Temljine). — Iz romanščine: lat. *cavile*, ital. *caviglia*, furl. *čhavile*, franc. *cheville*. Prim. o tém mojo opomnjo v Arhivu XII. 456 pod *čevila*.
- Čečavna**, -e, s. f., večja, dorastla deklina (Temljine). Po soški dolini je *čēča* (tudi *čēča* in *čēču* se sliši) dorastlo dekle (Let. 1882/83, 200); na Koroškem je *čēča* Puppe, Docke, neugeborenes Mädchen (Janežič, Kres I. 617). Prim. madj. *csecese* Kinderspielzeug; n.-kor. *tschatsch*, *tschatschele* schlechtes Zeug, Spielzeug 214.
- Čekast**, adj., isto kar *brečkast* (gl. zgoraj *bréček*) umazan, nemaren; *čekasta žena* nemarna žena (Temljine). — Prim. n. *scheckig*; iz tega imamo že *šekast*, toda tirolščina in nemška koroščina početni *sch*, z rada spreminja tudi v č (*tsch*), gl. Lexer, kärnt. Wtb. 74, Schöpf 763; le pomèn naše in nemške besede se ne strinja popolnoma.
- Čende**, adv., menda, mari (Temljine). — Kakor *menda* iz *menim da*, tako je *čende* nastalo iz (*ho*)čem *da* (*ho*čem, ker r. *xovij*).
- Čep**, -a, s. m. Kadar se pije v družbi, imenujejo čep to, kar od prispevkov za pijačo še ostane, ko je poravnan krčmarjev račun. ‚W čepu jimama šz štír šstlcs‘ (Tolminsko in Cerkljansko). ‚Čep‘ se zopet zapije, oziroma zakadí. — N. *Zapfen*, srvn. *zapfe*, srn. *zappe* Bier-, Weinzapfen, Ausschank; torej ‚koliko imamo še v čepu?‘ = za koliko krajcarjev nam bo krčmar še odprl čep na sodu?
- Čépa**, -e, *črépa*, -e, s. f., lončena posoda za mleko; *čépe* pl., gli-nasta posoda sploh (Temljine). — Beseda spada k stsl. *črēpъ* itd. (Et. Wtb. 34: čerpū). *Čepnja* prstena posoda, pod katero se navadno peče pogača (Let. 1882/83, 200); čak. *črēpnja* id., Nemanić II. 23. Gl. spodaj besede *pokrepnik*.
- Češljáti**, -ám, v. ipf. listje odsekavati s krivačem ali podobnim orodjem (Temljine); na Cerkljanskem *čāšlet* id. — Prim. srb. *češljati* kämnen, zupfen spleissen. Janežič pozná samó nsl. *češljati* kämnen, friesieren. Koren je *čes* ab-spleissen (Et. Wtb. 35).
- Češelj**, *čēšlja*, s. m., več. črešenj iz enega brsta (Temljine), na Cerkljanskem *čāšl* = kobulj (kábu), Dolde. — Janežič ima *češulja* Träubchen, Murko *češulja* Zweig, Träubchen, Erjavec v Let. 1879, 135 *češulja* vejica z listjem vréd (Krn, Lašče). — Istega korena kakor spredaj stoječa beseda (Et. Wtb. 35: čes).

- Čfst**, adj., redek, dünnflüssig; nasprotno je *gost* dickflüssig (Temljine).
- Čól**, *a*, s. m., češarek, Tannenzapfen (Temljine). Prim. bav. der *Zoll*, die *Zollen*: 1) compacter, gewöhnlich cylindrischer Klumpen; — dicker, grober Faden; Wurst; 2) Klotz, Schmeller-Frommann II. 1115. Gotovo spada k ti nemški besedi *čúólz* čok, da se na njem reže, teše, seče, cépi (Cerkljansko), in *čúlja*, gl. mojo opomn. v Ljublj. Zvonu IX. 100.
- Čr.** V tolminskih hribih se je ta skupina prav kakor na Kranjskem izpremenila v *č*, vendar ne povsod; také so jo še vedno ohranili na Ljubušnjem.
- Črt**, *a*, s. m., senožet, kjer je bil prej gozd (Temljine). Erjavec ima *črt* sploh za Rodeland *črtati* in *črtiti* roden (Let. 1879, 136); *črča* senožet na črtu, Et. Wtb. 35, 418: čert.
- Čuč**, *čúča*, s. m., sir iz posnetega, že skisanega mleka, Sauerkäse (Temljine). — Furl. *zuzz* caccio fatto die latte spanato, Pirona 480; *czuz* id., Pirona 103.
- Čúček**, *čeka*, s. m., gumb s kambico, v razliko od gumba z luknjami (duše), Oehrknopf (Temljine).
- Čúhati**, *am*, v. ipf., hladiti jed, navadno vanjo pišóč; jéd se čuha (Temljine). Če se otrok kam udari, čuhajo (pihajo) na udarjeno mesto (Cerkljansko). Erjavec ima v Let. 1875, 227: *počuhati se* ohladiti se.
- Čúpa**, *e*, s. f., izdolbljen, ne iz desak zbit čoln (Barkovlje). — Istega izvira kakor *čopa*, o kateri sem pisal v Archivu XII. 456.
- Čúžje**, *a*, s. n., omajki od turščičnih strokov (glavic, pinjol); rabijo jih, da jih na mesto slame devajo v posteljne slamnjake (Koborid). Erjavec ima v Let. 1879, 136: *čúžiti* koruzo slačiti (Soška dolina).
- Čváríti**, *im*, v. ipf., žmitek (t. j. kislo mleko, gl. Let. 1880, 216) pristaviti na tako gorkoto, da se naredi skuta, se vé bolj grenka. Ta je takozvana 'grenka' skuta, iz sladkega mleka pa 'planinska' (Temljine). Prim. nsl. *zvára*, geronnene Milch; hrv. mlíko se *svári* gerinnt; gor.-srb. *zvara* abgekochte Milch, in glej spodaj besed *obáríti* in *zvarnica*.
- Déblo**, *a*, s. n., pri drévu tisti del, kjer se veje začenjajo (Temljine, Cerkljansko).
- Délati**, *am*, v. ipf. Krava dela, kadar hoče skotiti (Temljine).
- Denár**. Za oben denár' unter keiner Bedingung, um keinem Preis (Temljine, Cerkljansko).
- Dobrovoljec**, *ljca*, s. m., Lebemann (Temljine). Jarnik ima 38: *dobrovoljec* ein lustiger Mensch. Prim. tudi slovenski pregovor: Dobre volje — mošne kolje.
- Dolénjec**, *njca*, s. m., spodnje žensko krilo, vinderc (interfat), Weiberrock (Temljine, Cerkljansko; v prvem kraji izgovarjajo *dalánc*, v drugem *dalžjnc*).

- Dosít**, adv., dosti, dosta, genug (Ljubušnje). Iz *do syti*.
- Drága**, -e, s. f., železen drog, s katerim vrtajo luknje v skalo, da jo razstrelé (Temljine). Pod Krnom imenujejo to 'prebiválo' (Let. 1880, 177).
- Dražíti**, -im, v. ipf., licitieren, steigern, pri dražbi rasti; a baš drážu = a baš rásu? wirst du mehr bieten? (Temljine). Iz té besede je nastala *dražba* Feilbietung. — Pomen glagola dražíti pak se je razvil iz onega, v katerem je beseda *dražiti* dandanes Slovencem sploh znana: hetzen, necken, reizen (Janežič).
- Dréšiti**, -im, v. ipf., odvezavati snope pri mlatvi (Temljine). Tudi Janežič pozna *drešiti* losbinden. Iz *razdrešiti*, stsl. *razdrěšiti* solvere. Narod je mislil, da *d*, ki je v *razdrěšiti* vtaknjen po glasovnih zakonih, spada k deblu, in je iz spojenke napravil novo glagolsko deblo *drěši*, katero je po analogiji drugih glagolov postalo imperfektivno, pr. *věsiti* — *oběsiti* itd. Glej tudi zgoraj besede *bleněti*.
- Drobílo**, -a, s. n., drobiž, Kleingeld (Temljine).
- Drobnjákič**, -a, s. m., (izgovarja se drabnjákč), droban človek, droban oreh itd. (Temljine). Podstava je *drobnjak*; tvorba je mlada, ker se je *k* pred *i* ohranil. Primeri *božjakč* pod besedo *božjevčica*.
- Dromán**, adj., to kar *drobán*, *droben* (Temljine). Ta oblika se je razvila takó-le: Femininum in neutrum od *droben* se glasita *drobna*, *drobnu* in prav tako nahajamo *bn* tudi v ostalih padežih vseh spolov. Nekatera narečja ne marajo skupine *bn* in skupine *vn*, še druga ne skupine *mn*: pomagajo si takó, da to zadnjo skupino *mn* zamenjavajo z *vn* (srbsčina), *bn* pa z *mn* itd. To se je zgodilo v našem primeru, iz *drobna*, *drobnu*, *drobnega* itd. je nastalo *dromna*, *dromnu*, *dromnega*. . . Osaméli nom. masc. *drobán* se ni mogel ustav. ljati vplivu teh oblik ter se je izprevrgel v *dromán*, kakor bi bil *m* že od nekedaj stal na mestu *b*.
- Dromlják**, -a, s. m. Če meljemo na dromljak, dobimo slabšo moko, ker ni čista od otrobov (Temljine). Odkod?
- Drvíšče**, -a, s. n., gozd, Wald (Temljine): kraj, kjer *drva* rastó.
- Držáti**, -im, v. ipf., anhalten, dauern: to vreme bo držalo ves mesec, diese Witterung wird den ganzen Monat anhalten (Temljine).
- Dvanajstíja**, -e, s. f., gospodarstvo dvanajsterih v občini (Ljubušnje). — Mlada beseda, narejena še le po uvedbi zakona o novi ustavi občin. Občinski svetovavec je na Krasu *dvanajščák*, ker šteje občinski zbor dvanajst udov.
- Furlánka**, -e, s. f., mala sekira, s katero koljejo drva, cepilnica (Lašče; tudi na Cerkljanskem, kjer izgovarjajo *frlájanka*).
- Šteki potok*

- Gládež**, *-ža*, s. m., orodje, ki se rabi pri namotavanji nfti, da nit ne razjé prstov (Temljine). Na Cerkljanskem se to imenuje *vivčk* (*vilček*). Podstava je *glad* (Et. Wtb. 65).
- Góbec**. 'Dobrega gobca' je žival, ki rada jé (Temljine).
- Gobrnjáv**, *góbrnjast*, adj., raskav, rauh (Temljine). Prim. *gubernat* (Let. 1879, 137) in *gárbast* (Let. 1882/83, 202; Archiv XII, 457 s. v.)
- Gódov**, adj., čegar god je: on je godov, t. j. njegov god je (Temljine, Cerkljansko).
- Golci**, *-ev*, s. m. pl., puščava, samota, Einöde, Wüstenei (Temljine). Podstava *golz* nackt, bloss (Et. Wtb. 71).
- Golóno**, *-a*, s. n., sprednji del noge pod kolenom (Ljubušnje). Slovenščina in drugi slovanski jeziki poznajo to besedo samó v ženskem spolu: *golěno* (Et. Wtb. 70, Let. 1879, 138). V srednji spol jo je zapeljala beseda *koleno*: *golěno* in koleno sta bližnja soseda.
- Gólkati**, *-am*, v. ipf., lajati, bellen: pes gólka (izg. *gòvka*) (Temljine). Janežič pozna *gúkati* girren, Erjavec *gúkati*, *gúkam* z deščico, na vrvcu privezano, mahati po vzduhu, da daje hukajoč glas od sebe (Koborid; Let. 1882/83, 203). Et. Wtb. 82: *gülkü*. Isteга korena je
- Gólkinja**, *-e*, (izgovarja se *gùkine*), s. f., mrmravka (Temljine).
- Gólsniti**, *-em*, v. pf., izgovarja se *gùsnit*), črhniti, mucksen, sich verlauten (Temljine). Erjavec pozna *gùsniti* dati glas od sebe (Tolminsko. Let. 1879, 138); na Cerkljanskem se govori *gòvsnit*. — Č. *hlesnuti* sich verlauten, mucksen. Potemtakem je treba nastaviti koren *gels*, česar Miklošič v svojem etimološki slovarji nima. Ta *gels* je po preglasu (stopnjevanji) prešel v *gols*, od katerega imamo *glasz* itd. Janežič ima *gòvsniti* herabschlürfen, kar z našim ni v sorodu.
- Gámp**, *gámpa*, s. m., vamp, trebuh, n. *Wamp*, Wamme (Temljine). Ta beseda se v Otaležah glasi *gwàmp*. Janežič in Murko imata *lamp*. Kako si razlagati *g*, kako *l* namesto prvotnega *w*? Ker *v* v domačinkah včasih prehaja v *g* (*zgon* = zvon, *grabec* = vrabec, *podgóra* = podvóra), dalo bi se tudi o ti tujki isto soditi; moti nas samo oblika *gwàmp*. Ako to ni spojenka (vox hybrida) iz *vamp* in *gamp*, bilo bi misliti na enako prikazen v italijanščini, katera nemški, prvotno bilabijalni *w* izpreminja v *gu*: *Walther-Gualtieri* itd. Kakor domača skupina *gv* izgublja *v* (*zagózda* = zagvozda), takó bi bilo tudi iz *gwamp* nastalo *gamp*. Kar se tiče oblike *lamp*, opozarjati je na to, da *v* večkrat prehaja tudi v *l*: *hlatati* iz *hvatati* (šlatati?), *zaglozda* = zagvozda (Murko), *sloboda* iz *svoboda* (slovó); glej tudi spodaj besede *hlastáti*.

- Grámlja**, *-e*, s. f., priprava, s katero gnetejo kruh. *Gramljáti* kruh gnesti z gramljo (Temljine). — Iz furl. *grámule* gramola da dimenare e sodare la pasta; *gramolâ* gramolare, dicesi della pasta di pane sottoposta alla gramola a batterla o renderla soda, Pirona 192. Ital. *gramola* je samó Hanfbreche; bav. *Gramel* Flachsbreche (Schmeller-Frommann I. 995).
- Grámpa**, *-e*, s. f., kar je pri skuti, maslu itd. pokvarjenega ter se zbira na vrhu ali ob stranéh (Temljine; Cerkljansko). — Prim. o ti besedi v pomenu ‚Weinsteinkruste‘ mojo opomnjo v Archivu XIV. v spisu „Beiträge zur slavischen Fremdwörterkunde II.“ pod besedo *grampa*.
- Grđiti se**, *grđím se*, v. ipf., prepirati se s kom, streiten, zanken (Temljine), ker si spornika vzdévata navadno grđa imena.
- Grébljica**, *-e*, s. f., priprava, s katero kaj grebejo (Temljine). Na Cerkljanskem (*grěblca*) in drugod po Slovenskem je *grěbljica* Ofenscharre (Jan. *grěblica*; Murko ima *grebliza* Scherrzeug für den Ofen, Gutschmann 503 *grebelza*, *grebliza* Schirrzeug). Prim. *greblja*, *ogreblja* Ofenkrücke (Et. Wtb. 76: greb).
- Gréjka**, *-e*, s. f., vrhna suknja (Bolc). Od *grěti*, *grějem* wärmen. Beseda bi nam lahko rabila za tisto oblačilo, katero Nemci imenujejo ‚Ueberzieher‘.
- Grič**, *gríča*, s. m., drobno kamenje, grušč (Temljine). Erjavec ima z Modreje *gríč* Schutthalde (Let. 1879, 138). — Prim. bav. *griess* grober Sand, Ufersand, in n. *Grütze*.
- Gùjli**, *gùjlew*, s. m. pl., die Hüften (Temljine). Beseda je zapisana, kakor se izgovarja, ker ji ne vém dati književnega lica. Erjavec pozná v Let. 1875, 226 iz Drežnice *gulj* stegno.
- Gúlití**, *-im*, v. ipf., imeti koga za norca, šale ž njim zbijati; komu denar jemati (Temljine). Prim. nsl. *guliti* schinden, schälen.
- Gúratí**, *gúram*, v. ipf., težkó delati, sich abrackern, plagen (Temljine, Cerkno). V Otalezah *gúrat se* sich plagen, schinden, *zgúran* abgerackert, abgeschunden. — Prim. *gura* malovreden konj (Let. 1882/83, 204, 347) iz bav. *Gurr*, *Gurren* schlechte Stute.
- Gúravec**, *-vca*, s. m., kedor gura, težkó dela, ein armer Racker (Temljine).
- Gúzati se**, *gúzam se*, v. ipf., drsati se (Temljine). Podstava je *góza* (guza, **gąza*) clunis (Et. Wtb. 81: guz).
- Híba**, *-e*, s. f., Stamm, debelo deblo (Temljine). Težkó bo to namesto *šiba*.
- Hlastáti**, *hlastám*, v. ipf., bahati se, prahlen grossthun (Temljine). Janežič in Murko imata *hlastati* schwatzen. — Prim.

srb. *hvastati* aufschneiden (Mikalja), r. *chvástato*, *chvastnúto*, *chvástyvat* prahlen, womit grossthun, vorlügen, aufschneiden (Et. Wtb. 92, *chvasta*). — Kar se tiče prehoda *v* v *l*, primeri zgoraj opomnjo pri besedi *gámp*.

Hnádu, adv., istodobno, ob enem, gleichzeitig (Temljine in sploh Tolminsko). Erjavec piše v Let. 1879, 146 *hnadi*. Ne vém, če se kje tako govori; tudi primerjava s češkim *hned* sogleich ne kaže biti v redu. *Hnádu* bo pač deliti *h-nadu* to je *kz nadu* (?). Miklosich ima sè slovenskega zahoda *hnado* (Et. Wtb. 67: *gnedü*).

Hromôta, -e, s. f., bolezen, če počí koža pod prstom, ali pod členom na nogi ljudém, ki hodijo bosi (Tolmin). Murko ima *hromota* Lähmung, Janežič *hromota* Lahmheit. Podstava *hrom* (Et. Wtb. 91: *chromü*). Glej spodaj besede *podrészica*.

Hujeváti se, v. ipf., hudovati se, jeziti se, sich ärgern (Temljine). Erjavec ima iz Koborida *hújati se*, *hújam se* tožiti, lamentieren (Let. 1882/83, 204).

Jarnica, -e, s. f., senó prve košnje (Tolminsko). Tako piše to besedo Erjavec v Let. 1880, 139. V Temljinah govore *arnica*, na Cerkljanskem *warnica* Frühjahrsheu poleg *radarnica*. To bi sicer ne kazalo biti od *jarnica*, ampak od *ornica*, vendar ni nemogoče, da je početni *j* odpal in kesneje njegovo mesto zastopil na Cerkljanskem *w*; prim. rezijanski *árica* nezrelaja kurica iz *jarica*, *nárica* iz *na árica* odna nezrelaja kurica (Baudouin, Opyt fonetiki rezej. gov. §. 265).

Jásnič, -a, s. m., jasno nebo: ponočni jasnič spomladi ni dober (Temljine).

Jélič, -a, s. m., trap, norec, butelj (Temljine). Izgovarja se *jüč*.

Jerebica, -e, s. f., čvrš v lesu, der Knorren (Temljine).

Jezíčnik, -a, s. m., kedor jezika, rad odgovarja (Temljine). Prim. *jezikati* jezik otresati, opravljati (pod Krnom; Let. 1879, 139). Janežič ima *jezičnik* v pomenu 'Plauderer'.

Jézik, *jezika*, s. m., pri črevljih sè stogljaji (čižmih) oni kos usnja, ki pride na plesno, kadar se stogljaji zvežejo (Goriško). — 'Ich habe es auf der Zunge' izražajo Goričani z reklom 'ravno na konci jezika mi je'.

Junák biti, (izg. *jenák*), moči, im Stande sein, vermögen (Temljine). Tudi na Cerkljanskem, kjer je beseda izgubila početek: *tèga nism nák nardít* poleg *tèga nism nardít* ich bin nicht im Stande dies auszuführen.

Kalóvnica, -e, s. f., razklano poleno (Temljine). Erjavec piše v Letopisu 1879, 139 *kálovnica*.

Kedáj, adv. Ta prislov se včasí sliši na mestu *kaj*, vendar je to navadniše: *mu ni kedáj reči* mu ni *kaj* reči (Temljine).

- Kile**, *-eta*, s. n., snét pri turščici (*Zea Mays*) (Temljine). Prim. *kilavec* rožič, *Pflaumenmisswachs* (Let. 1879, 140), *kila* Auswuchs an einem Baume (Murko, Janežič); čak. *kila* hernia, *prunum ramicosum*, Nemanić II. 19. Et. Wtb. 158: *kyla*.
- Klasnica**, *-e*, s. f., bilka, ki ima klas (Temljine). Prim. *klasnica* *holcus lanatus* (Let. 1879, 122); na Cerkljanskem je *klasnica* neka reži podobna trava.
- Klávnik**, *-a*, s. m., oklo, vélik praščev zob (Temljine); prav za prav *klalnik* od **klalo*.
- Kleščáriti**, *-im*, v. ipf., pri plužnih kolcih paziti, da se vedno enako orje (Temljine). Prim. v Let. 1880, 219 „*klěšče* f. pl., die Pflugnarbe, ona lesena kamba, s katero navadno kak déček mej oranjem navrača plužna koléscá, da prav tekó po jamljiči (razóru)“.
- Kljúč**, *-a*, s. m., ovinek ceste (Kras). Prim. Let. 1879, 140: *ključi* pl., *Serpentinenstrasse*.
- Klobúk**, *-a*, s. m. Nekatere jedi se prevlečejo z nekako mreño po vrhu, to je, na njih se naredí klobuk (Temljine, Otaleže).
- Klopúča**, *-e*, s. f., kar drugod *kopúča*, *kopúca*, *kupúca*, *kobára*: več lešnikov ali orehov vkupe (Temljine).
- Kmísati se**, *-am se*, v. ipf., kujati se, jokaje stokati (Temljine). Težkó bo to kaj drugega, kakor izprevrženo *kisati se*.
- Kólič**, *kolíča*, s. m., (izgovarja se *kálč*, *kalúč*), koševnik, tisti kol pri koši, okrog katerega gredó vitre, Korbrippe (Temljine, Cerkljansko).
- Kolníca**, *-e*, s. f., kolovozna, toliko široka pot, da je lahko po nji voziti (Koboridsko). Prim. *kolník* in *kolnják* poljski kolovozni pot (Let. 1882/83, 208). Podstava je *kolo*. — Glej spodaj besede *voznik*.
- Kolóvski**, adv, *durcheinander*, im *Wirrwar*: *wsè jz slù kalóvšč* Alles gieng *durcheinander*, drunter und drüber (Temljine). Podstava je *kolo*.
- Kompáva**, *-e*, s. f., kostanjeva ježica (Temljine). Takó imenovana po svoji sličnosti s cvetnim košičem rastline *kom-páva* (*Carlina acaulis*).
- Kónčnik**, *-a*, s. m., končna deska pri panji (Temljine), prim. *damnica* zadnja deščica pri čebelnem panji, *končnica* (Let. 1879, 136).
- Konják**, *-a*, s. m., žrebelj, s katerim podkavajo konja, *Pferdehufnagel* (Temljine).
- Kónjcer**, *-ja*, s. m., (izgovarja se *kúojncer*), rt pri skalah, *Fel-senspitze* (Temljine). Temna beseda.
- Kopíšče**, *-a*, s. n., prostor, na katerem stoji senéna kopa, in pa vejevje, katero denejo pod njo; *dnišče* (Temljine). Na Krasu

- je *kopišče* ograjen prostor, kjer postavljajo kope; podobno imata Murko in Janežič *koptšče* Kohlstätte'.
- Korúze**, -*eta*, s. n., kljuse, malovreden konj (Temljine). Temna beseda.
- Kosílnica**, -*e*, s. f., pletenica, jerbas, ki ga nosijo ženske na glavi (Temljine). Podstava je *kosilo*, ker v njem nosijo delavcem kosilo na polje itd.
- Košanjja**, -*e*, s. f., majhna kmetija, pol grunta (Temljine). Glej mojo razlago besede *košan* v Arhivu XII. 460.
- Koširna**, -*e*, s. f., podstava pri gnojnem koši, da vánjo vtikajo kolfče (Temljine).
- Kozárnik**, -*a*, s. m., sir iz sladkega mleka (Temljine). Nasprotno gl. *čuč*.
- Kozomòr**, -*òra*, s. m., sneg v kroglicah, srež (Temljine). Erjavec ima v Let. 1879, 142 za *kozomòr* pomèn 'babje pšeno, sodrag' (v Stopicah). Naš pomèn stoji bliže pomenu srbske besede *kozòmor* poleg *kozòder* slabo vreme, posebno spomladi; vreme, ki mori (dere) mlade koze, Karadžić 283. Prim. tudi čak. *kòzja bèr* imber grandineus, Nemanić II. 64, ker pobira koze.
- Krčnica**, -*e*, s. f., die Krampfader, navadno v zvezi sè *žila* (Temljine).
- Krégati**, -*am*, v. ipf., klicati, zvati: kakó ga kregate = zavete? (Kameno na Soči). — Iz *krég* Streit, Zank: srvn. *kriec* (prim. moja opomnjo v Arhivu XI. 463). Glej spodaj besede *lajati*.
- Krécniti**, -*nem*, v. pf., stopiti tako slabo, da se noga sicer še ne izvine (izpahne), ali da vendar zabolí (Temljine.) — Prim. *krkniti* id. (v Bolci, Let. 1882/83 p. 209). Janežič in Murko poznata *nakrkniti* anschwellen (wie Brot).
- Krnáti**, -*ám*, v. ipf., (čoln) nagibati: veter krná (Barkovlje). Prim. pri Janežiči *krniti*, wegschieben, auf die Seite stossen, toda dvojim, da bi ta beseda bila domačega izvira.
- Kúpica**, -*e*, s. f., vsi prsti ene roke vkupe, ščipec, das keilförmige Aneinanderreihen der Finger, der Hühnersteiss: 'Tako me je zeblo, da nisem mogel narediti kúpice' (Temljine). Et. Wtb. 148: kupä.
- Kúpiti**, komu leta, Jemanden für grossjährig eklären lassen (Temljine). Erjavec ima iz vipavske doline v istem pomenu 'pripisati komu leta' (Let. 1882/83, 232).
- Kúpšček**, -*ščka*, s. m., mala južina (Temljine). Na Cerkljanskem je to *kúpšček* Jause. — Prim. *kopšček*, *kopsko* v Let. 1879, 141.
- Kúrjica**, -*e*, s. f., Hühnerauge (Temljine). Drugod je *kurjica* kurja uš, Federling (Menopon pallidum; na Krasu, v Solkanu, Let. 1882/83, 281). Et. Wtb. 148: kurü.
- Kúrec**, -*rea*, s. m., kurje blato, Hühnerdreck (na Cerkljanskem).

- Làhč**, interj. Ta beseda pomeni toliko kot ‚Hvala Bogu!‘ (Temljine). Iz česa je skrajšana?
- Lájati**, -am, v. ipf., klicati, zvati: Kakó ga lajate? (na Vratih pri Čepovanu).
- Lákotnica**, -e, s. f., del živalskega telesa, „kjer je žival lačna“, die Weiche. Prim. *lakotnica* Hungerlücke (Jarnik, Etymologikon 157); *lákotnik* die Weiche (Ljublj. Zvon IX. 163) in *láčni*, *láčne* id. (Let. 1879, 143).
- Lás**, -í, s. f., dolga ranta, na kateri stojé strehárji, kadar delajo slamnato streho (Temljine). Prim. *láz*, *láza*, s. m., ranta pri stogu ali kozolci (Zabiče, Krn; Let. 1879, 143).
- Làsten**, -stna, -stno, adj., krotek, domač, zahm (o živalih) (Temljine), na Cerkljanskem (*lístn*) tudi zutraulich, heimlich. Stapletonov prelagatelj piše povsod *loftno* (6, 30 itd.). — Prim. p. *oswojony*, *swojski* zahm, *swojskie*, *domowe ptastwo* zahmes Federvieh, *oswoić* zahm machen; č. *vlast* domačija, *vlastenín* domačín.
- Lávti**, -ov, s. m. pl., strm, skalovit svet, kjer trava raste (Temljine). Temna beseda.
- Láz**. Na *láz* orjejo, kadar orjejo vso zemljo le na eno stran (Temljine). Glej besed *leha* in *oplaziti*.
- Lážeš**. ‚Da ne ostanem lažeš‘, damit man nicht für einen Lügner halte, nicht einen Lügner schimpfe (Temljine). S prva je bil pač pomen ‚damit man mir nicht sage: du lügst‘. Ta nominalno rabljena glagolska oblika se vendar ne sklanja.
- Léca**, -e, s. f. Ako kedó kupi žival ali zemljišče, mora dati otrokom ali gospodinjii ali poslom léco t. j. zraven kupa še nekaj povrhu, Trinkgeld (Temljine). Na Cerkljanskem je to *liéca*. — Beseda je tuja: kor.-n. *letz* Abschied, Abschiedstrunk 178; bav. die *Letz* Ergötzung (durch Trinken, Essen, Tanzen usw.), die man einem Scheidenden bereitet; svn. *letze*, Schmeller-Frommann II. 1546.
- Léha**. Na *leho* orjejo, ako delajo lehe, t. j. nekaj časa orjejo na eno, potem pa enkrat na drugo stran, da takó dobé razor. (Temljine).
- Lesník**, -a, s. m., shramba za les (Temljine).
- Léska**, -e, s. f., neka vrsta trave, rastoča na Bolškem; devajo jo namesto žime v postelje na zmetéh. „Tako imenujejo po planinah trdo, gladko in svetlo senó, obstoječe večim delom iz bilk roda „Juncus“. To senó je prav slabo, živina ne mara za nje, ali marljivi gorjani je vendar žanjejo, sušé in spravljajo domov drobnici za zimsko hrano“ (Let. 1875, 220.) — Kor.-n. *leschka* üppig wachsendes Berggras (Unter-Kärnten) 178, iz ben. *lesca*: diconsi quelle piante erbacee, fra le quali specialmente la tifa (pavèra) e la carice (caresima), che sono tagliate ne' luoghi paludosi,

- affastellate, seccate al sole e vendute ad uso di fuoco in mancanza di cannuce; *lesche*, sorta di pianta (Iris Fiorentina), Boerio 366; furl. *lèscule* Carex maxima Scop., Carex acuta rufa L. Nascono nei paludi dove si raccolgono le foglie che si adoperano a impagliar seggiole ecc., ed i popolani del basso Friuli se ne servono anche per fare una specie di mantello a ripararsi dalla pioggia, Pirona 499, 235.
- Leščúr**, *-ja*, s. m., Pinna squamosa, neka školjka (Barkovlje). — Prim. hrv. *ljuštura* Muschel, Muschelschale (Šulek) kar je tudi Janežič vzprejel v svoj slovar: srb. *ljuštra*, *ljuštura* Fischsuppe. Podstava bo *luska* (Et. Wtb. 176).
- Lézerčina**, *-e*, s. f., golazen, posebno kače (Temljine); na Cerkljanskem se ta beseda izgovarja *lizzerčina* was da kreucht. — Prim. še *lézavčina* coll., Reptilien (na Vrsnu; Let. 1879, 143), iz katere besede je pač naša postala.
- Lisast**, adj., prismuknjen, pol poreden — pol neveden. Lisastemu človeku pravijo tudi *lisec* (Temljine).
- Lójpa**, *-e*, s. f., prostor pod zvonikom, Gewölbe unter dem Kirchturme, wo die Glockenseile herunterhängen (Temljine). Tudi na Cerkljanskem, kjer se ta beseda glasi *lóvpa*, iz srvn. *louba* lopa.
- Lónica**, *-e*, s. f., (izgovarja se *lúonca*), kup sená, naložen na vejve, da se lahko potegne s planine nizdolu (Temljine). Erjavec ima s Krasa *lónica* kopica, kup sená na senožeti (Let. 1875, 226; 1879, 147). Čakavščina pozná *lónjica* acervus foeni, Nemanić II. 35 in pa *lónnica* id. II. 37.
- Lopotáv**, *-áva*, *ávo*, adj., brbljav, plapperhaft, kedor ničesar ne more zamolčati (Temljine). — Prim. *loputnik* Kehlkopf (v Otaležah): ima glasán lapùtnk er spricht sehr laut (Ljublj. Zvon IX. 353).
- Lopùč**, *-úča*, s. m., tolmun (Ljubušnje). Erjavec piše v Letopisu 1882/83, 211 *lopòč*, *lopòča* kal, močilo (Koborid).
- Lùti**, gen. *lüt*, s. f. pl., ozka pa globoka skalnata struga (Temljine). — Prim. n. Wasserlot (?) aquaeductus pri Schmelzer-Frommannu I. 1539., *ludl* (in Steierm.) kleine Rinne bei einer Quelle; *ludln* rinnen, Lexer, Kärnt. Wtb. 182.
- Macóla**, *-e*, s. f., težko kladivo, s katerim tolčejo na drago (gl. te besede, Temljine). Na Krasu *macüóla* dicker Hammer. — Iz ben. *mazzóla* mazzuolo, specie di maglio, Boerio 407; furl. *mazzuele*, *maçuele* mazzapicchio, maglio, grande martello di legno, Pirona 252.
- Máček**, *-čka*, s. m., der Stöpselzieher, der Patronenzieher (Temljine).
- Máh**, *máha*, s. m., mir, Ruhe (Temljine). — Iz n. *Gemach* Ruhe, Wohlbehagen. Drugod se sliši *gmäh*. *G* odpade kakor pri *rátati* iz *gerathen* poleg *grátati*, ali pri *lih* poleg *glüh* iz srvn. *gelich*.

- Májiti**, *im*, v. ipf., omajke ali lub odtrgavati od strokov turšičnih (Temljine), to kar je ‚slačiti sirek‘ na Krasu. — Kar se tiče izvira té besede, pokazal sem že v Arhivu XIV. v spisu „Beiträge zur slavischen Fremdwörterkunde II.“, da je iz nemščine: *maien* dem Baume die Rinde abschälen.
- Malič**, *-iča*, s. m., pomenja v Temljinah bės, nekoliko menj kakor hudič. V Otaležah je *malič* malo več kot *zlodej* (*zluódi*) in malo menj kot *hudič*; ‚zluódi‘ in ‚malič‘ zakleti še ni greh, ‚hudič‘ pa že. Prim. tudi Let. 1882/83, 212: *malič* vrag, Teufel (pod Krnom). *Malik* Abgott, Götze je istega izvira: der Kleine.
- Mečflo**, *-a*, s. n., prostor, kjer mečé orehe, da oblatovje razpoka in gré potem rado od oreha (Temljine). V Otaležah je *mzčuvnk* (*mečilnik*) prostor, kjer si otroci sadje mečé; vsak otrok ima svoj mečilnik. Prim. še v Let. 1879, 144: *me-cati*, v Let. 1882/83, 212 pa *měč* (Et. Wtb. 189: *menkü*).
- Mekina**, *mekine*, s. f., rése noseči mešiček (luščina), v katerem tiči žitno zrno (Temljine). Drugod so *mekine* Kleie, furfur. Prim. Et. Wtb. 189: *menkü*
- Meljúšnik**, *-a*, s. m., razvajen človek, ein verzärtelter Mensch (Ljubušnje). — Prim. čak. *meljùh* homo inquietus, Nemanic I. 36, torej prav za prav človek, ki v eno mér melje tje in sem.
- Merek**, *-rka*, s. m., muha pri puški, das Visierkorn (Temljine).
- Mésečar**, *-ja*, s. m., (izgovarja se *měščar*), konj, čegar slepota z mesecem raste in pojema, Pferd mit dem Mondauge, an der Mondblindheit leidendes Pferd (Temljine).
- Mévža**, *-e*, s. f., ein Ignorant, ein nichtsnutziger Mensch (Temljine); šleva, Feigling (Otaleže). — Prim. Gartnerjevo opomnjo k besedi furl. *měusa* Koth v oceni moje razprave „Die slavischen Elemente im friaulischen Wortschatze“ (Literaturblatt für germanische und romanische Philologie 1890, Nr. 11).
- Mezélj**, *-a*, s. m., majhen tvor, mozolj (Temljine). Na Cerkljanskem *mžúlc*, *mžúlc* Geschwür, Hitzblatter, pri Fari *mžúlj* isto. Janežič ima *mozelj* Narbe, *mozolj* Schwiele Hitzblatter. Čak. *možuljác* pustula, gen. *možuljčà*, Nemanic I. 56. — Vse te besede spadajo pod *mozolj* (Et. Wtb. 203). Da v prifarski obliki *mžúlj* lahko *m* odpade, ni nič posebnega; takó dobimo oblike, katere je ravno tam zapisal Erjavec (Let. 1882/83, 271): *žélič* (r. želüč) gen. *žéliča*, in *zélič* (reci: zélüč) gen. *zéliča*, s. m., mozol na obrazu Hitzbläschen. Levstik primerja na tem mestu nsl. *želj* iz vej spletene košarica s povrazom (Let. 1880, 215), kar pa je, kakor sem povedal že v Arhivu XII. 474, vzprejeto iz furlanščine.

- Mèželj**, *mèžlja*, s. m., nezviti del trte (Temljine), na Cerkljanskem *mèžu*, gen. *mèžlz* Knoten, *zamèžlzt* einen Knoten machen, zavozlati. — Temna beseda; z bav. *Musel*, n.-kor. *mûsil* schönes grosses Holzschreit, woraus Späne gespalten werden 194, pač ni v nobeni zvezi.
- Mládovina**, -e, s. f., (izgovori *mládauna*), v Temljinah isto, kar pod Krnom *mladenka* (Let. 1879, 145), krava takoj po teletu; prim. *mladiti se* Junge werfen (v Trenti, Soči; Let. 1882/83, 213).
- Močeváti**, *močújem*, v. ipf., ringen, die Kraft probieren (Temljine); Erjavec ima v Let. 1879, 145 *močevati se* im Zweikampfe ringen.
- Mókalice**, -e, s. f., die Mehlbirne (Temljine). Erjavec pozna med hruškami: *mókarica* (Staro Sedlo, Žabiče na Goriškem) in *mókovnica* (Sv. Duh pri Krškem), Let. 1882/83, 322 med jabolki pa: *mókarica* (Brda na Goriškem: debelo, pusto in razsípčno jabolko), o. c. 318.
- Mólnik** (izgovarja se *mòunk*), -a, s. m., podvratnik pri živalih, nader. — Prim. n.-kor. *mulle* f., mürrischer, hängender Mund, švic. *molli* Dickkopf 193; bav. *Molla* Schmerbauch, *Braksmolles* Dickwanst, Schmeller-Fromann I. 1589.
- Morják**, -a, s. m., mornik, Meerwind, Südwind (Ipavska dolina). Erjavec ima v Let. 1875, 227 s Črnega vrha *mornik* veter od morja, Scirocco.
- Mòt**, *mòt*, s. f., (izgovarjajo *màt*), drog, na katerem nosijo po hribih krste, ker vsled ozkih stezà ne morejo rabiti nosil (pár). Krsta se obesi na mòt (Zalaz pri Tolminu). Tudi na Krasu je *màt* ranta, dicke Holzstange (gl. moja Morphologie d. Görzer Mittelkarstdial. 67). — Prim. srbski *motka* Stange, pertica.
- Mrtál**, (sè srednjim *l*), -la, s. m., priprava, v kateri tolčejo poper, jederca i. e. r., Mörser (Temljine). — Po dissimilaciji iz furl. *mortàr* mortajo, vaso di pietra di metallo o anche di legno, nel quale si pestano droghe od altro, Pirona 261; ben. *mortèr* mortaio ecc. nel quale si pestano le varie materie per usi diversi, Boerio 428.
- Mrvínc**, -nea, s. m., mravlja, die Ameise (Šmarje v ipavski dol.). Na Krasu *brvìnc* id. — Iz *mravínc; *brvìnc* iz *mbravínc.
- Nàc**, -a, *nàček*, -čka, s. m., norec, Narr (Temljine). — Prim. tirolski *nàtz* Puppe, ausgestopfte Figur; blöde, alberne Person, Schöpf 463.
- Nadáti**, *nadám*, v. pf., (izg. *nàdat*) nicht zulassen, braniti komu kaj storiti (Temljine). Iz *ne-dati*; prim. srbski *nedòstajati*, *nedòstati* manjkati, mangeln; *némati* ne imeti, *némati se*

nicht auf die Welt kommen, *nemoči* krank sein (slov. *ob-nemoči*), *nenávidjeti* hassen. Nikalnica ostane z glagolom združena tudi v preteritu.

Nádlje, adv., nur, le: kar je nádlje mogel, kar je le mogel (Tolmin); na Cerkljanskem *nádl*: dùkr nádl ki m̀̀r̀s̀ so lange du nur im Stande bist. *Na* pač ni stsl. na, ampak iz nsl. *naj* okrajšana oblika; *j* večkrat izpade za *ajem* v tujkah, kar pa bo samó refleks nemškega bavarskega izgovora, *cahnati* zeichnen, *váhts* Weichtag, *mánenga* Meinung = Absicht, Vorsatz, *lásta* Leistenrähmel; sém spada tudi *rátínga* v Alazijevem slovarji 98 b, 100 a, kar se za *rajtinga* v resnici govori v Devinu in na jugozapadu od Gorice. Po Goriškem se govori tudi *ránik* nam. *rajnik*.

Nápč, *nápča*, s. m., Fisolenstange, Steckreis (Poljane). Nsl. je *natič*: bob na količih, natičih (Cigale); vse kaže, da je *napč* narodna etimologija iz ravnokar omenjene besede po vplivu glagola *vpičiti*, einstecken.

Nátje, -a, s. n., zelje pri repi, Rübentrüchtig (Ljubušnje). — Collectivum besede *nat* f., listje pri repi, korenji i. e. r. (Gutsmann, Vodnik, Murko, Let. 1879, 147).

Navrēči, -em, v. pf., komu narediti, zacoprati, kako sredstvo podtakniti; copernice navrečejo živino, behexen (Temljine). — Iz *na-ureči*; nsl. *ureči* behexen, beschreien, mr. *vrečy*, r. *urəknutə* beschreien (Et. Wtb. 274: rek).

Nič. — Prepirati se za *prazen nič*, to je, za pisan ništrec, um eine Nichtigkeit streiten (Temljine). Raba tega zaimka je večkrat po nemškem posneta: *za nič na svetu* um Nichts in der Welt, um keinen Preis. To veljá sosebnó o vsakemu Slovencu znanem pregovoru ‚Nič je dobro za oči‘, kar je po besedi preloženo iz nemškega ‚Nichts ist gut für die Augen‘, bav. Nicks is guet für d' Augng, Schmel-ler-Frommann I. 1720. Toda ta ‚nichts‘ stoji v nemščini za *onychitis* Galmeiflug ter pomenja cinkovo belino, neko zdravílo za oči: torej *onychitis* je dobra za oči. Narodna nemška etimologija pa tukaj ni zapeljala samo Slovencev, Nemci sami so temu zdravílu po latinsko pravili ‚Nihil album‘, weisses Nichts, iz česar je nemški narod bodi v šali ali nevedé napravil Weissnichts. Prim. Andresen, Über deutsche Volksetymologie ⁶ 276. Slovenci pravijo tudi ‚Pesek svetih Ušarij je dober za oči‘, Novice IV. (1846) 76.

Niéku: daw je niéku = dal ni obenemu (Ljubušnje).

Nos. Kogá imeti na nosu, jezen biti nanj (Temljine).

Nù, adv., ja, ja freilich, natürlich, ja wohl, da, kajpada (Idrija). — Iz *no*, č. *ano* ja, iz *a-ono*.

- Obalíti se**, *-ím se*, v. pf., prevreči se, prebrniti se (Ljubušnje). Erjavec povdarja obáliti (Let. 1880, 156) id.; Murko ima *obáliti* umklammern.
- Obáriti se**, *obárim*, v. pf., Ako se sladko mléko že toliko skisa, da se naredi skuta iz njega, pravijo: mleko se je *obarilo*. Iz *ob-varíti*, prim. nsl. *zvara* geronene Milch (Et. Wtb. 381: vert) in glej besed *čváríti* in *zvárnica*.
- Obdáti**, *-ám*, v. pf., porajtati, marati: ne obdá nič er kummert sich um Nichts, ne mara nič (Temljine). *LD*.
- Oblíče**, *-a*, s. n., krinka, korelec, die Maske (Temljine): ježe obě lici jestv. Škrabec rabi nekjé v „Cvetji z vertov sv. Frančiška“ *naličnica*. Sicer pomenja v slovenščini *oblíče* in *oblíč* le obraz.
- Obnášanje**, *-a*, s. n., die Procession (Ipavska dolina, Kras). Erjavec ima v Let. 1880, 157 za isto besedo pomèn ‚cerkveni god‘, kar se je še le iz prvotnega pomena ‚procesija‘ razvilo.
- Obrásnik**, *-a*, s. m., zarastek, Narbe (Temljine). Erjavec ima še te-le oblike (Letopis 1880, 157): *obraselen* (Krn), *obraslek* (Vrsno). To poslednje je nastalo iz **obrastlák* naša beseda pa iz **obrastlónik*. Murko pozna *obrafik* (obrasok) die Verwachsung.
- Obrca**, *-e*, s. f., brca z nogo, Fusstritt (Tržaška okolica). Ločiti je treba to besedo od *obrca* v zvezi ‚božja obrca‘, kar je, kakor sta že Erjavec-Levstik (Let. 1882/83, 217) pokazala, skrajšano iz **obvertica*.
- Obrézniti**, *-nem*, v. pf., ostro, kiselkasto vino obrezne, to je vreže (Temljine). V Cerknem je *rèzn* säuerlich. — Murko pozna *obrèzen* schlimm, bösertig. — Te besede se ne morejo ločiti od stl. *obrèzgnati*, *obrèzgnati* acescere, č. *břesk* herber Geschmack, p. *zbrzagnac* skisač, r. *obrezgnulo* itd. (Et. Wtb. 21: brèzg-2). Oblika *rèzn* bi bila torej izgubila *b*, pač zato, ker je narod mislil, da je dél prefiksa *ob*, s katerim je glagol spojen. Gotovo je k temu pripomogel tudi glagol *rèzati* in izpeljanke.
- Obrsniti se**, *-nem*, v. pf., popraviti se: živina se obrsne, odebéli (Temljine). — *Obrsniti* (obrsnoti) je narejeno od samostalnika *brst* Knospe, srb. *brst* junge Sprossen, *brstiti* abfressen (Et. Wtb. 23: brüstí); nsl. *brsen* iz **bræstón* üppig; torej je *obrsniti* toliko, kakor üppig werden, im Wachsthum und in der Fülle des Körpers gedeihen.
- Očí**. Komu *na očí* kaj reči, komu kaj v obraz povedati (Temljine).
- Ográjnica**, *-e*, s. f., ograjeno zemljišče (Temljine). Podstava *ograjá*. Prim. *ograd* m., *ograda* f. in *ogradnica*.

- Ôkno**, -a, s. n., méra za njive: en oral ima okoli deset oken. Ta gospodar ima 10, 25, 70 oken v njivah' (Temljine). — Ta pomèn se je razvil iz tistega, ki ga podaje Erjavec v Let. 1880, 162 pod besedo *okno*: prekat v stogu ali kozolci (Tolminsko). Na Cerkljanskem se *štant*, t. j. prostor med dvema zidanima stebroma v kozolci, delí v 4 okna. Torej ta gospodar ima 10 oken v njivah' pomeni ta gospodar ima toliko njiv, da s pridelkom ž njih napolni v kozolci 10 oken'.
- Okréten**, -tna, -tno, adj., nemaren, gnjusen, nachlässig, eckelhaft (Temljine). — Koren je *krent* (Et. Wtb. 138), odkoder je tudi naš *neokréten* ungeschickt, r. *okrutnyj* ungeheuer.
- Olúsek**, -ska, s. m., koža ajdovega zrna (Temljine). Iz *o-lusek*. Prim. *lúsek*, *luska* m., Schote (pod Krnom; Let. 1879, 144). Enako je narejena beseda *olubje* s. n., perje okoli koruzne latice (Goriška ok., ip. dolina) iz *lubje* (Let. 1880, 162).
- Ométi**, -ov, s. m. pl., iz slabšega žita moka za prašiče (Temljine). — Prim. *smetloha* slabo smetno žito (Et. Wtb. 193: met 2.).
- Opalíkovec**, -vca, s. m., drobno nerazcepljeno drvo, oblikovec (Temljine). — Podstava je *opalika* debela palica (pod Krnom, Letopis 1880, 162).
- Opíh**, *opíha*, s. m., (izg. *apèh*, na Temljinah), *opíh* (ben. Slovenci), peteršilj (Petroselinum sativum). — Iz n. *Eppich*, to iz lat. *apium* (Apium graveolens). Obé rastlini sta si v bližnjem sorodu. Erjavec pozna v Let. 1879, 125 iz Orehovlja na Ipavi *opíh* celó v pomenu 'Ranunculus', pač samó vsled tega, da sta si perje in koren obeh rastlin nekoliko podobna.
- Opláziti**-im, v. pf., slabo oboráti (Temljine). — Prim. pri Murku in Janežiči *opláz* Pflugkopf poleg *plaz* das unterste Holz des Pfluges, sein Haupttheil; torej *oplaziti* = samó z oplazom povrhu preko njive iti. Erjavec ima v Let. 1880, 163 z Vrsna *opláz* v pomenu *láz*: ta njiva je orana na opláz, orana takó, da ni znati léh; glej zgoraj besed *láz* in *léha*.
- Oplésno**-a, s. n., der Rist des Fusses (Temljine), plésno (Letopis 1875, 327). — Stsl. *plesna* planta pedis, metatarsus (Et. Wtb. 249). Na početku besede pristavljeni *o* je pomajševalen: nsl. *osiv* nekoliko siv, *obširen* nekoliko širok, hrv. *oblen* nekoliko lén, mr. *ohlup* trap, nekoliko neumen, vr. *ocholodó* ne mnogo pro hladno, č. *obdlouhlyj* podolgast, p. *obstary* starikast. Nekateri zmatrajo ta *o* za negativen (Et. Wtb. 219: obí). Prim. tudi nsl. *óbršljan* nam. *bršljan* Epheu, stsl. *bršljan*; *oglovnja-glovnja*, *opaljek-pajek*, *optica* iz *potica*, Let. 1882/83, 219, 220.

- Opočítati**, -am, v. ipf., očitati (Temljine, kjer govore tudi oponašati). — Zanimiva beseda, ker nam daje lép vzgled, kakó deluje analogija. Začetni *op* je namreč vzet početku besede *oponašati*, kakor da bi bil prefiks in kakor da bi drugi *o* besede *oponašati* bil v istem razmerji s tem, kar še pride za njim, kakor *o* v *očítati* (očítati, oči), kjer spada h korenu.
- Oprhniti**, -em, v. pf., snég oprhne, ako ga le toliko pade, da komaj pobeli (Ljubušnje). Srb. *oprha* snježana (u Crnoj gori), kad oprša snijeg, *oprašica*, kad oprashi snijeg Bestreuung, oprashio snijeg bestreuen (Karadžić s. vv.). Koren *perch*: nsl. *pršeti* nieseln (Et. Wtb. 241).
- Oprtnica**, -e, s. f., oprta, naramnica pri koši tudi iz trte (Temljine, Cerkljansko). Prim. Let. 1882/83, 220. Čakavščina pozná *oprteš* f., fascia cocularia, Nemanic II. 69.
- Oprtnik**, -a, s. m., Rückenkorb (Goriško sploh). Janežič pozna *oprten koš*, na Dolenjskem govore *oprta* koš. — Ta beseda spada h korenu *per-5*: stsl. *podpršeti* fulcire, bolg. *opra*, *opiram*, *zaprčvam* stützen, aufhalten, mr. *operty* stemmen itd. (Et. Wtb. 240).
- Oséniti**, -im, v. pf., raniti, obtrgati (Temljine). Temna beseda; dvojim, da bi bila prav zapisana. *Co-sedno*
- Osip** (izg. asèp), gen. *osipa*, s. m., nástop, avber, kar voda nanese: nsl. *posip* Schotter (Et. Wtb. 334: súp-2.)
- Ôsme**, *osem*, s. f. pl., neke palice pri statvah (Temljine). Prim. v Let. 1882/83, 221 iz Bolca *ôsne* der Spannstock oder der Spannstab beim Webstuhl. — Prim. moje razlago poslednje besede v Archivu XII. 463.
- Osrédek**, -dka, s. m., majhen gozdič sredi senožeti (Temljine). Ta beseda ima po raznih krajih različne pomene: Mittelfurche, Flussinsel (Murko), podobno Prešeren: tje na osrédik bléjskiga jezéra. Na Krasu je *osrédek* mala senožet na konci njive; ta pomèn je nastal vsled tega, da je *osredok* bil mala *senožet* med dvema njivama, od katerih je druga v mér dolgosti bila prav za prav nadaljevanje prve; potèm je *osrédek* rés bil na enem konci obéh njiv, in ni se čuditi, da je ta beseda nató obveljala tudi o malih senožetih na začetku ali drugem konci njiv.
- Ošvišek**, -ška, s. m., otep, omlačen snop (Temljine). Erjavec ima v Let. 1880, 164: *ošvišek* v istem pomenu. Asimilacija sa pred šjem v naslednem zlogu v *š* je tako navadna, da bi skoraj bilo čudno, ako bi bilo drugači: slušati-šlušati, slišati-šlišati, suša-šusa itd.; prim. tudi zvižgati-žvižgati.
- Otepsti**. Za pomen *otepsti*, durchprügeln' imajo goriški Gorjani celo kopo izrazov; se vé da ne rabijo povsod vseh

spodaj naštetih. In vender so naši Gorjani v primeri z drugimi nekaterimi Slovenci (n. pr. Gorenjci) precej tihi in mirni! Náte jih:

<i>Nabíjem.</i>	<i>Napókam.</i>
<i>Nabúnkam.</i>	<i>Naséčem.</i>
<i>Nagárbam</i> (Hudojužna); iz n. <i>gärben.</i>	<i>Naséškam.</i>
<i>Naklépljem.</i>	<i>Našvikam</i> (prim. <i>ošviku</i> dolga in tenka šiba, Let. 1882/83, 221).
<i>Nakléstim.</i>	<i>Natêpem.</i>
<i>Nakrišpam</i> (sè šibo).	<i>Natólčem.</i>
<i>Nakúrim.</i>	<i>Nažgêm.</i>
<i>Namážem.</i>	<i>Nažvižgam.</i>
<i>Namlátim.</i>	<i>Otêpem.</i>

Primeri pa še spodaj *udariti*.

Otôčen, *čna*, *čno*, adj., vzbočen, vrhat (Temljine). — Podstava je *otòk*: zid v otòk = v krog, im Halbkreise; *otòk* Geschwulst. — Prim. kar sem pisal o besedah *bunka*, *bunjast* v Archivu XII. 455.

Otrébki, *ov*, s. m., iztrebi, die Nachgeburt (Temljine). Na Krasu *wotrîépkî*. Glej besede *strébi*.

Ovédeti se, *ovém se*, v. pf.; ovédel se je das Licht ist ihm aufgegangen, endlich ist ihm das Richtige eingefallen, die Schuppen sind ihm von den Augen gefallen (Temljine).

Oves. *Oves služiti* valjati se v prahu: konj, pes, osel se vrže na hrbet ter se valja, t. j. 'služi oves' (Temljine). Prim. *valjúckati se*.

Ozímec, *mca*, s. m., šestovrsten ječmen (Temljine). Stsl. *ozimèc* hordeum. Tudi čakavščina pozna to besedo v pomenu ječmen': *ozimac* hordeum, Nemanić I. 53. Murko in Janežič imata *ozimec* Winterfrucht sploh; pri Fari je *ozimec* lan in besede *lán* bajè da tam sploh ne poznajo; v Laščah je *ozimèc* ozím lán. V Bolci je *ozímec* jare, ki se je rodilo po zimi (Let. 1882/83, 221 in 1880, 165).

Ozímek, *mka*, s. m., čas od vélike noči do sv. Jurija (Temljine). Iz odzimek: **otъzimèkъ*.

Oziméti, *éjem*, v. ipf., hart bleiben: grozdje in drugo sadje oziméje, če ne more dobro dozoréti in ostane le trdó (Temljine). Prim. Letopis 1882/83, 221: *oziméti* erstarren, kača po zimi oziméje. — Janežič ima *oziméti* überwintern, auswintern; stsl. *oziméti* *παροχημεράζειν* hibernare.

Ožárek, *rka*, s. m., ogorek, Funke: če gorí slama ali sploh lahke reči, vzletevajo ožarki kvišku (Temljine, Kras).

Oženíti, *ožénim*, v. pf., n. p. kravo, sadje, t. j. dobro, drago prodati ju (Temljine).

- Páh,-a**, s. m., past za podgane, Rattenfalle (Temljine), ker se nekaj spahne. Prim. *pah* Riegel (pessulus): Et. Wtb. 270: *pich*.
- Pájkelj,-eljna**, s. m.; na pajkelj mleto dá lepšo moko, kakor mleto na tonf, ker se otrobi ločijo (Temljine). — Iz nemščine: prim. bav. *beuteln* das Mehl durch den Mühlbeutel oder das Beuteltuch stäuben, Schmeller-Frommann I. 305, kjer se uči „dass das Verbum überhaupt von *Beutel* herstamme ist minder glaublich, als das Umgekehrte.“
- Pálčnik,-a**, s. m., češulj pri ajdi, Rispe: ‚Letos ima ajde velike palčnike‘ (Temljine). — Podstava je *palcov* Daumen; prim. *palčnik* gorenji krajši rogelj na senenih vilah.
- Pásti**, *pasem*, v. ipf., iskati koga, gledati, kako bi se ga našlo (Temljine); *kokoš pasti* paziti, kam hodi jajca nêst; *tatvine sumnega človeka pasejo* strogo pazijo nanj, da ga zasačijo (Otaleže). — Naš pomen besede *pasti* bi se strinjal s pomenom korena, katerega so bili etimologi prej nastavili za to besedo, *spek'*; ali dvojiti se smé, da bi ta pomen bil prvoten, mariveč se mi zdí, da se je še le kesnó razvil iz pomena ‚weiden‘, das Vieh hüten, machen, dass es fresse, ihm nachgehen. Prim. Zubatega sestavek ‚Slavisch pasti‘ v Archivu XIII. 478 ns. — V Temljinah govore tudi: *màgle se pasejo*, dolgočasno se vlačijo o deževnih dnéh po nebu, kar je sevéda samo tropa in brez vsake bajeslovne važnosti.
- Pášten,-štna**, s. m., obdelan, pa ograjen kos zemlje, kjer so trte (Tržaška okolica). Na Krasu je *pášu* (iz paštn) obliko terás imajoča njiva z latniki (Weinlaube). — Prim. Letopis 1880, 166; *pášten* zelena planica na hribu, koder se živina rada pase: **pažitovъ*, stsl. *pažitъ* Weideplatz (Et. Wtb. 411: živ-).
- Péč**, *peča*, s. m., skrb sitnost, delo, Plage (Temljine). Koren *pek* (Et. Wtb. 237): stsl. r. *pečaly* Kummer, Sorge, nsl. *peča* Gram, č. *peče*, dol.-srb. *pječa*, br. *peča* itd.
- Pečkáti,-ám**, v. ipf., mrviti (Temljine). — Prim. nsl. *pečkáti* repo ribati preveč na drobnó (Let. 1880. 167); prim. o tem mojo opomnjo v Archivu XII. 463 pod besedo *páčkáty*.
- Pepelnják,-a**, s. m., prostor, kamor devajo pepel (Temljine); na Cerkljanskem izgovarjajo *pepzunák*. Na Krasu se isti prostor imenuje *popovnik*. Murko in Janežič imata *pepelnik* Aschenbehältnis.
- Perílnik,-a**, s. m., kamen ali ploč, na katerem perejo, Waschbrett, Waschblock (Temljine, Cerkljansko). Tudi na Krasu je *períwnik* kamen, na katerem perejo (Morphologie 38); izpod *períwnika* prinaša babica novorojene otroke. Gutschmann 532 pozná *perílnik*, *periunik* v pomenu ‚Waschbloi-Bengel‘ (perača), Murko pa v pomeni ‚Wäscher‘.

- Perót**, -a, s. m., (izgov. *perówt*), slamnata streha ob stranéh (Temljine). — Prim. nsl. *perót* f., Flügel (Murko); vendar je lahko tudi tujka (*ow* kaže na to).
- Pést**, -í, s. f., povezana slama za *perót* (Temljine, Cerkljansko). — Stsl. *pěsto*.
- Pétati**-am, v. ipf., licitieren, steigern, isto kar *dražiti* (gl. te besede) ali na dražbi rasti (Ljubušnje). Iz nemškega *bieten* anbieten, darreichen, einen Einsatz thun.
- Pívka**, -e, s. f., pika, bolezen, ki se naredi kokošim na jeziku, der *Pipps* (Temljine). To besedo ima sicer že Gutschmann 217; omenjam jo v spričevalo, da res v narodu živi. Tudi Janežičeva *pívka* Heiserkeit ni nič drugega. — Prim. Et. Wtb. 247: „*pipka* bolg., p. *pypec*, mr. *pypec*, *pypote*, br. *pyplo* č. *tipec*, r. *tipunz* . . . stvn. *pfiffiz*, lat. *pituita*.“ — „Den *Pipps* reissen“ prelaga Cigale „kokoši piko dreti“, v Temljinah pa piko z iglo *snémajo*. *Pívka* je iz *pipka*, odkoder je tudi *pika*.
- Písan**, adj., lep, schön: pisan čas, lép čas (Temljine). — Kakor znano, je *písan* bunt, vielfärbig; pisane stvari, pisana oblačila itd. se Slovcu in tudi drugim Slovanom rés zdé lepa nasproti enobarevnim.
- Piščiti** se, *opiščiti* se, v. ipf., ozir. pf., po bolezni se bivši mehurčki (oprišči) olupijo in odpadejo (Temljine). Na Cerkljanskem pravijo *pišt*, sè j *vxpišlu* dozorélo je (o opriščih); moja priča je izgovarjala *i*, kar bi zahtevalo v knjižni pisavi *č*.
- Plást**, -í, s. f., plást sená, Büschel Heu, plast volne (Temljine); v Otaležah: kar se z eno roko zagrabi. — Prim. *plastovati* Heu aufschichten (Murko), *plast* kleiner Heuhaufen (Et. Wtb. 248: *plastu*).
- Platnice**, *platnic*, s. f. pl., prtenice, hlače iz domačega platna (Temljine, Cerkljansko). Skrajšano iz *platinice*.
- Pléče**, *pléčta*, s. n., sprednja noga prašičeva (Tolminsko). Murko ima *pléče* Schulterblatt, Schinken. Prim. r. *pléčó* Vordertheil des geschlachteten Viehes. Stsl. *plešte* humerus.
- Pléna**, -e, s. f., stran stréhe (Temljine). Podstava bo *plénu* 1. v Et. Wtb. 250.
- Pleščáti**, *pleščím*, v. ipf., težiti: *čščí mš es drückt mich* (Temljine). Erjavec piše v Let. 1882/83, 223 *plešiti*: „pleší me v želodci, ako sem namreč jel mnogo sadja, izvlásti grozdja (Sv. Križ vipavski).“
- Plévnica**, -e, s. f., Strohsack des Bettes (Temljine); na Cerkljanskem *plívna* mit Streu gefüllte Matratze. Janežič in Murko imata to besedo v prvem pomenu: mit Streu gefülltes Unterbett statt der Matratze.

- Plóh**, -a, s. m., deščica, Brettchen (Temljine), na Krasu je *plóh* debela deska (manjša je žaganica). S pomenom temeljske besede se strinja nsl. *ploh* langes, dünnes Holzstück (v Et. Wtb. 251). Beseda je nemška, kakor tudi kranjska navada, da *ploh vlečejo* (Prim. tirolski *blochziehen*, Zingerle, Sitten, Bräuche etc. des Tiroler Volkes 84).
- Plótar**, -ja, s. m., svinjski mehur za tobak (Temljine). Bav. die *Blatter*: e^o Saubläd^o (Schweinsblase) ist der beliebteste und wohlfeilste Geldbeutel des Landmanns, Schmeller-Frommann I. 332; tir. *bläter* in der Bedeutung von *blase* vesica: die *Schweinsbläter* als Geld- und Tabackbeutel der Landleute, Schöpf 44; n.-kor. *schweinpläter* vorzugsweise zu Tabackbeuteln verwandt 29.
- Plug**. V Temljinah razločujejo dve vrsti pluga: *plug na láz*, s katerim orjejo na láz, in pa *plug na lého*; gl. zgoraj besedi *láz* in *léha*.
- Podágra**, -e, s. f., les z vejevjem za lónico (glej te besede), za drva itd. (Temljine). — Ta beseda je izprevržena iz *podovra > podvóra. Prim. v Let. 1880, 173 iz goriške okolice in s Krasa *podvóra*, *podóra* rogovila za plug, da gredoč na njivo ali ž njive ne drsí po tleh. Na Krasu se ta priprava imenuje v resnici *podvóra* (Morphologie 62). Gutschmann ima: Stecken *podvirk* (299); prim. še *povérek* Tragstange in *navor* Hebel (Let. 1880, 173). Vse to spada pod ver-2. v Et. Wtb. 381, 382.
- Podjémnik**, -a, s. m., palica, s katero podpirajo breme (Ljubušnje). Erjavec ima iz Koborida *podjemalnik* (Let. 1882/83, 224). Glej spodaj besede *podpiralnik*.
- Podjéti**, *podjámem*, v. pf., zarobiti (Koborid). Erjavec ima iz soške doline *pojeti*, *pojámem* všiti krilo ali kako drugo obleko, ako je preobila, rekše, predolga ali preširoka (Let. 1882/83, 225).
- Podgoréti**, -ím, v. pf. Če je nebo zvečer močno rudeče, pravijo: nebo je podgorélo (Temljine).
- Podkováti kónja** je v Temljinah toliko, kakor obdarovati koga z denarjem, Jemanden mit Geld beschenken.
- Podlasniki**, -ov, s. m. pl., majhni lasjé, zlasti po tilniku (vratu) (Temljine). — Že Gutschmann ima 184 pod Milchbart, Milchhaare: *podlasci*.
- Podpirálnik**, -a, s. m., palica ali kol, s katerim nosač podpira breme na ramenu (Temljine). Podstava je *podpiralo* Stütze (Janežič). Glej zgoraj besede *podjemnik*.
- Podrézica**, -e, s. f., podrézica se naredi, kadar počí koža pod prstom ali pod členom na nogi ljudém, ki hodijo bosi (Temljine). — Podstava *podrez* Schnitt von unten (Janežič, Murko). Glej besede *hromóta*.

- Podstréšina**, -e, s. f., bruno po vrhu zida, da se na nje naslonijo glajti, die Mauerbank (Temljine). — Janežič pozná *podstréšina* Unterdachboden, kar je v Temljinah in sploh na Tolminskem na izbi' (ispi, jězbi).
- Podščetína**, -e, s. f., poščetína, majhni studenci, ki močijo zemljo, posebno na travnikih (Temljine). Koren je *sok* stsl. *sovati* mingere, prim. nemški *seichen* harnen in *sickern*, Et. Wtb. 336 in Kluge, Etymologisches Wörterbuch der deutschen Sprache pod besedo *seichen*.
- Podžila**, -e, s. f., železen drog pri podvozu (podelu), ki je ob enem tudi za ós (Temljine). — Erjavec ima *podžíl* (m.) s Ponikev na Št. Vidski gori v pomenu 'óplen' (Let. 1880, 173). Čakavščina pozna *žil* in *žila*, Nemanić II. 65, 21.
- Poganíja**, -e, s. f., neredno, malopridno ravnanje, življenje in gospodarstvo: 'pri ti hiši je strašna poganíja' (Ipavska dolina). — Podstava je *pogan* paganus.
- Pogódež**, -a, s. m., kar si kedó na skrivnem dobrega skuha (Temljine). Erjavec ima v Let. 1880, 174 z Banjšic *podgelj* -dlja v istem pomenu.
- Pogón** (izgovarja se *pa'gón*), -a, s. m., lés, na katerega tolčejo, nabivajo sodárji, da poganja obroče (Temljine). Murko in Janežič poznata *pogonec* ein Fassbinderwerkzeug.
- Pogúzniti se**, -em, v. pf., podrsniti se, zdrsniti se (Ljubušnje). Prim. zgoraj besedo *guzati se*.
- Pohréniti**, -em, v. pf., strditi se, erstarren: *žowč* (Sulz) *pohriéne* (Temljine) Erjavec ima iz Podkrncev *pohréniti se* (Let. 1880, 174). Koren je *krép*: stsl. *iskrěpnati* erstarren (Et. Wtb. 139).
- Pojéti**, *pajámem*, v. pf., dobro skočiti, einen tüchtigen Sprung thun (n. pr. črez kak jarek) (Temljine).
- Pokáljati se**, -am, v. pf., kaniti: tinta se pokalja, kadar je pade en kanec (Ljubušnje). Erjavec pozná v Let. 1880, 174 izpod Krna: *pokáljati* in *káljati* pomazati, grdó pisati. Podstava je *kal* blato.
- Pokrépnik**, -a, s. m., kruh v kozici pečen (Temljine). Podstava je *krépa* poleg črepa. Gartner v oceni moje razprave „Zur Kenntnis der slavischen Elemente im friaulischen Wortschatze“, objavljeni v Literaturblatt für germanische und romanische Philologie 1890 Nr. 11, piše med drugim: „gegen eine Entlehnung (des friaul. crèpe) aus dem Slavischen spricht die weite Verbreitung dieser Wörter auf romanischen Boden und der Umstand, das keine slavische Form mit *k* statt *č* vorliegt.“ V naši besedi bi torej imeli zahtevani *k* namesto *č*, vendar se mi *krepa* sedaj nikakor ne vidi domača. Prim. zgoraj *čepa*, *črepa*.
- Poldrúgec**, -gca, s. m., (izgovarja se *powdrúje*), neki žrebelj, imenovan takó po svoji velikosti, ker je poldrugi

- palec dolg (Temljine). Enako je narejeno srb. *podrug* anderthalb Mann gross, sesquihomo, *podrugović* der Sohn eines *podrug*, kakor se je zval tudi neki Vukov pevec narodnih pesmi.
- Polizek, -zka**, lahka jed, ki malo zaleže (Temljine). Podstava *liz* (Et. Wtb. 171).
- Položina, -e**, s. f., v Temljinah majhna ravnina v bregu, Terrasse: poleg *pològ* (*palàh*) in *polóžič* (*palàšè*), kar ima že Erjavec v Letopisu 1880, 175 iz Podkrncev: Levstik to tam prav razlaga iz stsl. *pologo* obliquus.
- Polovnica, -e**, s. f., v Temljinah mera 4 bokalov; to je na Cerkljanskem *čzkrtnica* (*četrtnica*), *polovnica* pa meri tam osem bokalov.
- Ponújati** besedo komu, če kedo ne mara govoriti, siliti ga, da bi izpregovoril (Temljine). — Prim. nsl. *muditi* nöthigen, anbieten.
- Popravljálka, -e**, s. f., shod pred ženitvo, da se pomenijo, ako bi še bilo treba kaj popraviti ali prenarediti (Temljine). Erjavec pozná izpod Krna v Let. 1880, 175: *popravljálka* pojedina teden dní po svatbi; v tem poslednjem pomenu je beseda znana tudi na Cerkljanskem: *papraulácka*.
- Poreznlík, -a**, s. m., orodje sodarjev, katero se prime na obéh koncéh, da se ž njim kaj porezuje (Temljine). Drugod je to orodje imenovano samo *reznlík* (na Cerkljanskem *rzuonk*).
- Posévčnik, -a**, s. m., Brot aus dem Nachmehl (Temljine). Erjavec ima v Let. 1880, 176 izpod Krna *posévki* otrobi (Ipavska dolina, Lašče) in *posévnik* slab kruh, kruh od posej ali otróbov. Čakavščina pozná *posiji* (t. j. *posèjè) furfur, Nemanic II. 44.
- Poščetína, -e**, s. f., kraj, kjer voda moči (Temljine). Prim. zgoraj *podščetína*.
- Pošínjen, -ena, -eno**, partic., potuhnjen, tückisch, ein Duckmäuser (Temljine). Erjavec pozná *pošinen* v pomenu sključen, grbast (Let. 1880, 176); iz tega pomena še le se je razvil pomen ‚potuhnjen‘. Podstava je *šib-2*. (Et. Wtb. 339.)
- Pošten, pošténa** (izg. *paštàn*), s. m., der Blutsturz (Temljine). Temna beseda.
- Pot. 1.** *S poti govoriti* motiti se, blesti, irre reden (Temljine). — 2. *S pótyo* allsogleich, schnell; zugleich (Temljine).
- Potrnáti, -ám**, v. pf., pobiti, polomiti, zusammenhauen (Temljine). Koren je *ter* reiben, brecheln, treten (Et. Wtb. 352).
- Práti se, pórjem se**, v. ipf., tkanina se porje, trga se po niti (Temljine). Prim. Et. Wtb. 258: por. Naši slovenščini rabi sedaj navadno *párati*.
- Pravíca, -e**, s. f., 1. Certificat, Bestätigung, Lizenz (Cerkljansko). — 2. *Pravico ubiti* annullieren (Temljine). 3. *Pravica jé*:

sodišče in pravdanje mnogo požré, mnogo stane: rajši se poravnajva, da ne bo pravica jedla (Temljine).

Právca, -e, v. f., Märchen, Erzählung, pravljica (sploh po Goriškem), na Cerkljanskem pravijo *právca*.

Práda, -e, s. f., obleka, ki jo za nevesto nesó na dan poroke (Temljine). — Iz n. *Bürde*?

Práduh, *práduha*, s. m., živalski mehur, Thierblase (Temljine). — Knjižna oblika bi bila *práduh* ali *práduh*; koren je *perd*, nsl. *préděti* pedere itd. (Et. Wtb.), ker tak mehúr otroci napihujejo in sédajo nanj, da zaprti zrak šumé gré iz njega. *Práduh* je tudi priimek.

Prebít, -a, -o, adj., verwünscht, verflucht; prebito malo verflucht wenig, ‚verflixt wenig‘ (Temljine). — To je samó evfemizem namesto *preklét*.

Préčno, -a, s. n., pod vozom viseča priprava, da kaj vanjo de-nejo (Črni vrh). — Podstava je *préko*, *préčen* querüber (Janežič), ker ta priprava visi spodaj poprék voza med prednjim in zadnjim podélom.

Prégrad, -a, s. m., predál v štacuni ali na kašči (v žitnici) za vsako žito posebe (Temljine); na Cerkljanskem *prégrada*, s. f., ein Tieffach vom Getreidespeicher. Erjavec ima iz Stopic v Let. 1880, 177 *prégrad* stena ali pretín pri orehu, jabolku, Scheidewand; *pregrája* Scheidewand (Janežič), v hlevu prostor pregrajen, v katerem je tele (Lašče, Let. l. c).

Prehitévati, -am, v. ipf, prehitro iti, zu schnell laufen, vorlaufen: ura prehiteva (Temljine).

Prekláti, *preklátjem*, (izgovarja se prkláti), v. pf. Če živina nima nevarne bolezni, ako se n. pr. kaj polomi, prekoljejo (zakoljejo) jo, da imajo od njé vsaj mesó, ker ni upanja, da bi ozdravela (Temljine).

Preletéti, -im, v. pf., jeklo preletí, to je pokne ali postane ple-nívo, brüchig werden (Temljine).

Presáhel, *presáhla*, -o, part., lešnik, oreh je presáhel t. j. ima le majhno in malo vredno jederce (Temljine). Koren je *sáh*: stsl. *sáhnuti* trocken werden, *sáhlo* sarmenta (Et. Wtb. 333: süh).

Presévki, -ov, s. m. pl., turščični otrobi; sploh kar se domá preseje (Temljine). Janežič pozná *presévek* m. Kleie, Erjavec pa ima iz Malhinja *prosévk*, *prosévek*: „kar so otrobi pri pšenici, to so prosevki pri pirjevici in pri ječmenu“ (Let. 1882/83, 232). V Malhinji gotovo ne govoré *pro-ampak pre-*. Prim. zgoraj *posevčnik*.

Presúiniti, -nem, v. pf.: glej da ne boš otroka presunila, t. j. glej, da se v njem kaj ne izprevrže (Temljine). Koren *su-2*. (Et. Wtb. 328).

- Preškáljet**, t. j. *preškaljati*,-am, v. pf., preperéti verwittern (Temljine). — Koren je *skel*-1. spalten, sích spalten: nsl. *skala* assula tenuis, rupes, *ščalja* Splitter, s. *škalje* Holzabfälle, p. *skalka* (wior) Splitter, mr. *skal'a* coll. Felsstücke (Et. Wtb. 298).
- Pretvárjati** *se*,-am, v. ipf., pačiti se, spakovati se, Gesichter schneiden (Temljine); na Cerkljanskem izgovarjajo *prekwárjst sz* — Podstava *tvorü* 1.: prim s *utvora*, *utvara* Gespenst. č. *potvora* Missgeburt, *přetvářka* Maske, p. *potvora* Missgeburt, mr. *potvôr* Ungeheuer (Et. Wtb. 366).
- Previválnice** (izgov. *prvivávnec*),-nic, s. f. pl., neka naprava pri statvah (Temljine). — Podstava *previvati*, *previjati* überwickeln.
- Prežének**,-nka (izg. *pržänk*), s. m., prepír, pričkanje, Zank, Streit (Temljine). Prim. *gnati se* zanken, streiten (mit Worten).
- Pridávek**,-vka, s. m., (izgov. *prďávk*), kruh ali kaj drugega, kar dajó ob nedeljah dninarjem, Zugabe, Zuschuss (Temljine); isto je *postrojba* pod Krnom: „dar, ki ga po dovršenem delu dá gospodar delavcem, navadno kruh, sir ali kaj takega“ (Let. 1880, 176).
- Prídigar**,-arja, s. m., prígrad, pri stožji podpora, glej besede *stožje* (Temljine). Najbrž pokvarjeno iz *prigrad*.
- Pridejáti si**, *pridénem si*, v. ipf., sich helfen, pomagati si (Temljine).
- Pridružnica**,-e, s. f., podružnica, Filiale (Temljine). Prim. *pridružiti* beigesellen (Janežič); *pridrúg* in *pridruga* Ehemann, Ehefrau (Letopis 1882/83, 231).
- Pripénjati**,-am, v. ipf., kleti, fluchen (Temljine). Evfemizem za *preklinjati*.
- Pritiskálka**,-e, s. f., lata, ki jo privežejo na slamnato streho, da slama trdno leži (Temljine, Otaleže [*prtiskálka*]).
- Pritisnjen**,-a,-o, adj., prismojen, trapast, hirnverbrannt, dumm (Ben. Slovenci).
- Priverúh**,-a, s. m., (izg. *prverúh*) devetogub, Psalter, Blättermagen (Temljine). — Prim. Erjavčevo opomnjo k besedi *prisežnik* v Let. 1880, 178: „tako se v šali imenuje devetogub in zató, ker velé, da je prisegel, da ga živ krst nikdar čisto ne opere (Vrsno)“. Od ‚pri véri (moji)? Ti razlagi bi se lahko pritrdilo, ali moti me nsl. *prebiravnik* Blättermagen: **preberúh* in *priverúh* bi se v Temljinah glasila enako: *prverúh*. — Ker že govorim o *priverúhu* in *prisežniku*, povem naj še, da Gorjani v tolminskih hribih ne pravijo, kadar se roté, ‚pri moji véri, pri moji duši‘, ampak ‚pri njega véri, pri njega duši‘, in to iz popolnoma razumljivega vzroka, češ, tako se ognejo nevarnosti, škodovati svoji duši.

- Pródnik**, -a, s. m., proden, okrogel kamen, Rollstein, Flusstein (Temljine). Cigale pozná *brodni kamen*, Janežič *prodec* kleiner Schoder. — Podstava je *pradz* ‚ursprünglich wohl Sand‘ (Et. Wtb. 265).
- Prosénčljiv**, adj., ikrast, trihinast, črviv, milbig, trichinös (Temljine).
- Prítiti se**, -im, v. ipf., napenjati se, težko delati sich anstrengen (Temljine). Erjavec pozna *prtiti se*, Let. 1882/83, 232.
- Prísno** mleko, sveže mleko, frisch gemolkene Milch (Temljine). Prim. nsl. *presen* ungekocht, frisch; čak. *prēsàn, prēsno* crudus; bolg. *prēsno mlěko* (Et. Wtb. 263: *prēsínä*). Erjavec piše v Let. 1882/83, 231: „*pričen, -čna, -o*; ta beseda rabi samó za mleko: ‚*prčeno mleko*‘ frisch gemolkene Milch (Bolc): podstava *prča* die Gegenwart, *pričujoč* gegenwärtig.“ *Pričen* je iz *prēsen*.
- Púkati**, -am, v. ipf., (nogovico) razpletati, po malem razdévati, auftrennen (Temljine); na Cerkljanskem je *púkat* zupfen, nsl. *pukati* ausreissen (Et. Wtb. 267).
- Púlití**, -im, v. ipf., pri žrebanji vleči klinčke (Temljine), nsl. *puiliti* ausreissen, ausraffen (Janežič).
- Púta**, -e, s. f., ne pomenja v Temljinah samo ‚kokoš‘, ampak tudi ‚orehovo jederce‘. Pomni, da na Cerkljanskem imenujejo ‚pol jederca orehovega‘ *ciba* (kokoš) in da čak. *kòka* pomenja poleg ‚*gallina glaciens*‘ tudi ‚*nucleus*‘ (iz ben. *coca* gallina, Boerio 174), Nemanić II. 19. Kar se tiče besede *ciba*, ki se govori po Goriškem sploh, prim. bav. *zib, zib!* *zibe, ziba-l!* *zibala!* Lockruf gegen Hausgeflügel; das *Ziba-l* zahmes Stück Geflügel; *Ziberla* junges Hühnchen, Schmeller-Frommann II. 1075.
- Púscá**, -e, s. f., Falle für Ratten; Stiefelknecht (Temljine). Erjavec pozná *podpésica* neka naprava v ptičjo lov‘ Letopis 1882/83, 224. Prim. *pusn-* v Et. Wtb. 267.
- Rájda**, -e, s. f., Serpentine (Temljine). To je mlajša oblika besede *rida*, o kateri glej mojo opomnjo v Archivu XII. 467.
- Rájmar**, -rja, s. m., puševnik, Ladestock (Temljine). — Nsl. *rajmati, narajmati* in Ordnung bringen, passend zubereiten, vorbereiten. Janežič pozná *narajmati* zufällig antreffen; -koga auf Jemanden stosen; -se zufällig geschehen. Gutsman ima 539: *raima* se es schickt sich. Iz nemškega ‚*es reimt sich*‘ es passt, tir. Dein gsang *reimt* sich als ein Haspel in den Sack, wie man sonst sagt, ein Ding *reime* sich (passe) wie die Faust aufs Auge, Schöpf 546; kor.-n. *reimin, reim-* passen, sich fügen, *gireimt* was sich schickt, passt 206.
- Rasóha**, -e, s. f., močna dvovejnata palica (vile), s katero prijemajo trnje (Temljine). Na Cerkljanskem je *rasúha* del

dréva tam, kjer se veje delijo; Janežič pozná *rasohe* Heugabel (plural pač po analogiji besede *vile*).

Ravnáti, *-ám*, v. ipf., delati, machen, treiben: kaj ravnáš? was treibst du? (Tolminsko). Taista beseda pomenja po vsem Goriškem: čistiti žito, poleg *obravnavati*. Na Krasu ima poleg tega pomen ‚halten, nähren, züchten‘: koliko živine ravnate? wieviel Stück Vieh haltet ihr? Ta pomen je znan že Alaziji da Sommaripa: *nodrire rounat* (66 a).

Razgovárjati, *-am*, v. ipf., zagovarjati koga (Istra).

Razhodíti se, *razhódím se*, v. pf., sprehoditi se, sich ergehen (Istra).

Recljánje, *-a*, s. n. coll., (izgov. *rɛcljàjnɛ*) drobna repa, drobno korenje (Hudojužna), prav za prav repa, korenje, obstoječa samó iz recljev, pecljem sadja podobnih korenov.

Répalo, *-a*, s. n., držalo pri ponvi, korci, Stiel (Temljine). — Podstava *rempi* 2: *rep* Schwanz, č. *řap* Löffelstiel. (Et. Wtb. 275).

Ríbast, adj., gestreift, progast, rížast (Temljine). Odkod?

Rísa, *-e*, s. f., črta, raza, poteza, Strich (Temljine); nsl. *risati* zeichnen itd. iz stvn. *rízzan* (Et. Wtb. 279: risa-).

Robkánec, *-nca*, s. m., oreh brez oblatovja (zelene lupine); oreh z oblatovjem se imenuje *oblatovec* (Temljine). — Prim. moje opomnjo v „Ljublj. Zvonu“ IX. 293 pod besedo *rófkati*; *rüóbkajɛ* orehova lupina (pri Fari); čak. *rübàk* nux matura, gen. *rübka*, Nemanić I. 26. Podstava je *rombù*: stsl. *řabv* pannus *róbec* Tüchel, *robača* Hemd (Et. Wtb. 281).

Rógel, *rogla*, s. m., (izgov. *ràgu*, *ràgla*), isto kar vogel, ogel, Ecke (Temljine, Cerkljansko). — Prim. č. *roh* Ecke; naša beseda je torej iz *rog* narejena sè sufiksom *lv* po analogiji besede *ogel* (*qglv*).

Rováti se, *riújem se*, v. ipf., coitum appetere (de equis): kobila se ruje (Temljine). — Stsl. *rvati* evellere, *rvant* lucta, nsl. *rvati se* luctari, č. *rváti se* sich raufen (Et. Wtb. 283: rü 2.).

Rožánec, *-nca*, s. m., okvir okoli vrat (Temljine), tudi na Cerkljanskem je *ražánc* Thürrahmen; Erjavec pa ima iz Tolminskega v Let. 1880, 183 samó pomen ‚Thürpfosten, podboj‘. Beseda se mi zdí samó po narodni etimologiji naslonjena na besedo *roža*; podstava ji bo pač nsl. *reža*, *rega* Spalte, stsl. *řegnati* hiscere, torej bi bil rožanec to, kar je okrog *reže*, vhoda v hišo ali v kako drugo mestnost (Et. Wtb. 276: reng).

Rožánica, *-e*, s. f., 1) očesna bolezen pri mladih prašičih; neka mrena (Temljine). Prim. *roženica* cornea, Hornhaut. — 2) kost, na katero je nataknen rog nekih živali. Erjavec pozná iz Bolca *rožnica* Stirnzapfen (Let. 1882/83, 236). Iz *rožénica*.

- Rúcelj**, *rúcelja*, s. m., držalo na konci kosišča. Sredi kosišča je pestnik, kar ima že Erjavec (Temljine). Vodnik pozna *rucelj* v pomenu Handhabe an der Weberlade, srbščina pa *rucelj* (u Srijemu) na kosištu onaj drščič što se drži rukom za njega kad se kosi, Sensengriff (Karadžić pod besedo *babak*). Podstava je *ruka*, *róka*.
- Sádlo**, *-a*, s. n., mast (Ljubušnje). Štisl. nsl. bolg. srb. *salo* adeps. Ohranila se je torej v naši besedi glasovna skupina *dl*, kakor še večkrat sicer krog Koborida in dalje po soški dolini proti Koroškemu.
- Sagráti se**, *ám se*, v. pf., upati se, tvegati, sich trauen, wagen: On se ne sagra er traut sich nicht (Temljine). Temna beseda.
- Sámec**, *-mca*, s. m., polovica (ena stran) stoga ali kozolca sè streho. Stog ima po dva in dva stebra, samec pa samo po enega (Temljine). V Otaležah imenujejo to *kazlawišz* ali *kàza* (*kozlovišče*, *kóza*).
- Samobičen**, *-čna*, *-čno*, adj., sebičen, samogòlt selbtsüchtig (Temljine). Čudna spojenka! Prvi del *samo* je od *samz*, drugi del *bičen* pa konec besede *sebičen*, kakor bi bila tudi ta beseda zložena (se bičen namesto sebič-en).
- Sápnica**, *-e*, s. f., Luftröhre, dušnik (Temljine). Podstava je *sapa* Athem.
- Sitnost** prodajati, siten biti, lästig fallen, seckieren (Temljine).
- Sklédnik**, *-a*, s. m., naprava na zidu ali v zidu, da tam *hranijo* sklede (Temljine, Cerkljansko, Kras). Janežič ima *sklednjak* Schüsselkorb, Schüsselgestell, Cigale pozná *sklednik* v pomenu „osušivna (!) ali ocejavna polica za sklede“ (Il. 1427).
- Skoráčnikar**, *-arja*, s. m., človek razkoračenih nog, säbelbeiniger Mensch, O-beiniger Mensch (Temljine). — Podstava *korak*.
- Skôrič**, *skôriča*, s. m., (izg. *skàrč*), iz lubja narejena priprava za smolo itd., Rindkörbel (Temljine). Na Cerkljanskem je *škúrta* posoda iz smrekovega lubja za borovnice. Podstava je *skora* Rinde (Et. Wtb. 302).
- Skránji**, *-ev* s. m. pl., čeljust, Kinnlade (Temljine). Druge oblike te besede pozna Erjavec: *skránj* f., *skránja* f. (Let. 1880, 186, 187) in *skránje* f. pl., sence (Let. 1882/83, 237); Janežič pa ima *skránja* f. Kinn, *skránjšče* Kinnlade, Kinnbacke. Glej Et. Wtb. 302: skornija.
- Skúlica**, *-e*, s. f., majhen tvor, kleiner Abscess (Temljine). Prim. moje razlago besede *skula* v Ljublj. Zvonu IX. 293, 294. Na tamkaj napósled omenjeni srvn. besedi *schule*, *schüle* Maulkrankheit der Pferde sloni koroški *šuela* Mundfäule (Gutsmann 191).
- Slák**, *-ú*, s. m., stranica pri lesi (Temljine). Iz *svlak*.

- Slójen**, *slójna*, -o, adj., po nekem vetru, burji posušen: po tem vetru je vse slojno, t. j. tako suho, da se lomi (Ljubušnje). Erjavec pozna *sloj* suh veter; veter, ki suši (Krn), *smájjen*, *smejen* sehr trocken (Let. 1880, 188). Ako še pristavim, da se na Cerkljanskem govori še *smojnast* (kar izgovarjajo *smájnost*): senó, detelja je smójnasto, smojnasta, kadar ju suh veter tako osmodi, da se lomita — razvideti ne bo težko, da je Levstikova etimologija v Let. l. c. *sloj-zloj-znoj* brez vsake podlage. *Sloj* stoji namesto *smójj*, *smód* iz korena *svéd*, *smed*, stsl. *prisvedati* torrefieri, *prismaditi* torrefacere, nsl. *smóditi* sengen (Et. Wtb. 329: svend-). *Smájjen* je goriški izgovor besede *smejen*, kjer stoji *e* za stsl. *ę*: **smęžděbnę*, kakor *pást* za *pest-pestě* itd.
- Sloves** reči, povedati, mit Respect zu sagen (Ljubušnje). — Na Kranjskem je *sloves* Ruf (Lésar). Naša beseda kaže sorodstvo z besedo *sloboda* svoboda; *slobodo vzeti*, na Oger-skem *slobo*, slovo vzeti Abschied nehmen; Megiser ima s *slovesom* cum venia: prim. lat. cum bonā veniā, sit venia verbo mit gütiger Erlaubnis (Et. Wtb. 331 ns.: svü).
- Slúgar**, -arja, s. m., slinar (Temljine). — Erjavec ima iz Cerknega v Letopisu 1882/83, 285: *sluga* limax cinereoniger die Nachtschnecke. Prim. še nsl. *slug* Schnecke ohne Gehäuse v Et. Wtb. 308, kjer se te besede spravljajo v zvezo sè stsl. *sluzę* pituita, squama.
- Slúža**, -e, s. f., služabnica, Dienerin (Temljine). Narejeno iz *slug-ja* kakor *družja* iz *drug-ja*.
- Smetnica**, -e, s. f., posoda, v katero se spravljajo smeti, Kehrrecht-behältnis, (Temljine). Et. Wtb. 194: *met* 2.
- Snéd**, -i, s. f., *snederlja*, s. f., kjer vse zapravijo in snedó (Temljine). Kar se tiče sufiksa druge besede, primerjati je srvn. *vrezzerie* Fresserei.
- Sódati**, -am, v. ipf, uganovati, ali je število kake stvari lih ali sodev (Temljine): sóděv (Et. Wtb. 43: dě-1.).
- Sonce** te bo videlo, pravijo, kadar zeló pripeka, t. j. pěklo te bo (Temljine).
- Solzica**, -e, s. f., šmarnica, Maiblume (Convallaria maialis) (Koboridsko). Nekom pravijo tem cveticam tudi *Devica Marije solzice*. Cvét je kaplji (solzi) podoben.
- Sóplovnik** (izgovarja se *sóplownk*), -a, s. m., isto kar óplen pri vozu (Temljine). Iz *só-oplenovnik*.
- Spáhnutí** (roko, nogo), *spáhnem*, v. pf, izviniti, če skoči iz člena, verrenken (Tolminsko). Janežič ima *izpahnutí* hinauswerfen; Miklošič pozná *spah* Verrenkung (Et. Wtb. 270: pích).
- Spasti** se, *spásem*, v. pf., nad kom: maščevati se mu, znesti se nad njim, sich rächen, seinen Zorn an Jemanden auslassen: se je spásu nad nēm (Temljine). Podstava *pasti*, *pasem*.

- Spálka** (*spávká*), -e, s. f., sredstvo, po katerem se dobro spi, Schlafmittel (Temljine).
- Splátiti**, -im, v. pf., razkrojiti, precepiti oreh (Ljubušnje). Nsl. *platiti* spalten (Et. Wtb. 249: platü 3).
- Spoznánjce**, -a, s. n., za spoznanjce je večí ali manjší, t. j. le malo, tako malo je večí ali manjší, da je komaj spoznati (Temljine). Primeri, da bi pomanjševalni sufiks *nce* nastopil na glagolščak, so jako redki; navadno je glagolščak v takih primerih že postal konkretno imé n. pr.: stsl. *imě-nijce* merces, *posslanijce* epistola; nsl. *žganjce* iz žganijce Branntwein, r. *svidanovice* conventus, *živlenovice* vita.
- Správnik**, -a, s. m., mlekar v planinskem stanu, der Melker (Ljubušnje). Cf. *spravnica* Vorrathskammer, pa tudi *sprava* Lab.
- Spržéti**, -im, v. pf., sprahneti, spremeniti se v prah, zu Staub werden (sosebnó o meseníni) (Temljine). Erjavec pozna z Vrsna *spržlv* črvív ali črvojedínast (oreh ali lešnik; Letopis 1880, 190). Koren je *perg*, soroden s korenóm *perch*: *sprhnoti* vermodern, prhojedina vermiculatio (Et. Wtb. 241).
- Sprželj**, -a, s. m., mrčes, Insect (Temljine). Ako ne spada k spredaj imenovanemu korenú, primerjati bi se dalo srb. *pregalj* Käsemade od kor. *preng* (Et. Wtb. 262).
- Srčno zelje**, *srčnega zélja*, *Melissa officinalis*, *Melisse* (Temljine); na Krasu je *srčno zelje* Krausemünze (*Mentha crispa*).
- Sreničav**, adj. (izgovarja se *sreničav*); sreničav je drév, če mu lub počí od mraza ali preobílega soka, pa da mu nastala rana zopet zaraste (Ljubušnje). Podstava je *srěn* Reif, Harsch, der erste Schnee, gefrorner Schnee, *srěnj* Schneekruste, (pr. Ljublj. Zvon IX. 294; Et. Wtb. 294: sernü).
- Stálj**, adv., pičlo, pičila méra (Temljine). Iz laškega *sottile* subtilis. Kraševci poznajo za pičlo mero drugo laško tujko: *skřš* scarso.
- Stójček**, -jčka, s. m., (izgovarja se stájček), pletenica z lesenim dnom, v katero beró sadje (Temljine); na Cerkljanskem *beráč*, *beráčk*.
- Stóžje**, -a, s. n., močan kol, spodaj ošpičen, zabit v tla; rabi se pri kopah (Temljine). Erjavec ima s Tolminskega v Letopisu 1882/83, 241: *stéžje* s. n., kol sredi stoga die Schoberstange. Okrog *stožja* so *pridigarji* (gl. te besede), da *stožje* trdneje stoji, (pod Krnom se imenujejo te podpore *stógi*, Let. 1882/83, 242). Podstava *stogü* (Et. Wtb. 323).
- Stránski** (izgovarja se *strájnsč*), adv., po strani: *strájnsč* hüód po strani hodi (Temljine).
- Strébi**, -ov, s. m. pl., prav za prav *iztrebi*, die Nachgeburt, die Säubere (Temljine). Janežič pozna *strebine*; gl. besede *otrebki*.

Strehálica-e, s. f., poleg *stréharica*: „ker je rada v slamnatih strehah“, *Forficula auricularia*, Ohrwurm (Temljine). Besedo *stréharica* v istem pomenu pozna tudi Erjavec izpod Krna v Let. 1880, 132. V Cérknem pravijo *strìyalca*, v Otaležah *štrìgalca*; tudi Janežič pozná *strìgalica* Ohrwurm. Podstava besede *strìgalica* je **strigalo* das Scheerinstrument, škarje, po katerih ima ista žival tudi ime *škarjica*, prim. lat. *forficula* od *forfex* škarje. S temi besedami se *strehálica* skoraj popolnoma strinja: *ě* se izgovarja kot *ì* in tudi *γ* ni daleč narazen od glasú *h*. Od *strìyalce* do *strìhálce* torej ni dolga pot, in da si je narod iz *strìhálce* napravil *strìharco*, ker je rada v slamnatih *strìhah*, razumeti je lehkó, če pomislimo, da je pozabil, kaj je bil té besede prvotni pomen. Ta žival ima še tale imena: *strgúlja* (Ponikve na Št. Vidski gori), *struglja* (v Laščah; Let. 1879, 132); *kležčarica* (gor. okol., Let. 1875, 223); *štrigla* in *štriglavica* (Janežič).

Stréla je ognjéna, če užgè, v o d e n a, če ne užgè (Temljine).

Strójec, *strójca*, s. m., strojar, Gerber (Temljine). Te besede omenjam za tó, ker sta jo Cigale in Janežič, dasi je bila že Murku znana, iz svojih slovarjev izpustila; tudi Bartlova izdaja Janežičevega nemško-slov. slovarja je nima, in vendar je bolj slovanskega lica od besede *strojar*, dasi je ta bolj znana.

Stróp, *strópa*, s. n., oder pri strehi, der Dachstuhl (Temljine). Prim. nsl. *strop* Zimmerdecke, laquear; stsl., br. *stropъ* tectum, vr. *stropъ* Dach, Raum unter dem Dache (Et. Wtb. 326: stropū).

Stúliti-im, v. pf., skrčiti, zusammenziehen (Temljine). Janežič pozná *tuliti se* schrumpfen, *stuliti se* zusammenschrumpfen. Na Cerkljanskem govore *patuliti se* (*potuliti se*) sich ducken, Erjavec ima v Let. 1880, 178 *prituliti se* sich ducken, sich an Jemanden anschmiegen, čemur Levstik v Let. 1882/83, 259 prav primérja gor.-srb. *tulić*, schmiegen, *tulić so*, sich bücken. Prim. še r. *sutulyj* gebückt, stsl. *zatuliti* abscondere (Et. Wtb. 356: tuli- 1.).

Suha grápa: vzdévek pijancu, ki nima nikoli dovolj, čegar grlo je vedno suho (Temljine).

Šátora-e, s. f., kramarski štant, Marktstand (Ljubušnje). Sicer je ta beseda v slovenščini moškega spola *šator*, *šotor*. Po izviru je turško-arabska, prim. Türkisch I. H. 34, I. N. 19, II. N. 92 pod *čader* Zelt.

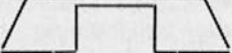
Ščēnec, *ščēnca*, s. m.; moj svedok ní vedel, kaj to pomeni, ker se sliši samó rek: *kakor ščēnec je zelen*. — Stsl. *štenecъ* je das Junge (Et. Wtb. 342: šten), pa ne vem, ali bo kaj v

sorodu z našo besedo. * *Gušterec* kuščer bi ugajalo, pa *n* namesto *r* ostane nerazložen.

Ščrkavec, -*vca*, s. m., beli hišni ščurek, tako imenovan zato, ker *ščrka*. — *Ščrkati* škripati, einen zirpenden oder knarrenden Ton von sich geben (Let. 1880, 193).

Ščukati, -*am*, v. ipf., po malem rezati, rezljati (Temljine). Temna beseda.

Ščurkov skedenj, neka izgrača, zložena iz takó-le izrezanih

kosov lesá: in to takó, da v sredi nastane votlina, kamor se vtakne kamenček, ali kaj enakega, da se ž njim ropotá (Temljine).

Šantèrija, -*e*, s. f., izgovarja se *šentàrje*, daljše citre (Temljine). Na Cerkljanskem imenujejo to glasbilo *oprèkelj* (üoprièkl) iz n. *Hackbrettel*. — *Šantèrija* je iz furl. vzprejeto; *sàltèri* n. m. *salterio*, strumento musicale di forma trapezoidale con corde metalliche, dalle quali si trae il suono percotendole con due verghette di legno fatte a guisa di piccoli martelli, Pirona 345, kateri na str. 346 omenja tudi obliko *santieri*, *saltieri* v pomenu 'abecedario'.

Šipovnik, -*a*, s. m., obók iz kamena (izgovarja se šipawnk, Temljine). — Iz nemščine: bav. *Schwibogen* (v nemških slovarjih po Adelungu *Schwibbogen*); srvn. *swiboge* (Schmeller-Frommann II. 615).

Šléviti se, -*im*, v. ipf., kadar se kedó takó žene, da se mu prikazujejo šleve (sline) na ustnih, pravijo *šlévi se*; živali se šlevijo, kadar jim prihajajo šleve iz gobca, geifern (Temljine). Janežič ima *šléviti* so langsam reden, dass einem der Speichel über die Lippen herabfließt. — Podstava *šleva* Speichel je romanskega izvira: ital. *scialiva*, *siliva*, *saliva* Speichel, ben. *saliva*, *salivo* id., Boerio 594, furl. *salive* id., Pirona 345.

Špánjga, -*e*, s. f., pri peči drog pod podom, da se kaj obeša nanj (Temljine). — Prim. die *Spangen* (Spangè -) Querholz, an welches die Längenbäume eines Flosses befestiget sind; in der Lex Baiuu. X. 13 heisst ein verbindender Balken im Gebäude *spanga*, Schmeller-Frommann II. 678; srvn. *spange* Balken, Riegel, Lexer s. v.

Šparók, *šparóka*, s. m., paróbek (Temljine). To je skrajšano iz *šparóbek*, kar se govori v Cerknem, kjer izgovarjajo *šparúópk*; krog Cerknega pa pravijo *parúópk*.

Šplévta, -*e*, s. f., skriljica, ali kar je skrilji podobno (Temljine). — Prim. bav. *spleissen* (srvn. *splízen*) spalten; die *Spleissen* der Lichtspan; die *Splette*, *spléte* ein durch Spalten entstandenes grösseres oder kleineres Holzstück, Schmeller-

Frommann II. 694; die *Spelte* das Spaltstück oder Scheit eines Holzblocks, Schindel, Splitter, o. c. II. 668; der *Spalt*, *Spälllein* (*Späll*) schindel- oder spanähnlicher Theil eines gespaltenen Holzblocks, o. c. II. 667; der *Speidel* (*Speil*, *Spál*) Spreissel, Splitter, Span, *speideln* in Spreissel spalten, o. c. II. 659; „Speil, Schifer, Spreissel“, o. c. II. 662. Nemško-koroški *spélte*, dim. *spéltl* Spaltstück von einem Holzblock, einer Stange; grosser Splitter, 236, kjer poglej tudi, kaj piše Lexer pod besedo *speil* Holzsplitter. Tudi tirolščina pozna besedo *spelten* f., das Spaltstück eines Holzblocks, Splitter, gespaltenes Zaunholz, Schöpf 686.

Šprinja, *-e*, s. f., neka tica (Temljine). Ta tica bo ista, ki se v slovenščini sicer imenuje *šprinčlja* (Art Raubvogel), na zapadu *šprinca* (Mausgeier), kar je, kakor že Miklošič uči v svojem Et. Wtb. 342, iz nemškega *Sprinz* falco nisus; prim. pak še srvn. diu *sprinze*, stvn. *sprinza*; bav. *Gesprinz* allgemeiner Name für Baizvögel, Schmeller-Frommann II. 705. *Šprinca* se najlepše strinja sè srvn. in stvn. obliko. Odkod pa prihaja, da govore v Temljinah *šprinja* brez *e*? Vzrok temu je to, ker je narod besedo *šprinca* imel za diminutiv, in si je iz diminutiva po sklepanji ustrojil novo besedo *šprinja* ali *šprina*. Isto vidimo pri besedi *krúnkelj* Krummholz iz *krunkeljc (prim. moja opomnjo v Ljublj. Zvonu IX. 103).

Štáfница, *-e*, s. f., (izgovarja se *štáfna*), die Stufe, stopnjica (Podgorjane). — Iz *štafca*, nemški *Staffel* Stufe. Na Cerkljanskem govore *štäfte*, kar bi se v književnem jeziku glasilo *štáfja*.

Štiropërka, *-e*, s. f., detelja s štirimi peresi (Temljine).

Štôr, *-a*, s. m., štremelj, grča, čvrš na drevesu, Knorren (Temljine). — Nsl. je *štor* Klotz, Klumpen, kar že Et. Wtb. 343 prav razlaga iz bav. der *Storren* Stumpf von einem Baum. Zastran pomena naše besede navajam iz bavarščine še glagol *storren* ragen, hervorstehen, Schmeller-Frommann II. 778, 779.

Štrébíti, *-im*, v. ipf., iskati, stikati, herumsuchen, herumstöbern (Temljine). Težkó, da bo to domača beseda.

Štúliti *se*, *štúlim se*, v. ipf., obotavljati se (Temljine, Cerkljansko). Janežič pozná *štúli* *se* sich spreizen, sich sträuben. — Prim. švabski *stollen* haesitare, Bedenklichkeiten haben, stvn. *stullan* subsistere, cessare, haerere, Schmeller-Frommann II. 751.

Štvánjka, *-e*, s. f., kar plača ženin fantom piti (Temljine). — Težkó bo ta beseda domača; moj svedok misli, da je to *Stehwein*. **Zenitovanjka* je nekoliko predolgo, da bi se dalo takó skróčiti.

- Šúpa**, -e, s. f., Oža shramba poleg skednja, kamor spravljajo slamo (Temljine). Janežič ima *šupa* Winkel. — Iz nemščine: srvn. *schupfe*, *schüpf* s. f., Schuppen, Scheune, Lexer s. v.
- Švigati**, -am, v. ipf., pšenično in rženo snopovje švigajo, t. j., tolčejo je ob kak ploh, da bo slama dobra za streho (Temljine). Janežič pozna *švigati* hinundherfahren. — Prim. srvn. *swingen* schwingend bewegen, schütteln.
- Tálja**, -e, s. f., (izgovarja se tájla), čola, čok, Klotz (Temljine). — Iz laščine (romanščine): furl. *tàe*, *tàje* f., rochio, ceppo, tronco, pedale, pedano: fusto di grosso albero da ridursi alla sega in assi ed altri usi; desco, toppo, ciocco o ceppo su cui i beccaj tagliano la carne, Pirona 428; ben. *tagia* desco, toppo, quel ciocco o ceppo, sul quale i beccaj tagliano la carne, Boerio 731. Ital. *taglia* ima nekoliko drugačen pomen.
- Talár**, -árja, s. m., okvir pri oknih, podobah itd., Fensterrahmen, Bilderrahmen (Temljine). — Iz laščine: ital. *telajo* Rahmen; ben. *telèr* telaio d' una finestra, quel legname ove s' incassano le inventiate, o a cui s' attaccano le impennate, Boerio 741; furl. *telàr* sportello, telajo, quattro pezzi di legname commessi in quadro per applicare a finestre, a porte, ecc., Pirona 454 ns.
- Támš**, adj. indecl., nezaveden, unbewusst, ohnmächtig (Temljine). Erjavec pozná v Let. 1882/83, 256 iz Koborida *támšast* trapast, neumen. — Iz nemškega *tamisch*, *dämisch*, bav. *täumisch* (*támisch*) taumelig, schwindlicht, nicht recht bey Sinnen, toll, unverständlich; *Dämelack* Tölpel, Schmeller-Frommann I. 603, 604.
- Tárnja**, -e, s. f., (izgovarja se *tárne*), črv v vosku, Wachsmilbe (Ljubušnje). Čakavščina pozná *tarma* tineea, Nemanic II. 26. — Iz laščine: ital. *tarma* Schabe, Motte; ben. *tarma* vermicciuolo che alla maniera del tarlo rode diverse cose, Boerio 736; furl. *tärme* collettivo di tutte le larve degl' insetti coperte da pelle nuda, coriacea, lucente e di colore più o meno chiaro, Pirona 563. Kar se tiče menjave *m z nj* prim. *žinja* — *žima*.
- Tèči se**, *tèčem se*, v. ipf., coitum appetere (de vaccis): tečejo se krave, t. j. gonijo se, (v Bolci). Po nemškem: *läufig sein*.
- Tečiti**, *tèčim*, v. ipf., pritiskati, siliti, drängen (Temljine). — Namesto *tlačiti*, *tleči*, *tolči*?
- Tema**. V Temljinah govoré: tema je kakor v mehu, es ist stockfinster. Drugod se sliši: tema je kakor v rogu, kakor v luknji, še drugé, sicuti in podice'.
- Tenčica**, -e, s. f., kjer je le malo prstí, kjer je prst na tankem (Temljine). Erjavec podaje v Let. 1880. 195 to besedo v

nekoliko drugačnem pomenu: „tenka zemlja, rekše rodovita plast je tenka“.

Tepéžkati, -am, v. ipf., prositi, nabirati miloščine, prosjačiti (Temljine). Na Cerkljanskem je *tzpiéškati* to kar kolédovati; pómniti je nsl. *tepéžnica*, *otépnica* dan nedolžnih otročičev (28. decembra). Korošci pravijo namesto kolednik *šápavec*, namesto koledovati *šapati*. „Na den nedolžnih otročičev grejo fantiči po vesi *šapat*, to je, grejo od hiše do hiše s smrekovo vejico hišne ljudi tepst, srečo i zdravje jim zraven želeč . . . Za *šapanje* se *šapovcem* dá *šaplja*, to je različno sadje, jabelka, orehi, hruške i take stvari“. (M. Majar v Slov. Bčeli II. 1. [1851] 74, 75). V Glasniku 1859 (III.) 51 piše Vijanski: „Otrokom, ki otepajo, se daje kov (kak) dar, kruha, mesa ali pa denarja kaj. Ta dan, na nekih krajih popred, se začne kolednica. Grejo namreč fantje ali pa dekleta od hiše do hiše in vošijo srečo in blagoslov za novo leto pri vsaki hiši“ (v okolici Celja, po Kozjaku in v skalski dolini). Prim. tudi n.-kor. *tscháp'n* (v Celovci) mit einer Ruthe schlagen: am Tage der unschuldigen Kindlein gehen arme Kinder von Haus zu Haus, schlagen mit einer Ruthe unter dem Ruf *tscháp! tscháp! frisch und g'sunt* auf die Bewohner los, wofür sie kleine Gaben erhalten, 214, kjer Lexer misli, da je nemški izraz iz slovenščine (*šapati*); močno dvojim, da bi bilo to res. Primeriti je še bav. *Klöpflernacht* (*Klöpflernacht*), Schmeller-Frommann I. 1337 ns., in koroško-n. *Klöklerabend* 161, kjer je navedeno še več sèm merečih spisov. — V Temljinah je torej koledovanje ali tepežkanje polagoma dobilo pomèn prosjačenja.

Tíca, -e, s. f., metulj, der Schmetterling (Temljine). — Stsl. *ptica*. Na Krasu je *tica*: a) der (weibliche) im Nest sitzende Vogel, die Alte; b) der Todtenvogel; vsaka druga ptica pa je *těc* tič (ptič): metulj se imenuje *těc* samo v otroškem govoru.

Tína, -e, s. f., majhna kad za zelje (Ljubušnje). — Ital. *tina* f. Weinkufe, Kübel, *tino* m. grosse Kufe, Tonne; ben. *tina* tinozza, vaso di legno fatto a guisa di tino, ma assai più piccolo, che serve a metterlo sotto il tino, quando si traversa il vino, Boerio 749.

Tírje, -a, s. n. coll.: kadar tkalec neha tkati, pusti še malo nfti, na katere privezuje nove. Ti ostanki so *tírje* (Temljine). Erjavec pozná s Plužne pri Bolci v Let. 1882/83, 256 ns.: *tírji*, -jev pri platnu zadnji konci (nfti), katerih tkalec ni mogel dotkati, das Kettenende des Gewebes; *potirki* zadnje predivo (Let. 1880, 176). — Prim. Et. Wtb. 332: ter.

- Tònf**, -a, s. m.: na tonf mléto da slabšo moko kakor na *pajkelj* mléto (gl. poslednje besede) (Temljine). — Temna beseda.
- Tráva**, -e, s. f. Če je kedó slabega zdravja, pravijo: ta je slabe trave; redkoma pa se govori o človeku dobrega zdravja: ta je dobre trave (Ljubušnje). Et. Wtb. 363: trū-1.
- Trč**, adj., malo pijan (navaden je ta prilog samo v moškem spolu (Tržaška okolica. — Drugod je *natrkan* dobro piján. Janežič pozna *trčen* einfältig: od korena *terk, telk* (Et. Wtb. 348). Kraški *trd* etwas angetrunken je *trsdz*.
- Trhlja**, -e, s. f., trhel les (Temljine). Na Cerkljanskem je *trhljén* morsch, *trhlzúna* das Morschicht; to ima že Cigale. — Podstava je *truch-1*: mlr. *potruchnuty* vermodern, *potruch* Moder, č. *truchněti* morsch werden, faulen; srb. *truo* morsch, *truhliiti* faulen, br. *truchlyj* faul. Nsl. *trhněti* modern, faulen (Janežič) in pa naše besede *trhlja*, *trhlen*, *trhlenina* bilo bi zatorej v književnem jeziku pisati *truhněti*, *trúhlja*, *truhlén* in *truhlenina*. Vendar prim. tudi stsl. *tröhote* Brocken, Bischen za *tröhote* (Leskien, Handbuch der altbulg. Sprache² 29).
- Trijančiti**, -im, v. ipf. nabivati, pritrkavati na zvonove, tolkljati, marteljati (Šmarje v vipavski dol.). Janežič ima *trijančati* poleg glagolščaka *trijančenje* v istem pomenu.
- Trš**, -a, s. m., debelo a nizko deblo (Temljine). Janežič pozna *trš* dürrer Baumstamm, Block, Strauch. Ben. *tarš* Strauch (Klodič 27). Primeri mojo razlago besede *trš* v Archivu XII. 469, 470.
- Túlec**, -ca, s. m., zabit, bebast človek, Tölpel, Dummian (Temljine, Cerkljansko). Izgovarja se *túlc*. — Iz nemščine: koroški (v Podravji) *tulle* Dummian 75; bav. *dil, düll, düld* betäubt, verblüfft, verwirrt; der *Dilladell* einfältiger Tropf, *Diltapp* läppischer Mensch, Schmeller-Frommann I. 499.
- Udariti**. Za pomen 'udariti, einen Schlag versetzen' rabijo gorški Gorjani nastopne izraze, se vé da ne povesod vseh:
<i>Búknem.</i>	<i>Lúščim.</i>
<i>Bútnem.</i>	<i>Máhnem.</i>
<i>Te bóm.</i>	<i>Pribrišem.</i>
<i>Čésnem.</i>	Te <i>primázem</i> (s palico).
<i>Ti dám.</i>	Ti eno <i>pripéljem</i> .
<i>Drégnem.</i>	<i>Prismúknem.</i>
<i>Dúnem.</i>	<i>Pritégnem.</i>
<i>Gúmpnem.</i>	Ti eno <i>pritisnem</i> .
<i>Hábnem.</i>	<i>Póčim.</i>
<i>Halómpnem</i> (Hudojužna).	<i>Ségnem.</i>
<i>Hrbótnem.</i>	<i>Súnem.</i>
<i>Klofútnem.</i>	<i>Svrknem.</i>
<i>Krcnem.</i>	<i>Telébnum</i> (Hudojužna).
<i>Lópnem.</i>	<i>Tréščim.</i>

Ubrlšem.

Te *utrnem* (Hudojužna; so-

Udárim.

sebno okrog nosa, da

Usmúknem (Hudojužna).

se kri pcedí).

Primeri zgoraj iskalnico, *Otepstí*.

Úren, *úrna*, s. m., neka priprava, na katero obešajo véliki kotel, da ga ž nje zlahka dévajo na ogenj ali od ognja (Temljine). Temna beseda.

Uslóжити se, *uslójim se*, v. pf., posušiti se (Ljubušnje). Glej besede *slojen*.

Ustrúpati,-am, v. pf., skrhati (nož, sekiro itd.) (Temljine). — Stsl. *trupъ vulnus, truncus, rastrupati confringere*, lit. *trupiti bröckeln, trupus bröckelig* (Et. Wtb. 363: trupū).

Utórník,-a, s. m., orodje, s katerim delajo otor (utor) pri posodi (Temljine). Čakavščina pozna *utórnjak instrumentum ad excidendum in fundo dolii canalem*, Nemanić I. 61. Gl. Et. Wtb. 222: on, 352: ter.

Valjúckati se, *am*, v. ipf., oves služiti: konj, pes, osel se vrže na hrbet ter se valja ali valjúcka. (Na Cerkljanskem). Gl. zgoraj iskalnice *oves*. Podstava je *valj*.

Vélník,-a, s. m., stroj, s katerim vejejo žito, Getreidereinigungsmaschine (v Temljinah in na Cerkljanskem, kjer izgovarjajo víwnk). Gl. Et. Wtb. 387: vč- 1.

Vínkla,-e, s. f., posoda ali naprava, v kateri gnetejo testo (Temljine). Na Cerkljanskem *binkla* Brodtrog; na Benečanskem *vintula* (Klodič 26). — Furl. *vintule* madia, Pirona 468.

Vlág, adv., počasi, rahlo, polagoma, vlažno, langsam (Temljine). — Prim. še *zlagoma* in *vlagoma* langsam, träge (Janežič). Iz **vъ-lъgъ*, bolg. *lek* leicht, srb. *lak*, r. *lоga* (Et. Wtb. 163: leg-2.).

Vozník,-a, s. m., kolovozna, toliko široka pot, da je lahko po nji voziti (v Temljinah). Erjavec pozna iz Livka *voznica* kolovozni pot, Fahrweg (Let. 1882/83, 263). Prim. zgoraj *kolnica*.

Vrát,-a, s. m., ozek travnik med dvema njivama (Temljine). Na Cerkljanskem je to *wbrúnk*, na Bukovem *mejnik* Rain, Rasenrain. Prim. v Let. 1880, 208: *vrát* kos zemlje konci njive (Tolminsko); tam glej tudi Levstikovo razlago te besede.

Vréden,-dna,-dno, adj., fähig, im Stande etwas zu thun; poleg tega se sliši *vredán* (Temljine). Iz n. *wert*? (Et. Wtb. 383: verdü 2.).

Vrhana méra, *mera*, ki ima vrh, nasprotno, štrihana *méra'* (Tolminsko, Kras). Podstava *vrh*, stsl. *vrъchъ* (Et. Wtb. 384: verchü 1.).

- Vzéti se, vzámem se**, v. pf., plötzlich erscheinen; odkod si se vzel? woher bist du so plötzlich hergekommen? (Temljine).
- Zadáti, zadám**, v. pf., n. pr. (tožbo, okliče) vpodati, (eine Klage) einreichen, (um das Eheaufgebot) ansuchen (Temljine). Tudi po Krasu govore takó. *Zadíti* je gotovo bolje kakor *vpodati*, katero se dandanes rabi; prva beseda je narodna, druga pa še le pred nedavnim časom skovana.
- Zadéven, vna, vno**, adj., težaven, beschwerlich, mühsam: to zemljišče je zadevno t. j. težavno se obdeluje (Temljine, Cerkljansko, kjer izgovarjajo *zadūvn*). Stsl. *zadēva* Hindernis.
- Zagrábek, -bka**, s. m., pregrabek sena (Temljine). Pomen besede *pregrabek* gl. v Let. 1880, 177: „mesto na pokošenem travniku, kjer se je ograbek toliko razgrabil, da se ondukaj postavi voz in se potem senó od obeh stranij naklada (Sv. Jakob pri Savi). *Ograbek* pokošeno seno na eno mesto zgrabljeno, da se vkupe suší (Lašče).“ — Na Cerkljanskem je *zagrápik* majhna plast (gl. te besede) sená, menj kakor ‚púšlj‘ (Büschel). Podstava *grabi-* greifen, rechen (Et. Wtb. 75).
- Zagrébica, -e**, s. f., zapeček, zdič, naslonjač na klopi okrog peči, da tam sedé sosebnostari ljudje, der Sorgenstuhl, der Thronstiz beim Backofen (Ljubušnje). — Prim. *zagreb* Bollwerk, sosebnost pa *greblja, ogreblja* Ofenkrücke (gl. zgoraj besede *grébljica*): torej *zagrébica* kar je za prostorom, krajem, kjer se grebe, kjer so greblje? — Kar se tiče besede *zdič*, opomniti moram, da tako govore v Temljinah in po Cerkljanskem, Erjavec pa piše v Let. 1880, 214 *ždič* ter (Levstik) izvaja to besedo od *žedeti* žedfm. Gl. tudi Et. Wtb. 62, 421: ged-. Oblika *zdič* govori proti ti razlagi. Jaz bi besedo prej spravil v zvezo z korenomo *žid-*: stsl. *zvdati* bauen, *zvdz* terra figularis, *zvdēnz* argilla, p. *zdun* Töpfer, lat. *zest* den Ofen mit Lehm verschmieren (Et. Wtb. 404), besede torej, katere se vse več ali menj nanašajo na peč iz ilovice.
- Zagúljek, -ljka**, s. m. trda koža, harte schwielige Haut (Temljine, Cerkljansko, kjer se izgovarja *zagúlk*). — Podst. nsl. srb. *guliti* schinden, schälen (Et. Wtb. 80); vendar primeri tudi srbski *žuliti* schinden, abrinden, česar pač ne gré ločiti od *žulj* (Et. Wtb. 413: žul-, žulj).
- Zahlěpniti se, zahlěpnem**, v. pf., kadar komu sape zmanjka (od strahú ali iz enakih vzrokov) (Temljine). Na Cerkljanskem govore *zahlěpnit* se. Erjavec pozna *zahlěpniti se, zahlěpnem se* stark schluchzen (Goriška okolica, Soška dolina), *hlipati* hlipljem keuchen (Senožeče), Let. 1880, 210.

- Jan. ima *zahlipniti* ersticken, *zahlópni* se sich verschnappen. Prim. še *hliptati* nach Luft schnappen, *hliptati* keuchen, (stsl.) schluchzen (Et. Wtb. 87: chlipa).
- Zamrsati**, *-ím*, v. pf., zamazati, beschmieren, beschmutzen (Temljine). Erjavec pozna v Let. 1882/83, 269 iz Podmelcev „*zamrsán*: zamrsana je obleka, ki oprana izgubi prejšnji lesk in lepo barvo.“ — Prim. stsl. *mršiti se* foedari, bolg. *mršen* foedus (Et. Wtb. 192: mersi).
- Zapásti se**, *zapásem*, v. pf., sich durch eine schlechte Speise den Magen verderben (Temljine), prav za prav ‚sich durch Unmässigkeit im Essen den Magen verderben.‘
- Zapétnik**, *-a*, s. m., usnjast jermen pri coklah, ki so samo na pol z usnjem pokrite; zadaj je *zapétnik* (Temljine). — Podstava *peta*: *péta*.
- Zapójen**, *-ena*, *-o*, adj. (izgovarja se *zapàjen*), zagnan: ako kedó začne kaj brez preudarka govoriti in noče nehati, pravijo: zapójen je, t. j. govori takó naglo, kakor bi ga kedó podil (Temljine). — Stsl. *paditi*.
- Zaskočiti**, *-óčim*, v. pf., sich verschnappen (ključavnica je zaskočila (Temljine, Cerkljansko). Erjavec ima v Let. 1880, 212: *zaskočiti se* (po vsem Primorskem).‘ Janežič pozna *zaskočiti* vorspringen.
- Zaščeniti**, *zaščénem*, v. pf., isto kar *zaskočiti*: ključavnica je zaščénfla (Temljine). Et. Wtb. 344: štíp.
- Zavábiti**, *-im*, v. pf. V Temljinah rabijo to besedo v pomenu ‚mleko skuhati.‘ V Otalezah pa pomenja *zavábit* sploh ‚abkochen‘, ne samo mleko, ampak tudi vodo, vino. — Ako bi bilo jemati v pošteb samo temeljski pomen, moglo bi se primerjati nemško-koroški *labe*, das *lab*, *kôslabe* Kälbermagen, *kâslab* ventriculus vituli quo utimur ad lac condensandum, srvn. das *láp* in diu *labe* was Milch gerinnen macht 171.
- Zêbra**, *-e*, s. f., zob pri kolesih in strojih, der Radzahn (Temljine). — Et. Wtb. 400: zemb-1.: „die mit *zeb*, *zab* anlautenden Wörter beruhen auf ungesteigertem *zeb*.“ Naša beseda pomnožuje število primerov, kateri so ohranili *r*: stsl. *zabrŭ* zob, nsl. *zuberine* gingiva, *zebrna* Zahnfleisch (na Krasu *zúbrnŭ* pl.), *zébrat* Galeopsis Tetrahit Hohlzahn, r. *zjabrja*, *zjaberŭ* isto; rum. *zembri* dentes, madj. *zšébre* Art Mundkrankheit.
- Zgúba**, *-e*, s. f., človek, ki ne vé, kaj storiti in kakó si pomagati (Temljine, Cerkljansko). Iz *izguba* izgubljenec.
- Zlôžen**, *-žna*, *-o*, adj.: zložen je svét, viseč sicer, pa ne strm (Temljine). Iz **vz-ložŭ*; prim. *polôžen* in nsl. *polog* Kesselthal (Et. Wtb. 162: leg-1.).

- Zmrzlin**, -a, s. m., zmrzel človek, kateremu je rado mráz (Temljine). — Erjavec pozná iz Št. Petra pri Gorici *zmrzlin* drobna toča, debelejša od sograda (Let. 1880, 214).
- Zrásek**, -ska, s. m.: pogostoma se zrasteta dva léšnika, dve češplji vkupe, to se imenuje *zrásek* (*zrášok*) (Temljine). Iz *zrastlek*: *srastl^{ok}. Na Cerkljanskem in drugod po Goriškem govoré *dvójčki*.
- Zvárnica**, -e, s. f., skuta (Ljubušnje, kjer izgovarjajo *zvárna*). — Podstava je *zvara*: ‚usirjeno mleko, geronnene Milch‘ (Bolc, Let. 1882/83, 271); *gesottene Milch* (Janežič); mleko sploh (pri ogerskih, hrvaških in štajerskih Slovencih). Et. Wtb. 381: ver-1. Glej besed *čváríti* in *obáríti*.
- Žábница**, *žábica*, -e, s. f., Vorhängeschloss (Temljine); na Krasu *žápca*, na Cerkljanskem pak *táška*, *táskalca*.
- Žáganje**, -a, s. n. coll., Sägespäne (Tolminsko, Cerkljansko). — Glagolščaki, ki so postali konkretna iména, so redki: *bránje* = berilo, die Lectüre, *písanje* = pismo, *žganje* Brantwein, *domovanje*, *stanje* = poslopje in morda še par drugih.
- Ženstva**, -e, s. f., ženska, Frauenzimmer (Temljine). Nenavadna nova tvorba; pripone *stva* sicer ni, in vse kaže, da je s posneta iz končnice *ska*.
- Žézla**, -e, s. f., železna lopata za pepel (Ljubušnje). V Drežnici *žužlja*, na Temljinah in po Krasu *žézel* (*žéžu*). — Kakor sem že v Archivu XI. 467 razložil, iz bav. *Schüssel*.
- Žimnica**, -e, s. f., zanjka za tiče (Temljine); na Cerkljanskem *žimajca* to je *žimavica* deska s pritrjenimi zanjkami iz žim v tičjo lov. Podstava je *žima*. Drugod je *žimnica* Matratze (Janežič, Erjavec v Let. 1880, 215).
- Živo**. ‚V živo‘ kaj delati mit grossem Eifer (Temljine).
- Žižnet**, -em, v. ipf., v knjižni slovenščini bi to bilo najbrž pisati *žižnjati*, *žižnjam*: pepel *žižnz*, tli (Temljine). Čak. pozná *žiže* in *žiže* ignis (in der Kindersprache), Nemanić II. 18. Podstava je stsl. *žizno* Leben; *žiznovati* vivere.
- Žlémprha**, -e, s. f., vrata v podu, ki se odpirajo navzgor (Temljine). Na Cerkljanskem *žlémprha* isto; v Tržiči na Gorenjskem se govori *žlémprka* Fallthür, kakor poročá Kurnik v Sl. Bčeli III. 80. — Ta beseda je iz nemščine: srvn. *slegebrücke*, *stagebrücke* Zugbrücke; *mp* nam kaže, da je res takó, ker iz *slegetor*, *slegetür* *Schlegtor*, *Schlagthor* Fallthor (Schmeller-Frommann II. 518) bi nikdar ne dobili *žlémprka*. Tudi temeljski pomèn naše besede se bolj strinja sè *slegebrücke* kakor sè *slegetor*. ‚Loputnice‘ (Fallthüre) si je vedno misliti nameščene na navpični steni, temeljsko *žlémprho* pa pritrjeno na vodoraven pod. Po zaprti *žlémprhi* lahko gré človek po konci, po *loputnicah* pa ne.

Žlčica, -e, s. f., Herzgrube (Temljine). Te besede omenjam v dokaz, da še živi v narodu. Že Megiser ima pod Hertzgrublein praecordia *ferzhna jamiza*, *ferzhna slizhiza*, tudi Gutschmann jo pozná pod Herzgrube *ferzna shlizhiza*, in od tod jo imajo Murko, Janežič in Cigale.

Dodatki in popravki.

Ko je bila spredaj podana zbirka že postavljena, poslal mi je zgoraj na str. 2. imenovani g. Jožef Kenda, sedaj učitelj pri sv. Luciji na Tolminskem, vnovič malo zbirko neznanih besed, a zraven je tudi popravil nekaj prejšnjih podatkov. Za oboje mu bodi presrečna hvala, in Bog daj, da bi našel obilo posnemavcev med ljudskimi učitelji, duhovniki in uradniki, ki jim je dano, med narodom živeti! Namesto 80.000 besed, katere je, kakor poročajo naši časniki, v slovar zbral prof. Pleteršnik, bomo potem kmalu dosegli okroglo število 100.000 besed!

Božjévčica (str. 6.). Na Ljubušnjem govoré v resnici *božjákč*, *bizjákč*, ne pa *božjákč*, *bizjákč*.

Brláti, -ám, v. ipf., grdó na glas jokati, tuliti; tudi govedo brlá (Temljine); v kobaridskem Kotu izgovarjajo *burlati*.

Brne (str. 7.). V knjižnem jeziku je nastaviti *brnja*, -e, s. f.

Čěšelj (str. 9.). Na Temljinah ne govoré *čěšelj*, ampak *čěšúlj*, gen. *čěšúlja*.

Gobrnjáv, góbrnjast (str. 12.). Poslednjo besedo izgovarjajo *gabrnást*. Potemtakem je v knjižnem jeziku prav pisati *gabrnjáv*, *gabrnjást*.

Gólkinja (str. 12.) mrmravka, t. j. ženska, ki vedno golči in godrnjá.

Gúzati se (str. 13.) pomeni povsod po Tolminskem tudi: počasi hoditi, lezti.

Jówdati, -am, v. ipf., zdihovati, klicati jov, jov' (joj) (Temljine). Glagolske izpeljave od medmetov dobivajo navadno sufiks *ka*; naš glagol kaže nenavadni *da*.

Junák biti (str. 14.). Tudi v ženskem spolu in v množnem številu ostane *junak*; ženska pravi: *něsm nák nardít*, več oseb pa: *něsma nák nardít*.

Kahláti, *kahláti se*, -ám, v. ipf., močno kaditi se; *zakahláti* (Temljine).

Klasníca (str. 15.). Na Temljinah povdarjajo v resnici *klásnica*.

Kólk, *kólka*, s. m., (izg. *kúk*), podpora, da se kaj ne podere. Kolke rabijo seobno pri zidanji. *Podkólkati* podpreti (Tem-

ljine). Po Tolminskem rabijo zidarji namesto *kòlk* tudi ital. besedo *ponta*, in namesto *podkolkati* besedo *pontirati*. — Nsl. *kolk* pomeni Hüfte: *kuk* perna (Habelič), *coxa* posterior (Bělostěnac), Et. Wtb. 154: *kůlka*. Mnogim hribom je imé *Kůk*, na Cerkljanskem *Kůvk*.

Kůkovic-a, s. f., jamca v mizi in v lesu sploh, katero zvrtajo črvi-kukci (Sv. Lucija).

Molznik, -a, s. m., posoda, v katero molzejo (Sv. Lucija); drugod po Tolminskem jo imenujejo *kambáč*. *Molznik* izgovarjajo *maznik* namesto pričakovanega *mouznik*. *Můznik* je tudi priimek.

Můzga, *zamůzga*, -e, s. f., majhna železna kljuka, katero vtikajo v kambe pri jarmu, da se ne snamejo (Sv. Lucija); na Krasu je to *jeřlica*.

Oblėven, -vna, -vno, adj., aufschneiderisch; obleven je človek, ki v govorjenji pretirava (Sv. Lucija).

Otrńiti in *otrńiti*, *otrńem*, part. *otrńil*, v. pf., z besedo udariti, koga dobro zavrńiti (Temljine). — Prim. *otrńiti* udariti s palico ali šibo (Let. 1882/83, 221) in *utrńiti* zgoraj pod *udariti* (str. 44).

Pěč (str. 26.). V kobaridskem Kotu govoré *piěča* s. f.

Pitomen les Bauholz, les za stavbe, rastoč po polji, n. pr. hrast, lipa, jesen, smreka itd. — Prim. nsl. *pitoven* zahm, durch die Kultur veredelt; na Krasu *pítan*. *Pitomen* je iz part. praes. pass. *pitomę*.

Pomėjnik, -a, s. m., človek, ki živi v samoti in ni vaje občevanja z drugimi (Sv. Lucija). — Podstava je *mėja* gozd, goščava, hosta, Wald, Gestrűpp, Dickicht (Let. 1882/83, 212).

Popravljálka (str. 30.). Da bi na Temljinah *popravljálka* bila shod in gostovanje *pred* ženitovanjem in ne *po* ženitovanji, to je, kakor mi moj svedok sedaj piše, pomota; tudi tam rabijo besedo v istem pomenu, kakor drugod po Tolminskem: „da popravijo, če bi bile kakšne navskrižnosti pri ohceti.“

Róglič, -a, s. m., škrátnik, škrat (Sv. Lucija). — Podstava: *rogelj*, *rog*: der Gehörnte. Pričakovali bi sufiks *ač*: *rogač*,

Strès, -a, s. m., nerodno in nemarno oblečen človek: ki n *strès* je (Sv. Lucija). *Strès* je tudi priimek.

Vírje, -a, s. n., železen obroček, s katerim se kosa pritrdi na kosišče ali kósje (Sv. Lucija). — Drugi goriški Slovenci *virja*, *birja* Ring, latinsko-keltski *viria*, furl. *vièrie*, ital. *viera* itd. Levstik se v Let. 1880, str. 202. ns. zastonj trudi dokazati, da je beseda slovanska.

Vzdignjen, -a, -o, adj., snėden, požrešen: vzdignjena je žival, ki mnogo snė (Sv. Lucija).

- Vzbohotáti,-ám**, v. pf., vzleteti, aufflattern: kokoš zbohotá. Tudi lice zbohotá, če oteče (Sv. Lucija).
- Zabrústiti,-im**, v. pf., wegschleudern, sè silo vreči od sebe (Sv. Lucija). Tudi na Krasu: *zabrysit*. Janežič pozná *zabrusiti* v pomenu verschleifen, vergeuden, verschwenden. Miklošič (Et. Wtb. 22: brusi) ima: nsl. morje vankaje brusi blato (Crell), bolg. *brušja* poma decutare, rum. *bruši* jaculari. Prim. tudi na isti strani podstavo *brosi*: mr. *brosyty* wegwerfen, vr. *brositb* vreči.
- Zahalabéčiti,-im**, v. pf., zapasti; zahalabečena žival (Sv. Lucija). Temna beseda.

Enklitike v slovenščini.

II. del: Skladnja.

Napisal dr. Matija Murko.

Sintaktična preiskava ob enklitikah naj določi, kedaj se rabijo in kako se razstavljajo v stavku. Za prvi del te naloge delam razloček med enklitiškimi zaimkovimi oblikami in med drugimi enklitikami.

I. 1. Raba enklitiških zaimkovih oblik.

Pred razpravljenjem tega predmeta je treba nekaterih občnih zgodovinskih opazk, ki so važne za pravo oceno virov. Enklitikam se je godila namreč često krivica pri pisateljih 16. stoletja do naših dni. V 16. stoletji jih niso marali, le Krell se drži narodnega govora; za sintaktične preiskave smemo po takem le tega pisatelja rabiti brezpogojno. O Truberji bi lahko mislili, da mu *mi*, *ti*, *si* niso bile znane besede (tedaj najstarše zaimkove enklitiške oblike!), *me*, *te*, *se* ne nahajamo često, kjer bi jih pričakovali; v ev. matth. nahaja se šele v 7. poglavji prvi *ga*, po tem res češče; *mu* je redko, isto tako oblike, ki se začenjajo z *j*, tož. edn. *js* nahajamo v celem Matevževem evangeliji le enkrat proti koncu (*zain* c. 27), v celem Markovem evangeliji le jeden *nain* c. 9 (Dalmatin ima tudi na teh mestih *njega*); le za predlogi daje Trub. v tož. prednost krajšim oblikam *me*, *te*, *se* in nadkriljuje pri tem celó Dalmatina; vendar je treba omeniti, da se ne da določevati, so li bile te oblike nenaglašene ali naglašene. Vse enklitiške oblike nahajamo v Trub. Duhovnih pesnih: tam so bile prav dobre za rabo; razen tega mnogo teh pesnij ni Truberjevih in ravno v te, posebno v Dalmatinove se je zablodilo celó nekaj *mi*, *mu*. Pri Dalmatinu opazujemo v razmeri s Truberjem

velik napredek v rabljenji enklitik; ali tudi on še nikakor ne predstavlja one narodne govornice, katero nahajamo pri Krelli.

Primeri, kateri kažejo, da Trub. in Dalm. v rabi enklitik zaostajata za Krellem: *kaj je, kàr sta me iskala?* Krell 59 = *de sta mene iskala* luc. 2. Trub., *de ste mene iskali* Dalm. *Kako si veroval, taku ti bodi*, Krell 71; *taku se tebi sturi* matth. 8. Trub. Dalm. *Kaj oč, da ti sturim* Krell 103 b. *Kaj hočeš tí de jest tebi sturim* luc. 18. Trub. *Kaj hočeš, de bi jest tebi sturil* Dalm. *Gospod pomozimi* Krell 113, *pomagai meni* matth. 15, Trub. Dalm. *Jaz nêmam hudiča, têmuč pošujem očeta moiega, inu vi me zašpotuiete* Krell 129 . . . *inu vi ste mene zašpotovali* ioh. 8. Trub. Dalm. *Inu mu na znanie dado* Krell 10. *Inu oni povedo nemu* luc. 18. Trub. *Inu ony so njemu povedali* Dalm. *Angeli pèrstopio inu mu služio* Krell 106. *ty angeli k nemu perstopio inu nemu služio* matth. 4. Trub. *Angeli so k njemu stopili, inu so njemu služili* Dalm. *Inu odpro nih šace inu ga daruio* Krell 53. *inu nemu nesso naprei daruve* matth. 2. Trub. *inu so njemu daruvali* Dalm. *Jaz čo priti inu ga ozdraviti* Krell 71. *Jest hočo (hočem Dalm.) priti, inu nega (njega Dalm.) ozdraviti* matth. 8. Trub. *on pak ne odgovori ý celò ništar* Krell 113. *on pag ni nei odgovoril ene besede.* matth. 15. Trub. *Inu on ny nei odgovoril ene besede* Dalm. *Kadàr pak edan močnêši pride nadàn . . .* Krell 118. *Kadar pride en močnêši čez nega,* luc. 11. Trub. *Kadar pak en močnejši čez njega pride* Dalm.

Posebno obliko ga rabi Dalmatin že češče od Truberja: *Inu pole en gobavec pride inu ga moli . . . Inu Jezus stegne roko inu se ga dotakne rekoč* Krell 71. *Inu pole, en gobovec pride, inu nega moli . . . Inu Jezus istegne suio roko, se nega dotakne inu pravi* matth. 8. Trub. *Inu pole, en gobovec je prišel inu ga je molil . . . Inu Jezus je stegnil svojo roko, se ga je doteknil inu je djal* Dalm. *Potle pernese ga hudič v to sveto mesto, inu postaviga na vèrh templà* Krell 105. *Tedaj ta zludi vzame nega sebo vtu svetu meistu, inu nega postavi na vèrh cerque* matth. 4. Trub. *Tedaj ga je hudič sabo pojel v' tu svetu méstu, inu ga je postavil na vèrh templà* Dalm.

Takih primerov se lahko nabere neizmerno mnogo, če primerjamo Truberjev in Dalmatinov prevod evangelijev. Oba pišeta jednako neslovenske stavke, ali Trub. je vedno daleč pred Dalm. in se izogiblje krajšim oblikam celó pri povratnem osebnem zaimku: *Pusti te ludi od sebe, de gredo v te terge inu sebi špižo kupio* matth. 14. *inu si jesti kupio* Dalm. *Inu on reče sebi dati to tablico* luc. 1. Trub. *Inu on si je rekàl dati eno tablico* Dalm. Še bolj nenavadna je raba daljših oblik v tožilniku: *tedaj on začne sebe kleti inu persegovati, de on tiga človeka ne zna,* matth. 16. Trub. *tedaj se je on začel kleti* Dalm. Tukaj ima prevod celó kriv pomen, kakor da je on sebe preklinjal, misli pa

se na „tunc coepit detestari.“ Da, Truberju še semtertja niti daljše povratnikove oblike ne zadoščajo, temveč dodaje jim še druge osebne zaimke: *Vi ne imate vom sebi šacou zbirati na zemli . . . temuč zbirajte vom sebe* (t. j. sebi, ki tudi stoji v N. T.) *šace vtih nebesih matth. 6. vy si nimate šacou okup zbirati na zemli . . . temuč zbirajte si šace v nebesih. Dalm.*

Vendar se nahajajo tudi mesta, kjer je Trub. bolj naroden nego Dalm.: *ako te on sliši, taku si dobil tuiga brata matth. 18. Trub. aku on tebe posluša Dalm. pravio k nemu, vsi te iščeio marc. 1. Trub. . . tebe . . . Dalm. perneso nega vtu Jeruzalem, de bi ga postavili naprei timu gospudi luc. 2. Trub. Inu kadar so ty dnevi . . . bily prišli, so oni njega prinesli v Jeruzalem, de bi njega naprej postavili gospudu. Dalm. vrata tiga pekla jo ne bodo premogle, matth. 15. Trub. peklenska vrata ne bodo nje premogle. Dalm. Inu položi čez nee [otroke] te roke, inu je žegna marc. 10. Trub. on je nje objemal, inu roke na nje polagal, inu nje žegnoval. Dalm. Semtertje je Trub. v N. T. napredoval nasproti Matevžemu evangeliju: *Jesus nega posvari matth. 17, ga v N. T. inu bodo nega izdali, 20. ga bodo N. T. de bi nega vmuril, 27. ga N. T. Da Trub. rabi me, te, se po predlogih redno v večjem številu nego Dalmatin, bilo je že povedano.**

Slovničar 16. stoletja, Bohorič, ne navaja v svojih paradigmah nobenega *mi, ti, si* in izmed krajših oblik so mu znane *le me, te, se* „per apocopen“, *mu, ga* in *le jim* „per aphaeresim“. Vendar v primerih sintaktičnega dodatka nahajamo *mi* na str. 8, 49, *ti* na str. 25. Zanimiva je na str. 55 opazka: „*njemu vel mu per aphaeresin, quod frequentissimum est apud Slavos.*“ Po takem je čudno, da se Trub. in Dalm. baš te oblike tako često izogibljeta, da celó v istem stavku za *ga* sledi vendar *njemu*: *inu prosi, de ga vti izkušnavi per pravi veri obderži, de ga sturi močniga, inu de nemu ta kryž pomaga nesti. Trub. Catech. I. 1550, 241.*

Po pravilni rabi enklitik odlikuje se Kastelec. Evangeljščice ¹⁾ 17. in 18. stoletja so pa po svojem jeziku odvisne od Dalmatina posebno v sintaksi (glasove je bilo laže spreminjati nego konstrukcije); v ev. chrön. in v ev. mayr. nahajamo tedaj mnogo daljših oblik, katerih se brani naš čut. V 2. poglavji Matevževega evangelija nahajajo se n. pr. stavki: *inu smo prišli njega moliti . . . inu je nyh isprašoval . . . ali oni so njemu povedali . . . inu je nyh postal v Betlehem . . . inu so našli tu detčce . . . so doli padli inu so njega molili . . . inu so odpèrli svoje zaklade, inu so njemu darovali. ev. chrön 20–22, ev. mayr. 40–42. Ta mesta se glasé v N. T. (biblijske družbe): *pa smo prišli, da mu se po-**

¹⁾ T. j. knjige; govori se na Štajerskem za „Evangelistar“.

klonimo . . . popraševal jih je . . . Oni mu pa rekó . . . in postavši jih v Bettehem . . . inu padejo, ter mu se poklonijo; inu odpró zaklade svoje, ter mu prineso darove. V pesmih ev. mayr. je krajših oblik dosti več.

Vpliva prejšnjih tekstov se že tudi v novejšem času Japelj ni mogel iznebiti. Da so se pa krajše oblike redno od 16. stoletja rabile v največji meri, kaže pač dosedanja razprava sama po sebi,¹⁾ dokazuje vsak list Krellove postile, Japeljnov sodelavec pri prestavljanju peterih bukev Mojzesovih, Kumerdej pa v svoji slovnici (na 127. poli) sam izjavlja, da omenjeni slovniški grehi niso njegovi (Kop. 284). Kopitar je tudi dobro opazil (na omenjenem mestu), da se ta razložek ni vselej delal „vermuthlich weil die verfasser aus dem deutschen und lateinischen übersetzten und — da sie da nur eine form vorfanden — die doppelte krainische für überflüssig und die verkürzte für verstümmelung der volkssprache ansehen mochten: hätten sie aus griechischem oder gar italienischem oder französischem original übersetzt, so würden sie gewiss durch fremde beispiele aufmerksam gemacht der sprache des landmannes, der hierin fast nie eins fürs andere sagt, mehr gerechtigkeit haben widerfahren lassen.“ Trub. je tudi v tem oziru pisal res nemščino s slovenskimi besedami (Kop. 26); naj se še temu primerja razvada, da stavi vedno po nepotrebnem imovalnike osebnih zaimkov, da rabi člen i. t. d. Tudi se ne sme pozabiti, da so *ti, te* tudi oblike člena, kateri se pri njem tako često rabi. Tudi v novejšem času klanjajo se še pisatelji in slovničarji pobožnospoštljivo nekaterim daljšim oblikam, kar smo videli pri glagolih *bodem* in *hočem*; celó dialektičkim pisateljem zdi se še potrebno pisati *'ga, 'mu*, kar je posebno pri Volkmerji navadno.

Kar se tiče rabe daljših in krajših zaimkovih oblik, bodi glavno pravilo: krajše oblike se rabijo **vselej**, če ni posebnih vzrokov za rabo daljših. To pa se godi: 1. če je zaimek logično naglašen, sploh če je poudarek na njem ali se pa z namenom nanj polaga; popolnoma jednako se rabijo imenovalniki osebnega zaimka, 2. po predlogih; tukaj pa je treba omeniti, da se v tož. poleg daljših oblik *mene, tebe, sebe* lahko rabijo tudi krajše z naglasom in brez naglasa; isto tako večina oblik zaimka *jz* (glej oblikoslovje).

Prvo pravilo o rabi daljših oblik razjasnjuje po mojem mnenju vse slučaje, ki se sicer v slovnicaх posebej navajajo.

¹⁾ *my* (dvakrat) in *me* nahajamo že v conf. gen.

Jedna teh toček, ki je navadno prva, je kriva: na začetku stavka lahko namreč v slovenščini stojé brez dvoma tudi krajše oblike (gl. uvod in spodaj): začetek stavka je seveda jako veljaven kakor tudi konec in zaradi tega nahajamo tudi na teh mestih često daljše oblike, če se baš zaimek posebno poudarja: *Devet snéh sem mela, Vseh devet sem unorila, Tebe pa ne morem, Te boš ti zdaj mene*. Vraz 91. *O pust' me komandirar vmath, Mènz je vroče premočno* Kres 4, 387. Gor. *O pust' me, komandirar vmath, Menè močno gwav'ca boli*, tudi tam. *Klicow boš, pôbrč ti, mwnè, De b' jest pøršwa towázwt te* 490. *Mwnè svetinjo kličejo*, tudi tam. *Meni pa se tèrdno zdi*. Vraz 8. *Men' se to prav zdi*. N. p. 4, 64. *Mèni se takó godi kakor vsaki rožici*. 134. *Sèbi zročèno mladóst, druge si z njim bogatil*. Preš. 95. *Trgal rože sem rudeče, Tebi venec iz njih vil*. Jenko 22. *Tebe vreden bi postal*. 67. *Draga bodi zora meni*. 27. *Tb ve nesrečnemu ste meni*. Strit. p. 68. *Mene su ni junaki vubili, pa bi me ti*. Nar. prip. 13. *Njemu [Ostrovharju in ne drugim snubačem] oča njé napravi Imenitno gostovanje*. 46. *Njega od nikoder ni*. Greg. 37.

Dobro bo pa vendar lotiti se tega predmeta bliže in navesti primere iz cele književnosti, za katero se slovničarji (razven Miklošiča in tudi Janežiča) ne brigajo ter si delajo svoje primere sami.

Daljšim oblikam je namen emfatično poudarjanje zaimka; med primeri bo precej klicev, retoričnih vprašanj in odločnih opominov. *Tebi se zgodi kako verueš*. Krell 74. *pridi na zadnjo uro in me letèga reuniga svitá reiši, aku tebi takú dopade*. buq. 102. *Mene tega Bóg vari!* Ravn. zg. 1. VII. *Srèčin je naš Lávdon, pravim, Njemu Bog vso srečo da, Srèčin je naš cesar zrávin, De njégá vojšáka má*. N. p. 1. 63. *Kaj si mène sem postavil — Men' dežela znana ni*. 70. *Daj ti mèni v roke ključič*. N. p. 1. 95. *Mèni nič za tèbe ni*. 2, 34. *Kje se men' enak dobi . . ?* 4, 14. *Mene naj vpraša*. 1, 37. *Povejda meni, Micika*. Vraz 82. *Kdo te mène ljubít sili?* Preš. 15. *Kaj je tèbi téga mar!* 73. *Ena se tèbi je želja spolnila*. 28. *Mene ni videla, mene!* Strit. Zvon 1870, 83. *Tu kraj je mèni svet!* Greg. 66. *Njej tolažba bodi in podpora*. Strit. Zvon 1876, 49. *Občinsko svojino ter vse pravice, kar se jih njé držl, treba v natančnem inventarji imeti*. Levst. žup. 20. *Leb ne je tebe sram?* Volk. 30. *Kaj 'š ti mèni da . . ?* Kres 4, 27. Štaj. *I šteri ne vzeme gor križa svojega, i ne nasleduje me odzajaj, ne je menè vrèden*. matth. 10, 38. Kúzm. *Tebi velim: stani!* marc. 2, 11, *tebè iščejo*, marc. 3, 32. *oča vaš nebeški njé hrani*, matth. 6, 26. *boug nje ne poslühne*. Letop. 1874, 106.

Daljšé oblike dajejo govoru in pisavi nekaj vzvišenega, resnobsnega in izražajo goreča čuvstva; zaradi tega nahajamo jih večkrat v molitvah in v liričnih pesnih, kjer jih navadno ne bi stavili. Kastelec, ki sicer rabi enklitike pravilno, stavi v

molitvah celo po velevnikih, za katerimi stojé navadno enklitiške oblike, neizmerno često daljše: *Pomagaj meni, taku mi je pomaganu.* buq. 107. *ohrani mene pred večno smertjo.* 130. *O dobrutlivi Jezus, zakry mene u tvoje svete rane.* 146 i. t. d. Truber, ki je v Abec. in v malem Katek. na str. 25 še pisal: *inu te prosim, de ti mene tudi hočeš danas obvarovati,* spremenil je prvi stavek v izdaji l. 1555: *Inu jest tebe prosim,* pač iz enakih razlogov, ker je sicer v teku časa vedno bolj rabil krajše oblike. Jednako se še danes moli, n. pr.: *o gospod, večni Bog, mi tebe prosimo.* Vendar je pri tem treba omeniti, da je te in jednake formule lahko ohranila tradicija in da po takem izhajajo iz časov in od pisateljev, ki krajšim oblikam niso bili pravični. Pri pesnikih ima seveda subjektivno poudarjanje široko polje. Mikl. (Gr. 4, 74) navaja kot „abweichend“: *Srčne rane méni spati ne pusté* Preš. 8. Taki primeri se lahko pomnože: *Te leta, ki so méni še ostala, Cel dan iz pravd koval bom rume njake.* Preš. 131. *Tam méni je gorjé bilo rojéno.* 132. *Ni méni mar, kar se godi na svétu, Ak sméjo srčne te roké objeti.* 181. *Is pers nobéna njému ni pésem več peršla.* 75. *Do njé ni njlm zastaviti mogoče.* 155. Levstiku so se zdele potrebne spremembe: *Is persi mu nobena ni . . .* 105. *Do njé jim ni . . . Pa mi Jezus je obljubil, De bo vzel méne v nebó.* N. p. 4, 61. *Na stol pisan so me djal' Ino meni sodbo bral'.* 63. *Pústi ti mene živega.* Vraz 5. *Ako zjutraj zgodaj vstanem, Dekle mene kolnejo* (toži se solnce v narodni pesni) Zvon 1870, 67. *Tu je, ta je mati moja, Ker je mene zanosila, Ker je mene izredila.* Glasn. 1864, 93. *I srce, ti se ne zbudiš! . . . Zdaj klije tebi dvojni cvet, Pomladi cvet, čas mladih let.* Jenko 7. *Zvezde v daljo se ozrite, I pogledjte v njé srce, Zvésto meni oznanite, Al res bije še za mé?* 23. *Glas tiho meni v srci pravi.* Strit. p. 19. (pr.: *Kaj mi mar je domovina?* 16). *Umrlo je méni srce.* Greg. 139.

Često se poudarjata dve osebi ali reči, ki sta ali združeni ali se pa stavita v nasprotje. *Tébe in méne ga je sram.* Preš. 34. *Bogu in tébi bom ostala zvésta.* 190. *Osedlaj mi konjiča dva, Sebi en'ga, meni en'ga.* N. p. 1. 109. *Tébe in mene še ni bilo.* Jurč. Des. br. 205. *Meni, sebi ga ohrani.* Jenko 90. *In meni in tebi gine mladost* Strit. pesm. 80. *Ti mene in njega Obrani bolésti.* Greg. 128. *Nečem tebe niti drúgega.* Vraz 62. *Njega so mi pokopali Proti sunčnem izhodi; Njo pa so pokopali Proti sunčnem zahodi.* 123. *Tébe Túrki ukrádlí so Jno méni dali so.* N. p. 1. 114. *Dunaja ni bilo meni treba, mene pa Dunaju.* Levst. Glasn. 1858, 2. 28. *Njega tedaj ljubi, ne mene!* Jurč. Des. br. 128. *Vredna si ti njega in on tebe.* 171.

Daljše oblike se rabijo, če zaimke odlikujejo pristavki; ta posel lahko vrše vezniki in prislovi, zaimek *sam*, zvalniki, apozicije in celi stavki.

Primeri daljših oblik za členki: *za tú podaj tudi meni tvojo milostivo roko.* buq. 101. *tudi tebe že zna po imenu in po postavi.* Strit. Zvon 1870, 19. *Boš tudi njé pokončal.* Ravn. zg. 1. 29. *Duhovnika te storil bo ko mène.* Preš. 188. *uboga ga skoro bolj ko mene,* Jurč. Des. br. 133. *nikogar bi ne bilo bolj veselilo nego mene.* Strit. Zvon 1870, 157. *Še mén' oči odpéraj.* Preš. 9. *Zató pa jaz zakladam te reči le tebi.* Jurč. Des. br. 99. *Saj meni se tudi ne zdi najbolji.* Strit. p. 119. *Kaj nov'ga mi povej, kaj zlasti tebi znano Razloži meni zdaj.* N. p. 5, 14.

O sam uči Mikl. (gr. 4, 73), da poleg tega zaimka lahko stojé daljše in krajše oblike. Primere za to navaja iz staroslovenščine, ki že zaradi tega ne odločujejo, ker se v strsl. pri brezspolnem osebnem zaimku daljše oblike šele začenjajo širiti. Jaz bi postavil tole pravilo: ako ima *sam* nalogo, da poudarja zaimek (pr. Gr. 4, 97), rabi se ta v daljši obliki (*sebe* pomeni v tem slučaju *ἐξουτόν*); če je pa logičen naglas na samem zaimku *sam*, ravna se raba zraven stojičih zaimkovih oblik po občnih pravilih. V starši dobi se *sam* večinoma ne sklanja: *ta se sam sebi odpoui.* matth. 15 Trub. = *ta zataji sam sebe* Dalm. *ti imaš lubiti tuiga bližnjiga koker sam sebe.* matth. 19 in 22, Trub. in Dalm. *Skušaj pak človik sam sebe.* Krell 138. *govorišči to od sam sebe.* 159. *Sam sebe in svoje Lepo oskerbi.* N. p. 5, 53. Vendar tudi že v starši dobi se vjema *sam* z zaimkovim padežem ali pa stoji jasno v imenovalniku. *Kedar niva od same sebe družiga ne rodi.* Krell 87. *Kadar bi mi sami sebe sodili.* 138. *samy sebe so s šibami . . . močnú tepli.* buq. 89. *Ja pa tēbi sami, drága! žélel sim dopasti.* Preš. 149. *V Dunaj vodo je gledala, Sama sebe zaglednola.* Vraz 96. *ali pa se je tebi samemu kaj takega pripetilo.* Jurč. Des. br. 93. *Spoznava samega sebe.* Strit Zvon 1870, 158. *glavna reč pa je ta, da se nikar ne slepimo, ne samih sebe, ne drugih.* Strit. Glasn. 1867, 11. *lūbi bližnjega tvojega kako samoga sebé.* marc. 12, 31 Kūzm. Obe konstrukciji sta si lahko tudi sosedi: *Ko je pesnik nekako sam sebe vesel.* Strit. Zvon 1870, 77. *takó je n. pr. Mirza Schaffy samega sebe vesel.* tam. Za prislovnim (adverb.) *samo* morejo po prej omenjenem pravilu slediti seveda le daljše oblike. Pri logično močnejše poudarjenem *sam* stojé krajše oblike poleg prostega povratnika: *Zato nisám se sam tudi tako vredniga štumal.* Krell 76. *Po svoji misli bodo si sami učeníke nakladali.* 34 *Sám se po železni cesti Vozil bom od nás do nás.* 29. *Ki sē sam hvali, mala mu je cena.* Krist. anh. 170. Primerjaj s tem: *Jaz sam sebe hvalim, ker me nečejo drugi.* Zvon 1870, 122. *Opomni ga, kak sám sebé pozábi.* Preš. 179. V teh primerih ima *sebe* svoj logičen naglas kakor sledeči *meni*: *zakaj ti sam meni veliš.* buq. 432. Najde se prosti povratnik tudi poleg naglašene *sebe*: *Bog to po pravici dopusti, . . da le človik se tim bulie sam sebe sramuie.* Krell 146. Da tudi tukaj subjek-

tivnost govornika ali pisatelja igra veliko ulogo, lahko bi dokazoval sledeči primer, ako Trub. ne bi rabil daljših oblik čez mero: *Zakaj kateri sam sebe povišuje, ta bode ponižan.* matth. 23. Trub. *kateri se sam povišuje.* Dalm.

Če stoji daljša zaimkova oblika pred zvalnikom, vzpodbuja se ali pa se svari zvana oseba ali pa se ji izraža posebno sočutje: *Če tebe, ptica, vjamemo, Ti perje vse uzamemo* N. p. 1, 48. *Kaj je tebi, moja gospá* 105. *Kaj pravim tebi, ljubi mož!* 2, 83. *Je li tebi, sestra, znano . . . ?* Jenko 110. *In tebe, oj otrok predragi, Nebo izbralo si je v dar!* Greg. 27. Če se v takih slučajih rabi krajša oblika, ponavlja se zaimek pred zvalnikom: *Kaj te prašam, ti ruméno sonce.* N. p. 1, 117. *Kaj t'je Lambergar ti mlad!* 4, 15.

Daljše oblike pred apozicijami niso nič posebnega, ker so jim zvalniki v ravnokar omenjenih slučajih jako podobni; sèm štejem tudi dvojne tožilnike in dajalnike. *Gvišno da je bil nji mladi noseči dečli težak.* Krell 37. *Gospúd Bug, bodi milostiu meni bozimu grešniku.* buq. 135. *Si zbere konj'ča iskriga, Njega zasede berziga.* N. p. 2, 46. *Al boš martro raj terpéla, Al menè možà imela?* N. p. 4, 29. *Kaj je tebi lepaj roži . . . ?* Glasn. 1866, 288. *Tb ve nesrečnemu ste meni* Strit. p. 68.

Da stoji zaimek, ki kaže na cel stavek, v daljši obliki, razume se pač samo ob sebi: *take si moje srce ne more misliti njé, ki je „pribežališče grešnikov“.* Strit. Zvon 1870, 21.

Daljše oblike morajo se vselej rabiti, če se odgovarja vprašanjem z zaimkom; primeri pač niso potrebni. Jednaka je z roditeljskimi zaimki *ju*, če se rabijo kot svojilniki, za katere se pa vedno bolj širijo nove iz roditeljskih obrazovane pridevne oblike. V 16. stoletju so roditeljski še jako mnogoštevilni, ali vendar se mi zdi, da ta konstrukcija že ni bila več pri narodu v posebni rabi, ker jo nahajamo pri Trub. na mestih, kjer imata Krell in Dalmatin pridevnike. *Mi smo nega zvezdo videli.* matth. 2. Trub. *njegovo* Krell, Dalm. *ni so ne grehi odpuščeni* luc. 7. Trub. Dalmatin prestavlja drugače: *Veliku gréhov je njej odpuščenu.* Vendar roditeljski tudi pri Krelli niso redki: *nju (njiju) križe* 162. *zato nei ótel Christus jim nih pravde doli vdariti.* 74. *le óte, kam jih sárce njih pelia.* 16. Govorijo se roditeljski še dandanes in nahajamo jih v narodnih pesnih in pri dobrih pisateljih; popolnoma neznani so, kakor se meni zdi, le na severovzhodnem Štajerskem. *Za besede njé ne mara.* N. p. 2, 72. *Na nju zdravje víno pímo.* 1. 63. *Njega gospa v okni stoji.* Vraz 25. Kr. *nje mati.* Glasn. 1862, 349, Grgarska. *Nje mi majka piše.* Glasn. 1866, 369. *obličje njé cveteče.* Preš. 5. *Kaj je njih plačilo?* Strit. Zvon 1870, 181. *njih bolečine.* p. 34. *njih to-vore.* Levst. žup. 65. *i bio je spadá j nje veliki.* matth. 7, 27. Küz. m.

V krajši obliki pa se rabi le na Hrvaškem dajalnik kot svojilnik. *Na to su došli brati mu i rekli su mu.* Nar. prip. 98.

Pri daljših in krajših oblikah za predlogi nam je marsikaj nejasno in si nasprotuje. Vedeli bi radi, zakaj se v dajalniku dovoljujejo le daljše oblike, zakaj še v tožilniku oblike *mene, tebe, sebe* niso prodrle kakor drugod, ker se še poleg njih daje prednost prvotnim *me, te, se*, naglašanim in nenaglašanim; zakaj se lahko rabi zaimek *je* z naglasom in brez naglasa, zakaj se lahko govori *na vás* in *ná vas*, *pri nás* in *pri nas* itd. Na vsa ta vprašanja iščemo zastoj primerne odgovora; deloma je to razumljivo: izvir predlogov samih in njih prvotni pomen je večinoma temen, vprašanje o naglasu čaka še marsikaterega, posebno zgodovinskega razjasnila (naglaševanje predložnih prefiksov in pomikanje naglasa k začetku bilo bi za nas največje važnosti); brez dvoma je s temi vprašanji tudi naše v tesni zvezi. Marsikaj je pri tem le v nekaterih krajih doma, marsikaj pa le formalno, kar dokazuje ta-le primer prav jasno: Na Ogerskem so daljše oblike v selej na končnici naglašene, tedaj *mené, tebé, sebé*, za predlogi pa se naglas premika: *na méne, na tébe, od méne*¹⁾ itd. Opozarjam na oblikoslovje, kjer se je o tem obširno govorilo, posebno o dialektologiških razlikah. Sintaktično je važna tá-le opazka: raba daljših tožilnikov *mene, tebe, sebe*, oziroma naglašanih *mé, té, sé* poleg nenaglašanih *me, te, se*, raba naglašanih in nenaglašanih oblik zaimka *je* po mojem mnenji nima logične podpore. Tega ne bi pričakovali; v gorenji srbščini (lužiščini) n. pr. štejejo se predlogi ko prvi zlog in so tedaj tudi naglašeni, če odvisni samostalniki nima stavkovega naglasa: *pó dvoře* poleg *po dvóre* (gr. I.² 560); *won po dvóre chodži, ha nic po pólu.* Brandt 161. Vendar tudi v gorenji srbščini je predlog mnogokrat „brez vidnega razloga“ nenaglašen (tam 162). Popolnoma od oblik odvisen je naglas predlogov v srbščini in celó kakovost naglasa je spremenljiva (gl. uvod, pr. Brandt 56—58). Jednako so v ruščini poleg sintaktičnih razlogov tudi čisto formalni važni, ker na predloge se naslanjajo le oni samostalniki, ki nosijo naglas na prvem zlogu: *zá more, podъ голову, ná pyky* . . vendar za *морá, подъ головою, на pykѣ* . . in še pri tem se marsikaj ziblje (o. c. 36—37). Še menj se smemo po takem čuditi jednakim pojavom v slovenščini, kjer se pomikanje naglasa vrši še v dosti večji meri, posebno na vzhodu.

Zgodovinski je treba opaziti, da daljše tožilnikove oblike za predlogi prodirajo šele pozno; klasična priča je tu Truber, ki se krajših oblik brani ali jih baš po predlogih češče rabi nego Dalmatin. Krajše oblike pa prevladujejo še tudi v novejšem

¹⁾ Pr. ruski: *моемý* ali *по моему* itd.

času. Da stojé pri Trub. po predlogih tudi naglašeni *mé, té, sé*, dokazuje nam to, da nahajamo često *v me, v te, v se*.

Da pri rabi daljših in krajših oblik po predlogih ni razločka v pomenu, kažejo sledeči primeri: *Po tébe je poslala španska kraljica*. N. p. 1, 117. *Kaj ti pravim, po te, Vida zala! Je kraljica španska me poslala* 2, 20. *Ne je za mene živeti više na svetu*. Nar. prip. 73. *Po sé je dosta muder*. Krist. anh. 179. kjer se vendar oseba poudarja. *Naj zataji sám sebé in na sé vzeme križ svoj*. marc. 8, 34 Küz. *nasledúj mené, vzévši kříž na sébe*. 10, 21. V oblikoslovji je bilo povedano, da so na vzhodu tudi daljše oblike po predlogih lahko brez naglasa; nahajamo pa to že pri Kastelci: *Jesus, syn Davidou, usmili se čéz mene*. buq. 104. Drugači *čéz me* 106, 122, 142, 143 itd. Da se nahajajo krajše oblike zaporedoma naglašene in nenaglašene v popolnoma enakem pomenu ali pa da nahajamo nenaglašene oblike, kjer bi pričakovali naglašene, dokazuje velika množica primerov. *srcé, ki je gorélo Le za té*. Preš. 73. *Al srcé, le zá-te vžgano* 44. *Zá-te bom Boga prosila, Ti pa tudi pros' za mé!* N. p. 4, 130. *Pazijo na té in na mé*. Jurč. Des. br. 134. *Zdelo se mi je, da so zá-me in ná-me narejene* 100. *Za té, za mé naj bolje bo*. Jenko 31. *Zá-me roža ta cvetè, Zá-me le, za druge ne*. 103. *ne zame čéz se jokajo*. buq. 397.

Oblike zaimka *jo* nosijo v tožilniku redko naglas. Ali tudi tukaj zdi se mi, da so naglašene in nenaglašene oblike jednake veljave, kar naj dokazujejo ti-le primeri: *Kje nek' zemlja grobe krije, Kje junaci domačije Mirno smrtno spanje spé? Nihče li ne zna za njé?* Jenko 67. *Mati mi je očetnjava, Ljub'ca moja čast in slava, Hajd'mo, hajd'mo zá-nje v boj!* 71. *Mej tujce ne, ti gréš mej brate, Da zá-nje trudiš dan se vsak*. Greg. 89. *In, glej, o polnočni se uri Odpahnejo v sóbico duri, In studne pošasti skoz njé K postelji se mu pripodé*. 16. *Zélen mah obrasta Zrušene zidove, Veter skóz-nje diha žalostne glasove*. Jenko 49. *Pred njo presvetlo luč gojím, Lepó zvestó za njo skrbim*. Greg. 150. *S tem domovini zvésto služi, Nevtruden za-njo dan in noč*. 90. *Iz dalje srcé omdléva na njó, Obrača na njó mi oko se*. 106. *Ko je videla, da nemam očesa zá njo, ogibala se me je*. Strit. Zvon 1870, 99. *Zduj rakev bom stesal temno In lóžil bom nádeje v njó*. Greg. 140. *pred vrati stoji kočija, ravno je stopila vanjo*. Strit. Zvon 1870, 51. *Prišel je Túrek hud po njó*. N. p. 1, 127. *Prišli so po-njo z bel'mi konjiči*. Nov. 1860, 301. Kr. *Vsak dun si v nje [bukve], zamaknena* Jurč. Des. br. 24 poleg večkratnega *vanje* pri njegovih najbližjih rojakih, Stritarji in Levstiku (v acc. sgl. n. in v acc. pl. vseh spolov). Primerjaj še: *Molčé ozre se ona name, Molče ozrem se jaz na njó*. Strit. p. 31.

O rabi krajših oblik ni treba posebno mnogo besed. Omenim le nekatere slučaje, v katerih se v edno rabijo enklitike.

se se rabi pravilno kot pravi povratni zaimek pri tvorbi trpne oblike (pasiva). M. C.[igale] uči v Glasniku I. 1863., na str. 126, da se trpna oblika povratnih glagolov ne da na ta način obrazovati. Vendar je poleg *se* v stavku še drugi *sebe*, *se* le mogoč: *človik se tim bulie sam sebe sramuje, več se nase ne zanaša*. Krell 146. *a sebe pak se naj čini kakor boyec*. Nar. prip. 8. Truberjevi primeri niso veljavni, ker on celó pri prostem povratniku rabi daljše oblike (gl. zg.). Vendar je le vredno omeniti: *Inu so eni rezani, kir so se samy sebe rezali*. matth. 19. Trub. Dalm. ima pa tudi tukaj: *kateri so se samy rezali*.

mi, ti, si rabijo se često kot imenovani dativus ethicus (gl. gr. 4, 602, 603). *ti mi nisi to manše mej glavami Juda*. Krell 49. (*nekar nei si ta manši*. Trub. *nési kratku kar najmanjšu Dalm.*). *Na vsako krej groba mi róže cvude*. Kres 4, 236. Gor. *Sem mi en publič prileti*. Kres 5, 151 Kor. *Po cesti mi greta ožarja dva*. Paj. črt. 147. *Po polji mi gre en majhen fant*. 103. *Prva mi je roža*. 234. *Njega so mi pokopali*. Vraz 129. *Neti verjeti hudobniki*. Volk. 61. *Ni ga ti boljega*. Vodn. 37. *In nád želézne vráte ti jo skókama dervijo*. Preš 66. *On si jo pita*. Vraz 129. *lejte si*. Zvon 1870, 314. *lejte-sino!* Levst. Glas. 1858, 2, 2. *glejte-sino!* Jurč. Des. br. 275. Poslednji primeri kažejo, da ta dajalnik ni omejen na I. in II. osebo (gr. 4, 601); jaz tudi ne morem tega *si* na jednako stopinjo staviti s *si sede, si leže*, katerega prvotni pomen je sicer tudi v zvezi z dat. ethicus (gr. 4, 603). Število primerov se da še povečati: *O drago si je to telo, katero te je nositu*. Krell 122. *Blagor si je temu človeku, kir mene posluša*. buq. 57. *Jezus neima bratu ne sestré, Tud si nima žluhte ne*. Paj. črt. 148. *Ona si ima čeri tri*. 278. *Na pragi si je stala*. 221. *Raj odletim Si ja v log zeleni*. Vraz 132. *Jaz si poletim Na široko poule*. 140.

Iz te rabe se je gotovo razvila sposobnost besedice *si*, da daja stavkom pogojni pomen in obobčuje priloge in zaimeke. *Inu naj si ste me vidili, vi ne ste gialí* (t. j. dialí, kar stoji na f. 63) *pokure*. matth. 21. Trub. (*najsi Dalm.*). *srečin človik, naj si ga drugi ludie za norca in boziga imαιο* Katech. 1550, 214. *inu si se zdi alli ne zdi obrezanie človeku preprostò, tako je Bog ótel*. Krell 49. *Si vi recíte imu luguíte zupár moj leban kar óče* 132. *najsi se niemu ne zdi*. 67. *bodi in si bodi nahajamo* pri Krelli mnogokrat. *najsi svoje roké uníca, níega prauda je usá kríva* buq. 396. Ali moč tega *si* izgublja se že rano, kajti Bohorič že navaja *aku vel naisi* (anh. 57). V teku pritikaló se je k *najsi* že *lih* ali *ravno*: *naj si se lih zludi zloby*. buq. 429. *nej si je lih*. ev. mayr. 112. To se je godilo tudi takrat, kadar so stali še drugi vezniki pred njim: *Deslih začne dobro grét*. Vodn. 67. Izvirno konstrukcijo rabijo dandanes le dobri pisatelji in po malem se širi zopet v književnosti: *da-si se reč precej na*

bolje obrača. Jurč. Des. br. 82; jednako *da-si* 87, 99 i. vk. *bodi-si* 176; ali tudi te jačita večkrat *ravno, tudi*. Kot samostalni prilogi so mi znani: *ge si* (strsl. *kȳde*) Drst., *nēgi si* (*nēkȳde*), *kam si*; navadno jih jači *bodi: ge si bodi, kam si bodi*. Razvili so se po takem posebni izrazi, primerjaj še: *kadar si bodi* (na vzhodu *gda si bodi*), *kakor* (na vzh. *kak*) *si bodi, kaksihē* na vzh. (o *hte* gl. Letop. 1891, 44), *kakšen si bodi* na vzh. *Zaimke si sam* le redko obobčuje ¹⁾: *imu bi mnogi lon bogat dal, ne vēm kaj si, da bi le mogal tako sladkō spati*. Krell 66. *ako bōde, ne vēm sam, kaj si grajal*. spang. (t. j. Krell 2. del, iz Gr. 4, 111). V stavku „*ne vēm kaj si začeti*“ Krell 46 spada *si* pač k *začeti*. Sicer pa nahajamo le ojačene zaimke: *marsikdo, marsikaj, kdor si bodi* itd.; v moji domovini govori se *gdo si bodi* in *gdo bodi*.

Krajše oblike zaimka *jz* rabijo se semtertje kakor nemški *es*. V slovenščini opravljajo njegov posel navadno ženske oblike. *ga* pa se v stavkih z *nē*, ki zanikuje bitje (negativni eksistencialni stavki), često staplja celō v jedno besedo. *In nad želēzne vrāta ti jo skōkama dervijo*. Preš. 66. *K vojakom sem jo bil pobrisal, pa je nisem mogel daleč prignati*. Jurč. Des. br. 37. *Zapustirši Obrhek, krenil jo je Mrtinek čez polje*. 63. *To sem mu jo pa zasolil!* Strit. Zvon 1870, 29. *Zasola snȳ mu jo*. Drst. *Povem ti jo, ne bode laž*. N. p. 2, 48. *On ga je vrejden, de ti njemu tu izkažeš*. luc. 7. Dalm. (*on je ureden, de ti tu nemu sturiš* Trub.). *Bog ga védi, Bog ga znaj!* N. p. 1, 101. Pri pisateljih 16. stoletja beremo: *Bog je ve*, kar še stoji v ev. mayr.: *Bug je véj* 65 (dvakrat). *Dobro mi je, bodi ga Bog zahvaljen*. Murko 171. V stavkih, ki bitje zanikujejo, navajeni smo tako močno temu zaimku, da ga nahajamo tudi tam, kjer stoji sam samostalniki ali pa drug zaimek zraven. *Ako v njih je ni kraljice*. Preš. 120. *Ni je hiše skoraj*. Strit. zbr. sp. 1, 270. *Ni ga govornika, ki ne bi hotel biti enak Demostenu*. Glasn. 1863, 154. *Ni ga nobenega, ki bi vedno v veselji živel*. tam. Raba besedice *ga* se je potem tako razširila, da se je stavila k oblikam vseh spolov in števil in se razvila v pritikan členek. Primerov je bilo že dovolj navedeno (Letop. 1891, 21).

Krajše oblike držē pa se tudi večkrat, kjer bi bili na mestu le samostalniki ali pa daljše zaimkove oblike. To tudi objasnjuje pritikanje oblike *ga*. *Glédajte jo mavnico in hvālite ga njeĝa, ktiri jo je naredil*. Ravn. zg. 1, 22. *Svét mu je njemu imē*. 2, 13. *Pa nisim jih besedi veliko jiskal*. 1, IV. *k' napijajo s' ga sebi*. Vodn. 100. (Levstik je „popravil“: *k' napijajo ga sebi*). *Poglejte jih gore*. Jenko 10. *saj ga ni hudiča*. Jurč. Des. br. 58. *Saj ga človek ne dobi posla*. Erjavac, Izbr. sp. I. 219. *v sa-*

¹⁾ V drugih slovanskih jezikih, posebno v malorušč., češ. in polj. jako često (gr. 4, 89, 111).

lonu je ni našel besedice. 225. Neki Gorenjec me je opozoril, da se okoli Škofje Loke zaimek jako često podvojno stavi: *A si ga vidi ga? Sem ga prašaw ga. Me je prašaw me.* Da se te enklitiške oblike rabijo za ojačanje, kar misli Miklošič o stsl. *si* ali pa o daj. zaimka *jz* pri tož. *sebe* in o daj. in mestn. *sebê* (Gr. 4, 107), se mi ne zdi verjetno. Po mojem prepričanji so le zaostale v nekaterih jako često rabljenih zvezah, dasi so postale nepotrebne, ako se uvede drug nomen. Da se take zveze nahajajo, naj kaže tudi ta-le primer: *Deus ga pije kar léze ino gré, da ga le ima.* Levst. Glasn. 1858, 1. 46; misli se seveda na vino, o katerem pa prej ni bilo govora. *Si brodniki pomignili, Reko „še ga bomo pili.“* Vraz 39. *In pili smo ga na dan.* Jurč. Des. br. 36. Vino je sicer imenovano, ali daleč proč v tem-le stavku: *Tam Turkam je napivala, Si v nedrijé ga zlivala.* N. p. 2, 38.

Semtertje pa je treba vendar ta navidezno neopravičeni enklitiški zaimek drugače objasnjevati: *k nikomur mi ne hotela meni iz naročja.* Strit. Zvon 1870, 68; *mi je seveda dat. eth.* *Županji hčeri ji bom daú dosti blaga, malo otrok . . . Ti vbogi hčeri ji bom daú . . .* Glasn. 1863, 291. Grgarska; seveda se ji zvrča na predstoječi samostalnik.

Krajše oblike zaimka *jz* obrazuje z nesklanjanim *ki* ozikalne zaimke (relativa). *Jok si briše, ki ga skriti ni mogoče.* Preš. 128. *v hiši, ki si jo je Kerjavelj . . . postavil.* Jurč. Des. br. 56. *Cesar, ki mu je bil menda silni možak všeč, dalje pravi.* Levst. Glasn. 1858, 2, 2. *votlino, ki je je prle ne vida.* Kres 4, 142. Štaj. Primerjaj pa daljšo obliko: *Kaj se jaz nebi hüdo dèržá! Ki žé meni za dugo lét Moja lüba mèrtva leži.* Vraz 6.

Ker je velevnik sam po sebi močno naglašen, nosi seveda večinoma sam stavkov naglas; zategadelj stojé za njim res često krajše oblike, vendar ne vselej, kakor bi se dalo soditi po Kristianovičevem nauku (str. 53, op. 2). Tudi za velevnikom nahajamo daljše oblike, katere opravičuje poseben poudarek, ki velja zaimku. Med primeri, ki so že bili navedeni, nahajamo mnogo stavkov z velevniki. Dodajam še: *Vižai ti mene in obdrži me u tvoim strahu.* buq. 283. *Prijátel! úči méne pisarije, odkri mi próze naše lepotije.* Preš. 97.

Iz poslednjih primerov pa se tudi kaže, da se daljše oblike navadno ne ponavljajo, ampak za daljšo obliko sledijo navadno krajše: *on je tebe angelom svojim poročil inu te bodo na rokah nosili.* Krell 110. *Spèrvič nji obene besede ne vošči. Potle ji pomoč odpovei.* 116. *Inu on je nym poprétil inu jim nej pustil govoriti.* luc. 4. Dalm. *Jaz pa tebe čem pobit, Perjice ti spipati.* Vraz 131. *Kak se meni streže, tak mi kosa reže.* Paj. črt. 72. *Jaz bom tebi že napravio, kaj bode te tvoj gospodar rad meo.* Kres 5, 505. Štaj. *Vuk je došel i njega pograbil in pojel ga je.* Nar prip. 74.

Na teh mestih rabi tudi Trub. pravilno krajšo obliko, če tudi na prvem mestu daljša ni vselej opravičena. *Inu kadar nega* (ga Dalm.) *vgledao, ga prosio*. matth. 7. *Peter pag nega prime in ga začne svariti*. 15. *Oni pag nega primo, ga byo, inu ga pošleo nazaj prazniga*. marc. 12. *ony so ga pak vzeli, inu so ga stepli, inu so ga pustili prazniga od sebe*. Dalm. Vendar ponavljanje daljših oblik ni izključeno, če se zopet poudarjajo: *Klyči mene vtuoí potrebi, tako te iast hoču rešiti, inu ty bodeš mene hvalil*. spangenb. post. (Krell) pri Kop. 22. *jest ljubim te, kateri mene ljubijo, inu kateri me zgodaj ysčejjo. ty mene najdejo*. buq. 59. *Mene, o mati! vi mene vmorite*. Volk. 55.

Za krajšimi oblikami pa lahko sledijo tudi daljše: *dojde jeden bogec kuharici i dá ji tri lepe rože, kaje je pod jenim grmom našel, a nji pak je vzeme grof*. Kres 5, 200 Hrv. Subjektivnostim je posebno tukaj široko polje: *Vse ti čem štoriti, kar tebe zna zjeziti*. N. p. 4, 34. Posebno se čudimo takim primerom pri nasprotjih; seveda je tukaj namen, da se drugi člen posebno poudarja. *Boj ti daj sto tavžent sreč! Měni je druga ljubica vsč!* N. p. 1. 121. *jaz jo učim naših narodnih, ona pa mene francoskih pesmi*. Strit. Zvon 1870, 19. *še raji je [pesmi] bo imel, sovražil pa bo tebe!* Strit. Glasn. 1867, 57. *razsekaj me na falate pa me zmeči v vreče, kak sem jas tebe*. Kres 4, 303. Ogr. Pr. še: *Kmal brodniki zakermili So Boga lepò prosili De b' jih zdrave še voziti, Turške jašpre seb' služili*. Vraz 39. Kr. Tukaj je *seb'* v nasprotji, ali ne z *jih*, ampak v prvem delu nosi naglas *zdrave*.

Pri nasprotjih stojé pa enklitiške oblike lahko tudi v drugem delu: *Kdor njó ljubi, ga ljubijo v nebesih in na zemlji*. Ravn. zg. 1. 53. *Alko vlečeš otoa do praga, bodú tē tvoji siñi čez prag sunuli*. Krist. anh. 161. Pr. še ta-le primer iz stare književnosti, v katerem je *nam* enkrat naglašen, drugikrat enklitiški, ker je *on* poudarjen: *nam ye se veseliti, onam* (t. j. ón nam) *choetzsche trosti biti*. conf. gen. 172.

Da imajo tudi pri naglaševanju subjektivnosti svoje meje, umeje se ob sebi. Ta-le stih Stritarjev je že gotovo zašel v rabi enklitik predaleč: *Kar ti si ml, ti storil bom*. Zvon 1870, 87.

Kar se tiče dialektičkih posebnostij pri rabi daljših in krajših oblik, treba je najprej pomniti, da so na vzhodu naglašene oblike često z *j*, nenaglašene pa z *nj* zapisane in da je ta zmešnjava tudi v govoru navadna (gl. Letop. 1891, 26). Razen tega je treba povedati, da so na vzhodu, na Štaj., Ogr. in Hrv., kjer se jezik sploh drži polnih in močnih glasov in oblik ali pa celo nove stvarja, daljše oblike zaimka *jz* posebno priljubljene. Dokaz temu nahajamo tudi v tem, da se je stari tožilnik *jz* tudi po predlogih popolnoma izgubil (nikjer se ne govori *vanj, zanj*) in da *daj. mu* vedno bolj in bolj dela mesto polni obliki *jemi*, ki postaja enklitiška. Po takem si tudi lahko

razložimo, da se baš *njemi* često rabi, kjer bi pričakovali enklitiško obliko. *I pítali so ga i erkli so njemi.* ioan 1, 25 Küz. V ev. tern. piše se celo: *i opitaše njega, i rekoše njemu.* 4. V N. T. pa beremo: *vprašajo ga in rekó mu.* Sploh se sme trditi, da se pri izrazih „darauf sagte er zu ihm, zu ihr, zu ihnen“ na Hrv. in Ogr. navadno rabijo daljše oblike. Pr.: *I reče njemu mati njegová.* ev. tern. 20. *i erče njemi mati njegová.* luc. 2, 48 Küz. *in reče mu mati njegová.* N. T. *i reče njim.* ev. tern. 21. *i erče njima.* luc. 2, 49 Küz. *Pa jima reče.* N. T. *on pa erče njé* marc. 5, 34 in večkrat Küz., v N. T. pa vedno: *on jej pa reče.* Tudi v ogerskih pridigah nahajajo se daljše oblike v jednaki rabi: *Či me što píta, ne znam njemi raztolmačiti.* Let. 1874, 110. V neki pripovedki iz Slovenske Bistrice na Ogr. (Kres 4, 301—303) nahajam same *njemi* (le jeden *mu* na str. 302), *njoj*, kjer bi pričakovali krajše in nenaglašene oblike.

Tudi ponavljane zaimkove oblike rabijo se podaljšane, posebno v starši dobi na Hrvaškem; *pristopi k njemu jeden stojunáčki kapitan, proseči njega, i govoreči.* ev. tern. 23. *proščí ga.* matth. 8, 5 Küz. *i ovo anjgel gosponnov sta poleg njih, i svetlost božja obstre njé.* ev. tern. 7. Vendar pri Küzmiči: *i díka gospodnova je je okoli vzela.* luc. 2, 9. *marlivó zvédajte od deteta: i gdağa najdete, poručete mene, da i ja doiduči budem molil njega.* ev. tern. 19. Küz. ima še na obeh mestih: *je* (matth. 2, 8). *Njemi je odati čem Ino cenó njem' povem.* Dainko pp. 70.

Ta priljubljenost daljših oblik opazuje se tudi pri osebni zaimku I. in II. osebe: *Gda príde, ki te je zvao, erče tebi.* luc. 14, 10. Küz.

2. Pomožni glagol *sem, biti.*

Ker je pomožnik tam, kjer se slovenski književni jezik govori, popolnoma izgubil daljše oblike, pišejo se naglašene in nenaglašene oblike jednako; v govoru se pa res ne glasé vse jednako; razlikujejo se namreč ne samo po naglašenosti in nenaglašenosti, ampak tudi po zunanosti, kar velja posebno o apokopirani obliki *si, je, bi.* Če hočemo tedaj preiskovati, kedaj se pomožni glagol rabi enklitiški, treba je prav za prav povedati, kedaj nima naglasa.

Kot splošno pravilo lahko velja: Pomožni glagol je vselej nenaglašen, ako ni na njem posebnega poudarka. To pa se godi: 1. če pomožnik ni samo vez (copula), ampak izraža bitje. *Bog jè v nebesih. Jè en Bog. Je dober kraj za kupčijo.* Vodn. 116. *Kar jáek (k ojača), pa jae.* Baud. otč. II. 114. Gor. *Jezus je pa erkáo: jas sem.* ion. 7, 29 Küz. (Druge primere gl. v Letop. 1891, str. 37). *eto njemi jè na etom mejsti blagoslov.* Letop. 1874, 124. Ogr. 2. Pri vprašanih brez vpra-

šalnih besed, ojačenih navadno s členkom *li* (gl. Letop. 1891, 48–50); ta vprašanja z *li* so lahko tudi podredna in rabijo se tudi kot pogojni stavki. *Bi ne bi mogel eno uro z mano čuti?* Krell 147. *Si li ti ta?* luc. 7. Dalm. (izraža pa tudi bitje). *Ste li hoteli viditi?* tam. *Z jednim očesom je pa lukal v kuhinjo, ga li mati vidijo, ali ne.* Erjavce, Izbr. sp. I. 210. *Si li božji sin, reci da to kamenie kruh bode.* Krell 105 = *Si li ty božy sin.* matth. 4. Trub. (*Aku si ti* . . . Dalm.) Da se je beseda *jeli* razvila v vprašalni členek, bilo je že povedano. Vendar poleg bolj močno naglašanih besed lahko tudi ta glagol izgubi naglas: *Si, jastreb, se nasita?* Volk. 13. 3. Pri odgovorih na vprašanja: *Si mi prinesel? Šem. Bi-li šel? Bi.* Nov. 1867, 74.

Seveda se tudi drugače lahko oblike tega glagola podarjajo, če se nam ljubi: *Vem, da si mi odpustila, Jaz odpustil si ne bom.* Jenko 20. Pr. razloček med *ón* je rekel in *on* jè rekel.

Razen tega dobijo lahko vse oblike z ritmičnih vzrokov postranski naglas, ki ima lahko celó moč glavnega kakor v teh-le slučajih: *Naj v nje naročji ti sreča cvetè Meni za veke izginila jè.* Jenko 106. *Je za družiga deklèta zdaj ljubezen tvoja vnèta.* Preš. 33. *Sim njegov klobuk pobral Sebi ga na glavo djal.* N. p. 1, 52. *Bi se b'la omožila V Zadonlje, k' si 'tla.* 2. 107. *Bi vratove naše vgladaù, Do vé, kaj bi nam povedaù.* Vraz 37. Posebno često se naglaša *so*, kjer se mi o zdi celo dôlgo (gl. Letop. 1891, 36): *Só Ljubljanke ga prosile.* Vraz 39. *Njega só mi pokopali* 122. *Tekle só ji dol sozy.* 180. *Oni só ga prijali.* Kres 5, 248. Ogr. Večkratno naglašanje je bržkone tudi stvarilo podaljšane oblike *sojo, soujo* na vzhodnem Štajerskem in Ogerskem. Kakor gorenji podredni stavek *Bi vratove naše vgladaù*, razvil se je tudi ta-le iz vprašanja: *Só banderci vidit béli, Tèrdo mojo bómo meli.* Vraz 40. Kako je lahko čisto ritmična potreba merodajna, kaže jasno ta-le primer, v katerem nahajamo naglašeno in nenaglašeno *je* v jednaki funkciji: *Deklica je vstála, Je zgodaj v cerkev šlá, Jè lep prstan našla Na zelénem travniku.* Kres 5, 148. Kor.

Raba daljših oblik na Hrvaškem, oziroma naglašene *je* in ojačenih *jeje, jeste, sojo* (gl. Letop. 1891, 37). ravna se po istih pravilih kakor v drugih krajih. K točki 1.: *A jon nije znal da so jone Vile. samo je mislil da jeso.* Nar. prip. 58. *Jesu takájže nekoteri posti cirkevni gibuči.* ev. tern. (predgovor). *Jè potrebno.* 257. *Od etoga kralevstva, od šteroga zdaj jeste guč, je vnougo spominanje vu sv. pismi.* Letop. 1874, 119 Ogr. *Jeste spominanje pri sv. Mataji.* tam. *Soujo grešnicke.* Letop. 1877, 112. K 2.: *Jesi si se naspala celi letni danek?* Glasn. 1867, 329. *Jeste li zdravi?* Nar. prip. 20. Vendar beremo tudi: *Si me razmel?* 33. K 2. in 3.: *Hodimo ga midva gledat, Jel je zišel in precvel. Jeje zišel i precvel.* Nar. prip. 306. *Jesili ti kerščenik?* *Jesem.* ev. tern.

241. *Jeli vsaka ta peršona Bóg? Jé.* 247. *Jesmoli mi dužni? Jesmo dužni.* 251. *Je dobiva po takem semtertje pomen nemškega ja, es ist so: Si me razmel? Je.* Nar. prip. 33. *On ji odgovori: Je, jaz sem čul, da tu dobru plaču dobim.* 3. Daljše oblike rabijo se sploh pri poudarku: *velé nekoji, da sem hud, i jesem.* Krist. 68. Kristianičev nauk, da stojé daljše oblike, če se govor ž njimi začena, treba je jednako omejiti, kakor sem to storil pri zaimkih; daljše oblike stojé baš zaradi tega na začetku, ker je glagol poudarjen: *Jesem se pri njem mnogo dobra vžil.*

Vendar je raba daljših oblik na Hrvaškem sploh bolj v navadi; semtertje opravičuje jih lahko subjektiven poudarek, ali zdi se mi, da jih tudi stihovni in govorni takti stvarjajo; večkrat tudi taka razlaga ni mogoča. *Jšel jesem širom po polju, Našel jesem zlatnu jabuku, Dal ju jesem očku da deli.* Glasn. 1867, 258. *Ljubil jesem gizdavu devojku.* Nar. prip. 311. *Jšel jeje Jankič onda starešini.* 301. *Sinoč mi se senja jeje zasenjala.* 300. *Črnu je kavu kuhala Žuhku ju jeje srkala.* 307. — *Šta gledat jeste zešli?* ev. tern. 3 (pr. *Ti li si on, ki imaš priti* 2). *Jz Egiptusa jesem zval sina mojega.* 14. *neprijatelj človek je tó učinil.* 26. *vera tvoja je tebe zdravoga učinila.* 34. *skupa buduči varaš dokončali jesu.* Kres 5, 536. *Ogr. skupa buduči starešine varaša jesu izebriali za birova Dobuš Jakuba.* 539.

3. bodem, bom in drugi glagoli.

Da med *bodem* in *bom* ni sintaktičnega razločka in da *bom* navadno ni enklitiška oblika, bilo je že povedano (Letop. 1891, 39—41, 61). To mnenje potrjuje tudi razstavljanje oblik *bom*, *boš* i. t. d. v stavkih (gl. sp.). Enklitiški je *bom* prav za prav le toliko kolikor vsaka eno- in celó dvozložna beseda, ki v stihu in v govornem taktu lahko izgubi svoj naglas, če stoji poleg bolj močno naglašane. *Duh plemeniti sam bo nosil bôli . . . A sreče vžilval sam ne bô nikoli.* Greg. 10. Vse tri oblike nahajamo v isti funkciji v isti periodi: *Ilišo bodem ti ogradil, Zidal zid bom krog in krog, Spustil bóm okóli hiše Sáltana de líjal bô.* Preš. 39. Če bi tedaj hoteli pesnikom vse *bom* prečrtati, celó naglašene na začetku stavkov — kar je Levstik celó na Prešernu poskušal — ker so pre (bojda) enklitiške in ker enklitike pre ne morejo stati na prvem mestu, morali bi vsem slovenskim pesnikom kosti strašno polomiti. Rabijo se sicer arhajistični *bodem* ali brez razločka z oblikami *bóm*, in tudi med naglašenim in nenaglašenim *bom* iščemo zastoj kakega sintaktičnega razločka. *Hvalo pel mi bode Glasnik, Bo dokazal, da sem s knjigo Naše slovstvo obogatil.* Jenko 38. *Ko ljubezni bode palo zagrinjalo, Moje zadnje perje Bo na tleh ležalo.* 43. *Le hrepenč jaz bódem k tébi, Ne bom po tébi žaloval.* Greg. 105. *Srce bo se*

umirilo, Zginil čas bo sladkih sanj. Jenko. 28. Levstik sam se ni izogibal trojnimi oblikami, dokler je še naravno pisal: *Ti žalostna bodeš polje popustila, Če bo prizanesel ti mraz i led.* Levst. p. 21. *Kopal ga bodem v hladni vodi . . . Vmaknil ga bom, ko se zmrachi!* 8. *Cvetelo nama zadosti bo rož, Dokler me ljubila ti deklica boš.* 18. *Pomnil bom, ko ti bom jesti dajal!* 77. Celó pri velevniku se ne naglašá bo: *Naj čast bo Gospodu v višavah.* 65. V narodnih pesmih nahajamo tudi jednako mešanico: *Ljubezen je bila, Ljubezen še bóde, Ko mene in tebe Na svejti ne bó.* Vraz 186. *Zdej bo drug' te fant ljubiú, Pa ti bode drag in miú.* 187. *Bom prósu brodnarja Cez vól'če vodé De bó me prepéljow Do ljub'ce mojé.* Kres 4, 340. Če beremo pri Vodniku: *Bol bode pridna Po zimi predica Dal bo rožlála Pod pavcam petica* 60, trdili bi lahko, da stoji v prvem stihu polna oblika, ker je glagol tam samostalna vezalnica, v tretjem pa kot pomožnik sploh ni naglašen; vendar prvi stih lahko brez najmanjšega razložka v pomenu spremenimo v *Bolj bo pa pridna* ali pa celo *Čim bolj bo pridna* . . . Če nahajamo celó pri Trub. isto menjavanje: *in kar hode prou, tu bote prieli.* matth. 20, lahko bi se k isti trditvi zaleteli, vendar primerjanje tega in mnogih drugih popolnoma podobnih stavkov z Dalmatinovimi, ki rabi tam vedno *bo*, kaže nam, da tudi takrat ni bilo sintaktičnega razložka. Primerjaj še iz starše književnosti *bode* in *bó* v isti periodi: *Kateri mene posluša ne bode h' špotu storjen, inu kateri za mano hodi, ta bó nedolžan ostal.* buq. 59.

O razmerji med posameznimi oblikami na Hrvaškem sem že obširno razpravljal (Letop. 1891, 39—40). Treba je še govoriti o krajših in daljših oblikah na Ogerskem. Posebnega sintaktičnega razložka tudi tamkaj ne nahajam. Pr.: *Ne skrbte se, kakda in ka bodte gučali.* marc. 9, 19. *Ar ne bodete vi gučali.* 9, 20. *Gdekoli bodete šli vu hižo, tam ostante, dokeč nebadte vo' šli.* marc. 6, 10. *kikoli bode šteo bidti veliki med vami, naj bó vaš sluga.* marc. 10, 43, jednako 10, 44. Jaz dopuščam, da je *bodem* bolj poudarjena oblika, ali o vseh *bom* se ne more trditi, da so brez naglasa, ker v velevniku poslednjega stavka, kjer bi sicer najprej daljšo obliko pričakovali, je *bó* odločno naglašen (ó za ou, Gr. I² 317). Oblika II. osebe *boš* pa sploh ne stoji na jednaki stopinji z drugimi, ker je lahko enklitika med posebno skrajšanimi oblikami. *i ovo bodeš nemi, i ne boš mogao gučati.* luc. 1, 20.

Za sintaktični pomen posameznih oblik po takem dosedaj nismo mnogo pridobili. Napačnih naukov pa tudi o tem ne manjka. Gutschmann n. pr. uči (na str. 45): „Doch will sich in der künftigen zeit besser das formale hilfszeitwort bodem als verkürztes bom schicken.“ To pravilo, ki že samo ne nastopa z veliko zavestjo, je pa kar krivo; o tem niti ne govorim, da

na zahodu daljših oblik sploh skoro več ni v govoru, ali Valjavec priča, da se baš za tvoritev prihodnika rabi *bom* (gl. Letop. 1891, 41). Razlike so tedaj mestne in formalne. Formalna stran je velikega pomena v neutralnih slučajih, če govornik ali pisatelj ne namerava posebnega poudarka: tu odločujejo stihovni in govorni takti, v katerih je ta glagol potreben (gl. Letop. 1891, 7 in odstavek: bodem). Polne oblike so v slovenskem književnem jeziku v poeziji in posebno v prozi arhajistične in pridajajo jeziku nekaj emfatičnega in resnobnega; tudi retoričnim namenom služijo prav dobro. Pr. pri Stritarji: *Videl ga ne bodem nikdar več*. Zvon, 1870, 3. *Vem, da bodeš, ko to bereš, nejevoljno majal z glavo*. 3. Vendar stavi zraven: *Tò bo mi sladko maščevanje*. 87. Tukaj je *bo* gotovo poudarjen, kar dokazuje že njegovo mesto (navadno: *to mi bo . . .*).

Posebno skrajšane oblike se v književni jezik niso vteple, kakor je že bilo povedano, le pri ogerskih Slovencih so tudi v knjigah prav navadne. Tudi zahodni slovniciarji se za nje celó nič niso zmenili. Štajerci Murko, Muršec, Dainko jih niso pozabili, ali Murku so „jedoch als blosse verstümmelungen der regelmässigen form hier kaum des erwähnens werth“ (na str. 59). Le Dainko jim ne dela krivice, ki na str. 200 uči, da se *bodem* in *bom* rabita „bei besonderen nachdrücken“, ostale pa brez poudarka; po njegovem mnenju se isto tako ne smejo zametati kakor skrajšani zaimki ne. Te posebno skrajšane oblike so res enklitiške in že njihov početek in oblika večine izmed njih na vzhodu in zahodu (na zahodu so često zrastle s predhodno besedo v jedno celoto) dokazujeta, da se rabijo brez poudarka. Razločka v funkcijah pa tudi tukaj ne opazujem, ker se lahko rabijo kot samostalni glagoli ali pa kot pomožniki pri tvorbi prihodnika. *engedumo naj zdanje naše bode, naj eto de nam zveličanje*. Letop. 1874, 111. *Či mo mi eti trpeli, ne bomo na ovom svejti*. Letop. 1877, 97. *Nišče ne bode mogao delati poleg Či ete den zahodite, ne de več vrejmena*. Letop. 1874, 110. Ne smemo si tedaj posebno glave beliti z vprašanjem, zakaj so nekatere oblike poudarjene, kjer logičnost tega ne zahteva, in druge zopet ne, ker to nas navadno ne privede k cilju. Po mojem mnenju tudi tukaj navadno odločuje formalnost, potreba govornega ritma. Na vzhodu se te skrajšane oblike rabijo posebno po zaimkih, po *ne*, po jednozložnih prislovih in veznikih, potem sploh po jednozložnih besedah, ali tudi po dvo- in večzložnih, ki so na poslednjem ali predposlednjem zlogu naglašene. Razen že v oblikoslovlj navedenih primerov pazi še na sledeče: *On de na veke prokleti*. Letop. 1877, 94. *Kaj 'mo doma?* Paj. črt. 131. *Kaj 'š ti meni da*. Kres 4, 27. Štaj. *Jaz pa nēm k tebi prišla, Dáš močno me želea*. Paj. črt. 3. *Kde de rasla romena pšenička*. Kres 4, 28. *lejhko smrt te*

meli. Letop. 1874, 115. *Po vodo* (beri *vodó*) *de prišlo, gé bó kaj*. Vraz 93. *Tri riči ta mi povedala*. Paj. črt. 125. *Derêm se ja ženila*. 113. *Drügo te nesli na vinsko goro*. Kres 4, 28. *teško de ka Vam potem*. Letop. 1874, 118. Jaz se v mnogih slučajih ne morem prepričati, da bi te oblike imele kak poseben pomen, različen od obojnih polnih, s katerimi se vrsté. *Drügo 'te nesli na vinsko goro, Kde bode rasla vinska rozga*. Kres 4, 28. *drügo te in kde bode* so popolnoma jednake stope (pr. uvod, Letop. 1891, 7) in na obeh mestih imamo pomožni glagol za tvorbo prihodnika. Ali tudi pri samostalnem glagolu te oblike niso redke: *zadosta de mi*. Letop. 1874, 107. Razložek sicer lahko iztaknemo v teh-le stihih: *Vi bóte tü ostali, Per meni te spali*. Vraz 57. *bóte* nosi vsekako govorni naglas, ali zdi se mi, da je tudi tega ritem zakrivil, ker jaz bi rajši naglaševal *tü* in *ostali*, kar bi se vjemalo z *meni* in *spali*. V prozi bi se prvi stavek brez dvoma glasil: *Vi te tü ostali*.

Naj pa se ne pozabi, da so lahko tudi te oblike naglašene: *Tè mo mi vsi zveličani . . . V nebesa mo poklicani*, Paj. črt. 231, kjer je za naglas le ritem merodajen (pr. uvod in *bodem*).

Na zahodu je zanimivo menjavanje naglašanih in nenaglašanih oblik po nikalnici *ne*. *Na bom na bom tx ustájova, odgovora t' nam dájova*. Kres 4, 282. *Na bom ga wótu šénkatz Tüd ga nam ótu mërkat*. 339. To menjavanje me spominja zaimkovih oblik, pri katerih daljšim sledé krajše. Ali tudi tukaj je formalni element jako merodajen, ker te oblike se po Valjavčevem nauku nahajajajo le po besedah s samoglasniško končnico (gl. Letop. 1891, 41).

O sintaktični rabi ostalih glagolov, ki so razvili krajše oblike, o členkih in besedah, ki premikajo naglas ná-se, ne da se mnogo novega povedati. Da pri glagolih, o katerih se govori, zeló vpliva poudarek, dokazujejo takšni primeri: *Jima zavvga snwfcà*. Kres 4, 236. Gor. *Von ima nožek vojster* 340 poleg *Von ma sto belwłh kozíc*. 236. Jednako se na vzhodu razlikujeta *má* in *ma*: *ka má tvoj mouž, da je tak močen? A ona je pravla, da ne vej za drügo, neg on ma edno robačo*. Kres 4, 302. Vendar mnogokrat nahajamo tudi tukaj le formalne razločke; važno je, kako daleč je združenje pri nekaterih besedah že napredovalo. Govori se na vzhodu *nè smiš, nè mreš*, ali ne more se trditi, da bi *nè smiš* ne imelo istega pomena kakor *ne sméš*, ki se tudi nahaja neredko v istih narečjih; v vprašanjih govori se le: *ne sméš?* Poleg *ne mòreš* nahajamo že tudi *nè mreš* brez logičnega naglasa bodisi na nikalnici bodisi na glagolu. Tudi pri logičnem nasprotju se nahaja *nemre*: *on će, no nemre vbiti*. Volk. 42. *imam* se z nikalnico jednako veže kakor *sem*. Tudi krajše oblike glagola *hoteti* se naslanjajo na *ne* (gl. Letop. 1891 pod *ne*).

O skrajšanih oblikah glagola *hoteti* brez predhodne nikalnice treba pa je povedati, da se tam, kjer se le oné govore, po potrebi govornega takta lahko naglašajo ali pa ne, vendar so naglašene v veliki večini. *Vse če sama žreiti . . . S škrampli če izdreti.* Volkm. 19. *Vsak kruh rad jesti če . . . No še več če meti.* 22. Za 16. stoletje se nam pa le zdi, da se je čem rabilo za tvorbo prihodnika; vendar primeri v Trub. Duh. p. niso mnogoštevilni in tudi ni mogoče vselej določiti, nimamo li pred seboj samostalnega glagola. *Tebe se čem deržati Gdu če mi zuperstati.* Trub. Duh. p. Ps. XXXI. Dalm. V tem primeru nahajamo po mojem mnenji oba pomena zaporedoma. Pri Krelli pa se krajše oblike z glagolskim nedoločnikom gotovo rabijo za tvorbo prihodnika kakor na Hrvaškem: *le reći eno besedo, taku če zdrav biti moj hlapčič.* 71. (*bode zdrav Trub., bo ozdraulen Dalm.*) *vi čete najti to deite 36. ako . . . bomo verovali . . . tako Kristus se če v nas roditi.* 41. Dvomim pa, da je razloček v pomenu pri oblikah *očo* in *čo*: *Jest ti za to očo veliko tērplenia naložiti.* 68. *Jaz te čo h' enimu gospodu inu kralū pērpraviti.* 112. . . *reče: Se očo povèrniti.* luc. 11. V razlagi imamo na istem mestu: *Jaz se čo spet vèrniti.* 122. Pomen „velle“ nahajamo namreč brez dvoma tudi pri krajših oblikah: *S tim če na znanie dat.* 10. *Pustimo naj sčt tēr hudič svoj pot gresta, kada lih tako četa.* 11. *Češ li jim dati?* 126. Sedaj je ta raba skrajšanih oblik omejena na Hrvaško (Kristian. 224); v starši dobi nahajam tudi polne oblike v istem pomenu: *hočete najti detece plenícami obvitó.* ev. tern. 8. *ar iz-tebe hoče vun iziti poglavnik, ki bude rárnal moje ljuctvo Izraelsko.* 18. Z Ogerskega sem našel: *vu račun neče se vzeti.* Kres 5, 636. Na zahodu je ta raba znana le na jednom kraju: „V Koboridskem [na Goriškem] Kotu delajo futurum namesto s pomočjo pomožnega glagola ‚biti‘ z glagolom: *hotěti.* ‚Čem videti‘ = *bom videl.*“ Erjavec, Letop. 1883, 204. Kako pa je sicer govorni ritem za rabo posameznih oblik merodajen, naj uči ta-le primer: *Mi se čmo od tēbe potočiti, Bogu te hočmo priporočiti.* N. p. 1, 9. *Kaj čmo pa množam deliti? Jim belo hočmo liliti.* 1, 14. *Jim belega čmo golobiča.* 15.

II. O porazstavi enklitiških besed.

Kako se naj razstavljajo besede v stavku, je samo po sebi težavno učiti, tem bolj v slovanskih jezikih, ki hodijo radi pri tem svoja posebna pota. To prednost slovanskih jezikov lahko vsaka oseba porabi po svojih potrebah ali pa po svoji nastrojenosti. Razlike pa se ne ravnaajo samo od slučaja do slučaja po osebah, ki govorijo ali pišejo, ampak večkrat se razhajajo nadaleč tudi posamezna narečja. Kakor v

glaso- in oblikoslovji bliža se v slovenščini tudi skladnja na vzhodu večkrat hrvaškosrbski. Vendar individualnosti slovenskega jezika delala se je v novejšem času večkrat krivica posebno z ozirom na enklitike. Izmed slovnicearjev, ki so se za nje posebe zanimali, brigali so se za faktične razmere prav za prav le Metelko (na str. 261—264) in Navratil (str. 134—135). Vsi drugi in sicer Levstik v Novicah l. 1858, str. 3 sl. („Napake slovenskega pisanja“) in seveda tudi v „Die slovenische Sprache“, Podgorski v Novicah l. 1862, 74 sl., M. C. [Cigale] v Glasniku l. 1862, 64—67, poskušali so slovenščini naložiti okove drugih slovanskih jezikov, posebno hrvaškosrbščine. Oni nikakor ne skrivajo, da so v naspotji z narodnim jezikom. Levstik (slov. spr. 39) n. pr. uči o skrajšanih zaimkovih oblikah: Gemein ist die im volksmunde zwar übliche, in der schriftsprache jedoch zu vermeidende wortstellung: ga nismo slišali. Levstiku je seveda skrb za „pravilni“ ali „požlahtnjeni“ jezik. Podgorski pa išče za vse „napake“ grešnika v „tujščini“ (l. c. 74); izogibali bi se jim. naj po takem Slovenci, „ker so drugim Slavenom neizrečeno zoperne“ (83) in zaradi „sloge“ in „vzajemnosti“ so se Slovincem še l. 1862. priporočale daljše jedino hrvaškosrbske¹⁾ oblike *jesem, jesi* i. t. d.! Cigale pa pobija imenoma Navratila, ki brani besedni red, katerega drugi Slovani ne poznajo in kateremu se skrbno izogibljuje (l. c. 66). Iz vseh teh sestavkov zveržil je Janežič, res da z znanim pri njem taktom, svoja pravila (slovn. §. 440—2) in je z veljavo svoje slovnice podpisal po takem nauke, proti katerim sem se že večkrat moral staviti po robu. Kako velik pa je bil njih uspeh, dokazuje ravno z ozirom na porazstavo enklitik ta-le svet Stritarjev, kateremu je narodni jezik vendar veliké vrednosti, nekemu mlademu pesniku, ki mu je poslal verz „Sem mislil, mislil, mislil“: Da ni dobro začenjati z breznaglasnimi besedami, to vam je že znano iz slovnice, in tega se je ogibati tudi v pesmih, torej: *bil je ne: je bil*. Zvon 1876, 272. Jednako v Zvonu l. 1870, 191: Nij namreč dobro začenjati pri nas verzov z breznaglasnimi besedami. In vendar nam pričajo skoro vsaka narodna pesem, prozaiki kakor Ravnikar, pesniki kakor Prešern, isto tako zahodni dialektiški teksti vsakemu človeku jasno, da slovenščina hodi tukaj svoja posebna pota.

Jaz bom tukaj razpravljaj o faktičnih razmerah in se tudi na zgodovinski razvitek oziral. Prvič prašam: Katero mesto imajo enklitiške oblike, ako stojé za naglašeni besedami t. j. ako so tudi danes prave enklitike, pri katerih pa

¹⁾ Ruščina je ta pomožnik že skoro popolnoma izgubila in poljščina pritika *m, ś, śmy, ście* deležnikom in drugim besedam.

je postranski naglas še vedno mogoč; posebno je treba govoriti o slučajih, v katerih se več enklitik stika. Drugič: Katere besede stoje pred enklitikami kot nositeljice naglasa? Ker se bo že pri tem govorilo o nenavadnih pojavih, po takem je to vprašanje že v zvezi s tretjim: Kedaj enklitiške oblike niso naslonjene?

1. Enklitike stojé v slovenščini takoj po prvi naglašeni besedi v stavku. *Tedaj ga je hudič sabo pojel v tu svetu mestu, inu ga je postavil na vrh templu.* matth. 4. Dalm. *Res je naša literatura malo dete v zibeli.* Levst. Nov. 1858, 219. *Nič se ne boj.* Levst. Glasn. 1858, 2, 30. *Vse jej je bilo novo, vse jo je mikalo.* Strit. Zvon. 1870, 35. *Misli so se jej podile po vroči glavici.* Jurč. Des. br. 133. *Meni se to čudno zdi.* 130. *Šlž so jo vsz zljđjé kropit, Tud jo j' sam svitltv cesar šu.* Kres 4, 388. Gor. *Daw j'om je biw en rimen zwat.* 339. *Jno mu se je dopala pa si jo za ženo vzeo.* Kres, 5, 31. Štaj. *pa dere jo je prvič vidla, te se joj je smilita.* Kres, 4, 141. Štaj. *doti si je seo.* luc. 7, 36. Kūzm. *Jezusmije od otca Boga ime dāno.* ev. tern. 175. *Krutoseie razserdil.* 14. *Sinoč mi se senja jeje zasenjala.* Nar. prip. 300. *Lepo ih je bilo videti.* 22. *se ne pritika se po takem glagolu (kakor v ruščini), če ta sam ne stoji na prvem mestu. Zastonj se t' je tožiti.* N. p. 5. 71. *něse hotela razveseliti.* ev. tern. 14. *Ribič mu se spričaval.* Nar. prip. 14. Deli pa se *se* tudi v tem slučaju od glagola, ako se nahaja v stavku pomožni glagol *sem* (pr. zd.): *Razmeknili so se mi za trenutje megle pred očmi.* Strit. Zvon 1870, 194. Popolnoma neslovenski je ta-le stavek Macunov (profesorja, ki je na Hrvaškem služil): *Verbum v nemškem jeziku prav slabo se pravi.* Glasn. 1862, 68. Najbolj tesna je zveza besedice *se* z velevnikom in deležnikom in še tudi z nedoločnikom: *Ne bojte se me ne.* Kres 4, 349. Štaj. *Pogodišise pak z delavci . . poslatjeye vu vinograd svoj.* ev. tern. 28. *pa saj ni bilo časa dolgo ozirati se; še odkriti se ni utegnil.* Levst. Glasn. 1858, 2, 1. *Kmet je kmet; saj ne zna bojevati se.* 26. *Morda ni prav, da ga imam v strahu, ki bi mu imel vsaj za to zahvaliti se, da sem na svetu.* Jurč. Des. br. 80. *to moram izpovedati se tebi, predragi moj.* 94.

Taka porazstava enklitiških besed je tudi kriva, da se *bi* na zahodu že popolnoma deli od nikalnice *ne* in da ga tudi na vzhodu prva naglašena beseda vedno bolj k sebi vlačí: *Kaj bi se ne jokala.* N. p. 2, 86 (pr. Letopis 1891, 59—60). Jednako se objasnjuje delitev združenk: *Koder s'om koľ hodil, kdor se ji koľ ljub.* *Kdor bo te koľ poznal;* vendar tudi: *kam-koľ se obrneš.* Metelko 264. Izmed drugih že prej navedenih primerov naj bo ta-le bolj važni omenjen: *zerno, kotero najtjye mánjše od vseh semén.* ev. tern. 27. Tukaj je naj bolj močno naglašen nego *kotero.* Stavkov naglas objasnjuje tudi druge izjeme. *Kerpana je to s pridom utešilo, ter jako dobro se mu je zdelo.*

Levst. Glasn. 1858, 2, 3. *Tam Turkom je napivala*. Vraz 13. (Pr. Začel je Turke sekati. N. p. 4, 22). Vprašalni stavek *Al si si jo sama izmislila?* Paj. črt. 167, ima lahko to obliko tudi, če je potrjevalen, samo da je poudarek na *Ali*, ki je v tem slučaju protivni veznik. Če pa nosi *sama* stavkov naglas, bo porazstava taka-le: *Al sama si si jo izmislila*. Tudi *bom*, ki obrazuje z II. deležnikom preteklega časa prihodnik, nosi lahko stavkov naglas: *Kaj bom si začel*. Vraz 90. *Moj ljubi seka smrečico, De bó si dela barčico*. 178. Kr. *Ker bó me nosó cejlo noč*. 187. *De bóm te jemal*. N. p. 2, 62. *Priglahavao bóm ga k čednomi moží*. matth. 7, 24 Kütz. *Zapoj mi pesem žalostno, ki bo mi v srce ségala*. Jenko 13. *Ljubemu bom jo na slannek pripela*. Levst. p. 25. *Zvedrilo bo se ti okó*. Strit zbr. sp. I. 16. Pesniški primeri so sicer vedno nekoliko sumljivi in ne smemo se čuditi, če nahajamo oboje zaporedoma: *Turka čertiti učila te bom, Serdom bom te pojila*. Strit. Zvon 1876, 2. Ne vem, če je *bu* naglašen tudi v tem-le primeru: *ov konj bu te donesel kam želiš*. Nar. prip. 26; primerjaj pravilne stavke: *Al ja te bum strila*. 19. *dal ti bum dva veka sveta*. 24.

Stavkov naglas tudi objasnjuje, da enklitike ne smejo ločiti pridevkov od samostalnikov, isto tako ne besed, katere so po pomenu tesno zvezane: *Njune pesmi so si podobne*. Strit. Zvon 1870, 79. *Bog sam se mu je bil v človeški podobi razodel*. Ravn. I. 29. *Hudo ženo sem si vzea*. Paj. črt. 254. *'Se te dromne vtice 'do mi sprevodnice*. Glasn. 1867, 288. *Nič novega bi ne videl*. Levst. Zvon 1870, 269. *Zelo kvarljiva so jim vroča jedila*. žup. 61. *Ravno zdej so ti ga zakopali*. Vraz. 151. *saj tako so si jih mistili*. Vodn. 109. *Tudi to se je zgodilo*. Ravn. I. 4. Srbski stavki kakor *U tome je vrtu bilo svakojakijeh . . . Tri su praznika bila* (iz Daničića, Pripovijetke iz staroga i novog zavjeta) ali pa *Po svojoj je slici Bog stvorio čovjeka* (iz Novic 1862, 75) so v slovenščini nemožni; celó v ev. tern. tega ne nahajamo: *Kém putemje Christus nas od toga i od drugeh našeh grehov oslobodil*. ev. tern. 250. Neslovensko bi bilo tudi tako postavljanje pomožnikove oblike *su*: *U ovo vrijeme počeli su vladaoci ljude pod svoju vlast obertati*, če nočemo na počeli polagati stavkovega naglasa. Brez takih hrvatizmov pa niso spisi Slovencev živčih med Hrvati in pa naših časnikarjev: *Že davno meni je na srci bilo*. Milan *izvestil jej je* (Iz „Slovenskega Naroda“). Pesnikom se dovoljuje tudi srbska porazstava: *Na starem so trgu pod lipo zeleno Trobente in gosli in cimbale pele*. Preš. 69. Zverženi so pa ti-le stavki, katere navaja P. Ladislav [Hrovat] v svoji razpravi o členku *bi* (Glasn. 1864) kot primere (!): *Naj bi zedinili se veljavni možje* (na str. 223). *Podpihuje druge, da ne bi se izpolnila cesarjeva beseda*. 250. *Bojim se, da ne bi se nad nami maščeval*. tam. Tudi ta-le stavek ni pravilen: *Saj ni najmanj-*

šega vzroka, da ne bi si slovenščina vselej samó podstavo za tvoritev glagola izposodila. V. Bežek, Ljublj. Zvon 1891, 113. Popolnoma nerazumljivi so mi tudi ti-le primeri Podgorskega v Novicah, 1862, 83: *Ostane, če bote topli ga. Lepo je, da smiliš se ga. Slab je vojšak, kteri boji se umreti še se more reči, če je boji posebno poudarjen. Več takih primerov se graja v Ljublj. Zvonu, 1891, 314. celó ta-le: ki je . . . prišel opravičevat se nam. Ki se je prišel opravičevat.* V neki izvorno ne slovenski pisani razpravi berem to-le periodo: *Res jako predrzen in lažnjiv mora biti človek, ki navzlic tacih v nebo vpijočih grehov se upa trditi, da se francoski narod ni imel pravice vpreti.* Šuklje, Zvon 1870, 200; oziralni stavek je popolnoma neslovenski, pač pa bi pričakovali: *da francoski narod ni imel pravice se vpreti ali vpreti se.* V sledeči periodi niti poudarek na *silno nerad* ne opravičuje porazstave enklitik: *Bohoročica je kraljevala tako omnipotentno, da silno nerad se je Prešern ločil od nje in se gajice poprijel še le potem, ko je videl, da ves upor nič ne pomaga.* I. Bleiweis, Letop. 1875, 179. Sicer pa pazi na pravilno postavljeni besedici *in se*. Slovenski prozi nasprotuje po mojem tudi ta-le primer Gutschmannov (na str. 104); *Jaz bom z tebo se skusio nam. Jaz se bom . . . Poučni so tudi ti-le stavki učenca, ki je v slovenščini že jako napredoval: Kako naj ne bi se spominjala nam. Kako se naj ne bi spominjala na vzhodu in kako bi se naj ne spominjala na zahodu. Srečne deklice ste, da vse se vam zdi prilično nam. da se vam vse zdi.* Nekateri stavki imajo drug pomen, če v njih ni navadne porazstave: *Ker bojim se* (nam. *se bojim*) ima poseben poudarek na *bojim*; *Ker ravno zdaj si hodila* stavkov naglas na *ravno zdaj*. *Ali ni še je prinesla* ni vprašalni stavek, ampak zatrjevalni, vprašanje bi se glasilo: *Ali še je ni prinesla? Ta dva se ne moreta trpeti, celó se sovražita* nima pomena *sie hassen sich sogar*, ampak *sie hassen sich ganz und gar*.

Tako, kakor je bilo povedano, morajo se vse enklitike v stavku razstavljati, to se pravi: enklitike morajo slediti zaporedoma: *bralo se ji je res na obličji.* Strit. Zvon 1870, 18. V prozi po takem niso lahko možni taki stavki kakor ti-le: *De si njo mi ti omožil.* Preš. *Saj nisem te prosila, Deb bil ti me vzel.* N. p. 5, 72. *Moj ljubi ga nasadil, Mi ljubi ga ogradil.* 2, 105. *Tam Turkam je napivala, Si v nedrije ga zlivala.* Vraz 13. *Gdo kodi ti je to povedâ, Se tebi zlagâ je.* 122. *K haski si napravi jo,* Volkm. 51, ima *jo* na koncu, da se vjema z *bo*.

Enklitiški pomožnik *sem, si* i. t. d. stoji povsod, kjer se slovenščina govori, pred enklitiškimi zaimkovimi oblikami, le 3. oseba jednine sledi za njimi. *Jnu nim oči so se odperle.* matth. 9. *Trub. Jnu vsi, kateri so se ga doteknili, ty so zdravi postali.* matth. 14. *Dalm. Prinesel sem ti*

črevelče. Kres 5, 151. Kor. *Pa si mi ga vkradla*. N. p. 1, 123. *Praviš, de s' se grozno vstrašil*. N. p. 4, 106. *Začudila sva se mu*. Levst. Glasn. 1858, 1. 50. *Razmeknile so se mu za trenotje megle pred očmi*. Strit. Zvon 1870, 94. *Jasenite v jasle položil*. ev. tern. 177. *Znamo bože, dasmoti vgrešili*. 228. V stavku *Al si si jo sama izmislila?* Paj. črt. 167, ne more biti nobenega dvoma, ako primerjamo *Kaj si mi nesa sineka*. 170. Primerjaj še *Kaj si si ga vmorila*, Vraz 136, s *Kaj sem si ga kërstila*. tam. Tudi bi spada pod to pravilo; omejuje ga le nikalnica *ne*, posebno na vzhodu (gl. zg. in v Letop. 1891). *Ni čakala, da bi se ji dvakrat reklo*. Levst. Glasn. 1858. 1. 47. *boljebimu bilo*. ev. tern. 238. Nepravilna je tedaj ta-le porazstava: *naj ji prinesem papirja in pero, da vam bi pisala*. Strit. Zvon 1870, 164. Z nekaterimi vezniki staplja se *bi*, *b* popolnoma v jedno besedo, posebno z *da*, tako da je na Kranjskem navadno *deb*. V vprašanji: *Am tva ponašat Ježša?* Kres 4, 491 Gor. je *Am = a bi mi*; pr. odgovor: *Že b' tva ponašat Ježša, Pa b' se preveč pomázowa*.

Izjeme nahajam v 3. os. množ., ali tukaj je so večkrat gotovo naglašen. *Jbljanske gospè se sou jokale*. Vraz. 200. *Kamne si só privezali*: 24. Pri Kastelci nahajam dva primera: *Jogri pak so ubèžali, Kir se so poprei vustili, de bi z' nym obstali buq*. 392. *mnoгим se so skazali*. 399. Vendar zraven: *Judje so se špotali*. 398. Ne tako često kakor drugači je tudi v tem slučaju porazstava besed bolj svobodna na Hrvaškem: *on počesal svoje konje, koje mo su dali*. Nar. prip. 7. *Mili bože, lepa ti sem!* Glasn. 1866, 403. Iz Zamladinca. Redno stoji povratni *si* na prvem mestu, če se z *naj*, da združuje v veznik: *Jnu najsi (nai si Trub.) ste vi tu vidili, taku vinèr néste pokure sturili*. matth. 21. Dalm. Izvirni pomen besedice *si* se je seveda že popolnoma pozabil.

Primeri za je: *Podobe so molili namest njega, ki se jim je matiki reklo*. Ravn. 1. 25. *Zazdelo se mi je, da se jej je lice malo oživilo*. Jurč. Des. br. 104. *Jškò jo je, najšò jo je*. Vraz 88. *Krajcarja mo je zmánjkowc*. Kres 4, 339. Gor. *daw jzm je biw en rúmen zwat*. tam. *prizvao jo je k sebi i erkao ji je*. luc. 13, 12. *Küzm. krutoseie razserdil*. ev. tern. 14. *duženseje okerstiti*. 253. Vsled tega razstavljanja bi se lahko mislilo, je je močnejši nego druge enklitike ali pa sploh ni enklitiški, ker zajema mesto pomožnika *bom* in drugih glagolov; vendar večkratna apokopa tega je kaže, da je to krivo: *Tud jo j' sam svitlz cesar šu [kropit]* Kres 3, 388 Gor. *S tu druča me j wabhjerala*. Cirkno. Arch. VIII. 281. Tako razstavljanje velja tudi za druge enklitiško rabljene besede: *noč bla je jako temna*. Kres 4, 298. Štaj. Da se s to obliko prav lahko stikajo tož. edn. sr. sp., tož. množ., rod. edn. žensk. sp., bilo je že povedano (Letop. 1891, 30.)

Izjeme od tega razstavljanja besedice *je* nahajajo se na Koroškem in Hrvaškem¹⁾, kjer se *je* ravna po drugih oblikah tega glagola. Navratil poročca (na str. 134), da se na Koroškem sliši: *de je ga vidil, da je mu dal*. Po takem nahajamo tudi pri Gutsmanu (str. 104): *Ta fant je se plakau, vendar zraven: on se je z meno prepirau. Nam ye se veselili* ima že conf. gen. (Slav. Bibl. II. 172), ali s tem še se ne trdi, da je ta spomenik iz Koroškega. Tudi iz cirkljanskega narečja lahko navedem primer: *se j mu žè wadtórça gláuca prèč*. Arch VIII. 275. Tudi iz jedne kranjske narodne pesmi: *Ljubljanski votšmed je ga zlio*. Vraz 185. Primeri iz Hrvaškega: *grof je joj rekel*. Kres 4, 506. *Ali ju je on ne dal*. tam. *Pak je ji bilo žal*. Nar. prip. 15. *i nučivata je ju lepimi pesmami se baviti*. 57. *sreča, da je ga vbol med canjke*. 88. *i tak je jih scepal in vmoril*. 90. Zraven pa se tudi tukaj nahaja često navadna porazstava: *grof ju je navek gledal*. Kres 4, 457. *i ju je nji dal*. Nar. prip. 45. *pitalu ju je*. 62. *oprava ji je bila kakti beli sneg*. 22. Tudi oboje nahajamo v so-sedstvu: *i odnesla ju je*. — *morebiti je ju ona zaklela*. Kres 6, 230. *Kajti joj je otec rekel — grof je joj rekel*. 4, 306. *a to je mu bil brat*; kmalu potem: *ni znal, da mu je brat*. Nar. prip. 95. Za Ogersko izpisal sem si ta-le primer: *Deset je ji' vu računi bilou*. Letop. 1877, 107. Čudna je nepravilna porazstava pri Levstiku: *Bolelo je jo srcé*. Vodn. sp. 174. *Sernica je hitra, al smert je jo vjela*. pesn. 26. Pri ostalih dolenskih pisateljih ne nahajam ničesar podobnega. Je li mnogo verjeti tem izjemam v ev. chrôn. in v ev. mayr, ne bi hotel takoj trditi, vendar pomni: *kolikar je jih njega gori vzélu*. ioan. 1. ev. chrôn. *kúlikar pa je jih njega* — ev. mayr. 21. *inu je jo [gobo] nateknil na en tèrst*. ev. mayr. 126.

Jednako kakor pomožnik *sem* stavijo se na vzhodu tudi posebno skrajšane oblike glagola *bodem*. *Lépôm njih opravila*. Vraz 58. *Gde mo jo načeo?* Paj. črt. 42. *Po njih de se šetala*. Vraz 92. *Tri riči ta mi povedala*. 125. *Skoro mo se mertvi pekli*. Dainko pp. 178. *Če te me nesli križom svet*. Paj. črt. 225. *Da dó te pèrpelali, Piti dó ti dali*. Vraz 90. *Či de mi z tebom mréti, ne zatájim te*. marc. 14, 31. Kúzm. *Na vse veke te se veselili*. Letop. 1874, 115. Le členki stojé pred njimi: *Oni pa do mi pričali*. Vraz 95. *Enok šém pri njoj spá*. 121. *Kak páš mu, Minka, pevala*. 127. *Jaz pam ti ga napravila*. Paj. črt. 32. Po takem bi pričakovali, da se tako razstavlja tudi krajše oblike *bom* i. t. d.; to se semtertje tudi godi: *Kdo bo te tej pasa*. Paj. črt. 133. *Zdaj bôš mi žena zaróčena*. Vraz 61. Naglaševanje v tej zbirki tudi ni vselej zanesljivo, ali tukaj mu smemo bržkone verjeti;

¹⁾ Zanimive razlike med štokavščino, čakavščino in kajkavščino gl. pri L. Zimi, str. 64—70.

z druge strani pa ravno *boš* nadomešča večkrat *-š* ali pa *-deš*. *Vsakemi boš se milo*. Letop. 1874, 114. Vendar gotovih primerov ne morem mnogo navesti in zdi se mi, da je tudi na vzhodu, posebno pa na Hrvaškem, isto razstavljanje enklitiškega *bom* navadno kakor na zahodu in v književnem jeziku, namreč po zaimkovih oblikah. Pr.: *ta ga bo zgubil*. matth. 15. Trub. s *čim se bo solilu*. matth. 4. Trub. *Jez sim za te se pripravil, De se ti bom v bran postavil*. N. p. 2, 62. *Ternje in osat ti bo rasel na-nji*. Ravn. zg. I. 13. *in vbil me bo*. 16. *Dejalo se mi bo*. Strit. Zvon 1870, 2. Na zahodu se tako razstavljajo tudi najkrajše oblike: *A wozu meš za boži won*. Kres 4, 492 Gor. *Surážank mev ustrélu tam*. 490. *Kí t m dáu za lüön*. Cirčno. Arch. VIII. 111. *Jest sò m smejáu*. 280. *tú se ū žè dabálu*. 116.

Izmed zaimkovih oblik stojé *se, si* vedno pred vsemi drugimi na zahodu; na Hrvaškem in semtertje tudi drugod na vzhodu, na Dolenjskem in celó na Notranjskem nahajamo pa tudi izjeme. *Ne boste se me iznebili ne*. Jurč. Des. br. 72. *Rajši se ti bom opravičeval*. 98. *zazdelo se mi je*. 104. *Danes se mu je še veliko lepša zdela*. 33. *Erinje vse so se ga polastile*. Preš. 143. *Po moji misli se mi zdi*. N. p. 2, 23. *Vun prinesel smitlo britev, Si jo je v srcé zasadil*. 1, 96. *Senjalo se mu je*. Kres 4, 142. Štaj. *Al si si jo sama izmislila?* Paj. črt. 167. *Ti si on moj lubeznivi sin, vu kom se mi je dopadnolo*. marc. 1, 11. Küzm. *Ká si jo je za ženo vzéo*. 6, 17. *smiluj se mi*. 10, 47. *prosijo ga, ká bi se ga dotekno*. 8, 22. *Za ženo si jo je zéo*. Kres 5, 610. Hrv. *te se joj je smilila*. 4, 141. Hrv. Izjeme: *videlo mu se je*. Nar. prip. 43. *Ribič mu se spričaval*. 14. *Dopal ji se je jako*. 47. *a on jim je se molil*. 54. *Sinoč mi se senja jeje zase njala*. 300. *Dečko ji se pokloni*. Kres 5, 461. Hrv. *Kaj ti se je senjalo?* Krist. 144. *Milo mi se je tužil*. 147. *Nevda mu se*. 149. *Zareklo mu se je*. 158. V ev. tern. je tako razstavljanje celó pravilo: *smilujmise* 274 (pr. gorenji primer iz Ogerskega). *Záto-tise žalostno túžimo*. 229. *Nedajnamse zgizdati*. 190. *akomuse pripeti*. 269. *akomuse prem onda zdravje povérne*. 270. Sicer primeri iz vzhoda niso mnogoštevilni: *O vrni mi se skoro spet*. Aškerc, Balade in romance. 79. *Silno se pokriža Da napást mu več se ne približa*. 56. *Jeli joj se bo kaj šikalo?* Glasn. 1866, 368. *Jno mu se je dopala*. Kres 5, 31. Štaj. Vendar nadaljevanje stavka glasi se tako-le: *pa si jo za ženo vzéo*. Jednako stojé poleg sebe: *naj mu se na mejdan postavim, a kak očem se mu postaviti ja siromak?* 69. Hrv. Iz Štaj. lahko še navedem ta-le primer: *Utrinole só mu se solze ko jagode*. Nov. 1859, 69, iz neke narodne pripovedke, zapisane od B. Raiča in zaradi tega po jeziku ni posebe zanesljive. Za Dolenjsko in Notranjsko mora mi pričati Podgorski, ki trdi (v Nov. 1862, 91), da se tam govori kakor v srb. in hrv. *mu se, jim se*, zaradi česar naj se tudi v

tem zložimo s svojimi južnimi brati. Posamezni primeri nahajajo se tudi v književnosti: *Tako ti se je tukaj godilo.* Krell 61. *Kaj ti se zdý?* 125. *po svojim sim pisal, kakor sim jih se nekdoj v svojimu kraju pastir še navučil.* Ravn. 1, IV. V N. T. biblijske družbe, katerega so prestavljali razni prestavljanci (pod Miklošičevim nadzorom), nahajam v Matevževem evangeliji vedno štokavsko porazstavo: *pa smo prišli, da mu se poklonimo.* 2, 2. *Prosíte in odprlo vam se bo.* 7, 7. *in odpiralo mu se bo.* 7, 8. *odpusilo mu se bo.* 12, 32. *ne bo mu se odpiralo.* tam. Vendar mora biti pravilna slovenska porazstava tudi na Hrvaškem jako navadna, ker se v književnosti tako razkorača, da Budmani v „Radu“ LXXX. na str. 185 toži: Jeli potreba pisati: Ja se ga bojim, kad može biti da nijedan štokavac tako ne govori nego: Ja ga se bojim? — Iz tega je razvidno, kako tudi v takih rečeh slovanski jeziki in njih narečja hodijo svoja pota.

Kar se tiče ostalih enklitiških zaimkovih oblik (t. j. zaimka 1. in 2. osebe in zaimka *ja*), postavlja se pravilo (Metelko 263), Kristianović 223), da stoji dajalnik vedno pred tožilnikom; Murko (str. 154) dostavlja k tožilniku po pravici še roditeljski. Jaz navajam n. pr. primere, v katerih stoji osebni zaimek v dajalniku: *Jes t' ga nazáj na morém dát'.* Kres 4, 237. *Gor. Dajte mi jo — dajte mi jo* Vraz 197. *Nedam ti je — ne dam ti je.* 198 (primer za rod.). *Povem ti jo, ne bode laž.* N. p. 2, 48. *Pa zakaj ti jo pravit čem.* Volk. 47. *nebitiga bili v ruke dali.* ev. tern. 51. *Pa ti jih pripeljam domu.* Zvon 1870, 69. Ti primeri kažejo, da stojé na drugem mestu le tožilniki, oziroma roditeljski zaimka *ja*; ne nahajam pa nobenih primerov za enklitiške *me*, *te* in isto tako se čudim pojavi, da v svojih jako obširnih izvlečkih iz cele književnosti nisem našel *daj. mu, ji, jim* pred *tož. me, te*. Zapazil sem le jeden primer, kjer se te enklitike stikajo: *ako te mu ne dadem, naj mu se na mejdan postavim.* Nar. prip. 69; vendar tukaj ni omenjene pravilne porazstave, kar je tem bolj važno, ker v naslednjem stavku *mu* stoji celó pred *se*. Menim tedaj, da pri stikanji enklitiških oblik brezspolnega osebnega zaimka z zaimkom *ja* ima povsod prvi prednost, tudi v *daj.*, ali ti slučajni s *tož. zdé* se mi sploh redki. Iz Nar. pesn. lahko navedem: *Sram me ga je nositi.* N. p. 5, 38. Jaz pač ne grešim proti svojemu narečju, ako obrazujem te-le primere: *Mati te mu pohvali. On me joj (ji) pokaže. Ti me jim priporočiš.*

Nahajajo pa se tudi izjeme od navadnega pravila: *da ga mi bo ustrelil.* Jurč. Des. br. 47. *A ga mž bote šenkals.* Kres 4, 339. *Gor. A ga mž bote mérkals.* tam. Jaz mislim, da se ne motim, ako krivim v obeh poslednjih primerih ritem, kër verz je

jambiški in *ga* gotovo močnejše naglašen nego *mi* (pomni, da se *mi* lahko apokopira, *ga* pa ne). V *gartelni rastejo rože lepè, Djekle natergaj jih mi*. Vraz 188 Kor.; tukaj je zopet *mi* naglašen, zaradi česar stoji na konci. Popolnoma razumljiva je izjema, če se *ga* v zanikalnih stavkih rabi skoro kakor členek, ki se na vzhodu celó pritika nikalnici: *Ni ga ti boljega*. Vodn. 37.

Pravilo, da dajalnik stoji pred tožilnikom, velja pa vselej, če se stikajo oblike zaimka *jo*. *Prerokuje mu jo*. Ravn. 1, 23. *To sem mu jo pa zasolil!* Strit. Zvon 1870, 29. *najč ne vida, kaj sem mu ga ukrá*. Kres 4, 348. *Štaj. en drugi pa mu jo je odrata*. 349. *Rok obe bo v klado vteknil, Da mu ji odreže nož*. Volk. 57. *Zatožili so mu jih bili*. Ravn. 1, 58. *in jim ga je zopet vsilil*. Preš. 192 op. 4 (v prozi).

Ta pravila veljajo tudi takrat, če enklitiške oblike obrazujejo z nesklanjanim *ki* oziralni zaimek: *Zelen pušele ma, ki sem mu ga dala jaz*. Vraz 180. *To ni za velikana, ki se mu pravi Berdavs*. Levst. Glasn. 1858, 2, 5. *Čemú upanje, ki jej ga jaz dajam, po malem zopet jemljete?* Jurč. Zvon 1870, 195; pri Jurčiči nahajamo pa tudi izjemo: *poklicala ga [je] k zajutreku, ki ga mu je na mizo postavila*. Des. br. 33.

2. Za besede, na katere se enklitike naslanjajo, ne moremo najti obče veljavnih pravil. V slovenščini lahko vsako besedno plemo, vsak stavkov člen začenja stavek. Navadno ima sicer osebek to prednost; ker se pa ta večkrat ne izraža (če se opuščajo osebni zaimki), stopajo dopovedki na prvo mesto, ali tudi predmeti in prislovna določila lahko začenjajo stavek, naj si bo osebek izražen ali ne (Pr. Janežič, slovn.⁶ § 440, 4, a—c). *Bog je stvaril človeka po svoji podobi*, lahko se tudi glasi: *Človeka je stvaril Bog po svoji podobi* ali pa *Po svoji podobi je stvaril Bog človeka*. V obeh poslednjih slučajih poudarja se predmet, oziroma prislovno določilo. Na začetek se postavlja sploh besede, katerim se daje prednost: *Samy sebe so s šibami . . . močnú teplí*. buq. 89. Pazi tudi na primere na začetku točke 1. in na opombe, ki so bile tam navedene. Navadno je treba imenovati to-le porazstavo: *Čudila Marija in Jožef sta se*, Ravn. 2, 37, namesto *Čudila sta se M. in J.* Vselej pa taki porazstavi vendar ni namen poudarjanje, posebno prislovi in prislovna določila stojé čisto na začetku, ker tam sploh ne bi moglo nič drugega stati. *Po tém ti precej boljši bo*. N. p. 1, 110. *Po njih de se šetala*. Vraz 92. *tamomuje pojti*. ev. tern. 237. *vpekel ti je pojti*. tam. Najbolj jasno kaže se to pri vprašalnih členkih in veznikih, naj si bodo priredni ali podredni: za njimi, za oziralnimi zaimkih in prislovi sledijo vedno takoj enklitiške besede. Le veznika *a* in *i* po Kristijanovići (str. 224) nista godna za prvo mesto. Vendar jaz nahajam poleg *i videlo mu se je*, Nar. pr. 43, tudi *i ju je nji dal* 45, poleg

a on jim je se molil 54 tudi *a je nje vö püsto*. Kres 5, 247. Ogr. Na zahodu se a redko nahaja sam: *A vozu meš za boži won*. Kres 4, 492. Gor. i tam popolnoma ne znajo, rabi se večinoma proklitiški *in* (gl. Letopis 1891, 46 - 47). Pesniki pa stavijo enklitike semtertje res daleč za oziralnimi zaimki in vezniki: *Premnogi, ki dušo obup jim je trl*, Greg. 96. *Da poljubim ji cvetoče lice*. Strit Zvon 1876, 49. Večkrat je treba vzrok iskati le v tem, da se kaka beseda posebej poudarja: *Spoznalo bi v potoku rádo, kaj višja jej namenja moč*. Greg. 8.

Mi dosedaj nismo delali razločka med glavnimi in podrednimi stavki, kakor se to godi v šolskih slovnica. Vendar je treba posebej govoriti o zloženih stavkih in še posebej vprašati, kje stojé enklitike v stavkih, katere kalajo zvalniki, apozicije ali pa srednji stavki. Tudi tukaj skušajo slovenščini naložiti okove. Uči se, da tudi v takih stavkih enklitike ne morejo stati na začetku. To je resnično, če oziralnemu zaimku ali prislovu v sledečem stavku odgovarjajo kazalni. *Kar se v igri dobi, to se v igri izgubi*. *Kakor se zlato v ognji spozna, tako se pravi prijatelji v nesreči skušajo*. (Iz Janež. slov. 5 § 442, 4, b, z). *Kar sem obljubil, to sem storil po svoji moči*. Strit. Zvon 1870 (epilog). *Pa dere jo je prvič vidla, te se joj je smilila*. Kres 4, 141. Če pa stavka ne vežejo kazalniki s predhodnim, stoji naslednji stavek, oziroma drugi del razklanega stavka, v tako tesni zvezi s sprednjim, da zajemljeta mesto prve naglašene besede in po takem slede enklitike za njim. Večkrat pa je treba to objasnjevati s tem, da enklitike v slovenščini lahko izgubljajo sploh svoj prvotni značaj in po takem stojé na začetku stavka. *Inu kadar so ga vglédali, so ga prosili*. matth. 9. Dalm. *Kedar je Abraam devet imu devedeset let star bil, se mu je gospod prikazal*. Krell 47. *Ker pak nei nyč odgovoril, ga je viši far zlí rotyl*. buq. 392. *Kadár so ony to zvézdo vglédali, so se obveselili s prevelikim veseljom sytmu*. ev. mayr. 41. *Če je že tako malo pameti treba, da se vlada veliki — svet, je pač nič treba ne bo, da se naredi dobra pesmica*. Strit. Glasn. 1867, 59. *Čigavo je pravo, sem jim še le jaz razsodil*. Nov. 1858, 243. *Kdor je [besede] ne ve, se ji naj privadi*. Raič, Glasn. 1858, 2, 151. *Komur je leskovec v mladosti teknil, se bo v starosti tudi zanj potegnil*. Nar. pregovor. Glasn. 1859, 1, 110. *Kakor bi se mu nebesa odperle, se razveseli*. Slomš. Neb. hrana 38. *Zakaj le kdor je z malim zvest, se mu bo veliko zaupalo*. 43. *Če j pa rděča, ji pa práwijo r-dečca*. Baud. otč. II. 67. Gor.

Primeri iz vezanega govora: *Kar, Čertomír! te na življenje veže, Se mi iz tvójih prejšnjih dni odkriva*. Preš. 175. *Ko bilà se naučila Vsih prave, Jo je kërstil, potlej niju Je poróčil grájski páter*. 49. *In ko njo bo videl, ko po vrtu hodi, Mi jo bo pozdravil*. Jenko 45. *Če sami je nam ne daste, Jo po sili vzamemo*.

N. p. 1, 1. *Da je že igra minote tri, Ga je pita šatan vrag. Vraz 7. Ko je te besede 'zrekel, Se je spremenil koj tã prah v pepel. Glasn. 1863, 157. Gor. Či ga vzeme, ti je brat; Či pa ne, te nima rad. Volk. 40. Či češ, si znaš od me je vzeti 59. Kda pa so že spečeni, Si je vzemem hitro s peči. Dainko pp. 83. Gda je prišla domu, so se joj vsi čudili. Paj. črt. 113. Če se mu en funtek zleže, Mu že cokle gor priveže, Ga zažene ovce past. 158. Nenavaden je ta-le primer, kjer bi zaradi nasprotja pričakovali daljšo obliko: Kdor njó ljubi, ga ljubijo v nebesih in na zemli. Ravn. 1, 53. Neslovenski je stavek: Ako se odpeljeta zjutraj ob petih, že sta pred veliko vročino v Jesenovci. Erjavec, zbr. sp. I. 201.*

Primeri za razklane stavke: Človeka, ptica, se mi boj. Strit. zbr. sp. I., 35. *Burovž, po latinsko ura maior, se mu pravi tudi velki vóz. Vodn. 95 (v prozajični opazki). Drug konj, se vé, bi te brcnil. Aškerc, Ljub. Zvon 1891, 193. Nič ne storíte nikoli, česar, zvé naj se, bi se mogli sramovati. Ravn. 1, 12. Zakaj ravno z to mero, z katero vy merite, se bo vam tudi merilu. luc. 6. Dalm. Iz leté bratvorščine bratje imu sestre, karkuli z' emu dobru, andohtlivou deilu sturé, si zaslužijo stu leit odpustka. buq. 68. tudi njegoví prijatlí, če so pravi, mu še zvesti ostanejo. Slomš. Neb. hrana 10. Vsi ti darovi božji, ki se nahajajo redko skupaj, so mu pomogli čez vse napotke in zápreke. Strit. Zvon 1870, 44. Zamaknen sem stal pred tem Apollonom, kateri, če ga gledaš nekaj časa, se ti zdi, kakor bi se ti jel bližati. 4. Piše črni Arapin, da, ako mu ne dá svoju kčer, mu se na mejdan postavi. Nar. prip. 69. Od straha, de nadležne poezije Bi ne bilé ti, mi sercé trepeče. Preš. 146. Zverížen je stavek: Pa tudi ljubljanski raki, ki se lové v Ljubljani, Gradščici, Izici in v drugih po ljubljanskem barji tekočih potocih, na dobrem glasu so pri vseh poznavateljih. Erjavec, zbr. sp. I. 215. Če je Erjavec res sam napisal ta in že prej omenjeni stavek, bil je pod vplivom hrvaščine, kar bi bila pri njem celó naravna reč.*

To razstavljanje je tako navadno, da ga lahko imenujemo pravilno; izjeme se sicer tudi nahajajo, ali vzrok jim je večinoma poudarjanje kake besede. *Da bi pu kdo ne mislil, da črevljev nima, nosil je je z bekovo trto prevezane čez ramo. Jurč. Des. br. 16. V celem pa je treba priznavati, da tako razstavljanje proti vzhodu pojema. I gda bi ga ne najšli, povrnoh so se v Jeruzalem. luc. 2, 45. Küzim. Ov, gda ju je opazil, rekel ji je. Nar. prip. 3. Tako se razstavljajo enklitike v hrvaščini-srbščini in zaradi tega moralo bi po mnenji nekaterih popravljalcev tudi pri nas tako biti. Podgorski (Nov. 1862, 83) obrazuje tedaj take stavke: *Kjer se ne seje, ne žanje se. Kdor se ne osvete, ne posvete se.* (Ta stavek je prosto vzet iz srbščine). V pokrajinah, v katerih se piše slovenski jezik, reklo bi se: *se ne žanje, se ne posvete. Če Bog ne pomaga, naš trud je zastoj.**

Kdo bi vedil, precej bi ti povedal. V teh slučajih se posebno poudarjata besedi *trud* in *precej*. Podgorski sicer dobro ve, da se oddaljuje od narodnega govora in zaradi tega predlaga razna zdravila. Taki stavki naj se začenjajo z drugimi zaimki¹⁾ ali pa se naj rabijo daljše oblike: *Ko bi vedil, to (tako) bi precej povedal. Da nisi prišel, to nas je bolelo. Kdor bi koli prišel, ja bi ga lepo sprejel. Ako vse popijem, meni bi škodilo.* Taki slučajji so mogoči, ali *to (tako), ja, meni* se posebno poudarjajo. Jednaki so primeri, katere Janežič z istim namenom navaja (slovn. § 442, 4, b, β): *Če si sam ne znaš pomagati, jaz ti ne morem. Kdor se slovenski govoriti sramuje, njemu se bo jezik grdo zapletal, kedar bo po domače govoriti potreba; le kogar slovenščina veseli, on bo čedno govoril, kakor se spodobi omikanemu človeku.* Slomš. Prisiljena raba kazalnih in celó osebnih zaimkov žali čut za jezikovo pravilnost tako, kakor n. pr. nepotrebna raba daljših oblik in osebnih zaimkov pri pisateljih 16. stoletja.

Razen tega skuša Podgorski razjasniti „napake“, katerih ne more tajiti. Slovenci imajo bojda zaimke in členke na misli, izpuščajo pa jih v hitrem govoru: *Kjer se ne seje, (tam) se ne žanje. Kedar ni mačke doma, (tedaj) so miši dobre volje.* i. t. d. Prav zabaven je ta-le vzrok, katerega pa je tudi Janežič (na o. m.) vzel v svojo slovnico: „Včasih se nam tudi dolgejša oblika v hitrosti obrusi, tako da nam nje prvi konec ostane v ustih.“ *Kdor maže, (nje)mu kuže. Kdor tepe, (nje)ga tepó.* Z razklanimi stavki postopajo popolnoma jednako. Podgorski (na o. m. 84) tedaj navaja take primere za konstrukcije z deležniki: *Turki, pobiti pod Dunajem, razbežali so se na vse strani* ali pa *na vse strani so se razbežali. Zakon, primerno razglašen, vezaven je za ves narod.* Tudi M. C. [Cigale] bi rad v Glasniku l. 1862, na str. 64—67 slovenščino preustrojil po srbščini in navaja po takem mnogo srbških primerov. Navajam še le nekaj stavkov iz peresa pisateljev, ki hrvatijo: *Ker pa imamo saj nekaj časa, . . . dolžnost nam je sveta (nam. nam je sveta dolžnost). Kratice, kar sem jih rabil, sledeče so glede imen.* Macun, Glasn. 1862, 68. *Toda njega slovniški spisi . . . nekam so izginili.* Fekonja, Ljublj. Zvon 1891, 616. Levstik pa se je tudi v tem oziru pregrešil celó nad Prešernom: *Ker sim se sám bil vsmertil, je zděj prepír zató.* Preš. 73 — *zduj je . . .* Levstikova izdaja, str. 104. Škoda, da je tudi tako postavljen ni enklitiški in zastopa močno naglašeni *zděj!*

Ali ne samo glavni stavki, ki sledé za podrednimi, začenjajo se z enklitikami, ampak mi jih nahajamo tudi na začetku skrčenih stavkov. *Petrus ga je sabo pojel, ga je*

¹⁾ Tudi Liebsch uči za gorenjo srbščino (wend. Syntax 228), da se Lužičani skušajo izogibati ti razstavi z „vorschlagswörtchen“ *to*.

začel svariti, inu je djal. matth. 16. Dalm. vzame ta kruh, zahvali, rezlomi, ga da suym jogrom. Trub. Catech. 1550, 74. Pomni, da Trub. večkrat rabi krivo daljše oblike in da se tukaj o germanizmu ne more govoriti, ker v nemščini stoji glagol pred zaimkom (und gibt es). *Stopio do Christusa, ga zbuđe, inu reko.* Krell 79. *Inu póle en góbovec je prišál, ga je mólil, inu je djal.* ev. mayr. 49. *Ti nam otèl si čolnič, si mu z jádrami kërmo popravil.* Vraz 95. *Muha se je stegnila, Si je nógo zlomila.* N. p. 5, 22. *Ravbar zjutraj ráno vstajal, Se po gradu je sprehajal.* 1, 57. *Èn starček je bil, Je vince rad pil; Je glažek izpraznil, Je druž'ga nalil.* Nar. p. v Jurč. Des. br. 37. *Tvoje smo svetnice, Se ti poklonimo.* Vodn. 49. *Za béle je roké perjél, Na sèrce stisnil, jo objel.* Preš. 51 = in (!) objel. Levst. *Zarotil se je, se je zaklel.* 86. *Plane nanj, se ga oklene.* Strit. zbr. sp. I. 71.

Tudi v prirednih glavnih stavkih in v samostalnih srednjih stavkih stavijo se enklitike jednako na začetek. *Gotovo sim jez kërščena, Mi je imé Marjética.* N. p. 2, 11. *Onu prišla je v zelen gojzè; Se je storil terden mrak.* 1, 84. *Dovolj je spomina; Me pesmi pojo.* Vodn. 27. *Prva, tiskana polovica nima napisa: se je zgubil.* Nov. 1862, 43. *Ne boj se, ji reče, ne boj groménja.* Preš. 71. = on (!) reče. Levst. *O kako bi bilo lepo, mi pravi enkrat, ko bi ne bilo hudobnih ljudi na sveti.* Strit Zvon 1870, 66. Oziraje se na poslednja primera naj omenim, da se je Podgorskemu v razpravi „o slov. naglasku ali akcentu“ (Novice 1863) prigodila nesreča, da je napravil sam od njega grajano napako: *Rusi, mi se vidi, naglašujejo sploh kakor čakavci* (na str. 107); malo prej pomaga si sicer z besedico *to: Kar se tiče krajev, to se mi vidi, da se kranjski Gorenci drže najčisteje jambovskega ritma.*

Po vsem tem, kar je bilo povedano, se pač ne bomo več čudili, ako enklitike lahko sploh stojé na začetku stavkov. Primerov je v uvodu in v oblikoslovji bilo navedeno dovolj. Nahajajo se v velikem številu pri pisateljih 16. stoletja in pri narodnih pisateljih naše dobe; v narodnih govorih je takih primerov vedno menj proti vzhodu. Če se je tudi temu stavljenju enklitik v novejšem času boj napovedal, uhaja še vedno celó najboljšim pisateljem. *Mu boš pa odpustka kupila.* Jurč. Mladika, 158. *Nemiren, tovariš si moj, se mi zdi.* Aškerc, Balade in romance 103. Celó v popravljenih izdajah pušča se jim taka posebnost: *I-i, če boš tako siten, ne boš šel nikoli več z menoj — me zavrnejo stari oče.* Jurč. zbr. sp. II. 142. Treba je omeniti, da enklitike tudi pri takem razstavljanji ohranjajo svoj red: *So me napravili.* N. p. 1, 28. *Se je rodil en nov kralj.* 9. *Se mu Herodež je nameril.* 10.

Izvedeli bi vendar tudi radi, kaj je vzrok temu nenavadnemu pojavu. V sorodnih slovanskih jezikih nahajamo ga le

redko,¹⁾ pri naših najbližjih štokavskih sosedih ga sploh ni. Najbolj je slovenščini v tem podobna bolgarščina. Stavkov, ki se začenjajo z enklitiškimi oblikami, kar mrgoli v narodnih pesnih, pripovedkah in pregovorih.²⁾ N. pr.: *Se razljuti Samovila, Tu otpuši rusa kosa, Mu sopnala brza konja*. Miladinovci, Bolgarski narodni pèsni. 1. *Si go klade na krevet-ot*. 2. Kakor v slovenščini (*Se kralj Matjaž oženil je*) začenjajo se tudi pesni tako: *Mi stanula rusa Stana*. 5. *Mi kinisa svèti Petar*. 49. Da o tujem vplivu pri nas ne moremo govoriti, kaže bolgarščina; sploh pa nemščina, katero bi lahko pri nas krivili, nima ničesar podobnega. Naš jezik se je v tej reči jednako samostavno razvijal kakor ruski, ki je zašel v drugo skrajnost, ker je izgubil tudi one enklitiške oblike, ki so bile praslovanske, kakega *go* ali *mu* pa sploh ni razvil. Če se pravi, da so enklitike v takih slučajih prav za prav proklitike,³⁾ nam ni mnogo pomagano, ker s tem še vedno ni razloženo, zakaj so zapustile svoje naravno mesto. Sicer pa tudi ta izgovor nič ne pomaga v takih primerih kakor: *Mi je pisal moj gospod*. N. p. 1, 19. *Te pri kralju bodem zgovorila*. 2, 22. *Mu srcé se vnelo je*. Preš. Kres 3, 328. Meni se zdi sledeči pot tega razvitka verjeten. Potrebe ritma v poeziji in v govoru, pesniških in govornih taktov, nalagale so prvotno enklitiškim oblikam podreden naglas, ki se je s časom vedno bolj krepčal, tako da nahajamo danes pri tako dovršenem pesniku kakor je Stritar prav močno naglašene krajše zaimkove oblike. V zloženih stavkih pa so se enklitike, ki začenjajo naslednje ali pa vtisnjene stavke, sprva vendar naslanjale na predhodne stavke posebno pri hitrem govorjenji, ker v govoru se ne ločijo tako nagledno kakor za naše oči na papirji z vejicami; v takih slučajih stojé dandanes enklitike redno na začetku. Danes se tudi samostalni stavki, posebno v narodnih pesnih in pregovorih, često začenjajo z enklitikami, kar daje jeziku nekaj lahkega in gibčnega. Metelko je hotel ta pojav v pravilo spraviti in uči (st. 263): Kranjec stavi rad tudi brezglasne zaimke pred pomožnik *bom* in pred druge glagole, če glagola noče poudarjati. Naravni nasledek tega pravila bi bil, da se brezglasni zaimke stavi vsaj po velevniku, kar Metelko res trdi. Ali jaz sem zapazil tudi več primerov, ki temu oporekajo: *Me pusti živ'ga, zdráviga!* N. p. 2, 40. *Se perkaži*. Preš. 9. *V hram poglejte, mi povejte*. 9. *Pred, ko greš v Oglej čez goró zeléno, Se pričo méne odpovéj zmotnjavi*. 291.

Omenjam še, kako brezsmiselno je „popravljal“ Levstik Prešernove poezije, ker enklitik ni pripuščal ne samo na za-

¹⁾ Pr. Letop. 1891, str. 9.

²⁾ Pr. Jagičevo opazko v Arch. f. slav. Phil. XIV, 115.

³⁾ To misli tudi Jagič na o. m.

četku stavkov, ampak tudi na začetku verzov jih je preganjal. *Junàka vabi boj, ne bó Se trídil on z perésam.* Preš. 23. (*on trudil se* — Levst.). *Ni dano mu ptice Si ljubico zbrat.* 25; tu si je pomagal celó z germanizmom: „za“ ljubico. Tukaj je popravljanje že popolnoma neumestno, ker Westphal (nhd. Metrik 60) uči po pravici: wie der dichter zu schreiben beliebt, ob die beiden periodischen reihen in eine zusammenhängende zeile oder nicht, ist für die rythmische eigentümlichkeit der periode ganz und gar gleichgültig.

Popravki in dopolnki

k razpravi v Letopisu za l. 1891.

Na str. 7, vrsta 4 namesto: z jambi beri: z daktili.

Na str. 7, vrsta 24 namesto: poleg drugih beri: poleg sebe.

Na str. 17, vrsta 19 namesto: sé beri: sè.

Na str. 34 izbriši 12. in 13. vrsto (bich beri: bič, tudi na str. 18, v vrsti 21).

K str. 14, v. 4 in sl.: Da je na Dolenjskem naglas muzikalen kakor uči P. St. Škrabec, potrjuje mi odločno g. prof. A. Bartel in sam sem se tudi o tem prepričal.

Na str. 31, v. 40: Zanimivemu dajalniku *é* dodaj še jednak mestnik: Poleg pala vuska steza, po jê ide mladi jagar. Plohl 3, 38.

Na str. 51, v v. 10 delam krivico P. St. Škrabcu, ki *rendar* tolmači pravilno, ne kakor Levstik (Cvetje z vrtov sv. Frančiška, letn. I. 6. zv.).

Jošt Josip Turn.

(1533—1589.)

Spisal Ivan Steklasa.

Grofje Turni-Valsassina so kaj stara plemenitaška rodovina; po nekem Eriprandu, princi francoske kraljevske porodice, so neposredni moški potomci Karla Vel. Vse druge pripovedi o tej rodovini niso utemeljene, dočim se dá le-tá deloma z listinami dokazati. Ko je l. 998. pobegnil Eriprand s svojim bliznjakom Aliprandom iz Francoske na Italijansko, vzprejel ju je v Lombardiji grof Tatio Valesassina prav gostoljubno na svojem dvoru. Tukaj sta se kasneje oženila oba brata s hčerama gostoljubnega grofa. Dočim sta imeni Tatio, kasneje Taksis, ter Vallesassina, kasneje Valsassina, čisto jasni, niso zgodovinarji popolnoma složni v tolmačenji imena della Torre, de la Tour, Turn. Neki trdijo, da je to ime od nekega posestva la Tour, katero sta imela oba omenjena brata po svoji materi v Burgundiji, ter bi bila na tak način to ime že s seboj na Laško prinesla; po drugih pa sta dobila ime della Torre po svojem tastu, ki ju je tudi posinil, šele po njegovi smrti l. 1055.; ali zato sta se odpovedala kraljevskemu naslovu. Neki prednik Tatijev pa je dobil naslov della Torre po sv. Ambroži. Le-tá ob svojem času duhovni in svetovni poglavar mesta Milana izroči ob času, ko so se vzdignili Arijanci proti njemu, obrambo sedmerih milanskih vrat s stolpi sedmerim vitezom sedmerih plemenitih rodovin milanskih. Branitelj novih vrat (porta nova) se je tako odlikoval, da mu je dal sv. Ambrož pridevek della Torre (Turn) in nadvlado v Vallesassini, v predelu na Komskem jezeru. Jeden od naslednikov tega della Torre je bil Tatio Valsassina. Eriprandov sin je bil Martin I., radi svoje veličine imenovan velikan (gigant). On je umrl kot mučenik v Siriji

l. 1147., ko je bil na križarski vojski s cesarjem Konradom III. Ujeli so ga bili Saraceni ter mučili do smrti. Imel je dva sina, namreč Pagana I. in Jakoba I. Le-tá poslednji († 1216) je bil oženjen z Berto Viskontijevo ter je imel tri sine Pagana II., Jakoba II. in Ivana. Pagan II. († 1241) ni bil samo hraber vojak nego tudi moder državnik. Ko je cesar Friderik II. razbil milanske čete pri Cortenuovi (l. 1237.), vzprejel je on begunce v svoji zemlji Vallesassini ter jih z vsem obskrbel. On pomiri tudi gospodarja sv. Bonifacija in okrutnega Ezzelina Padvanskega ter s tem oslobodi Italijo od velikega zla. L. 1240. postane on poglavar mesta Milana ter premaga sijajno nemške čete pri Rocca d' Adda. Tudi Pavijance nadvlada ter jih prisili na sramoten mir. Žena njegova Agata Genfska mu porodi sedem sinov, in on je po tem takem praded vseh že izumrlih in še živečih betev Turnov, knezov Turn-Taksisov na Nemškem in Češkem, grofov Turnov na Koroškem, Kranjskem, Štajerskem in Tirolskem, grofov Turnov goriških in furlanskih, kontijev Torriani na Italijanskem ter izumrlih betev na Češkem, Švedskem in Švicarskem, pa grofov Turn-Hofer dvinskih. Pagana II. brat Ivan I. je bil poglavar mest Brescije, Bergama in Novare, general v vojski cesarja Friderika II. ter je padel v borbi s Kremoščani l. 1247. Pagana II. naslednik v Milanu je bil Martin II., sin Jakoba II. Držal je z ljudsko stranko ter zato pregnal ž njo iz Milana omraženega nadškofa Leva Perega, ki je stal na čelu plemiške stranke. Papež postavi za tem drugega nadškofa mesto Perega, namreč Otona Viskontija, ki se je trudil seveda na vse pretege, da odstrani Martina II. na kakoršenkoli način. Zdaj se porodé v Milanu hude in dolgotrajne borbe med Viskontijevci in Turni. Oto Viskonti se celó zjedini proti Turnom z glasovitim okrutnikom Ezzelinom iz Padove. Ali Martin II. ju premaga popolnoma (l. 1259.). Ezzelin skoči v reko in jo misli preplavati, ali ga ujemó ter zapro; v ječi umré vsled ran. Zmagovalec je odslej le na to mislil, kako bi pomogel po vojski poškodovani zemlji. Izdá nove koristne postave, polepša z lepimi palačami mesto ter dodela glasoviti milanski prekop. Njega nasledi Filip I., ki pa malo časa vlada. Že l. 1265. prevzame vlado Rappo I. Zdaj se začnó iznova borbe z Otonom Viskontijem, katerega Rappo I. sicer večkrat zmaga, ali končno pride vendar v bitki pri Decimo vsled izdajstva v sužnost s svojim sinom Konradom in drugimi sorodovinci, katere dá Oto na svojem gradu Bradello pri Como zapreti v lesene kurnike; vsled muk jih tukaj mnogo pogine. Konrad, Napov sin, nazvan Moska, ki je bil po osemletni sužnosti oslobojen po prebivalcih mesta Como l. 1284., nadaljeval je borbo z Viskontinci ter jih pregnal z vsemi privrženci iz Milanskega. Tudi kasneje se še večkrat proslavi z

zmagami nad Viskontinci ter umre l. 1307. Njega nasledi njegov sinovec Martin III, sin Cassona, brata Konradovega. Pa tudi Cassone, ki je bil pri Decimu ušel, boril se je še nadalje z Viskontinci do svoje smrti v bitki pri Vapri l. 1281. Martina III. nasledi Gvido, zadnji vojvoda milanski iz roda della Torre. Bil je sin v bitki pri Decimu poginulega Frana della Torre. Tudi on je bil ujet ter v Bradellu zaprt, ali l. 1283. je srečno pobegnil iz zavora. Ko prevzame vladu, pokaže velike sposobnosti kot zakonodavec, a pri upravi namešča le svoje ljudi. Skoro pa začne zlorabiti svojo oblast ter dá l. 1309. svoje strice, nadškofa milanskega Cassona, potem Mošina, Napa in Edvarda zapreti. Radi tega ga je izobčil papež Klemen VI. l. 1360. Nadškof Cassone della torre pa je iskal pomoči tudi pri cesarji Henrik VII. Luksemburškem ter ga končno nagovoril, da je prišel z vojsko v Italijo. Od tega časa (l. 1412.) je prenehalo gospodstvo rodovine della Torre v Milanu za vselej. Jeden brat pri Decimu l. 1277. ujetega in l. 1278. v Bradellu umrlega Napa, Rajmund, je bil patrijarh oglejski, in oni della Torre, ki so se rešili sužnosti posle bitke pri Decimu, pribežali so k njemu v Oglej. Med rešenimi je bil tudi Rajmundov brat Salvinus. Ž njim se začenjajo rodovnice grofov Turnov, katerih prva sodržuje razne betve že izumrlih starejših in mlajših čeških, kakor tudi one koroških (danes I. glavna blajburška), radovljiške in štajerske betve. Le-té tri so v životopisnem pogledu še najvažnejše do dandanes, njihovo rodoslovje zadnjih dve sto let se more na tanko popisati, dočim se rodovje ostalih Turnov ne dá tako lahko dokazati. Koroška glavna betva, ki se je kasneje razdelila na radovljiško, blajburško, štajersko in mlajšo češko, kakor tudi starejša, ki se je posebno v tridesetletni vojski izkazala, sta posebno važni.

Koliko moč so imeli Turni pred vekovi, razvidno je že iz onega, kar smo povedali o njihovem delovanju v Milanu. Pa tudi kasneje, ko so se naselili po današnjih slovenskih zemljah ter ostalih avstrijskih deželah, proslavila se je le-tá rodovina kakor redko katera druga. Mnogi potomci blajburške betve, kot Janez Ambrož, potem oba brata France in Anton, bili so svetovalci na cesarskem dvoru, kjer so jih posebno cenili. Grof Anton Turn je bil celó odlikovan z največjim redom zlatega runa, ki ga po navadi dobivajo le člani vladarskih rodovin. Tudi cerkvi je dajala ta rodovina, posebno dokler je živela v Milanu, odlične poglavarje, škofe in nadškofe. Znamenit je pa še posebno že omenjeni patrijarh oglejski Rajmund, ki je dobil celó nenavadni pridevek „oče domovine“ za veliko skrb njemu poverjene patrijarhije oglejske. Menj važni so neki poznejši cerkveni dostojanstveniki iz te rodo-

vine, namreč neki Hanibal, kanonik v Salzburgu, Germanik Turn, prošt v Novem Mestu in Janez Krstnik Turn, škof labodski († 1762). Tudi znanost in umetnost so radi gojili ter se v teh strokah odlikovali posebno Ljudevít kot zemljepisec in tehnik, general Jurij kot dober strateg, mapar in pesnik, Juda Tadej kot slikar; France kot poseben prijatelj slikarstva je imel veliko zbirko slik na Dunaji.

Da so bili Turni dobri upravitelji in vojskovodje, dokazuje nam že njihova najstarejša zgodovina. Ali tudi v kasnejših časih, ko so se z Vidom naselili na Češkem, obudila se je stara bojaželjnost te rodovine, in imena Henrika Matije, očeta in vnuka Frančiška Bernarda in Kristijana Turna so v češki zgodovini (tridesetletna vojska) dosta znana. Pa tudi mnogi drugi so se odlikovali na bojnem polji. Padli so v borbi za domovino in cesarja, Krištof pred Budimom (l. 1554.), France Anton pri Parmi (l. 1734.), Josip pri Piacenci (l. 1746.), Frančišek Jožef pri Gjurgjevci (l. 1790.). Drugi mnogo srečnejši so ostali v borbah živi ter si zadobili slave in časti na bojnem polji. Pred vsemi so znameniti Hermagor Turn, ki je premagal celjskega grofa Ulriha, Jošt Josip, nazvan radi posebne hrabrosti „strah turški“ in v najnovejšem času Jurij, komander reda Marije Terezije, ki se je znal izvrstno bojevati, trezno svetovati ter lepo opevati svojo ožjo in širjo domovino.

Čim so se Turni naselili po slovenskih in sosednih deželah, že so postajali vsled različnih rodbinskih zvez mogočni grajščaki. S tem pa se je vzbudila tudi želja v njih, da dosežejo visoke časti, saj so bili vendar njihovi pradedje kraljevske krvi, a mnogi predniki njihovi so vladali v Milanu kot vojvode. Tako so postali l. 1525. baroni kriški in potem nasledni grofi lienški na Tirolskem po povelji nadvojvode Ferdinanda od l. 1568. Čast naslednih hišnikov kranjskih in slovenske župe so vzprejeli od Ferdinanda I. l. 1543. in v drugič od Ferdinanda III. l. 1655. Nasledni deželni konjušniki goriški so postali po povelji cesarja Ferdinanda I. l. 1582., grofje pa po povelji Karla V. l. 1530. in 1541. V tem dostojanstvu jih potrdi Maksimilijan II. l. 1567. Iznova jim prizna cesar Josip II. grofovski naslov l. 1786. Ogersko državljanstvo uživa rodovina od l. 1681. Tukaj nam je omeniti še neke okoliščine, katere pri drugih plemenitaških rodovinah ni bilo opaziti. Turni so imeli namreč pravico dohajati tudi na državne zборе, ali ker jih cesarji niso pozivali, odškodovali so jih zato; v povelji o podelitvi grofovskega naslova od cesarja Maksimilijana II. l. 1567. jim je zopet priznana ta pravica.

Grofje Turni so si iskali neveste svoje pri najodličnejših rodovinah nemških, avstrijskih, ogerskih in hrvaških velikašev. Med njimi jih je kneževske, vojvodske, markgrofske in gro-

fovske krvi, kot Münsterberških in Velskih, Badenskih, Turjaških, Herbersteinovih, Lodronovih, Palfijevih, Rabatinih, Zinzendorfskih, Strassoldovih, Wagensperških, Žerotinskih, Zrinjskih itd.¹⁾

Med vsemi Turni pa se je gotovo najbolje proslavil Jošt Josip radi svoje nenavadne hrabrosti in velike pogumnosti v raznih borbah proti Turkom. Ker je on posle smrti Herbarta Turjaškega (l. 1575.) do smrti svoje (l. 1589.) najvažnejša oseba v turških bojih, vredno je, da to njegovo delovanje bolj obširno opišemo.

Jošt je bil sin Antona Turna in baronovke Hohenfeldske, ali po drugih Urše baronovke Edlinške. Oče njegov Anton II. te rodovine († 1569) je bil sin Andreja od koroške betve in pa soproge Bianke Formentin. Kakor njegova oba brata Erazem²⁾ in Krištof,³⁾ ki sta se bojevala v turških bojih, izvolil si je tudi on vojaški stan ter se je mnogo boril proti krščanskemu neprijatelju. Pa tudi kot državnik se je proslavil. Bil je svetnik cesarjev Ferdinanda I. in Maksimilijana II., ter zastopnik Kranjske od l. 1534—1557. potem deželni upravitelj kranjski in stotnik v Metliki in Loži. Kot upravitelj kranjski je imel soditi v pravdi med sodnikom bihaškim, Lukom zlatarjem in stotnikom Martinom Galom. Sodnik Luka prosi Antona Turna pomoči proti Galu, ki je tako objesten, da se vse nanj toži. Tožba je bila predana na dan sv. Barbare l. 1543., a ker je še istega leta prišel Vilhelm Schnitzerbaum za stotnika v Bihač, bržkone da je Turn uslišal prošnjo sodnika Luke ter Gala odstranil.⁴⁾ Leta 1556. je bil v odboru za posvetovanje o pripravah oborožnih za turško vojsko ter se je podal l. 1557. z napotki v tem pogledu na regensburški državni zbor. Leta 1560. je bil stotnik v Trstu. Imel je štiri sine: Ahaca,⁵⁾ Ivana Ambroža,⁶⁾ Vuka in našega Jošta Josipa. Treba pa je tukaj tudi omeniti, da je že 200 let pred tem Antonom Turnom živel grajski knez Anton Turn v Smledniku.

¹⁾ Večji del zgornjih podatkov sem posnel iz knjige: Konstantin Wurzbach, Biographisches Lexicon sv. 45., str. 93—124.

²⁾ Erazem († 1541) je bil komtur nemškega reda na Dolnjem Avstrijskem, prvi samostalni zapovednik v Bihači l. 1528. in glavni vojaški zapovednik (generaloberster) hrvaško-pomorskih mej. Kot zapovednik v Bihači je potrošil na vzdrževanje vojske od svojih dohodkov 4570 gold., ter so mu kranjski stališi za to svoto založili grad Metliški in pa mitnico v Kranji. (Mittheilungen d. hist. Ver. f. Krain. L. 1865., str. 20.) L. 1538. je bil član državnega zbora, ko se je razpravljalo o bojnih pripravah proti Turkom.

³⁾ Krištof († 1554) je bil tajni svetnik Ferdinanda I. ter zapovednik gorskih mest na Ogerskem. Iz bitke pri Mohači se je rešil, ali je zaglavil pri obsedanji Budima (l. 1554).

⁴⁾ R. Lopašić, Bihač i bihačka Krajina, str. 73—74. List v prilogi str. 301.

V svojem 11. letu pride Jošt Josip Turn kot plemiški deček na dvor cesarja Karla V., kjer je ostal 7 let ter se v tem času izuril v vseh viteških vežbah, katere je moral znati tedanji plemič. Čim je leta 1551. zapustil cesarski dvor, začel je precej vojaško življenje pod vodstvom Ivana Ungnada Soneš-

⁵⁾ Ahac (poroj. 1529 † 1597) je bil privrženec nove protestantske vere. Sodeloval je večkrat v turških bojih ter se boril tudi s svojim ujemcem Nikolo Zrinjskim v Sigetu proti Solimanu (l. 1566.). Od l. 1562—1567. je bil poslanec na zboru kranjskem, a l. 1563. je prisostvoval kronanju Maksimilijana II. za kralja ogersko-hrvaškega. L. 1568. je bil upravitelj Kranjske, katero je zastopal 11. septembra l. 1571. pri ženitbi nadvojvode Karla z Marijo Bavarsko. Za cesarjev Maksimilijana II. in Rudolfa II. je vodil kot predsednik bojnega sveta zidanje Karlovske trdnjave. L. 1592. se je vzdignil s sinom nadvojvode Ferdinanda in Filipine Welsler, z markgrofom Karlom Burgundskim, kateremu je bil po želji nadvojvode Ernesta pridelen kot svetnik v bojnih zadevah, proti Turkom. Tudi l. 1594. se je bil s Turki v spremstvu nadvojvode Maksimilijana. Oženjen je bil s Polikseno Šlik, a sin njihov Ivan Ljudevit je ded betve blajburške. Na Kranjskem je imel Ahac dve grajščini, namreč Križ in Oberstein. Poslednjo je prevzel od svojega strica Franceta, ko se je le-tá l. 1572. preselil na Češko, kjer je postal praded starejše češke betve Turnov; Križ pa je sezidal sam. Do l. 1576. je stanoval v Obersteinu, ali ko mu je bila tega leta ubita od strele jedna njegovih hčera, preseli se v mesto Kamnik ter ostane tamkaj, dokler mu ni bil grad Križ sezidan. Oberstein je potem prodal grofu Werdenbergu. Umrl je l. 1595. Ali v blajberškem arhivu se nahaja listina (od 10. februvarija l. 1597.), po kateri bi bil Ahac pred Ferdinandom II., ko je nastopil sam vlado ter poklonstva prevzemal, govoril proti Tomažu Krenu, stolnemu dekanu v Ljubljani, prav ostro radi verskih zadev, ker se je protestantom branila slobodna veroizpoved. Pokopan je v grajščinski kapelici. Njegovi vrstniki ga hvalijo kot moža prav duhovitega, zavzetega za znanost ter posebno pogumnega v boji.

⁶⁾ Ivan Ambrož se je narodil v Loki l. 1537. Cesar Ferdinand I. ga je vzel k sebi na dvor kot plemiča. Zraven viteških vaj se je posebno rad učil jezikov, tako da je razen svojega materskega nemškega in slovenskega, govoril tudi latinski, italijanski in češki prav spretno. Potem se je učil tudi prava, a na svojih potovanjih je dobro proučil domačo državo ter Italijo, Francosko, Španjolsko in Poljsko. Nadvojvoda Karol ga je posebno cenil ter ga imenoval svojim tajnim svetnikom, kasneje dvornim konjušnikom in deželnim glavarjem kranjskim; kasneje mu je podelil tudi nasledno dostojanstvo deželnega dvornega hišnika na Kranjskem. Leta 1582. je spremljal nadvojvodo na državni zbor v Augsburg, da izposluje tamkaj kakšno pomoč proti Turkom. Na smrtni postelji (l. 1590.) je imenoval njega nadvojvoda Karol za nadhišnika svojih nedoraslih otrok. V kako tesnem odnošaji je bil Ivan Ambrož s hišo nadvojvode Karla, so nam v dokaz pisma (Hurter, Gesch. Ferd. II. I. zv.), katera so pisali njemu člani nadvojvodske obitelji od l. 1580—1620. Le-tá pisma, ki se hranijo v arhivu v Blajburgu, dokazujejo o tedanjih dvorskih in državnih odnošajih in koliko je bil Turn cenjen na dvoru. Njega je zval nadvojvoda prav pogostoma k tajnim posvetovanjem. Tako je prišel že 12. jun. l. 1588. iz Laksenburga v Bruck, kjer je bila 2. jul. tajna skupščina. Ko se je bil Turn l. 1597. ločil od dvora, vprašal ga je nadvojvoda Ferdinand 3. oktobra l. 1606. o nakanah cesarskega dvora v Pragi gledé prenosa prava o nasledstvu na Češkem in Ogerskem na Habsburgovce španjolske betve.

kega, toliko znanega velikaša v slovenski zgodovini.¹⁾ Kmalu postane radi svoje hrabrosti konjiški stotnik in l. 1553. zapovednik trdnjavi v Križevcih na Hrvaškem, kjer je imel pod seboj 62 konjnikov.²⁾ Tri leta brani v hudih borbah onega časa omenjeno trdnjavo, a l. 1556. se pridruži vojski, katero je vodil nadvojvoda Ferdinand na Ogersko. V kratkem se priljubi nadvojvodi tako jako, da ga je on priporočal svojemu očetu cesarju Karlu, ki mu je zato poklonil za odlikovanje konjiško zastavo.³⁾ Potem se vrne mladi junak domov na Kranjsko, kjer dobi zapovedništvo nad vsemi vojaškimi četami, ki so bile pripravljene za obrambo deželnih mej proti Turkom.⁴⁾ Odslej sledi junaško delo za junaškim činom, a za vzgled mu je v vsem tedanji zapovednik na hrvaških mejah proti Turkom Ivan Lenković, naslednik Ungnadov.⁵⁾ Z oddelkom kakih 300 mož napade iznenada sovražnika, ki je bil prihrumel čez reko Uno na Hrvaško. Turkov je bilo do 4000, ali on se jih ne preplaši, nego udari nanje ter jih zadrvi srečno čez reko Uno nazaj v Bosno. Da se osveti za izgube, sklene sandžak (namestnik) bosenski Huzref iznova napasti krščanske zemlje. Z veliko vojsko prihrumi l. 1561. čez mejo na Hrvaško ter tukaj pleni in požiga. Ali zdajci mu je Turn za petami, ga napade kot blisk pri Novem na Uni, poišče turškega zapovednika sam sred vojske ter ga zgrabi z lastno roko, četo njegovo pa zapodí v divjem begu čez mejo. Sandžaka odpelje s seboj v tabor ter ga pusti na slobodo šele tedaj, ko mu izplača 20.000 cekinov ter predá deset popolnoma osedlanih konj za odkup-

Ivan Ambrož je jako pomnožil posestva svoji rodovini, ki so se pa kasneje zopet razdelila, ker je bilo mnogo naslednikov. Za 30.000 for., katere je posodil nadvojvodi Ferdinandu, je dobil Radovljico, ker mu dotična svota ni bila za leto dnij povrnjena. L. 1584. je dobil Kapljo, a l. 1585. pa Kamnik na Koroškem. L. 1601. je kupil od nadvojvode Blajburg za 80.000 for. ter je tukaj živel do svoje smrti (l. 1621). Ker so mu pa otroci poprej pomrli in tudi žena Saloma Šlik, odredil je za naslednika Ahacijevega sina Ivana Ljudevita v Blajburgu, Radovljico pa je dobil njegov bratranec s to pogodbo, da pripade zopet blajburški betvi vse posestvo, ako izumre njegov moški rod. Ko bi pa tudi v Blajburgu izumrli moški nasledniki, potem pripade vse njegovo posestvo češkimi Turnom (ki so bili pa med tem tudi že izumrli).

¹⁾ Obširneje o tem moži: Program mariborske gimnazije l. 1884; Ljubljanski Zvon l. 1887 šte. 12.

²⁾ Radoslav Lopašič. Poviest grada Karlovca. Zagreb 1879. Str. 179; po Valvasorji knj. XII. str. 55 je dobil pod svoje zapovedništvo 80 konjnikov.

³⁾ Valvasor XII. str. 55.

⁴⁾ *ibid.*

⁵⁾ Ivan Ungnad je bil sedmi glavni zapovednik na krajini l. 1556. Bil je dober vojak ter se je odlikoval v mnogih bitkah. Umril je 71 let star na Češkem l. 1564. Preden je postal krajiški zapovednik, bil je štajerski deželni glavar. (Valvasor XII., 52.)

nino.¹⁾ Turn je sezidal s temi denarji krasno hišo v Ljubljani na Novem trgu, kjer še dandanes stoji.²⁾ Hitro se je raznesel glas o tem junaškem činu zapovednika Turna in cesar Maksimilijan II. ga je zato imenoval vitezom ter mu podaril v znamenje zahvalnosti zlato verižico.³⁾

V tem so bili odnošaji v hrvaških županijah Krbavi in Liki čim dalje žalostnejši, kajti Turki so vse huje pritiskali v te kraje. Oni so namreč uvideli, da Hrvatje branijo z vso silo zemljo med Uno in Kolpo in da jim čez te kraje ne bo tako lahko prodreti v krščanske dežele, zatorej so napeli vse sile, da pridero do morja. Da obranijo pomorske kraje pred Turki, učvrstijo kristijani pomorsko mesto Senj, kolikor je bilo mogoče v tedanjih slabih okolnostih, v katerih so se nahajale hrvaške in slovenske zemlje. Leta 1567. postavi cesar Maksimilijan II. Jošta Josipa Turna za stotnika senjskega. Na tem mestu je pokazal naš junak, kaj velja njegova pogumnost. Že précej prvo leto svojega zapovedništva se vzdigne z glasovitim Herbartom Turjaškim na trdnjavo Novigrad na Uni. Zdajci se prikažejo tudi Turki in sicer mnogo jačji nego kristijani. Ali Turn jih vendar napade, in po krvavi borbi, v kateri je bil ujet paša hlivnanski s štirimi drugimi namestniki, premagan je sovražnik popolnoma. Teh pet ujetih turških zapovednikov je poslal Turn nadvojvodi Karlu Štajerskemu.⁴⁾ Leta 1569. prihrumi zopet do 3000 Turkov čez Kapelo doli do morja plenit in požigat. Hitro se vzdigne Turn z malo četo svojo — štela je komaj 280 mož — na sovražnika, ki pa hitro pobegne, ko zvé, da se Turn približuje. Vendar pa se strneta obe četi pri Perušiči. Tisoč Turkov ostane na mestu, mnogo jih Turnovi vojaki polové, le nekaj se jih reši hitrim begom. Za to pogumnost je imenoval cesar Maksimilijan II. Turna za vojvodo Uskokom l. 1570.⁵⁾ Précej za tem ga izberó kranjski stanovci za poslanca v štajerski Gradec, da pozdravi v imeni dežele Kranjske s svojima bratoma Vukom in Ahacijem ter mnogimi drugimi kranjskimi velikaši nevesto nadvojvode Karla, princesinjo Marijo Bavarsko ter ji preda navadne ženitovanske darove.⁶⁾ Ko se povrne s pota, prevzame zopet zapovedništvo na turških mejah kot namestnik generalov (locumtenens). Ravno takrat so se pripravljali Turki, da udarijo na Bihač. O tej nakani turški je bilo Turnu sporočeno v dveh

¹⁾ Valvasor XII. str. 55.

²⁾ Lopašič. Poviest grada Karlovca str. 179.

³⁾ Valvasor XII. str. 55.

⁴⁾ Letopis M. Sl. l. 1889. Herbart Turjaški str. 98; Dimitz, Gesch. Krains III. str. 16—17.

⁵⁾ Valvasor XII. 55; Lopašič. Poviest grada Karlovca str. 179.

⁶⁾ Dimitz, Gesch. Krains III. str. 29—30. Valvasor X. str. 345—346

pismih iz Bihača. V prvem mu javljajo bihaški vojaki, da se zbirajo Turki okoli Banjaluke, Kamengrada in Krupe, pa da mislijo potem napasti Bihač, kar so zvedeli po vohunih. Za to prosijo Turna hitre pomoči, ker se Bihač drugače ne bi mogel držati. To pismo je pisano 29. junija. Že 2. julija prosi zopet hitre pomoči Lovre Vukoslavić, sodnik bihaški v ime cele občine, da jih za ljubav božjo naj ne pusti brez podpore in da naj pride on prej k njim nego Turki v njihovo mesto.¹⁾ Na vso srečo vendar Turki niso izvedli svoje nakane, kajti zlo bi bilo za Bihač, ker ravno takrat pokličejo Turna kranjski stanovi, da se vzdigne na puntarske kmete, katerih se je bilo zbralo veliko število na meji Štajerske, Kranjske in Hrvaške. Trdi se, da je bilo te vojske do 20.000. Posebno hudo je vrelo v hrvaškem Zagorji, kjer so pa redne vojaške čete naredile v kratkem mir. Nič boljše se ni godilo kranjskim in štajerskim puntarjem. Večja četa kakšnih 5000 mož je razsajala dolgo med Kostanjevico in Krškim ter se tudi že zagrozila omenjenima mestoma. Vse je bilo v strahu. Kar jih napade iznenada 5. februarja Turn s 500 Uskoki, s katerimi je prišel čez Gorjance. Puntarska četa se ni niti najmenj nadejala, da bi jo mogel kdo od te strani napasti, zato je se je kar razkropila na vse kraje. Vendar pa jih je padlo na begu do 300, mnogi pa so se potopili v Savi in Krki, ko so hoteli pobegniti pred preganjalci. Turnova četa ni imela mrtvih, samo pri obrambi Krškega je bil smrtno ranjen hrabri stotnik bihaški, Daniel Ložki, ko je z nekega stolpa odbijal napade puntarskih kmetov.²⁾

Ko je bila leta 1575. krščanska vojska pod vodstvom Herbarta Turjaškega pri Budačkem popolnoma razbita, prešinil je velik strah stanove slovenskih dežel, kajti najboljši vodja krščanskih čet je sam ostal mrtev na bojišči. Hitra pomoč je

¹⁾ R. Lopašić, Bihač i bihačka krajina str. 76—77 in v prilogi str. 305 i 306. Obe pismi hrani g. Lopašić. Prvo je pisano z glagolico, drugo z latinico. Prvo ima 7 pečatov, od katerih je jeden Gušičev, drugi Križaničev. Na krajini se je takrat dopisovalo še skoraj vse v hrvaškem jeziku, in sicer z glagolico ali latinico. Zatorej so znali tudi zapovedajoči generali hrvaški ter so mnogi med njimi, posebno Turjaški in Lenkovići tudi pisali kot rojeni Hrvatje pravilno hrvaščino. Takrat so se tudi še na Kranjskem rabila cirilska in glagolska pismena. Knez Nikola Frankopan, posestnik Črnomlja je zagovarjal in branil hrvaška pismena celo na Kranjskem. 15. nov. 1. 1575. je namreč poprosil stanove kranjske, da bi v Črnomlji zopet namestili poprejšnjega učitelja Jarneja Mavrince, ki uči pisati latinska, cirilska in glagolska pismena, kajti ona so na Kranjskem koristna in potrebna, pa so se jih radi tega tudi vedno učili v črnomeljski šoli. (Lopašić, Bihač i bihačka krajina str. 289. Izvirnik dotične listine se nahaja v zbirki Rudolffina.)

²⁾ Letopis M. Sl. l. 1871. O kmečkih puntih. Str. 106.; Dimitz, Gesch. Krains III. str. 33—34.

bila potrebna, če so se hotele slovenske dežele rešiti strašne osode sosednih hrvaških pokrajin, kjer je Turek vsak čas neusmiljeno razsajal. Bilo se je celó bati, da pobegnejo na Turško tudi v Žumberku naseljeni Uskoki, ki so stražili na meji Kranjske in Hrvaške. O tem je raznesel glas Krištof Gall, vendar pa ga je Jošt Josip Turn zavrnil, da so Uskoki verni in njemu kot zapovedniku pokorni. Vznemirjeni so bili sicer radi velike izgube svojih pri Budačkem, kajti ostalo jih je na bojišči mrtvih ali pa bilo ujetih čez 100. Ali so se počasi umirili.¹⁾ Že na zboru v Brucku (21. avgusta l. 1575) so izdelali odbori treh slovenskih dežel osnove, katere so imeli predložiti njihovi poslanci na bodočem državnem zboru (l. 1576.) v Regensburgu. Opisali so žalostni položaj kristijanov na turških mejah, kateri potrebujejo hitre pomoči, sicer propadejo. Slovenske dežele so se že z dosedanjimi podporami popolnoma iztrošile, pa je neobhodno potrebno, da tudi država nekaj stori za obrambo svojih dežel.²⁾

Na državni zbor v Regensburg so prišli na poziv cesarja Maksimilijana II. kot poslanci notranje-avstrijskih dežel Ivan Fridèrik baron Hofman, namestnik štajerski, Ljudevit Ungnad Soneški, stotnik in upravitelj grofije Celjske in Jošt Josip Turn, stotnik Uskokom.³⁾ Omenjeni poslanci niso prosili samo obilne državne podpore nego so tudi predlagali, da bi se vzdrževalo brodogve v Sisku za obrambo Save in Kolpe. Ali ta predlog ni bil vzprejet, če tudi so bili vsi o koristi njegovi prepričani. Manjkalo je za to po navadi denarja.⁴⁾ Državni zbor je dovolil podporo za obrambo mej na šest let v iznosu od 705.000 goldinarjev.⁵⁾ Deželni zbor kranjski je istega leta dovolil pobiranje glavnine, katero je moral plačevati na teden vsak prebivalec, ki je navršil deseto leto.⁶⁾

Ravno v tem času so začeli Turki zopet silno pritiskati na krščanske zemlje, kajti Herbarta Turjaškega se jim ni bilo treba nič več bati. Zatorej se vzdigne Ferhad-paša bosanski, da osvoji vse važne trdnjavnice hrvaške. Tako ga nahajamo l. 1576. pod učvrščenim Bužimom, gradom rodovine Keglevičeve in pred Cazinom, gradom škofa kninskega. Ni jih dolgo oblegal, kajti posadki se preplašita njegovih topov ter pobegneta, a Ferhad ju zavzame z bližnjim Goršičem in Gradcem.⁷⁾

¹⁾ Starine. Na sviet izdaje jugoslovenska akademija znanosti i umjetnosti. Knjiga XIX. Prilozi za poviest Hrvatske. Str. 39.

²⁾ Letopis M. Sl. l. 1889. Herbart Turjaški str. 112—113.

³⁾ Dimitz. Gesch. Krains. III. str. 57.

⁴⁾ Valvasor XII. str. 48.

⁵⁾ Valvasor XV. str. 499.

⁶⁾ Dimitz, Gesch. Krains III. str. 57—58.

⁷⁾ R. Lopašić, Bihać i Bihaćka krajina. Zagreb 1890, Str. 153 i 160

Ravno tako padejo v turške roke druge trdnjave, kot opatija Topusko in trdnjave Hutinsko, potem Greda in Rožac, ter Batno in Stankovac na Glinčici, katere so Turki večidel požgali.¹⁾ Hrastovice pa niso mogli osvojiti, četudi jo je oblegalo 7000 mož. Tudi Ostrožac se je še to leto vzdržal.²⁾

Kasneje udarijo bosenski Turki pod vodstvom Ferhad-paše z begoma novigradskim in krupskim na trdnjave Knin, Kostajnico, Dubico in Gotin, ali jih niso mogli osvojiti.³⁾ Na Štajersko prihrumi četa ciganov, katere so Turki nagovorili največ radi plena. Bili so pa hitro premagani in 80 njih je bilo v Ptujem ob glavo dejanih.⁴⁾ Huje pa se je godilo krajem okoli Kolpe. Semkaj se pridrvi okoli 3000 Turkov ter udari čez Kolpo na Kranjsko, kjer strašno razsajajo in pokončujejo. V kratkem času so zarobili in naplenili na kranjski in hrvaški strani 4666 ljudi in 7180 glav živine.⁴⁾ Pa koliko je bilo še drugih takih napadov na hrvaške in slovenske zemlje! Gerloch, propovednik cesarskega poslanca Ungnada na turškem dvoru, jih navaja za to leto v svojem dnevniku nič manj nego 50.⁵⁾ Zategadelj se je začel narod iz hrvaških krajev izseljevati v sosedne dežele, posebno na Ogersko, Avstrijsko, Moravsko in Češko, kajti neverjetno jim je bilo, da bi se mogla njihova dosedanja domovina obraniti Turkov. Cesarski poslanci so se radi teh neprestanih napadov pritoževali pri sultanu in velikem vezirji, ali vse to ni nič koristilo. In čeravno je cesar Maksimiljan II. pred svojo smrtjo, ki ga je zadela 12. oktobra l. 1576., podaljšal sklenjeni mir še na osem let, vendar so Turki napadali hrvaške in slovenske dežele.⁶⁾

Tako prihrumé l. 1577. zloglasni martolosi v slovensko župo v okolico Borovsko, kjer poplenijo in pokončajo čez 150 vasij.⁷⁾ 3. oktobra istega leta je bilo prijavljeno glavnemu zapovedniku na hrvaških mejah, Ivanu Turjaškemu, da se je vzdignil Kapidji-paša s 4000 vojaki iz Hlievna proti Udbini, odkoder hoče udariti s Ferhad-pašo proti Bihaču, da ga osvoji. O tem nameravanem napadu sporoči Ivan Turjaški iz Steničnjaka kraj Karlovca kranjskim stanovom 3. oktobra ta-le glas: „Preteklo nedeljo je udaril Kapidji-paša z veliko vojsko na

¹⁾ D. Gruber. Borba Hrvata sa Turci. Zagreb 1897. Str. 21.

²⁾ Spomenici hrvatske krajine. Sakupio i uredio R. Lopašić. Knjiga I. Zagreb 1884. (Monumenta spectantia historiam Slavorum meridionalium. Vol. 15.) Str. 23—24.

³⁾ Gruber. Borba Hrvata s Turci, str. 21.

⁴⁾ Ilwof. Die Einfälle der Osmanen in die Steiermark IV. str. 112.

⁵⁾ Hammer, Gesch. des osmanischen Reiches svez. IV. str. 613

⁶⁾ Hammer, Gesch. des osmanischen Reiches IV. str. 26 in 614. V R. Lopašića „Spomenicih hrvatske krajine“ I. knj. str. 23—24. je naštetu za to leto le 19 napadov. Tudi zadosti!

⁷⁾ Gruber, Borba Hrvata s Turci str. 21—22.

grad Smriković pri Slunji, kjer je poplenil veliko živine, ljudje pa so se še za časa skrili v gradu. Včeraj je isti paša zopet s 5000 Turki plenil predel do Korane ter pobral vso živino, narod pa se je skrtil v šume, pečine in gradove. Na drugi strani je prodril beg hlievanski do Kolpe na Lukovdol pri Severinu in pokončal ves kraj.“ Ivan Turjaški opominja pri tej priložnosti stanove, da bi se moglo Kranjski hudo osvetiti, ker so te kraje Hrvaške tako močno zapustili, kajti Turki so se utaborili pri Hresni nad Glineo ter gotovo prihrumé z veliko vojsko na Metliko. In to se je v istini že čez pol leta dogodilo.¹⁾ Zatorej je bilo po vseh slovenskih pokrajinah izdano povelje, da se ima zbrati vsak dvajseti, deseti in peti mož v Metliki, le oni na Krasu imajo ostati doma radi obrambe svojega kraja.²⁾ Turki sicer zdaj še niso udarili na Bihač, kajti bil jim je prečvrst, nego napadejo Mutnik in Ostrožac ter ju osvoje.³⁾ Kmalu za tem pade tudi trdnjavica Sračica, katero sovražniki požgó. O tem je javil Tomaž Dornberg, stotnik v Zrinji, stanovom štajerskim, in pa da hočejo Turki vzeti tudi dolnji Gradec, kateri je prav važen za Hrastovico. Zdaj je zaprt klanec med Zrinjem in Gradcem. Za Zrinj misli pa omenjeni stotnik, da bode najbolje, če se podre, ker stoji čisto osamljen in v puščavi, a posadka naj bi se premestila v Gradec. Turki bržkone skoro napadejo Hrastovico, kajti po vestéh vohunov zbira Kapidji-paša vojsko, katera bi štela najmenj 10.000 mož.⁴⁾ Ali meseca oktobra se vzdigne sam Ferhad-paša ravno na Zrinj, grad grofov Zrinjskih. Grad je bil precej čvrst ter je imel trostroki zid, tako da bi se bil mogel braniti, ko bi bila posadka kaj vredna. Ali zapovednik grada Peter Kamenjan je bil plašljiv človek, pa se je tudi précej podal, čim je Ferhad spustil nekoliko krogel v grad. Paša je zapovedniku grada sicer obljubil slobodo, ali ni držal besede, nego ga je odpeljal s seboj v Bosno, odkoder se je povrnil šele potem, ko je plačal znatno odkupnino.⁵⁾ Čim so dobili Turki v roke ta čvrsti grad, mogli so v kratkem osvojiti manjše trdnjave, kakor so bile Kladuša, Sturlić, Podzvizd, Peć ter vse bližnje vasi.⁶⁾ Skoro za tem (13. jan. 1578) pade tudi Grozdansko, grad Zrinjskih, kajti posadka je bila prisiljena na predajo radi žeje in glada. Bogati srebrni rudniki, od katerih so imeli

¹⁾ Hurter, Gesch. Ferdinand II. I. sv. str. 302; R. Lopašić: Spomenici hrvatske krajine. Knj. I. str. 24.

²⁾ Dimitz, Gesch. Krains III. str. 58.

³⁾ Lopašić, Bihač i Bihačka krajina str. 228 i 238; R. Lopašić: Spomenici hrvatske krajine. Knj. I. str. 25.

⁴⁾ Starine. Knjiga XIX. str. 41; Spomenici hrvatske krajine. Knj. I. str. 25.

⁵⁾ Gruber, Borba Hrvata sa Turci str. 22.

⁶⁾ Lopašić, Bihač i Bihačka krajina str. 191, 248, 257 i 278.

Zrinjski veliko korist, ostali so od tega časa zanemarjeni.¹⁾ Tudi grad Bužim so Turki osvojili, a da jim bode prehod čez Uno ložji, postavil je Ferhad-paša ravno v tem času čvrst most čez Uno pri Novem, kjer je bil poprejšnji most le za silo. Kako žalostno je životarila krščanska vojska v teh krajih, vidi se iz samega izvestja bojnega zapovednika Ivana Turjaškega, katero je napisal v Steničnjaku 6. oktobra ter poslal kranjskim stanovom. V tem izvestji pravi, da je prava sramota, kako se omenjeni gradovi prepuščajo Turkom. On sam ima 600 konjnikov, ali samo na številu, ker v istini jih služi komaj polovica, pa še ti niso pokorni. Turkov je do 6000 mož. Vojska je zapuščena, premda je bil poslal zapovednik Taubenhauer v Ljubljano svojega desetnika po pomoč, katere pa ni dobil. Bržkone pade tudi Bihać.“ V teh časih so prihajali prav pogostoma iz trdnjav na Uni in Kolpi vojaki peš v Ljubljano prosit pomoči, katero so pa le redko kedaj dobili, kajti zemlja se je bila v teh prehudih borbah že preveč iztrošila, da bi mogla vse posadke vzdrževati.²⁾ Grad Steničnjak, v katerem je prebival bojni zapovednik Ivan Turjaški, pa je obranila posadka, čeravno jo je napadlo 2000 Turkov.

Ker je bila vsled teh turških zmag nevarnost za slovenske zemlje vedno večja, sklical je nadvojvoda Karol notranje-avstrijske stanovne na zbor v Bruck na Muri (1. jan. 1578), da se posvotujejo o uspešni obrambi na hrvaški meji. Prišlo je 45 poslancev iz Koroške, Kranjske, Štajerske in Gorice. Nadvojvoda je v svojem govoru poslancem razjasnil, da boče odslej le njim samim vsa skrb za obrambo njihovih dežel; pomoči pričakovati ni od nikoder. Po želji cesarja Rudolfa II. je prevzel preskrbljevanje krajine sam nadvojvoda Karol, in sicer le v onej meri, kolikor se to tiče njegove države. Stanovom to poročilo seveda ni bilo po volji; oporekali so, da je poprej dajala sama nemška država za vzdrževanje krajine vsako leto 140.000 goldinarjev, cesar Maksimilijan II. pa 60.000 na račun ogerskih dohodkov; vrh tega pa naj bi se pobral tudi papežev pomočni denar. Ali nadvojvoda odgovori stanovom čisto jasno, da naj se ne nádeajo nobene pomoči, nego naj si sami pomorejo, kakor si znajo.³⁾

To priliko so upotrebili zbrani stanovi, da se potegnejo za versko slobodo protestantov v notranje-avstrijskih deželah. Nadvojvoda Karol jim je v tej zadevi popustil, kolikor se je dalo, a stanovi so bili vsled tega tem pripravnejši žrtvovati denar in kri v borbi proti Turkom. Že 1. februarja so se zje-

¹⁾ Gruber, Borba Hrvata sa Turci str. 22—23; R. Lopašić: Spomenici hrvatske krajine. Knj. I. str. 25.

²⁾ Starine. Knjiga XIX. str. 47.

³⁾ Dimitz, Gesch. Krains III. str. 59—60.

dinili v mnenji o obrambnem redu. Po tem se imajo vsi za vojsko sposobni moške popisati, vsak trideseti uvrstiti v četo pod zapovedništvom jednega stotnika, a četrti del vseh se mora obskrbeti s puškami, samokresi, sulicami, helebardami in kacigami. Vsi naj se čredijo vsake tri mesece na krajini ter se dobro urijo v orožju. Vsakega tridesetega moža naj vzdržuje ostalih 29 s 36 krajcarji, in od tega nabora naj se nahaja na krajini vedno jeden polk v dobrem redu. Za 200 goldinarjev pa naj se izdržuje dobro oborožen jezdec. Vsak konjiški stotnik mora s svojo četo služiti v krajini tri mesece. Radi vojaškega reda naj se konjikom dobro razjasnijo vse njihove pravice in dolžnosti, pa tudi zapriseči se morajo vsi radi vernosti. Ko bi se deželni knez podal sam v vojsko, potem mora tudi vsak kmet sam priti, škofje in opati pa izurjenega vojaka poslati.¹⁾

Nadvojvoda Karol je opredelil za vzdrževanje krajine letnih 548.205 goldinarjev; od teh stroškov naj bi plačala Štajerska jedno polovico, drugo pa Koroška, Kranjska in Gorica. Odbori so dovolili 549.195 goldinarjev na pet let; Kranjska je plačala od te svote 94.222 goldinarjev. Ker je bila pa trda za denar, moglo se je dajati za vojsko tudi sukno in živež. Pri razhodu se je zahvalil nadvojvoda Karol stanovom za njihovo požrtvovalnost, kajti v tem zboru se je storilo za krajino več nego kedaj poprej. S tem so pa tudi pokazali svojo vernost do vladarja in ljubezen do domovine ter si pridobili trajno slavo pred celim krščanskim svetom, drugim pa dali lep vzgled, kako morajo biti v takih časih požrtvovalni.²⁾

Vse te priprave za obrambo so se pokazale v kratkem prepotrebne, kajti Turek se je pokazal zopet na meji slovenskih dežel. Slovenci so se tudi zdaj hrabro držali in nadvojvoda Karol jih ni zastonj pohvalil, da so se pred vsemi drugimi vselej hrabro in viteško držali celó v najhujših zadregah,³⁾ kakor je bilo tudi l. 1578. Zgodaj spomladi se vzdignejo Turki iz Bosne ter udarijo čez Uno na Hrvaško. Sam Steničnjak so štirikrat napadli, ali vselej brez uspeha, dočim so Drežnik osvojili.⁴⁾ Tukaj vse poplenijo in pokončajo do Kolpe, katero pregazijo in 28. marca Metliko obsedejo. Prebivalci se hrabro držé pet dni in pet nočij, napadejo večkrat sovražnika zunaj mesta ter mu pobijejo do 2000 mož. Ko pa Turki z vso silo mesto naskočijo, morajo se prebivalci udati. Strašna je bila osoda teh nesrečnežev. Župana ubijejo s pušicami, mestne sve-tovalce denejo ob glavo, žene in hčere meščanske oskrunijo,

¹⁾ Dimitz, Gesch. Krains III. str. 65 66.

²⁾ Dimitz, Gesch. Krains III. str. 66; Ilwof. Einfälle IV. str. 114—116.

³⁾ Valvasor X. 348.

⁴⁾ R. Lopašić: Spomenici hrvatske krajine. Knj. str. 25.

potem jih v cerkev zapró katero ti divjaki pri odhodu zažgó. Okoli devetsto mož in dečkov odpeljejo s seboj v sužnost. Valvasor¹⁾ pripoveduje, da so oblegani Metličani 12. aprila zmagali Turke, ali po neki drugi vesti²⁾ so jih naši napadli, ko so se vračali čez Kolpo. Trdi se, da se je zbralo hrvaških in slovenskih kmetov do 12.000, pa so tako Turka popolnoma ugnali.

Skoraj ob tistem času dobé Turki tudi trg Kostel z zvi-jačo v svoje roke. Trg in grad sta stala na strmem bregu, ki se vzdiguje čisto osamljen iznad doline, in sicer trg okoli sredine hriba, grad pa ravno na vrhu, oba pa je obdajal jak zid. Turki pridejo pred trg preoblečeni kot Hrvatje ter prosijo pomoči od njih, češ da so jim Turki vse oteli. Da bi jim tržani še bolj verjeli, nosili so s seboj dojenčke in nekaj hišnega orodja. Iz krščanske usmiljenosti jih prebivalci vzprejmejo, da se pri njih počinejo. Ali še tisto noč odpró le-ti navidezni begunci mnogo jačji turški četi trška vrata. Četa se polasti hitro grada, pobije posadko, popleni trg, ga zažgé ter s plenom in ujetniki hitro dalje pobegne. Glas o tem napadu se je hitro razširil po bližnji okolici. Zdajci se zbere več kranjskih plemičev s svojimi vojaki ter pohite na hrvaško stran, kjer se združijo s karlovško posadko pod Joštom Josipom Turnom. Pri Topolovici se postavijo na prežo. Turki ne slutijo nič hudega, kar jih napade naša vojska ter pokonča vse, ujetnike pa reši iz sužnosti.³⁾ Meseca junija pa poharajo Turki zopet okolico Novega grada na Dobri in Herendić Kaštela na Mrežnici, zaslužnivi pod samim Novim gradom 200 kristijanov. A malo poprej je napadlo generala Fernberga, ko se je vračal iz Bihača, kamor je bil odpeljal hrane za posadko, kakih 5000 Turkov pri Drežniku. Fernberg jih premaga ter do 900 pobije.⁴⁾

Obrambna črta na Uni je bila za kristijane tako rekoč v tem času že skoraj izgubljena. Stal je sicer še vedno starodavni Bihač s krščansko posadko sred mnogobrojnih že od Turkov osvojenih trdnjav na hrvaški krajini, ali nade ni bilo nobene, da se tudi le-ta najjačja trdnjava ne bi predala so-

¹⁾ Valvasor XI. 389.

²⁾ Neue Zeytung, ein wahrhaftige vnd erschröckliche Neue Zeitung wie der Türk ist den 28. Tag Marcy für die Stadt Medlinge gezogen vnd eingenommen, wie er allda 2000 umpracht, vnd weggeführt hat, vnd wie er darnach den 12. Tag Aprilis von den windischen vnd krabatischen Bauren mit 12.000 Mann geschlagen is worden Anno 1578. Štiri tiskani s številkami nezaznamovani listi v ml. 4°, naslovni list z drvorezom, brez naznanila, kje je tiskano in kdo je založil.

³⁾ Valvasor XI. 217; XV. 505.

⁴⁾ R. Lopašić: Spomenici hrvatske krajine, knj. I. str. 26; Valvasor XII. str. 13, 125.

vražnikom, ko bode že ves predel do Kolpe osvojen. Slovenskim deželam je pretila vedno večja nevarnost, kajti Turki so mogli vsak čas čez Kolpo udariti in deželo popleniti. Da se to zabrani, sklene nadvojvoda Karol, kot vrhovni zapovednik v krajini, sezidati na ugodnem mestu jako trdnjavo blizu Kolpe. Da se sezida jaka trdnjava v teh krajih, predložil je bil že l. 1554. krajiški general Ivan Ungnad, kajti Turki zato tako lahko vhajajo v dedne avstrijske dežele, ker na krajini nima nobena trdnjava okopov, izza katerih bi mogli kristijani sovražnika odbijati. Kasneje se je trudil več let Herbard Turjaški, da se osnuje glavna trdnjava, ter je priporočil zato veliki grad in posestvo grofa Nadažda, namreč Steničnjak. Radi nakupa tega posestva se je dogovarjal v ime cesarjevo z Nadaždom ban in škof Jurij Drašković, ali pogodba ni uspela, ker je Nadaždi zahteval, da se mu da posestvo iste velikosti v avstrijskih dednih zemljah. Cesar pa ni v to privolil, nego je ponudil Nadaždu 3000 gld. v gotovem denarju za posestvo. Kasneje je vzela vojaška oblast Steničnjak v najem ter je zapovednik vojaške krajine skoz nekoliko let po navadi stanoval v tem gradu, le za primirja zahajal je tudi stanovat v Podbrežje na Kolpi, v Metliko ali pa v Črnomelj. In čeravno so zagovarjali poslanci kraljevine hrvaške na zboru v Brucku zidanje nove trdnjave v Kneji med Steničnjakom in Petrovo Goro, vendar so se nadvojvodovi bojni svetovalci bržkone po nagovoru samega nadvojvode Karola odločili za ono mesto, kjer se izliva reka Korana v Kolpo. Za to mesto se je mogel nadvojvoda Karol tem lože odločiti, ker ga je sam dobro poznal, saj je prepotoval in razgledal krajiška mesta prvokrat l. 1567., drugikrat pa l. 1576.¹⁾ Ravno čez ta predel so tudi Turki najrajši vhajali v sosedni Metliški kraj ter od tukaj dalje pogostoma razsajali po ostalem Kranjskem; s to novo trdnjavo pa bi se jim zaprl pot čez Kolpo. Ves kot med rekami Kolpo, Korano in Dobro so imeli grofje Zrinjski v posestvu, pa so ga Karolu radi odstopili za neznatno svoto, s katero so si kupili bližnjo grajščino Dubovec. Ravno ta grad so Turki to leto večkrat napadali ter ga na sam veliki petek zažgali. Ko so pa še enkrat kasneje semkaj prihrumeli, pričakal jih je zapovednik krajiških čet Ivan Ferenberger ter jih popolnoma razbil. Vidi se tedaj, kako potrebna je bila trdnjava na tem mestu. Na tem kupljenem kraju sezida tedaj nadvojvoda Karol čvrsto mesto Karlovec, katero je dobilo ime svoje po utemeljitelji. Zidanje Karlovca se je začelo 13. julija leta 1578 na dan sv. Marjete.²⁾ Kot temelj zidovju

¹⁾ R. Lopašič, Poviest grada Karlovca str. 16—17.

²⁾ ibid. Lopašič misli, da je položen temelj Karlovcu šele l. 1579, a zidanje pa določeno že na zboru v Brucku l. 1578. Ta trditev je kaj

so položili 900 turških glav, češ da bode vsled tega trdnjava nepremagljiva. Zidanje je trajalo dlje časa, in je trdnjava bila dovršena šele naslednje leto. V posvetovalni odbor za zidanje mesta sta bila med drugimi veččaki izbrana tudi Ahacij in Jošt Josip Turn. Posebno mnogo je pomogel s svojim svetom izkušeni Turn, zatorej je bil tudi po njem nazvan Turnov bastijon na južni strani med kranjskim in koroškim. Zidanje trdnjave je stalo okoli 845.000 goldinarjev. Kranjska je dala 50.000 goldinarjev, Koroška pa 100.000 goldinarjev, Štajerska je plačala 200.000 goldinarjev. V to svoto je všteti tudi prinos papežev, ki je skozi več let dajal po 60.000 goldinarjev za obrambo krajine, a zaračunani so prinosi tudi drugih evropskih vladarjev in nemških knezov ter ono, kar so pojedini plačali, kakor grajščak grof Barbo, ki je moral kot kazen položiti 12.000 goldinarjev, a Horatio Argenti 4000 goldinarjev za zidanje trdnjave. Vrh tega je poslala Kranjska 800, Štajerska in Koroška pa vsaka po 400 delavcev. Prvi karlovški general je bil Ivan Ferenberger, ki je bil ob enem glavni 12. zapovednik v hrvaški krajini.¹⁾

Zdaj, ko se je zidala za obrambo hrvaških in slovenskih krajev jaka trdnjava na Kolpi ter so naši bili varnejši pred turškimi napadi, začno le-ti snovati nove naklepe, kako bi dobili zopet počasi nazaj vse one trdnjave, katere so se morale v zadnjem času Turkom predati. Že na početku leta 1578. se je raznesel glas po slovenskih deželah, da so Turki osvojili Drežnik ter udarili na Bihač, ki ga je pa vendar še za zdaj rešil zapovednik Lamberg.²⁾ Da take napade odbije za vselej in Turkom vzame osvojena mesta, odloči se nadvojvoda Karol za večjo vojsko v teh krajih. V to svrhu zbere on svoje čete po Štajerskem, Koroškem in Kranjskem, a ob enem naloži zapovedniku hrvaške krajine Ivanu Ferenbergu, zapovedniku slavonske krajine Vidu Halleku in banu hrvaškemu Krištofu Ungnadu, da zberejo svoje čete ter se združijo s slovenskimi četami, s katerimi hoče vzdigniti splošno vojsko na Turke. Za glavnega zapovednika je imenoval nadvojvoda deželnega glavarja koroškega, Jurija barona Khevenhüllerja. Njegova vojska se je zbrala v Celovci, odkoder se je vzdignila 1. avgusta z 18 novimi topovi ter dospela čez Ljubelj 4. avgusta v Ljubljano. Tukaj je dobila vojska 500 konj za predprego ter dovolj streliva

verjetna, če se pomisli, da je bilo Khevenhüllerju na početku turske vojske meseca sept. 1578 zapovedano, da mimogrede z vojsko skozi Dobovec poišče ugodno mesto za rezidenco krajiškemu generalu. Karlovec tedaj takrat še ni bil sezidan. Radi skladne zveze v pripovedanji je vzeta v tem spisu vendar le letnica 1578.

¹⁾ R. Lopašić, Poviest grada Karlovca str. 21—27.

²⁾ Hurter, Gesch. Ferdinands II. sv. I. str. 360.

za topove in pa 500 oklopnikov; tudi se pridružijo glavni vojski Kranjci, in sicer 300 dobro oskrbljenih konjikov ter 600 pešcev. Kot podzapovedniki so bili uvrščeni Ahacij Turn, Krištof Turjaški, Janko Kisel, Maksimilijan in Sebastijan Lambert. Vsa vojska je štela 9600 mož, brez onih, ki so bili pri vozarstvu, brez topničarjev in oklopnikov. Trideset dni so potrebovale slovenske čete, da so prišle iz Celovca na mejo hrvaško, kjer se jim je pridružil s hrvaškimi četami, broječimi do 5000 mož, ban Ungnad. Od tukaj se je podala 30. avgusta združena vojska pri Slunji in Drežniku, ki so ga morali Turkom vzeti, v Bosno. Vojska je morala hoditi skoz opustošene predele, večkrat je bilo potrebno prerivati se skoz ozke soteske ter prelezovati kamenite gore, kar je bilo že za ljudi jako težko, a še teže je bilo voziti topove in hrano, natovorjeno na mnogih vozéh. Na vsó srečo je imela vojska dobre vodnike, a prednje čete so krčile povsod pot; kjer je bilo potrebno, posekali so hosto ter razvalili debele skale.

Že na tem potu se je vojska dosta izmučila, vendar pa je bila še tako čila, da je hitro napredovala na svojem potu. Zadnjega avgusta se utaborijo kristijani pri Topliškem Turnu (na potoku Toplici nedaleč od Mutnika), in tukaj se pred njimi pokažejo Turki prvokrat. Bilo je kakih 500 konjikov. Andrej Turjaški jih napade, ali oni so pobegnili neutégoma, a Khevenhüller dospe 1. septembra pred Cazin, ki je bil jako učvrščen in gosto naseljen. Tukaj pričaka naše Ferhad-paša z bosenskimi Turki, ali ko postavi Khevenhüller svojo vojsko v bojne redove, pobegnejo sovražniki iznenada. Na to se preda Cazin z vso nakopičeno hrano in strelivom. Dne 3. septembra odrine vojska pod Ostrožac. Turki so bili v neki stolp skrili mnogo goriva in smodnika v nadi, da bodo kristijani, ko stopijo vanj, odleteli v zrak. Ali za to je zvedel Jurij Križanič ter rešil še za časa svoje ljudi.

Od Ostrožca ze vzdigne krščanska vojska 4. septembra proti Bužimu, kjer je nekoliko dni počivala. Ungnad pozove Turke, da se udadó, ali oni tega ne storé. Krščanska vojska pa je v tem potrošila že vso hrano, vrh tega se je pokazala tudi bolezen, huda griža, ki je pobrala v kratkem mnogo žrtev. Vojska krščanska je čimdalje bolj slabela, turška moč pa se je hitro zbirala pod Ferhad-pašo ter našim postajala vsak dan nevarnejša. Zatorej sklenejo naši vojvode, da naj preneha nadaljnje vojskovanje, da se osvojene trdnjave pojačijo s posadkami, ostala vojska pa povrne domov. Khevenhüller se ni bil s svojo vojsko povrnil niti do Izačića, ko je zvedel, da so Turki zopet obsedli Cazin. 27. septembra je bila trdnjava že v rokah Ferhadovih. 3. oktobra začnó Turki streljati na Ostrožac ter ga prisilijo na predajo. Dokler so Turki osvajali

hrvaške trdnjave, pomikala se je naša vojska v žalostnem stanju zaradi bolezni in glada počasi proti meji. Od mnogobrojne čete ostalo jih je komaj 4000 zdravih, ki so se prav težavno rešili po ostalih trdnjavah na krajini.¹⁾ Vojna tako sijajno započeta meseca avgusta osvojenjem trdnjave Drežniške, končala se je žalostno in sramotno s predajo vseh malo poprej osvojenih trdnjav ter povratkom krščanske vojske na Bihać in od tukaj do kranjske meje. Prav pravi zgodovinar Dimitz,²⁾ da se mora sodba o porazu Kacijanerjevem pri Oseku (l. 1537.) ublažiti, če pomislimo, koliko drugih dobro oskrbljenih čet je propadlo v teh zapuščenih in v vsakem pogledu opustošenih krajih. Vse se je balo, da Turki zopet prihrume na Kranjsko, kajti pot jim je bila zopet odprta. Sam Khevenhüller je tako sporočil štajerskim stanovom, da Turki gotovo udarijo čez Kolpo na Kranjsko. Vendar pa se na vso srečo to ni zgodilo,³⁾ Pač pa so Turki udarili čez mejo na Štajersko ter plenili skoraj do Fürstenfelda. Nadvojvoda Karol pa razbije dve taki razbojniški četi popolnoma. Meseca decembra zapreté Turki še jedenkrat Radgoni. Ali Zrinjski in Vid Hallek sta bila oprezna ter hitro poslala pomoč posadki v Kaniži. Vrh tega pa je nastopilo še južno vreme ter se je bilo napada menj bati.⁴⁾ To leto je dal nadvojvoda Karol utrditi iz nova Gradec in Radgono ter mnoga druga mesta na mejah.⁵⁾

Srečnejši so bili kristijani v borbi s Turki sledečega leta. Ker so skušali sovražniki prodreti v slovenske kraje tudi na severno-iztočni strani ter pretili celó Radgoni in Fürstenfeldu, začeli so naši zidati izpod Kaniže novo trdnjavo Baico, in sicer tamkaj, kjer se izliva Kanižica v Muro. Jurij Zrinjski, ki je bil takrat zapovednik v bližnji Kaniži, je želel, da naj bode nova trdnjava jako utrjena, ter je pisal v tej stvari za pomoč štajerskim stanovom, a posebej še Erazmu Zavrlu in Vilhelmu Radovljiškemu, ki sta bila takrat vojaška svetovalca v Gradcu.⁶⁾ In ta trdnjava je bila za Medmurje in Štajersko velike važnosti, saj ni minulo nobeno leto, da ne bi bili prihrumeli Turki po večkrat v te kraje. Koprivnico so tako hudo napadali, da se je bilo vsak čas zanjo bati. A po njenem padu

¹⁾ Khevenhüller Franz Christ: *Annales Ferdinandeae*. II. del, str. 7 in 8; Valvasor XV. 504; Megiser *Annales Carinthiae* str. 1604; R. Lopašić: *Spomenici hrv. krajine knj. I. str. 26*; R. Lopašić: *Bihać i bihaćka krajina str. 23—27*; *Starine. Knjiga XIX. str. 43*; Hammer, *Gesch. des osmanischen Reiches sv. IV. str. 30*; Hermann, *Gesch. Kärntens II. str. 81 sl.*; Dimitz, *Gesch. Krains III. str. 68*.

²⁾ Dimitz, *Gesch. Krains III. str. 68—69*.

³⁾ *Starine. Knjiga XIX. str. 43*.

⁴⁾ Ilwof, *Einfälle etc. IV. str. 120*.

⁵⁾ *ibid.*

⁶⁾ *Starine. Knjiga XIX. str. 43*.

ne bi se bila mogla tudi Kaniža držati. Zategadelj je Zrinjski poskrbel, da obvaruje vsaj Kanižo, če bo morala že Koprivnica pasti, kar pa se na vso srečo ni zgodilo, čeravno so sovražniki v tem času z vso silo napadali te kraje. Vseh teh napadov ne moremo na tanko opisovati, kajti preveč jih je ter so si vsi podobni; ¹⁾ le borbe okoli nove trdnjave Baice (l. 1578.) in pa bitke pri Kačorlaci (l. 1587.) smo malo obširneje omenili. — Ko je videl Ali-paša sigetski, kako ljudje vlačijo iz šume za trdnjavo potreben les in kako kopajo jarke, sklenil je to delo zaustaviti. S 3000 konjiki in nekoliko topovi napade naše. Naši pa so bili oprezni ter so se zbrali v bližini nove trdnjave v lepem številu pod vodstvom Jurija Zrinjskega, zapovednika Kaniške trdnjave ter velikašev Baltazarja Bačana in Frana Nadažda. Na zapoved nadvojvode Karla pošlje tudi Vid Hallek, krajiški zapovednik v Slavoniji svoje čete pod vodstvom Ivana Glaubicerja. Naši so bili tedaj pripravljeni na odpor, vendar pa jih je Ali-paša napadel tako jadrno, da so se čete plemiške kar razbežale po bližnjih šumah, premda so jih njihovi vodje hrabрили in zaustavljali. Na noben način se niso dali iz šume. Kar se Bačan nekaj izmisli. Ravno mu pripeljejo vojaki dva ujeta Turka; on jih odpravi ž njima v bližnjo šumo, češ da ju pobegli vidijo kot znamenje zmage nad Turki. Bačanovi vojaki begunce celó nagovarjajo, naj se hitro vrnejo na bojišče, če hočejo še kaj plena dobiti. Ta prevara je uspela. Plena željni prihité begunci na bojišče, kjer so se ravno najhuje bili. Ali-paša pa je mislil, da so prišle našim nove čete na pomoč. Prestraši se ter zapové vojski, da se povrne domov. Pri tej priliki pa je nastala taka zmešnjava v turški četi, da so se mnogi od naših preganjani zadušili po kaniških močvarah; kateri so pa živi ostali, vrnili so se ranjeni in pohabljeni v Siget. Naši so hvalili Bačanovo iznajdljivost ter dovršili započeto zidanje omenjene trdnjave. Nadvojvoda Karol postavi novi posadki na čelo Nikolaja Malakocija, prvega četnika Jurija Zrinjskega, ki se je še tistega leta poskusil s Turki ter jih pri Dravi premagal.²⁾

Nesrečni izid Khevenhüllerjeve vojne je bil vzrok, da so Turki vsa mesta in ves predel okoli Une osvojili ter ga pridržali v svojí vlasti do najnovejšega časa. Junaška betev knezov Slunjskih izumre v moškem kolenu z banom Franom Slunjskim. Njegova sestra Ana vdova Čašar izroči l. 1578. gradove svoje rodovine: Slunj, Cetin, Kladaušo, Krstino in Kremen kralju Rudolfu II. Tržaška betev Frankopanov, izgubivši Drežnik, Tržac in Turjan, vmakne se v Bosiljevo. Knezi

¹⁾ R. Lopašić: Spomenici hrvatske krajine. Knj. I. str. 22 - 28.

²⁾ Hammer. Gesch. des osman. Reiches IV. str. 30

Blagajski, zdvojevši posle strašne in dolgotrajne borbe za obstanek domovine, izselijo se iz Hrvaške z mnogimi drugimi hrvaškimi plemiči v sosedno Kranjsko, kjer si je bil kupil Štefan Blagajski s sinom Franom že l. 1547. posestvo Kočevje.¹⁾ To je bila prava razselitev naroda, ali še ne dovršena. Kar je bilo krščanskih straž naproti Glini in Korani v Vranograči, Kladaši in Tržci ter v bližnjih trdnjavicah, držale so še nekaj let, ali ko je bil narod iz teh krajev ubežal ter zemlja ostala pusta, ni bilo tudi stražam nič več obstanka. Skoraj vso Hrvaško od Bihača do Otočca, Ogulina in Slunja ter dalje proti Kolpi zavzame Hasan-paša (od l. 1590.—1593.), narod pa, ki ni pobegnil, večjidel pomori. Zemljo osvojeno na Uni in prek Une, naproti preostali še krščanski Hrvaški, z mesti Krupo, Cazinom, Bužimom, Zrinom, Ostrožcem, Toplicami in Vrkonico, zjedini Hasan v sandžak Bihaški namesto Ostroškega, ki je bil osnovan že l. 1578. od tedaj osvojenih hrvaških krajev. Odslej so bile skoz več nego pol veka severno-zapadne strane bihaške krajine, pa skoraj vsa hrvaška krajina tje do Karlovca in Siska puste in prazne.²⁾ Carski poslanci v Carjigradu so se sicer neprenehoma pritoževali radi teh vkljub sklenjenemu miru izvršenih osvojitvev, ali ves njihov trud, da dobé nazaj osvojena mesta, je bil zastonj. Tako so tedaj znali Turki spoštovati sklenjeni mir, a cesar Rudolf II. se je mogel prepričati, da more tak mir njegovi državi le škodovati, in da je mogoče le z jako vojsko prisiliti verolomnega sovražnika na trajni mir. Zatorej je predložil cesar Rudolf II. novo osnovo o občni obrambi vseh avstrijskih dežel, a o le-tej bi se imelo razpravljati v sporazumljenji z nadvojvodo Karlom na praškem deželnem zboru. Nadvojvoda Karol pozove radi tega 17. februarja kranjske stanove, naj pošljejo svoje poslance v Gradec, da se sporazumi ž njimi v tej stvari. Poslanci se pa v svoji skupščini 20. februarja izrazijo vsi proti osnovi cesarja Rudolfa II., kajti krajini bi malo pomagalo, ko bi se moralo čakati na pomoč iz Češke, ker tukaj je potrebna hitra podpora, saj je znano, da Turčin ne čaka, nego vsak čas napada krščanske zemlje. Če se že sploh misli kaj žrtvovati za krajino, naj se dá v denarji, da se more kaj več vojske zbrati. Stanovi zberó 22. februarja poslance za praško skupščino — med ostalimi Veikharda Turjaškega, deželnega glavarja kranjskega in glavnega zapovednika na krajini, a kot njegovega zamenika Ivana Turjaškega, potem Linharta Frumentina in Kozma Ravberja iz Kravjeka — na kateri se je razpravljalo o novi osnovi. Čudno ni, da so bila tudi ta posvetovanja

¹⁾ R. Lopašić, Bihać i Bihačka krajina str. 27—28.

²⁾ *ibid.*

brezuspješna, saj je bila osnova že sama na sebi nespretna. Zatorej se poda nadvojvoda Karol sam v Prag, da se dogovori s cesarjem Rudolfom o tej reči. Priznalo se je, da je državna podpora neobhodno potrebna za krajino, ali o njej se more razpravljati šele na bodočem državnem zboru. L. 1582. se snide zares državni zbor v Regensburgu, kamor sta bila poslana od kranjskih stanov kot poslanca Vuk grof Turn in deželni upravitelj Krištof Turjaški. Med drugimi govorniki se zglasi tudi nadvojvoda Karol, „da brani on, kakor nekdanji pomejni grof Leopold, vzhodno župo nemške države proti napadajočim barbarom; ako ne obrani pomejnih trdnjav, poplavi nezasitni sovražnik vso državo.“ Te besede so razvnele zbrane poslanca, ki so radi privolili pomoč, če tudi ne zadostno.¹⁾

Naši so imeli med tem na krajini neprestane borbe. Tako so zvedeli, da je namenil požeški Skender-beg udariti na Varaždin, pa od tukaj morda še celo na Štajersko. Hitro se dogovoré, da ga že na potu zaustavijo. Zatorej zberó svoje čete Baltazar Bačan, Jurij Zrinjski in Frančišek Nadažđ; njim se pridruži tudi Ivan Glaubicer, zapovednik v Koprivnici, s svojo posadko. Kakih 2000 najboljših mož je bilo zbranih in ž njimi udarijo zapovedniki proti Požegi. Pri kuli Grobonoški se ustavijo, da malo počinejo. Slučajno je prispel tudi Skender-beg na svojem pohodu proti Varaždinu v ta kraj. Vendar pa sovražniki niso vedeli drug za drugega.

Dogodi se pa, da pride sluga Bačanov k bližnjemu studentu po vode. Kar planejo nanj Turki ter ga odpeljejo k Skender-begu. Poprašujejo ga, kdo je in kako je semkaj prispel. Ker ga pa niso razumeli — bil je namreč Magjar — morali so najti hitro tolmača. Skender-beg je zdaj zvedel, da je v bližini jaka krščanska vojska. Jako se vsi preplašijo; vendar pa zapové Skender-beg, da se postavi vojska v bojni red, a njega so morali sluge vzdigniti na konja, kajti bil je silno debel — pojel je vsak dan celo pečeno janje —. Tudi naši se postavijo pripravljeni za boj. Zdajci se spopadejo. Bitka ostane dolgo neodločna. Kar prebode jeden naših Skender-bega in Turki nagnejo v beg, a naši za njimi. Na begu propade več sovražnikov nego v bitki. Padlo je mnogo ag in ostalih zapovednikov, ujetih pa je bilo čez 400, med njimi mnogo odličnih; vrh tega so naši zaplenili tudi 20 zastav. Glavo Skender-begovo so poslali nadvojvodi Karlu, a golo debelo truplo so zavili v preproge ter ga pustili na polji, tako da se je ljudem zdelo bolj podobno truplu živinskemu nego človeškemu.²⁾

¹⁾ Gruber, Borba Hrvata sa Turci str. 29.

²⁾ Valvasor IX. str. 66; R. Lopašić: Spomenici hrvatske krajine. Knj. I. str. 27; Letopis M. Slov. I. 1890, str. 2.

Ravno tako odločno odbijejo kristijani Turke na hrvaški krajini. Tukaj napade meseca julija krupski beg s 500 Turki zemljo ter jo strašno popleni. Med ostrogom Rečico in Lipo ujame on do 300 ljudi in 1000 glav živine. Hitro se vzdigne nanj krajiški general Veikhard Turjaški ter ga doide med Steničnjakom in Ostrožcem (12. julija). Jadрно ga napade s svojo krajiško četo ter mu pobije do 470 mož, zasužnjene kristijane pa oslobodi ¹⁾ Malo kasneje (27. julija) prihrumi zopet neka druga četa kakih 500 Turkov čez Uno, ali jo razbije Vid Kisel, krajiški zapovednik pri sv. Jurji pod Ostrožcem.²⁾ Tudi po Turovem polji so to leto sovražniki dvakrat strašno razsajali ter na tisoče ljudstva zasužnili.

Leta 1581. se izkaže prvokrat pravim junakom kasneje tako glasoviti hrvaški ban Tomaž Bakač-Erded. Ahmed-beg, zapovednik grada Cernika je začel tega leta pleniti in pokončevati po krščanskih krajih. Hitro zbere zatorej proti njemu Bakač svoje čete, katerim se pridružijo tudi vojaki Mihela Sekelja, ga počaka pri Cerniku ter ga popolnoma pobije.³⁾

Leta 1582. je bilo precěj mirno. Naši napadejo pod vodstvom krajiškega zapovednika Andreja Turjaškega turško Udbino, kjer zaplenijo mnogo robe in ljudi. Da se jim Turki zato osvetijo, prihrumé 27. februarja o polnoči pred Slunj ter ga do dne že osvoje. Vse zaloge, kar jih je bilo v mestu, zaplenijo, a vrh tega zasúžnijo še 30 oseb. Pri odhodu zažgó mesto, ki popolnoma pogori, tako da ostane samo grad in jeden mlin na potoku Slunjčici. Ravno tista četa popleni ves kraj med Mrežnico in Korano ravno na pepelnico. Kriv pa je bil največ Gašpar Alapić, ker ni držal na pravem mestu 100 haramij (hrvaški pešci), nego jih je razmeščal po svoji volji. O tem napadu je sporočil banu stotnik Ladislav Imprič ter v svojem písmu omenil, da je Kolpa mala in zato tem večja nevarnost za one kraje. Vendar pa Turki tega leta niso udarili na Kranjsko.⁴⁾

Že kasno v jeseni istega leta 1582. (28. novembra) je bila na Kranjskem sklicana vojska pod orožje, češ da vendarle sili zopet Turek v deželo. Vendar se pa to ni zgodilo, kajti Kranjci so bili hitro pripravljeni za boj proti sovražniku. Zapovedoval pa je takrat vojski Jakob Lambergar Kamniški; pod njim je služil kot poročnik konjištva Jodok Gallenberški, kot stotnik Abel Hohenwart, kot drugi stotnik Wilhelm Schni-

¹⁾ Valvasor IX. str. 66; R. Lopašić: Spomenici hrvatske krajine. Knj. I. str. 27; Letopis M. Slov. I. 1890, str. 2.

²⁾ Gruber, Borba Hrvata sa Turci str. 30.

³⁾ Starine. Knj. XIX. str. 47.

⁴⁾ Valvasor XII. str. 67; Starine. Knj. XIX. sir. 49; R. Lopašić: Spomenici hrvatske krajine. Knj. I. str. 27—28.

tzenbaum. Razen teh so služili kot častniki Ivan Larković, Baltazar Lambergar Boštanjski, Herbart Turjaški, Jurij Siegersdorf, Krištof Wagensberški, Kozma Ravbar, Adam Gall, Jurij Šajer, Ivan Scharpf, Krištof Gušič, Jurij Barbo, Feliks Nikolič in Štefan Semenič.¹⁾

Tudi l. 1583. ni bilo miru. Bosenski paša se vzdigne s sigetskimi in drugimi begi na Hrvaško in Štajersko. Celó Radgoni se je približal. V teh krajih napadejo nekaj manjših trdnjav in vasij, katere opleni in požgejo, s seboj pa odpeljejo do 200 zasužnjenih kmetov z ženami in otroki.²⁾ Ker sta se bala Ahacij in Jošt Josip Turn, da bi se mogli Turki vgnezditi v dolnji Hrastovici in še morda celó v Gradci pri Metliki, svetovala sta nadvojvodi Karlu, naj dá omenjeni trdnjavi podreti, in sicer prvo po banskih četah z dovoljenjem hrvaških stanov, drugo pa po Karlovčanih. Nadvojvoda Karol je njima odgovoril, da je predložil cesarju Rudolfu II. omenjeno prošnjo, samo naj pazita, da Turki ne osvoje Gracea; gornjo Hrastovico pa treba na vsak način vzdržati.³⁾ Leto dni kasneje poprosi Jošt Josip Turn nadvojvodo Karla, da premesti posadko hrastovško v Karlovec, a Jurija Križanića oprosti zapovedništva v Drežniku in Izačići. Ob jednom javlja nadvojvodi, da so prišli pogledat Karlovec Krištof in David Ungnad ter ban Tomaž Erded.⁴⁾

Skoro zatem pridivjajo zopet bosenski Turki na Hrvaško. Poplenivši Pribance pri Kolpi, pregazijo le-tó reko pod Vinico ter obropajo vso okolico do Hrasta. Ropali so le konjiki, pešci pa so ostali pri Bosiljevem. Naši napadejo pešce iznenada, tako da jim razkropljeni konjiki niso mogli priti na pomoč. Turški pešci so mislili, da so dosta jaki, pa so se spustili z našimi v boj. Ali so hudo naleteli. Bili so premagani in razbiti in vsled tega so morali tudi konjiki pobegniti.⁵⁾ O tem napadu je sporočil Jošt Josip Turn nadvojvodi Karlu, da so Turki pridrli na Kranjsko mimo Ogulina, pa da je on zato v te dve trdnjavi postavil večje posadke; z vojaki v Tržci se je tudi pogodil radi izplačanja njihove plače. Ob jednom poroča nadvojvodi, da pojde v kratkem v bojnih zadevah na kranjski deželni zbor v Ljubljano in da med tem zapovedništvo na krajini izroči Vuku Turjaškemu in Sebastijanu Lambergu.⁶⁾

¹⁾ Valvasor X. str. 337.

²⁾ Hammer, Gesch. des osman. Reiches IV. str. 630 (nota); Ilwof, Einfälle IV. str. 125.

³⁾ R. Lopašić: Spomenici hrvatske krajine. Knj. I. str. 122 sl.

⁴⁾ Ibid.

⁵⁾ Vitezović, Kronika svega svéta. Zagreb 1744 str. 166.

⁶⁾ R. Lopašić: Spomenici hrvatske krajine. Knj. I. str. 127.

Odkar je bila sezidana Karlovška trdnjava, zmanjšali so se napadi turški v te in sosedne slovenske kraje, kajti posadka karlovška je bila vedno pripravljena za boj. Čim se je zvedelo, da je kakšna turška četa prekoračila Uno, že je bilo vse pripravljeno, da se odbije in prežene nazaj v Bosno. Karlovca se niso pa še lotili, kajti dobro so vedeli, kako je čvrst in posadka z vsem potrebnim obskrbljena. Poseben strah pa prešine Turke, ko postane zapovednik v Karlovški trdnjavi Jošt Josip Turn. Ko je prvi general karlovški Fernberg odhajal leta 1579. iz Hrvaškega, bil je Turn predložen na prvem mestu za zapovednika hrvaške krajine v Karlovcu. Takrat so imeli pravico predlagati zapovednika na krajini stanovni štajerski; ti so smatrali, da je to čast zaslužil v prvem redu Jošt Josip Turn. Razen njega so predložili stanovni še Ivana Krištofa Zelkinga, Feliksa Herbersteina, Andreja Turjaškega in Bogomira barona Breunerja.¹⁾ Ali mesto vseh teh je bil potrjen Janez Vajkart Turjaški (1579—1581), ki je bil že od leta 1575. po smrti Herbartovi glavni zapovednik krajiškim četam. A ko le-tá leta 1581. umre, dobí to čast Jošt Josip Turn v jeseni istega leta, ko se je bil že poprej za to službo priporočil cesarju Rudolfu II. in nadvojvodi Ernestu.²⁾ Bil je trinajsti glavni zapovednik na krajini in tretji general karlovški od leta 1581—1589. Kot glavni zapovednik nad vso vojsko na turških mejah in posebej še kot general karlovški je imel kaj težak poklic. Najhuje je bilo z obskrbo vojske pri tako pičlih dohodkih, kajti same posadke je bilo v Karlovcu vedno 1000 mož; vrh tega pa se je morala tudi še trdnjava dogotavljati, kar je vsako leto stalo prav mnogo denarja. Vendar pa se je za Turnove uprave trdnjava Karlovška tako učvrstila, da se ni upal nanjo celó glasovati Hasan-paša udariti. Turna pa so se Turki tako bali, da še v bližino trdnjave niso prišli. Kar razkropili so se, ko so slišali, da se približuje njegova četa. Zatorej so ga sploh zvali „strah turški.“ Ker je bilo leta 1580. pridrlo od Krupe in bližnjih krajev 300 Turkov do nove Karlovške trdnjave, kjer so zarobili 400 kristijanov in mnogo živine, osvetil se jim je zato Turn bodočega leta, ko je postal karlovški general. Z velikim zadovoljstvom javlja on nadvojvodi Karlu, da so njegove čete popalile Krupo in Novi.³⁾

Čeravno je cesarski poslanec Liechtenstein, ki je bil z dragocenimi darovi poslan v Carjigrad, s sultanom v ime cesarja Rudolfa II. primirje podaljšal na osem let, vendar se na

¹⁾ Starine. Knj. XIX. str. 45.

²⁾ R. Lopašić: Poviest grada Karlovca str. 179.

³⁾ R. Lopašić, Bihać i bihaćka krajina str. 217; Spomenici hrvatske krajine. Knj. I., str. 26 in 27.

to ni oziral bosenski paša Ferhad, nego je hotel še enkrat poskusiti srečo, ne bi li osvojil vse hrvaške zemlje do Kolpe. Ali se je jako prevaril. Če se ta njegova osnova ni mogla izvesti poprej, dokler ni stala Karlovška trdnjava, bilo je zdaj to še menj mogoče. Pleniti in ropati dalo se je seveda tudi še zdaj. Zatorej zbere Ferhad-paša najmenj 9000 mož ter udari ž njimi čez Uno na Hrvaško, od tukaj pa na Kranjsko. Hudo razsaja okoli Kostela, Poljan, Kočevja in še dalje proti Ljubljani, dokler jih od tukaj ne odpodi hitro zbrana vojska. Z velikim plenom in mnogobrojnimi ujetniki se vrača turška četa na Hrvaško. Tukaj se je hitro raznesel glas o tem napadu. Ban hrvaški Tomaž Erded pošlje nemudoma zbrane svoje čete proti Karlovcu, kjer se mu pridruži Jošt Josip Turn s svojimi ljudmi, katere je hitro zbral, čim mu je bil Martin Hartensteiner prijavil, da se novi bosenski paša pripravlja za novi napad na hrvaška mesta v Krajini in da hoče v pomnejnih trdnjavah, posebno v Kladuši, straže pomnožiti.¹⁾ Ravno zavoljo tega so bile na predlog Jošta Josipa Turna malo poprej podrti trdnjavi Brekoviča, Hrastoviča in Gradec. Isto se je dogodilo s Topliškim Turnom. Ker se je pa Jošt Josip Turn bal tudi za Vinico na Kolpi, poprosi nadvojvodo Karla pomoči vlastelinu Semeniču, ki je branil ta trg.²⁾ Zbrane krščanske vojske je moralo biti pri tej priložnosti nekaj čez 2000 mož, namreč 1330 konjikov in 700 pešcev. S to četo skleneta oba zapovednika dočakati Ferhad-pašo, ko se bo vračal, ter ga kazniti radi negovih ropov. 6. oktobra se strnjata krščanska in turška vojska pri Slunji v dolini Močili. Čeravno je bilo kristijanov mnogo menj, vendar udarijo pogumno na sovražnika. Velika hrabrost Jošta Josipa Turna, Tomaža Erdeda in drugih podzapovednikov je odločila bitko. Krščanska zmaga je bila sijajna. Turkov je padlo do 4000, kakor trdi Valvasor, a med njimi sam Ferhad-paša, poleg Hasana gotovo najhujši sovražnik krščanski, z mnogimi begovi. Naših je padlo prav malo. Oslobojenih je bilo do 600 ujetnikov, a živih Turkov so vlovili naši 40 ter zaplenili 10 bojnih zastav, katere so poslali nadvojvodi Karlu v Gradec v znak zmage. Tako so naši sijajno zmagali pod vodstvom Jošta Josipa Turna. Ostali Turki so pobegnili naravnost v Bosno. Valvasor pravi, da je sultan Murad sam obsodil svoje ljudi, ker so verolomno napadli kristijane, pa da ni nič čudnega, če jih je Bog tako grozno kaznil. Od tega časa pa tudi ni bilo nič več tako hudega napada na slovenske dežele.³⁾

¹⁾ R. Lopašić: Spomenici hrvatske krajine. Knj. I. str. 132—133.

²⁾ Ibid. str. 130—131.

³⁾ Valvasor XII. 67—68 in XV. 506; Hammer, Gesch. des osman. Reiches IV. str. 145; Dimitz, Gesch. Krains III. str. 70.

Hudi udarec, ki je zadel Turke pri Slunji, streznil jih je za nekoliko časa; več se niso upali napadati Hrvaške, razen na mejah. Posebno so se bali predelov okoli Karlovca, kjer je zapovedoval njihov strah Turn. Vendar so Turki pri nekem napadu ujeli nedaleč od Karlovca Jakoba Pranka in Tobijo Dietrichsteina, ko sta stražila na meji z malo četo. Turki so zahtevali za oba ujetnika precéj veliko svoto, katero je dovolil štajerski deželni zbor za odkup.¹⁾ Iz pritožbe cesarskega poslanca Ungnada v Carjigradu vemo, da je l. 1585. razsajal po krajini liški beg Edris.²⁾ Naši so ga večkrat pričakali in pobili; posebno je izgubil mnogo ljudij, ko sta ga jedenkrat napadli posadki grada Tounja (pri Ogulinu) in Oštarij.³⁾ Ravno tako je jedno leto poprej vznemirjal krajiški Memi-beg okolico bihaško, namerjal posesti Brekovicu in Topliški Turn ter premestiti posadko iz Ostrožca v Brekovicu. Ko je to zvedel Jošt Josip Turn, zapovedal je Brekoviški grad podreti, samo da se v njem Turek ne vgnezdí.⁴⁾ Da se osveti Turkom radi teh napadov na mejah, sklène ban Tomaž-Erded napasti Kostajnico, ki je bila v turških rokah od l. 1556., in potem prodreti v samo Bosno. Kar je sklenil, je tudi storil. On napade Kostajnico, jo osvoji in požgé, a potem dá postaviti most čez Uno ter prevede čez most svoje čete v Bosno. Tukaj napreduje z vojsko nekaj časa, ali se skoro vrne, ker mu ni kazalo radi preslabih sil spuščati se s sovražniki v odločno borbo. Zatorej se podá zopet čez most nazaj na Hrvaško s čilo in zdravo četo.⁵⁾

Proti Uni je bila tedaj za nekaj časa hrvaška meja varna, ali leta 1586. zapretí sovražnik od severa. Hasan-paša sigetski prihrumi 7. septembra 1586 čez Muro v Medmurje, a vodil ga je poturica Matija Vlašić. Gospodar Medmurja in tamošnjih trdnjav je bil Jurij Zrinjski. Njega ni bilo takrat v Medmurji, boravil je na svojem posestvu Ulariji na levem bregu Drave. Kar zasliši grmenje topov s trdnjave Čakovske, in to je bil znak, da je sovražnik blizu. Hitro skoči na konja ter se podá proti gradu. Na potu ga srečajo begunci, ki so komaj Turkom ušli, pa mu pripovedujejo o preteči nevarnosti, kajti Turki so bili že pregazili Muro ter začeli pleniti po okolici vasi, iz katerih so privlekli s seboj ljudi in živino. Zrinjski zapové hitro zatrobiti, da se vojska zbere, in potem udari z zbrano četo na Turka. Ali ko so le-ti zvedeli, da zbira Zrinjski vojsko, prestrašili so se silno ter pobegnili nazaj čez Muro

¹⁾ Starine. Knj. XIX. str. 49.

²⁾ Hammer, Gesch. des osman. Reiches IV. str. 147.

³⁾ Vitezović. Kronika svega sveta str. 167.

⁴⁾ R. Lopašić, Spomenici hrv. krajine. Knj. I., str. 132.

⁵⁾ Hammer. Gesch. des osman. Reiches IV. str. 147.

na istem mestu, kjer so jo poprej pregazili. Naši so prišli prekasno; Turki so bili že na drugi strani reke ter so odveli s seboj velik plen in do 500 zasužnjenih.¹⁾

Komaj jedno leto so mirovali Turki na južni meji. To jim je bilo pa že predolgo. Želja za plenom in osvajanjem jih spravi zopet na noge. Proti koncu leta 1586. se pridrvi njih več tisoč na Hrvaško pod vodstvom Ali-bega. Ban Tomaž Erded zvé kmalu, da so Turki pregazili Uno in da tamkaj pustošijo in plenijo. Hitro zbere svoje čete ter udari na sovražnika, ki je dospel že daleč na Hrvaško; ali ne proti Karlovcu, kjer je bil že tudi Turn pripravljen na boj, nego proti Ivaniću se spusti divja vojska. Tukaj naletí ban Tomaž Erded 10. decembra na Turke, katere iznenada napade. Bitka se je končala s popolno zmago krščansko, čeravno so imeli naši mnogo menj vojske nego Turki. Ban je napadel sovražnika s toliko silo, da se je kar razpršil na vse strani, čeravno je imel ban samo 500 mož, Turki pa 3500. V bitki je izgubil glavo sam Ali-beg; padel je tudi njegov brat Hasan. Glave ubitih in nekoliko sužnikov pošlje junaški ban nadvojvodi Ernestu na Dunaj. General Vid Hallek pa je predložil glavne junake za nagrado.²⁾

Po padu Sigeta (l. 1566) branila je hrvaške in slovenske zemlje na severo-iztoku le še trdnjava Kaniža. Zatorej so jo pa tudi Turki tolikokrat napadli, ali na srečo krščansko brez uspeha. Važnost te trdnjave so znali ceniti prav dobro kristijani in Turki, kajti z njenim padom bil bi sovražnikom odprt pot v zapadno Ogersko in južno Štajersko. Bilo je zategadelj za kristijane neobhodno potrebno, da se ta trdnjava vzdrži na vsak način. Največ zaslug pri obrambi imajo nedvojbeno Zrinjski, ki so imeli v okolici velika posestva. Še posebno se je odlikoval v teh borbah Jurij Zrinjski. On je dopisoval neposredno z nadvojvodo Karlom radi obrambe teh krajev, posebno radi trdnjave Vizvara ali Baice, katero je smatral ključem Kaniže. Celó v Gradec je radi vojaških zadev potoval, ali je vendarle zastoj pričakoval pomoči, dočim so Turki neprenehoma napadali Medmurje.³⁾ Ob enem prosi tudi štajerske stanove, da bi še nadalje vzdrževali posadko v Kresturu, ker poprejšnji vojaki niso hoteli več služiti.⁴⁾ Leta 1581. je napadel Ivan Globicer Turke pod Usruf-ago pri sv. Petru blizu Katalene ter jih popolnoma pobil. Ravno tako slabo se je

¹⁾ Ibid.; Ilwof, Einfälle IV. 126 je uvrstil ta napad v leto 1585, kar pa ni verjetno.

²⁾ Hammer, Gesch. d. osmanischen Reiches IV. str. 147; D. Gruber, Borba Hrvata sa Turci str. 33—34; Starine. Knjiga XIX. str. 51—52.

³⁾ Starine. Knjiga XIX. str. 46.

⁴⁾ Ibid.

Turkom godilo pri Križevci in Ivanići, kjer jih je nadvladal Peter Erdedi.¹⁾ Jurij Zrinjski se je pritožil pri štajerskih stanovih, ker je namenil ban Krištof Ungnad pri Zakonu napraviti velik prevoz radi trgovine iz Slavonije v Varaždin in Ptuj. Tak prevoz bi bil na korist Turkom, kajti vohuni bi dohajali kot trgovci kaj lahko v te kraje. Saj je ravno iz tega vzroka zabranil nadvojvoda Karol puščati trgovce v Legrad.²⁾ Oprezen vojskovodja je moral seveda takrat tudi na take stvari paziti. Posebno hudo so razsajali v Podravini martolosi (vlahi v turški službi, pravi razbojniki). Vsak čas so se strnile naše čete ž njimi. Najhujšega vojvodo martološkega Ostojjo je ubil blizu Koprivnice Nikolaj Ožegović ter mu tudi četo njegovo pokončal. Ali kmalu zatem je neka druga četa martološka napadla kristijane pri potoku Komarnici ter pobila velik del čete in celó samega vojvodo Ivana Stankovića, ki je bil od utrujenosti zaspal. Še tistega leta se je zato osvetil Turkom vojvoda Nikolaj Ožegović, ko je osvojivši turško kulo Zdenci, napadel sovražnika pri Rači ter ga popolnoma premagal. Med ujetniki sta bila tudi Kuznef-aga in knez Peašinović. Ago je dobil za dar nadvojvoda Karol. Meseca septembra napadli so Turki tudi Koprivnico, ali brez uspeha, sólo okolico so pokončali. Pa tudi v južno Štajersko so se večkrat zaletali martolosi. L. 1587. so poplenili ves kraj Borovski med Muro in Dravo. Mnogo vlaških družin pa se je naselilo po južnem Štajerskem z dovoljenjem vladarjev habsburških. Posebno mnogo takih naselbin je bilo okoli Maribora in Ptuja. Zadnja taka večja četa je bila vzprejeta na Štajersko l. 1587., ko je nadvojvoda Karol dovolil vlahom iz Požeškega in Pakraškega sandžaka preseliti se iz Koprivnice, kamor so bili pribežali pod vodstvom kneza Ivana Peašinovića in mnogih drugih poglavic. Glavni vojaški zapovednik Vid Hallek je mnogo teh naseljenikov vzprejel v svojo vojsko; le-tí so se v sledečih borbah s Turki vedno odlikovali.³⁾ Zlasti hude borbe so imeli kristijani l. 1587. Novi sigetski paša Sasvar zbere svoje čete, da udari na Ogre ter pozove ob jednom tudi druge paše in bege na Ogerskem, da se ž njim združijo pri tem podjetji. Temu pozivu so bili poslušni paše pečujski in mohaški ter begi kopanjski, požeški in šimontornjski, tako da je zbral kakih 8000 mož.

Bilo je v turškem taboru večših in izkušenih vojn timer, ki so sigetskega pašo odvrćali od tega napada, kajti na meji hrvaških in slovenskih dežel so, in neprijatelji se morejo hitro zbrati v velikem številu, pa jim slednjíc še pot zapreti. Ali oholi Sasvar se ni hotel na to ozirati, nego se je 13. avgusta

¹⁾ Ibid; ²⁾ Ibid.

³⁾ Ibid. str. 48-54.

vzdignil iz svojega tabora ter napadel krščanske zemlje. Celó tako ohol je bil in toliko se je zanašal na svojo moč, da je proti svetovanju svojih ljudij sred belega dné ravno mimo Kaniže vodil svojo vojsko, češ da ga vidi Jurij Zrinjski, da se prestraši njegovih mnogobrojnih čet.

Ali Sasvar se je grozno prevaril. Zrinjski je bil zvedel za njegove priprave ter je hitro prijavil Bačanu in Nadaždu o preteči nevarnosti, ki jih čaka; ob jednom ju opomni, naj zbereta hitro svoje čete ter se njemu pridružita. Oba storita vse po odredbi, a razen njiju pridejo še na pomoč Peter Husar, zapovednik posadki v Papi, Ivan Glaubicer, stotnik koprivniški in Friderik Trautmansdorf, zapovednik 300 konjikom iz slovenskih dežel. Bačan sam je privedel 500 konjikov in 200 pešcev. Le-ti se utaborijo pri Kačorlaku blizo Kaniže. V tem pa je pustošil Sasvar kraje med Muro in Bernikom okoli mesta Sombote, a potem se podal proti Kaniži, kjer je na očigled naše posadke v Kaniži pri vasi Palmini pregazil široko močvaro, ne da bi ga naši napadli ali pa nanj streljali. Sasvar je mislil, da se ga naši bojé, zato je še bolj odvažno dalje korakal. Naprej je poslal pešce, a zadej je šel sam s konjiki vedno po potu med Krko in Muro. Prispevši do vasi Redića zadene prednja četa na četo naših pod zapovedništvom Štefana Serenja; tu se v prvič udarijo. Turki zmagajo naše in sam Serenj pade v boji. Zdaj Turki še bolj ponosno napredujejo, a zdesna in zleva plenijo, požigajo in ljudi s seboj vlačijo v robstvo.

V tem pa so se bile naše čete zbrale in utaborile pri Kačorlaku za hrbtom sovražniku, a to je bilo tako ugodno mesto, da so Turki morali ravno mimo njega, ko so se vračali s plenom iz teh krajev. Naših se je zbralo do 3000 konjikov in skoraj toliko pešcev. Ko je Sasvar naplenil že dosta robe, živine in ljudij, zapové svoji četi, da se počasi povrne domov. Ali ko pride do sv. Blaža, spazi najedenkrat, da so mu zaprli sovražniki vsa pota. On sklene na vsak način prodreti do Kačorlaka ter tukaj napasti Zrinjskega, premagati ga, pa se lepo brez vsake nevarnosti podati v Siget. Ali ko je Zrinjski videl, da je položaj njegove vojske povoljen, zapové napasti Turke, ko so prehajali po tesni stezi med močvirjem. Zdajci nastane huda borba, ki se je skončala za Turke prav nesrečno. Mnogo jih je bilo pobitih, mnogo tudi polovljenih. Slednjič se dokonča boj z divjim begom turških čet. Na tem begu je poginilo neizmerno mnogo Turkov. Po ozkem potu niso mogli vsi bežati, zatorej je velik del njih gazil močvirje, samo da se kako reši. Ali kdor je jedenkrat zagazil v močvir, le-tá se ni tako lahko izkopal iz njega. Zatorej so se mnogi, ki so videli svoje drugove, kako se v močvirji mučijo in kako jih naši streljajo,

rajši podali, samo da ne poginejo na tak način. Na begu je bilo ujetih več paš, a ubit je bil Sinan-beg mohaški. Sasvar je bil s svojim konjem zagazil v močvirje, iz katerega se je komaj izvlekel peš in bosonog. Peti dan so ga prinesli njegovi ljudje v Siget. Še dva dni posle te bitke so iskali naši vojaki skup s kmeti Turke po bližnjih šumah ter jih lovili, ali pa so se jim sami predajali. V celem je bilo polovljenih 1500 sužnjev, dočim je bilo pobitih v bitki in v močvirju do 2000 Turkov. Zarobljenih je bilo tudi 1500 konj in 19 zastav. Naših pa je padlo samo 16, a tudi ranjenih je bilo malo. Ves plen je bil znesen v Doljno Lindvo, kjer so si ga razdelili med seboj vodje in čete. A v znamenje zmage je bilo sklenjeno poslati cesarju ali njegovemu namestniku na Ogerskem, nadvojvodi Ernestu, pašo pečujškega in bega kopanjskega z nekoliko konji, orožjem in zastavami. Sasvar, ki je bil poklican v Carjigrad, da se opravi, otroval se je sam, ker je vedel, da mu sultan ne oprostí.¹⁾

Krščanski zmagi pri Močili (l. 1584.) in pa pri Kačorlaci (l. 1587.) sta podučili Turke, da ni nič več tako lahko z manjšimi četami napadati krščanske zemlje, kajti sovražnik je vedno in sicer dobro pripravljen, da odbije vsak napad. Vrh tega pa se je raznesel zdaj glas po ogerskih sandžakih o posebni pogumnosti Jurja Zrinjskega, ravno tako, kakor malo poprej o Joštu Josipu Turnu po celi Bosni. Teh dveh junakov so se Turki bali kot živega ognja ter so prenehali s svojimi napadi za nekaj časa. Le ko bi se vse turške čete zbrale v jedno vojsko, potem bi bilo morda še nade osvojiti Hrvaško in sosedne slovenske zemlje. In zares se začno Turki pripravljati za tako podvzetje. Cela tri leta zbirajo bosenski Turki svojo snago ter zahtevajo pomoči tudi iz Carjigrada, da morejo s tem večjo vojsko udariti na Hrvaško. Glavni pospeševalec te bojne osnove je bil bosenski paša Hasan, glavna trdnjava, na katero je hotel udariti, pa Sisek.

Pri teh borbah pa ni sodeloval Jošt Josip Turn, čeravno so se priprave zanje vodile pod njegovo upravo, vsaj v trdnjavi Karlovški, ki je bila v tem času z bojnimi pripravami vsaj deloma oskrbljena. Pa tudi na Bihač in druge trdnjave v bihaški okolici, kolikor jih je bilo še v krščanskih rokah, moral je Turn paziti. Posebno važen je bil Bihač, pa so ga tudi Turki hoteli na vsak način čim prej osvojiti. Zatorej napadajo po redu vse trdnjave, a l. 1589. še posebno Ripač, dokler ga končno z naskokom ne osvojé. Pomogla pa je Turkom nesreča, ker se je bil v trdnjavi zažgal smodnik, ki je vzdignil

¹⁾ Hammer, *Gesch. d. osmanischen Reiches* IV. str. 149; D. Gruber, *Borba Hrvata sa Turci* str. 35—37.

celi stolp v zrak. V borbi je poginil zapovednik z vsemi prebivalci razen jedne žene in jednega otroka, ali tudi Turkov je pokončal razlet jako mnogo.¹⁾ Za škodo pa deloma tudi za sramoto se je Turkom osvetil glasoviti vitez, stotnik Gašpar Križanić, v raznih napadih nanje v okolici Ripča ter je o teh srečnih borbah napisal tudi poročilo generalu karlovškemu Joštu Josipu Turnu.²⁾ Razen vojaških opravkov je imel Turn

¹⁾ Valvasor XII. str. 10—11.

²⁾ R. Lopašič, Bihač i bihačka krajina str. 267. Koliko težav, sitnosti in dela je imel Jošt Josip Turn kot vojaški zapovednik samo v Karlovcu, razjasnjuje nam poročilo Ahacija Turna kot krajiškega komisarja nadvojvodi Karlu o hrvaški krajini iz Kamnika z dne 26. februarja leta 1586. Ahacij Turn je pregledal 11. januarja l. 1586. posadno vojsko v Karlovcu, kjer je takrat boravil njegov brat Jošt Josip, zapovednik hrvaške krajine. V Karlovcu je pregledaval strelce, huzarje, Uskoke in ostale hrvaške čete. Bilo je deževno vreme, vode so se bile razlile, a krme je bilo malo. Uskoki in huzarji so bili dosta slabo oskrbljeni s konji in orožjem. Konjikov Jurija Zrinjskega komisar ni našel v Karlovcu, ker jim je bil dovolil krajiški general na prošnjo Zrinjskega, da gredo branit Medmurje pred Turki. Vojaki karlovški so imeli slabo orožje in revno pripravo. Vojaki so se izpričevali, da se ne morejo bolje oskrbeti, ker ne dobivajo redno plače, katere niso prejeli že trideset mesecev. Turn predloži, da se tem vojakom dá vsaj nekaj plače, pa da bodo že zadovoljni. On jim je dal posle vaj plačo za šest mesecev, za štiri mesece v denarjih, a za dva jih je nagradil s suknom. — Vsega nereda na krajini je bilo krivo neredno plačanje, a ko komisarji dohajajo v krajino na vojaške vaje, morajo poslušati razne pritožbe in tarnanja brez konca in kraja, tako da si nobeden več ne želi priti v te kraje. Ker so hrvaški vlastelini v okolici preveč visoko cenili svoje žito, določil je zapovednik krajine sporazumno s svojimi častniki ceno, katera velja za vojake in za bližnje hrvaške prebivalce. Od tega časa nočejo poslednji voziti žita v Karlovec, nego si ga morajo vojaki sami iskati. Dogodilo se je, da so oni žito rajši v kupih sežgali, nego da ga dadó vojakom po odrejeni ceni. Stanove hrvaške bi trebalo nagovoriti, da oni v zboru potrdijo odmerjeno ceno ter prisilijo svoje zemljake, da vozijo žito v Karlovec, pa da ne bodo tako nekrščanski. Med vojaki v Karlovcu omenja Turn „nove konjike, stare konjike, huzarje, Uskoke, nemško četo.“ — Pokojni stotnik bihaški, plemič Daniel Obričan, ima za plačo iskati še 2948 for. 40 kr., ali za to svoto so se zglasili upniki pri karlovškem sodišči, od tega ima dobiti ljubljanski trgovec Ivan Numb 496 for., a 2452 for. 40 kr. treba položiti pri polkovnem sodniku v Karlovcu. Pri vajah so poprosili mnogi vojaki izmed strelcev in nemške čete dopusta, a njihova mesta so bila z drugimi popoljena. Bilo je tukaj mnogo tujih vojakov, tudi tujcev, ki so imeli do svojega doma po 80, sto in še več milj. Tem se je moralo vse izplačati. Izmed častnikov v Karlovcu je šel na dopust samo Boštjan Lamberg, stotnik strelcev; zapovedništvo je prevzel dosedanji njihov poročnik Martin Spaiser. — Za zidanje Karlovca je odredil Turn samo 500 for. Z nasipi se mora početi meseca marca; za zidanje trdnjave prosi Turn nadvojvodo, da določi kazni, posebno onih 3000 for., ki jih ima plačati vlastelin Semenič (na Vinici pri Črnomlju). To naj se izplača zidarskemu predstojniku. Oskrbniku živeža Eliji Sigesdorfu je izročil 1100 for., ali on potrebuje 3000 for. za izplačanje dolgov. Zaloge ni v Karlovcu skoraj nič, odkar je preskrbljen Bihač; hrane je samo za nekoliko dnij, pa je radi tega nastala velika nevarnost posebno za slučaj

pa še druge. Tako ga je cesar Rudolf II. poslal l. 1589. kot poslanca v Benetke, da poravnane neke prepire, ki so nastali med to ljudovlado in nadvojvodskim dvorom v Gradci. Rešil je to opravilo na zadovoljstvo nadvojvode Karla ter si s tem pridobil še večjo privrženost na cesarskem dvoru.¹⁾ To je bil pa tudi zadnji čin Turnov, kajti kmalu potem, ko se je vrnil iz Benetek, umrl je v Senji 15. junija l. 1589., star šele 56 let, kakor je to izvestil nadvojvoda Karol cesarju Rudolfu II. v Prag.²⁾

Kot zapovedajoči general karlovški in zapovednik na krajini pridobil si je Jošt Josip Turn posestvo Banščino s poljem in kmeti na Švarči, v Čašici in Mrzlem Polji, v Kapelišči, in v Otoku pri sv. Jakobu (današnje Mekušje) s pravico prevoza na Mrežnici. Kot strog vojak je bil prav osornega ponašanja in v vojaških poslih brezobziren, celo večkrat silovit, kar so

oblege. Zgradba za zalogo je pod streho, ali ni še dogotovljena; morala bi se počasi sezidati vsa od kamena in opeke radi večje varnosti pred ognjem. Ravno tako je tudi že pod streho orožnica; tudi ona je lesena, pa bi se morala tudi čvrsto zidati. Topniku (Zeugdiener) Juriju Šubleju izplačal je Turn 250 for. na račun. V orožani pomanjkuje posebno svinca, zatorej je pisal Turn plemiču Moskonu v Laški Trg na Štajerskem, da pošlje po pogodbi 20 do 30 centov svinca. Gušič v Tovunjski Peči je potrošil na popravek grada 290 for. Turn ga je pozval, da položi točen račun, ravno tako je pozvan tudi Turjaški, da dá račun o gradu Slunjskem. — Za popravek hiš v Ogulinu, ki jih je bil spalil Turek, in za zidanje branika in vrat na mostu ter strehe na gradu je dovolil bivši krajiški komisar baron Krištof Tenffenbach stotniku Galu 100 for.; a treba bo še več denarja. Od Tenffenbacha je dobil sedanjí stotnik bihaški Fran Hörman 50 for. za popravek orožane; o tem bode dal račun komisarju Juriju Feuerju, sicer poročniku nemške čete v Karlovcí. Polkovnik in zapovednik hrvaške krajine je imel terjati 6763 for.; v to ime mu je plačal Turn 2600 for., a glede ostalega ga je napotil na nadvojvodo. 4000 for. je dobil polkovnik od grofa Croya na Dunaji za zidanje Karlovca: o tem denarji bode dal račun zidarski predstojnik Jošt Langenmantel. 1859 for. je izplačanih polkovniku za novo sezidani mlín, ki ga je vrtel konj, a 640 for. je dobil polkovnik za straže, ki so okoli Steničnjaka do Korane postavljene. Mlin je dober in silno potreben, ker ni tri milje daleč od Karlovca nobenega mlina. Uskokom je izplačal Turn 432 for. 30 kr. — Turn omenja Ivana Strobla kot poštarja v Karlovcí za krajino. V Bihač je poslan pomočni komisar Jurij Feuer, da obavi vežbe in izplača vojsko. Grof Gaspar Tržaški je imel dobiti po naredbi nadvojvode za vzdrževanje mosta pod Novimgradom 50 for., ki mu pa niso bili pri tej priložnosti izplačani. Mesto Stefana Tohija, ki je popolnoma izplačan, postavil je Turn Adama Purgstala za stotnika 50 konjikom. Krajiški stavitelj Martin Gambon je izročil Turnu obrise za dva obrambna stolpa pri Vinici. (R. Lopašić trdi, da se podrtine teh stolpov še dandanes vidijo, jednega pri Vinici, a drugega pri Prilišici na kranjski obali Kolpe.) Komisar Turn se je povrnil iz Karlovca 11. februarja v Kamnik. (R. Lopašić, Spomenici hrvatske krajine. Knjiga I. str. 133—135.)

¹⁾ R. Lopašić, Poviest grada Karlovca, str. 179.

²⁾ R. Lopašić, Poviest grada Karlovca, str. 180.

bližnji hrvaški vlastelini večkrat izkusili. Hrvaški stanovi so se zatorej nanj potožili in v zboru l. 1585. prosili nadvojvodo Karla, da jih brani nasilja generalovega, ki je dal zapreti hrvaške plemiče, Vuka Kasnića in Jurja Karačkega, a prisvojil si posestva rodovine Kobasića pri Brekovici in Bišću s silo, četudi je bilo po smrti Ivana Kobasića zakonitih naslednikov.¹⁾ Takih tožb pa je bilo zmeraj mnogo, odkar so zapovedovali na krajini tuji zapovedniki, a ne Hrvati, kakor bi bilo moralo po postavi biti. Ker le-ti zapovedniki niso po navadi spoštovali deželnih postav in banovih pravic, morali so nastati prepiri med jedno in drugo oblastjo; a ker so se po navadi tudi plemiči mešali v te stvari, ni potem čudno, da so imeli opraviti tudi le-ti večkrat kaj s krajiškimi upravitelji.

Jošt Turn s svojo ženo Katarino pl. Pečah ni imel otrok, zatorej so njegov imetek podedovali njegovi bratje, in ko so le-ti pomrli tudi brez potomcev, prišla so posestva Križ, Karnek in Blajburg v roke otrokom brata Ahacija. Joštova bojna oprava se čuva v ambraški zbirki na Dunaji. Njegova slika v naravni veličini, kakor tudi one njegovih bratov Ahacija in Ivana Ambroža morejo se videti še dandanes v gradu Blajburgu na Koroškem.²⁾

¹⁾ R. Lopašić, Poviest grada Karlovca, str. 179—180.

²⁾ K. Wurzbach, Biographisches Lex. zv. 45., str. 108.

Slovenske národne vraže in prazne vére,

primerjane drugim slovanskim in neslovanskim.

Spisal J. Navratil.

5. dalje iz Letopisa 1890, str. 52—116.

Sv. Marjeta ali Margeta (13. in 20. jul.)

Sv. Marjeta kače pase. (Na Kršk. zap. g. Romih.) — Na sv. Margete se ne smejo kače klati, in tudi seno se ne sme voziti, pa ni iz kozolcov zlagati, sicer bo v skedenj treščilo. (Štaj.-slov. „Črtice“ 95.) — Če ta dan grmí, takrat lešnikov ni. (Črnóm. zap. g. Kupljen.) — Na Kobaridskem napravljajo iz samih „marjetic“¹⁾ venec sv. Marjeti na čast. (Zap. g. A. Gabršček.) To spada k 20. jul.

Češke. „Prši-li“ [če dežuje] na den sv. Markéty (13. července, julija), bývají ‚liskové ořechy‘ [lešniki] prázdné a červive. (Čém. 1854; 549). Češki narod veruje, da mu ta svētnica čuva vseh sadežev, a zlasti žita. Zato veli národna pesem :

Sv. Petr²⁾ hřimá³⁾
Natočí nam vina;

A ty sv. Markyto,
Dej nam pozor na žito.

¹⁾ Po Tušk. „Prirodop. rastl.“ 2. izd. str. 101: „Marjetica, tudi tratinščica, riglec in iskrica (bellis perennis, Gänseblümchen).“

²⁾ Hanuš misli na ‚Peruna‘ („B. K.“ 195), t. j. da je pri severnih Slovanih v krščanski dobi sv. Peter stopil na Perunovo (gromovnikovo) mesto také, kakor pri Nemcih na ‚Donarjevo‘; a Jugoslovanom namešča Peruna sv. Elija.

³⁾ grmí („grmeva“).

Nemške. Tirolci pravijo sv. Marjeti „Wetterfrau“ (vremenska gospa). — „Wenn's Margreten regnet, werden die Nüsse faul“. (Če na sv. Marjete dan dežuje, bodo orehi gnili.) „B. Kal.“ 195. — Repo pa nemška vraža veleva sejati uprav tega dne (13. jul.) W. II.; str. 399; dočim belokranjska svetuje za ta posel sv. Kilijana god (8. jul), rekši, da pri-raste ondaj repe ‚veliko in debele‘. (Adlešiče. Zap. vč. g. Šašelj.)

Sv. Elija (20. jul.)

Kedar grmi, pravijo Beli Kranjci okoli Metlike, da se vozi sv. Elija po nebu. (V Metlki slišal sám za mladih nog). — Sv. Elija se vozi v goreči kočiji. (Na Krškem zap. g. Romih.) — Sv. Elija v nebesih vedno povprašuje druge svetnike, kedaj bo njegov god; ali tega mu ne pové noben svetnik, ker bi sicer . . . „preveč streljal“. (Adlešiče. Zap. vč. g. Šašelj.) — Ta dan je dan strel. (V Črnem. zap. g. Kupljen.) Nekateri Slovenci mislijo, da preganja sv. Elija (z gromom) tudi hudiča. (Letop. 1879; 78).

Hrvatsko in srbsko bajeslovje ozir. praznoverje o sv. Eliji („Iliji“) strinja se z belokranjskim. Okoli Karlovca velé Hrvati, da se sv. Ilija vozi na štirih konjih po zraku, in da od silnega stopanja njegovih ‚vilovitih‘ konj nastaja grom. („Arkiv“ 1863; 243.)¹⁾ — V Ivanić-gradu (tudi na Hrvatskem blizu Slavonije, brez malega samo dve ure od Save) pravijo o Gromovniku (Iliji) skoraj tako kakor Beli Kranjci, t. j. ako bi znal, kedaj mu je ‚dan godovni‘, da bi od radosti pokal in streljal, tako da bi težko kaj nepokvarjenega ostalo; zato, da ga Bog vara, in kedarkoli ga Ilija za-nj povpraša, da mu veli: „Bit će“ ali „prošao je“. („Arkiv“ 1863; 221.)²⁾

Ako se res na sv. Elija dan („na Ilinje“) primeri, da je burja in da grmi, trese se preprosto ljudstvo od straha, misleč, da bode sodnji dan. (Ondi.)

Zeló tako véro nahajaš o sv. Iliji gromovniku tudi med Srbi. To se čita uže v Letop. 1879. l. na 78. str. i. d. v zanimljivem popisu Hubadovem: „Običaji slovanski“. — Dodajemo samo še toliko: Kako kurijo ‚Dubravčini‘ i. dr. kres i na večer

¹⁾ Ondi, na 245. str. čitamo: „Nariečje kajkavsko ovdje [u okolic Karlovačkoj] jošte ima prevagu; nu svaki, koj se samo jedanput sa prostakom razgovarao, opazit će upliv toli štokavštine koli čakavštine“. —

²⁾ Ondi, na str. 230 čitaš: „Narječje, kojim se ovuda govori, je štokavsko-kajkavsko, to jest smiesa od obadvajuh razriječjah“. — „Sada preuzimlje sve više štokavština mah“.

pred Elijevim, povedali smo uže l. 1890. na 111. str. V Srbiji zovejo se tri dni pred Elijevim („prijе Ilijina dne“) in tri za njim „kresovi“, in žene te dni nečejo prati srajc, niti namakati druge prtenine (platna), misleč, da bi se „iskresalo“. Kedar gmi „na Ilijn dan“, pravijo, da bodo črvivi onega leta orehi in lešniki z žirom vred. (Vuk; „Život i obič.“ 66—67.)

Kakor v Bosni o sv. Juriju, tako pravijo poturčeni Jugoslovani v Hrcegovini o sv. Iliji (na njegov dan) po starem koled: „Do podne Ilija, po podne Alija“, t. j. dopoldne praznujejo, popoldne pa delajo. (P. u. p. 1887. l.)

Tudi **Romunom** je sv. „Ilija“ gromovnik. Prinesel je namreč po romunski bajki solnce, ki ga je bil ukradel hudič, Bogu zopet nazaj ter dobil za to junaško delo v oblast grom in blisk. („Ausland“ 1887; str. 1022.) Prim. srbsko bajko o tém v Vukovih „srpskih narodn. pripov.“ 1853; str. 114 (br. 18); samó da je završetek v romunski bajki drugačen, namreč tak, kakor je popisán tù, in da je po srbski pripovedki to junaško delo opravil sv. „Arandjel“ (arhangel ali veliki angel), a ne sv. Ilija.

Z jugoslovanskim bajeslovjem, ozir. prazno vero v „Ilijogromovnika“ skladajo se i **Rusi**. Vidi se iz vsega, kar pripoveduje ruski narod o tem svetniku, da je ona svojstva, katera je prisvajal v poganski dobi gromovniku Perunu, prenesel v krščanski dobi na sv. „Il'jo“. Tudi Rusi pravijo, da se vozi sv. Il'ja po nebu v ognjenem vozu,¹⁾ in da slišimo od njegovih kolés ropota — grom.

Kedar strahovito grmf, velé v Nižegradski (Nižegorodskoj) guberniji: „Il'ja velikij gudit“ (gode). V Vladimirski gub. pripovedajo, da pobija hudiče („nečistyh“) s kamenimi puščicami ali „strélami.“²⁾ „Molnija“ (blisk) je namreč ruskemu narodu „stréla“ (puščica), ki jo meče „Il'ja-prorok“ v kačo ali hudiča („v zméja ili d'javola“). . . (Afan. I. 471—72). — Nekod se zbirajo Rusi na „Il'jin denj“ iz vsega okraja k cérkvi ter zganjajo tja tudi rogato živino; po veliki službi božji („obédni“) izberó jedno živinče, ki ga plača gospodarju vsa občina (vsi skupaj); potém ga zakoljejo, skuhajo in razdelé na kose za plačo; skupljene novce dobí pa cerkev. Kdor ni bil na ti prazničnosti in ni dobil „posvečenega“ mesa — onemu se šteje to za velik gréh („za boljšoj gréh“). — V Permski gub. so tega dne ubijali vselej bika in zaklali še tele; a meso je pótlej snedla vsa občina. V Kalužki gub. prinašajo pa ta dan k cérkvi zaklanih mladih ovničkov ter prosijo duhovnika, da bi jih po-

¹⁾ „V ognennoj kolesnicé.“

²⁾ Tudi Staroslovenecm značila je stréla — puščico (sagitta, Pfeil). Mikl. lex.² 896.

kropil s posvečeno vodo. (Afan. I. 475). Vse to nas spominja nekdanjih poganskih žrtev in pojedin — Perunu na čast.

Ruski narod je nadalje uverjen, da ima ‚sv. Il'ja‘ v svoji oblasti tudi roso, dež, točo in sušo. Na njegov praznik (20. julija po starem) pričakujejo Rusi grmljávine in dežja („grozy i doždja“). Ta dan ne kosé in ne spravljajo sena, ker bi sv. Elija drugače pokončal z nevihto ali pa sežgal nakošeno séno s strelo („ubvet gromom ili sožžet nakošennoje séno“) od jeze, da ne poštujejo njegovega praznika. To pričajo tudi ruski pregovori (in to velikoruski): „Il'ja grozy¹⁾ deržit“; „Il'ja prorok v polé kopny sčita[j]et²⁾“; „na Il'jin denj gdénibudé ot grozy zagora[j]etsja³⁾“; (maloruski): „Il'ja v vodu nal'ja“. Z Elijevim dežjem („Il'jinskim doždem“) umivajo se ter polivajo, da bi se očistili „vražjih čar“, urokov („očnago prizora“)⁴⁾ in bolezní. Pravijo še i to: Vedro nebo na Il'jin denj predvčšča[j]et⁶⁾ mnogo požarov, a doždé — naoborot“. — Ruski kmetje mislijo, da tudi to sv. Elija stori, ako polje lepo obrodi („proizvoditelj urožajev“). Dne 20. julija p. st. (1. avgusta p. n.) začenjajo žeti žito, t. j. povežejo prvi snop, omlatijo, napravijo iz zrnja hleb, prinesejo ga v cerkev na blagoslov, in potem pokušajo te „novine“, iz slame si pa napravijo novo postelj . . . (Afan. I; 473—4).

Tudi starim (uže prevérjenim) Nemcem je sv. Elija bil nekdanj gromovnik, kakor poganskim poprej Donar. (Grim. „D. Myth. I“; 144 i. dr.). Ni sluha, ni duha pa nismo mogli o véri v Elijo-gromovnika zaslediti pri Čehih in Poljaki. Kedar grmí, pravijo le-ti otrokom po otročje: „Bozia się gniewa“ (Bógec se jezí); óni pa: „Pan Bűh hrozi“ (se grozi ali žuga), kakor se pravi tudi pri nas otrokom: „Bog se kara ali ‚krega‘. Odrasli Čehi pa govore nekod šaljivo: „Sv. Petr kouli kuželky“, (kar se strinja z nemško govoricó): „Petrus schiebt Kegel“. W. II; str. 22.

Pasji dnevi⁶⁾ (od 24. jul. do 24. avgusta).

Ime „pasji dnevi“ ni prvotno-národno, nego zvezdarsko, zatrošeno med národ po „pratikah“ ali koledarjih. Dobili so pa to ime po „zvezdi“, ki se ji pravi „pes Canicula“ = Sirius.⁷⁾ Te dobe vročino prísvaljali so pa ti zvezdi zato, ker vzhaja v ti dobi h krati s solncem.

¹⁾ Nevihte (hude ure); ²⁾ kope šteje; ³⁾ začne goretí (bóde ogenj ali požar); ⁴⁾ po Booch-u: „(stsl.) prizór očés, Behexung durch einen neidischen Blick“; ⁵⁾ oznanjuje (prerokuje).

⁶⁾ Belokr. „pajsji dani“.

⁷⁾ Po lat. imenu „Canicula“ (Hundsstern) skrojilo se je za te dneve lat. ime „dies caniculares“, a potlej prelagalo i na druge jezike: nemški

V Motniku imajo to čudno vražo, ki pripisuje ,pratikarju' božjo moč, namreč: „Ako sta pajsje podobe v pratiki ,proti eni drugi obrnene', te dneve večkrat huda ura s točo proti, ker tudi rada pobije; ,če sta pa pajsje podobe obrnene od jene druge', nam se ni toliko hudega bati.“ (Zap. g. Križnik l. 1888). Kaj pa, ako čepí — kakor v nekaterih slovenskih pratikah — namesto dveh pasjih podob jedna sama? — Po tem vidimo, kako lahko pameten pratikar iztrebi to staro . . . babjo véro.

Češka. Če so pasji dnevi jasni, biva ugodna žetev. („Ččm.“ 1854; 549).

Dobro leto sploh prerokuje po takem vremenu **nemška** vraža, ki veli:

„Hundstage hell und klar
Deuten auf ein gutes Jahr“.

Nesrečni so pa pasji dnevi za poroke — po koroški vraži. (W. II; str. 82.)

Prisvajali so tudi stari narodi „pasji zvezdi“ tako škodljiv vpliv na žetev, da so n. pr. Rimljani vsako leto, čim se je prikazala, žrtvovali rjavega psa, hoté potolažiti Psu (Siriju) togoto. („Reinsb. Dür.“ 1864; 363).

Sv. Jakob (25. jul.)¹⁾

Če na sv. Jakoba dan (25. jul.) sije solnce, potlej je debela leča. (Motnik. Zap. g. Križnik.) Ako ta dan grmi, bodo prihodnje leto lešniki in orehi pešivi. (Belokr. zap. g. Kupljen.)

Na **Češkem**, in to v Pragi, metali so poprej mesarji tega dne okrašenega kozla z veliko slavnostjo (o godbi in petju) z zvonika sv. Jakoba cérkve na tla; po kmetih pa nekod metali in mečejo morda še zdaj kozla s skale ter snedó potém pri vkupni pojedini. Najbrže kake staropoganske žrtve spomin. (Krolm. II, 85; I, 479; „B. Kal.“ 200 i. dr.) Češka vraža veli: Če hočeš pregnati miši iz skednja, ulomi ali odbij na sv. Jakoba dan belemu kozlu bel rog, zakuri z ogljem, deni rog na žerjavico in kadi ž njim po skednju. („Ččm.“ 1854; 542)

Poljaki pravijo „rimski (mlečni) cesti“: sv. Jakoba cesta („droga“);²⁾ a zvezdi „Orion“ (ki se zove po naše „rimske

Hundstage; it. giorni canicolari; fr. jours caniculaires; angl. canicular days; rus. pesie dni; hrv. pasji dnevi (MU); č. psi dni; p. ,dni kani-kularne' itd.

¹⁾ T. j. „Jacobus major“ (apost.); a óni, ki se praznuje 1. maja (s sv. Filipom vred), zove se „Jacobus minor“.

²⁾ Tudi Nemci pravijo nekod „Jakobsstrasse“ namesto „Milchstrasse“. Cig.-V. I; 815.

palice“ ali na kratko „paličnice“,¹⁾ velé sv. Jakoba zvezda („gwiazda“), Nemci pa „Jakobsstab“ t. j. Jakobova palica (č. „Jakuba hůl“ ali „Jakubka“).

Nemcem je ta dan nekod jako nesrečen. V Turingiji ne pleza tega dne nikdo rad na kako črešnjo, ker bi si utegnili ulomiti vrat. (W. II; str. 82) Ako na Jakobovo ali pa tri dni poprej deží, potlej želoda ní. („Festk.“ 1864; 367.)

Češka: Ako je „na sv. Jakoba“ hud véter („silný vítr“), bóde žito mnogo veljalo („platit“), t. j. drago bo, in naopako. („Čem.“ 1856; III, 68.)

Véliká maša, Véliká gospojnica²⁾ ali Véliki šmarijn³⁾
= Vnebovzetje [Marije d. ali Marijino] (15. avgusta).

Stsl.—; r. in mr. Успеніе пресв. Богородици Uspenie presv. bogorodicy; blg. uspénie na sv. Bogorodica; hrv. velika Gospojina ali „velika Gospa“ (MU.), „veliko gospojinje“ (Iv. Fil.); srb. velika gospodja, (v Dalm. tudi „Pogačnica“; Han. „B. K.“ 205); cerkv. uspenjilje sv. Bogorodice; č. na nebe vzetí Panny Marie; P. Maria veliká, Maria kořenna⁴⁾; nekod tudi „Svaté Královny“ t. j. sv. kraljice [dan]; p. Wniebowzięcie Panny Maryi, tudi „Panna zielna“⁵⁾ ali „Matka Boska zielna“.

Skoraj po vsem Slovenskem nahajaš še to vero, da je ta dan tako velik praznik, da se ne smejo kačé plaziti po zemlji, in da se zato plazijo po drevju, na Goriškem tudi po „raklah“ t. j. po nákolu fižolovem. (V Notranjski Bistrici zapisal vč. g. J. Bilc, na Kobaridskem g. A. Gabršček; na Krškem g. Ravnikar; v Motniku zap. g. Križnik, v Rožu na Kor. K. Pečnik; prim. „Črtice“ 45). To potrjujejo tudi razna ustna poročila. Samo ob sebi se razumeva, da ne sme ta dan živ krst na drevo ali na polje [ker bi ga utegnila pičiti kača]; pa niti pod drevje naj ne hodi [ker bi utegnila cepniti kača z drevesa ter ga pikniti]. Tudi delati ne sme človek ta dan ničesar, posebno pa na polju niti najmanjšega dela (zlasti ne sadja obirati ali tresti itd.), da ga ne zadene kakšna nesreča.

Za mojih detinskih let pravila mi je v Metliki stara žena, da si je bila nekđaj óni dan pred ,Véliko mašo‘ zábila na zel-

¹⁾ Letop. 1880; 166.

²⁾ Prim. nem. „Großfrauentag“. Tudi „kajkavci“ na Hrvatskem velé: „Velika maša“.

³⁾ Izgovarja se „šmaren (šmar'n)“. Na Cirkljanskem: „Véliká šmárijá“ (izr. vel'ka šmarja) ali „Róžnica“. (Zap. g. J. Jereb). „Šmárijá“ skrčeno iz „Šent Marija“ (sv. Marija); tako i „šmaren“ iz „Šent-Marijin (dan)“.

⁴⁾ Prim. nem. „U. Fr. Würz- oder Kräuterweihe“.

⁵⁾ Prim. nem. „Lieb Frau im Grünen“.

niku natrgat zelenjave na drugi dan za prikuho. „Zato se“, reče, „odpravim na Velike maše dan rano na zelnik, ki je bil $\frac{1}{4}$ ure daleč od mesta poleg njiv pri skednju, okoli katerega je rastlo tudi sadno drevje. Ko pridem do zelnika, natrgam si hitro potrebne zelenjave in se vrnem. A toliko, da pridem pod drevje — lop! — pade z ‚drva‘ velika rjava kača na tla uprav pred-me. Od prevelikega straha skočim naglo kot boječa srna v stran, pa v beg; a kača se zvije ‚v svitek‘ pa se hita (meče) za mano. Na srečo sem jaz bila ‚hitrejša‘ od kače, ter ji utekla — hvala Bogu! — dasi na pol mrtva od straha. Ne bi več na Veliko mašo pod drevje prisledila za vès svet!“

L. 1887. pravil mi je 16 léten dečko (iz Hinj pri Žužemberku), ki je hodil ondi v šolo šest lét, da je nekdam tudi njega hotela kača pičiti ta dan. Ko je bil namreč utrgal na leski olešnikov, odvijte se pri tej priči od leske velika kača, cepne na tla ter se požene proti njemu. Vendar ji je ušel srečno; pa ni videl, da bi ga bila lovila ali metala se za njim.

Drugi, dve leti mlajši kostanjarček — ki je hodil tudi šest let v šolo domá v Velikih Laščah — trdil je pa štiri dni pozneje, da tam ní te vére, in da je on sam uže videl kačo laziti po tleh tudi na Velike maše dan. Vendar je slišal praviti tudi on, da je kača pičila neko žensko, ki je brala lešnike ta dan; „pa se je menda“, rekel je, „m e n d a le primerilo tako“. — Ko sem nato vzel v misel, da se je morda on preučil v šoli, a starejši ljudje pa da imajo vendar še staro (národno) véro (da morajo na Velike maše dan vse kače na drevje itd), odrezal se je deček oblastno. „Pri nas niso ljudje tako ne-umni, da bi verjeli kaj tacega“.

Pravil sem to zanimljivo zgodnico letos nalašč nekemu priletnemu možaku, ki mi je bil na moje prvo vprašanje odgovoril tako, da je ‚pri Velikih Laščah‘ domá; na drugo natančneje vprašanje pa, da je iz neke vasi blizu Strug (dve uri od Ribnice, a tri ure od ‚V. Lašč.‘). Oj, kako se je ta možak togotil nad mojega ‚razsvetljenega kostanjarčka‘.

„Kaj bo on druge pital z neumneži? On je neumen, on, ki še tega ne vé, kar vé pri nas vsak otrok: da je ta dan res tako svét, da ne smejo kače laziti po tleh . . . Če je pa on videl katero vendar laziti ta dan po tleh, lahko, da se je bila malo poprej zvalila s kacega drevesa na tla. Kam pa če? — K višku ne more pádati.“ — V nadi sem si bil, da poreče mož ‚v sveti jezi‘ še i to: „potlej pa vém, da je . . zlezla zopet na drvó“; — a to mojemu možu vendar ni . . na misel prišlo.

Privrgel je pa sam ob sebi, da nabirajo po njegovem kraju ženske ‚mej mašami‘ (sic) t. j. med Veliko in med Malo

mašo tudi vsake vrste cvetic („róž“) za različne bolezni (zato ker imajo cvetice takrat največjo moč).

To potrjuje z drugimi besedami tudi naš poročevalec iz Motnika: „Med Šmarnimi mašami (sic) ‚rože‘ nabrane so potlej za vsako zdravilo“. (Zap. g. Križnik.) Jajca ta čas nanesena ‚trpijo‘ (se ne pokvarijo) leten dan.“ In ako je pšenica ta čas ‚omlačena‘, ne prime se je mol. (Isti.)

Isto národno véro gledé mejmašnih cvetic (ali „trav“) in jajec nahajaš tudi med **Srbi**. Prim. Vuk: „Život i obiĉ.“ str. 68 p. b.: „Medjudnevnicá“, ki znaĉi Srbom po starem koledarju to, kar nam: [čas] „med ali mej mašami“.¹⁾

Na Goriškem (Cirkljanskem) mislijo, da zleze na Rožnico vsa ‚lezerčina‘ v vodo, zato se ne sme nikdo kópati ta dan. (Zap. g. J. Jereb.)

Āehi dajó tega dne za rabo pri bolni živini, v cĉrkvi posveĉevat raznih zelišč in cvetic, posebno pa „zvonĉek sv. Jana“ t. j. sv. Janeza rožo (hypericum perforatum, durchbohrtes Johanniskraut ali gemeines Hartheu). „B. Kal.“ 207 i. dr.

Poljaki pa rabijo različne zelí ali zelišĉa in cvetice, o ti dobi nabrane ter v cĉrkvi posveĉene, potlej ne samo za zdravila bolni živini, nego i bolnim ljudĉm. Izmed rastlin nosijo posveĉevat ali blagoslávljjat zlasti makove glave ali mákovke („makówki“), korenje ali mrkva („marchen“, daucus carota, Möhre ali gelbe Rübe), solnĉnice („słoneczniki“, helianthus, Sonnenblume), netresk („ziele Piorunowe“ = Perunovo zelišĉe, Donnerbart ali Hauswurz, sempervivum tectorum) i. dr.; tudi vsake vrste žita in zelišĉa, katero cvetĉe o ti dobi. — Vrnivši se po blagoslovu iz cĉrkve domóv, dene vsak svoj snopek na mizo, a po obedu ga odnese na polje ter vsadí poleg zelja ali pa med zelje („w kapustĉ“); po 6 dneh pa vzame zopet domóv in spravi pod streho na gredo za bodoĉo potrebo. (Prim. Kolbg. IX; 141.)

Tako se godí tega dne i med **Nemci**. Tudi oni nosijo (sosebnó po Frankoniji, Bavarskem in Švici) različnih in doloĉenih zelišč v cerkev na blagoslov („Kräuterweihe“). Zato pravijo temu dnevu tudi „Unserer lieben Frauen Würzweihe“ ali „Kräuterweihe“ (po starem: „krutwige“). Tudi po njihovi veri imajo ta zelišĉa po cĉrkvenem blagoslovu zdravilno moĉ, ter odganjajo vrhu tega strelo in ĉaro od hiše, ako se shranijo pod krov.

Nemški veščaki razlagajo tega obiĉaja poĉetek tako, da se je ljubezen do cvetic in zdravilnih zelišč od nekdanje nemško-poganske kraljice nebes in zemlje Holde ali Hulde (= Perchte) v kršĉanski dobi prenesla na sv. Marijo,

¹⁾ „Srbi-graniĉari“ pa pravijo: „medju gospojine“. (Beg. 79.)

krščansko kraljico nebeško. Ko je bila Marija umrla — pripoveduje se med Nemci v Frankoniji in ob Reni — prišli so učenci k njeni raki (zidanemu grobu), a namesto trupla nje-nega našli na ónem mestu samih lepo dišečih cvetic. In zato — pravijo — posvečuje zdaj cérkev na vnebovzetje Marijino „zelišča“. — Tega dne začénja se Nemcem tudi tako zvani „Frauendreissigst“ t. j. trideseteri dnevi Gôspini¹⁾ ali na kratko „trideseteri dnevi“ (ki jim prisvajajo Nemci še večjo moč nego Slovenci dobi „med mašami“ in Srbi svoji „medjudnevnicí“) Ondaj — pravi nemško ljudstvo zlasti po južnih deželah — ugaja človeku vsa priroda; strupene živali izgubljajo strup, a zdravilne rastline imajo tedaj največjo moč. (W. II; str. 82—83).

Ondi in na str. 75 isti pisatelj vnebovzetje Marijino pripodáblja tudi vnebohodu Gospodovemu, ki daje po nemški vraži zeliščem tudi posebno zdravilno moč, in to brez cerkvenega blagoslova.

Vremensko prerokovanje. Slovensko: Če je na Vélike maše dan lepo vreme, bóde ozimna pšenica lepa. (Čnom; zap. g. Kupljen). Po „Slovanu“ 1887; str. 285 velja pa to o „jari“ pšenici istega leta.

Češko: Nekoliko dní po Véliki maši ostane vreme stanovitno. Tega dne dozoré prvi orehi. Odtod češki pregovor: „Sv. královna dostane [dobí] první vylupek“ [olupljen zrel oreh]. „Festk.“ 1864; 402.

Sv. Rok (16. avgusta).

Sv. Roku, hrvatske zemlje zavetniku, priporočali so se Slovenci s Čehi i. dr. vred kot pomočniku zoper kugo.²⁾ Zato nahajaš njegovo podobo po Češkem na mnogih takozvanih „kužnih stebrih ali stolpih“. Potem pa ko je kuga po naših in drugih krajih jenjala popolnoma ter se ni vrnila uže mnogo let, začeli so po Češkem tega svetnika klicati na pomoč o živinskih boleznih sploh.³⁾ Tako mu i Poljaki kot jedinemu zaščitniku živinskemu priporočajo samo živino („B. Kal. 208), kakor Tirolci vso živino sv. Antonu („Tonig“), Tolminci pa istemu sv. Antonu (puščavniku: 17. jan.)⁴⁾ same prašiče, kakor Beli Kranjci; a rogato živino nekakemu sv. Krnu, ki sam Bog vé, kedaj mu je god.

¹⁾ Zato ker se na priliko čez mesec dní nató (kakor slučajno letos 1889: 15. sept.) praznuje „Ime Marijino“, uprav pa prvo nedeljo po Mali maši.

²⁾ Znana legenda o tem svetniku razjasnjuje nam uzrok.

³⁾ „Festk.“ 1864; 414.

⁴⁾ „Tonüh“ mu pravijo. Gl. Letop. 1882/83; str. 209 p. b. „Krn“ (iz „cornó“?) in str. 184—185.

Sv. Jarnej ali Jernej, Jernejevo (24. avgusta).

Na sv. Jerneja dan se ne sme orati; kdor pa le orje, tega sreča sv. Jernej in pravi: „Ti me ne spoštuješ; jaz sem uže dosti dolgo na meh odrt; zdaj bom pa tebe odrl in tvojo kožo nosil“. In odere ga. (Na Cirkljanskem zap. g. J. Jereb.)

Če je na sv. Jerneja dan jasno, potlej ‚turšek‘ ne pozebe. (Češemnik. Zap. g. Križnik.) Ako to jutro maslo ‚omedeš‘ (umeteš) pred solncem, je potlej za vsako zdravilo. (Motnik. Zap. isti.)

Sodéč po srbskem imenu „Vratolomije“ (za „Bartholomäus“ = Bartol ali Jarnej), nadejal sem se, da zasledim kderkoli srbsko vražo, da si človek ta dan lahko ulomi vrat; pa mi se vendar ni še posrečilo dozdati.

Med Slovaki je ta vera: Kakor na „sv. Jura“ kače lazijo izpod zemlje, tako zalézajo o Jernejevem zopet pod zemljo. Od te dobe se Slovaki tudi ne kopljejo več v tekočih vodah, zato ker mislijo, da se kopljejo o tem času same kače, predno zlezejo pod zemljo. („Sborn.“ 1870; 263.)

Čehi pravijo: Kakeršno je vreme na sv. Jarneja („na sv. Bartoloměje“), táko bóde vso jesen. Ako je ta dan lép, znači prijetno jesen („příjemný podziměk). Ta dan je namreč češkemu národu prvi jesenski dan; kajti jelen ‚rosí“ („ušťívá“) tega dne . . v vodo . . , a potém začénja biti mrzlo . . („Festk.“ 209; „Ččm.“ 1853; 496.)

Poljak veli: „Sv. Bartłomiej podwieczorek przytlumi“ (popoldan krati). Han. „B. K.“ 209.

Nemci (severni) pravijo, da hodi o Jernejevem ponočni (divji) lovec, da vodi divjo drhal „Bertóld“, ki je po imenu podoben Bartolu (Jerneju), in da je Jernejevo čarovniški dan.¹⁾ V Grohovici²⁾ pa velé neki istega dne: „Zdaj je Harka („Herke“ ali „Harke“) uže hodila; spraviti nam je ozimino, — drugače se pohabi.“³⁾ Harka je podobna naši Torki ali Torklji. S tem se strinja i to, da so severni Nemci (ako ni bil lan še spravljen o Jernejevem), žugali nekđaj s Harko.⁴⁾

Daleč je razpostranjen tudi običaj, o ti dôbi „hudiča vezati“. Kovači udarijo namreč nekolikokrat na ‚prazno nákovalo‘, zato da bi pritegnili hudiču verige. (Han. „B. K.“ 209.)

Nemci so nekđaj hudiča vezali uže o sv. Jakobu (25. julija meseca). „B. Kal.“ 209. Prim. razlago v predelu o sv. Mihalu (29. sept). — Gl tudi W. II; str. 399.

¹⁾ Grim. „D. Myth.“ 883—884.

²⁾ Grochwitz bei Torgau.

³⁾ Kuhn-Schwartz „Nordd. Sagen“ . . ; 400.

⁴⁾ Ondi.

„Sv. Janez ali Ivan glavosèk“¹⁾, sv. Janeza obgavljenje (29. avgusta).

„Ako se na sv. Ivana glavoseka zelje seče, ne stoji dolgo v kadi, ker se pohabi.“ (Adlešiče. Zap. vč. g. Šašelj). — Ta dan se ne sme zelje sekati, ker potem gnije (v Črn. zap. gosp. Kupljen), ali: „vse ognije“. (Na Krškem zap. g. Romih).

V Motniku pazijo pa na to: če je tega svetnika god v ponedeljek, torek itd., da se potlej v jeseni ta dan zelje ne seka, ker bi se utegnilo v kadi . . obrniti. (Zap. g. Križnik.)

Istranska. „Na oni dan u tjednu, na ki je sv. Ivan glavosèk, ni dobro kapus ni sekati, ni ga stavit' kisat“. (V Zarečju l. 1882 zap. vč. g. † J. Volčič.)

Češka. Ako dežuje tega dne, bóde malo orehov.

Mala maša, Mala gospojnica²⁾ ali Mali šmarinj = Marije device rojstvo (8. sept.)³⁾

Stsl. — ; r. in mr. Рождество преск. Богородицы roždestvo presv. Bogorodicy; blg. roždenije na sv. Bogorodica; hrv. malo gospojinje (Fil.), mala Gospojina ali „mala Gospa“ = „porod Marijin“⁴⁾ ali „narodjenje blažene djevice Marije“ (Fil.); srb. mala gospodja (Vk.), tudi „mala gospa“⁵⁾ = (crkv.): roždestvo [sv.] Bogorodice, (v Črn. G.): Gospodjin dan; č. in č.-slov. Narození Panny Marie; č.-slov. tudi „siatna Mara“; p. Narodzenie P. Maryi ali „Matka Boska siewna“.

Če je ta dan lepo vreme, bóde jara pšenica lepa. (Črn. zap. g. Kupljen). Po „Slovanu“ 1887; str. 285 bóde pa potlej zimška pšenica dobro obrodila.

Gosp. J. Jereb, priobčivši nam, da na „Rožnico“ (Véliko šmarinjo 15. avgusta) zleze na Cirkljanskem vsa „lezerčina“ v vodo itd. (str. 128), piše nadalje: „zopet na drug Marijin praznik (ne vem, ali 25. marca ali pa 8. sept.) ne sme se na drevesa plezati, ker je takrat tako velik praznik, da celó „laznina“ sili

¹⁾ Tako mu pravijo Beli Kranjci z Istrani in hrv. „kajkavei“ vred, dasi čitaš po hrv. koledarjih samo „usjekovanje Ivana“. Prim. Maž-Užar. p. b. „Enthauptung“, kder čitamo oboje, a pri Vuku („rječn“ 788) samo „usjekovánije“ (juž.) Johannis Enthauptung, decollatio S. Joannis.

²⁾ Prim. nem. „Kleinfrauentag“.

³⁾ Ogr.-slov. „D. Márije rodstvo“.

⁴⁾ Š. Balenović: „Liturg.“ 1862; 226.

⁵⁾ Beg. str. 79. Navzeli so se torej „Srbi-graničari“ te skrajšane, uprav slovenske oblike („gospa“) od sosedov Slovencev ozir. Hrvatov, ki jim znači (tudi po Dalmaciji in Slavoniji) beseda „Gospa“ zlasti Mater božjo: Sv. Gospa = „Unsere L. Frau“.

kvišku . . proti nebeški kraljici, in vse kar lazi, je ta dan po drevju. Te in óne prepovedi se vsakdo strogo drži.“

Sodil bi človek, da i ta prazna vera o kačah, kakor po vseh drugih krajih slovenskih, tako tudi na Cirkljanskem pripada Véliki gospojnici ali „Rožnici“, a ne kakemu drugemu prazniku Marijinemu. Toda pri vražah in praznih verah ni „železne doslednosti“. Res nam poroča g. Ravnikar s Krškega, da na Véliki in na Mali šmarijn ni dobro plezati na drevesa, ker se je primerilo uže večkrat, da je tistega, ki je splezal ta dan na drvo, pičila kača, in da to sploh pomeni nesrečo. (Prim. tudi prvo „poljsko“ malo dalje).

„**Srbi-graničari**“ (ki se jim narodno in cerkveno leto pričenja ta mesec, in to: 1. septembra, kakor Rusom v 14. veku po star. koled.), pravijo hudi mrzlici („groznici“), ki traje po tri leta, „gospojinjača“ (ali „troljetnica“). Kdor hoče koga prekleti jako grdo („ružno“), ta reče: „Gospojinjača ili troljetnica te vatala¹⁾, i ne pustila te!“ (Beg. 79).

Rusini časté Marijo besednico²⁾ 1. septembra (p. st.), in od tega dne štejejo tudi „prvoje zazim.“³⁾

Hanuš („B. Kal.“ 1860; 211) piše, da se „**Žumberski uskoki**“ vračajo o ti dobi uže z gor ter ovršavajo po končanem letu tako zvane „ovčarke“, pri katerih pévajo in streljajo, pa i verno naslušajo vilinskih pesmi jék.

A kdo ne bi rad seznal, kaj péva gorska Vila na razstanku med starim in nóvim (národnim) letom? — Bode li nóvo leto srečno ali pa nesrečno?

Čehi pravijo, da lazijo kače o Mali gospojnici v svoje podzemeljske luknje („gádine“ jim pravijo pri nas), da jih pozneje zemlja neče več, in da morajo pod zemljo prebivati do sv. Jurija „Ččm.“ 1855; 183⁴⁾ Različno so poprej razlagali uzrok tako zvanemu „babjemu letu“, ki mu pravijo Nemci „Altweibersommer“, „fliegender Sommer“, „Marienfäden“ itd. Okoli Vratislave pripoveduje ljudstvo, da je Marija, vzdigujoč se v nebo, izgubila „pogrebni plašč“,⁵⁾ ki ga je potlej veter v zraku raznesel na lakna („vlakna“), ter pada na zemljo kot „babje léto“. („B. Kal.“ 211).

[„Babje leto“ je uprav pozno-jesenska doba, ki pa ni povsod jednaka. Nemci ji pravijo Altweibersommer, Nachsommer, Spätherbst itd. Mnogim Rusom in Malorusom traje „babje léto“ od 1. septemb. p. st.⁶⁾ samo po 8 dni; mnogim pa

¹⁾ Naj te grabi; ²⁾ rus. „hodátajca“ (Fürsprecherin); ³⁾ prvi mrz (die ersten Fröste).

⁴⁾ Zeló taka vera je tudi med Slovaki, ki pa mislijo, da se vračajo kače pod zemljo uže o Jernejevem (str. 130).

⁵⁾ Drugod pravijo, da je bil to plašč, ki ga je Marija nosila o svojem vnebovzetju. (W. II; str. 185).

⁶⁾ Sv. Simeon („Semin“).

od istega dne po dva tedna t. j. do 15. septemb. p. st.¹⁾ Čehom se začenja babje léto („babí léto“) tudi o sv. Večeslavu (28. sept.) ter se zato imenuje „léto Svatováclavské“. Slovencem je pa „bábje léto“ pozna jesen po sv. Martinu (od 11. novemb. dalje); tako tudi Poljakom, ki mu pravijo izrécno: Martinsko leto („lato Marciúskie“). Francozom se počénja babje leto po imenu „l'été Saint-Denis“ (sv. Dijonizija leto) 9. oktob., po imenu „l'été Saint-Martin“ pa kakor nam in Poljakom (11. novemb.); Lahom sv. Terezije leto“ 15. oktob.; Angležem „St. Lukes little summer“ (sv. Luke letce ali „malo leto“) 18. oktobra itd. — A samo v prenesenem pomenu zovejo se „babje leto“ tudi óna po zraku letajoča in na tla padajoča „vlakna“, ki jim po isti ali malo drugačni prazni veri tudi Nemci pravijo: „Marienfäden“ (Marijine niti) ali „Mariengarn“ (Marijina preja), Francozi „fils de la Vierge“ (Devičine ali Marije device niti) itd. — Podobne so te niti ali „vlakna“ pajčini ali uprav mehki (nesukani) svili. Davno so si učenjaki zahman belili glavo „razlagaje ta prirodni“ pojav. Pravi uzrok zasledil je prof. Young, ki piše v „Illustr. Welt“ 1891 na 107. str. tako: „Drobecni pajki (kleine Spinnchen) predejo stoječ na glavi o solnčnem vremenu svilnaste nitke, ki jih premiče potlej sapa kot kako zastavo po zraku sem pa tam. Čim začuti pajek, da mu je nit dosti dolga in sapa dosti močna, popusti svoje oporišče (Haltepunkt), a pajčevina ga nosi zdaj po zraku kakor kakšen zrakoplov (balón). Lahko se pa spušča tak pajek, kjer se mu hoče, po svoji niti na tla ter potuje takó zložno in daleč po svetu.

Poljska. 1. Na Male gospojnice dan (w dzień Matki Boskiéj siewnej 8. września“) Poljaki na Krakowskem ne tresajo sadja in ne hodijo v gozd po glív („na grzyby“, fungi, Pilze); kajti strupene kače in strupena laznina²⁾ bodo padale na ónega, kdor bode sadje tresel ali pa glive bral. (P. u. p., gl. Kolbg. „Lud“ V).

2. Na osvetek („sv. wigilije“) t. j. óni dan pred tem svetkom mora vsak Poljski kmet na Poznanjskem posejati vsaj nekoliko prgišč žita, tudi takrat, kedar mu ni njiva še popolnem obdelana. (Kolbg. IX; 146). Od tod ime: „Matka Boska siewna“ (sevna).

Tako so i Slovaki (kmetje) ta praznik Marijin krstili: „siatna Mara“ (sevna Marija), zato ker so nekdaj začenjali o tem času tudi óni sejati ozimino, in jim je še zmérom srednja doba ozimne setve („siata ozimného). „Sborník“ 1870; 203.

¹⁾ Sv. Nikita (Nicetas), ko začenjajo divje gosi létati.

²⁾ Poljski: „Gady“, Gewürm, giftiges Gewürm . . (Mrong.).

Sv. Miha¹⁾, Mihèl,²⁾ ,Mihólje³⁾ (29. sept.).

Znana je menda po vseh krajih slovenskih legenda ali pobožna pravljica, da ta svetnik duše ,vaga' ali ,vaguje." (Prim. „Črtice“ 103).

Sv. ,Miha' duše vaga. (Na Krškem zap. g. Romih). — Če se človek v življenju vaguje, ob sodbi ne vaga sv. Mihèl (izr. Mihù) duše. (V Motniku zap. g. Križnik).

Nehoté se o tej priliki spominjamo, kako je i grški Zevs v dveh skledicah tehtal ali vagal ter razsojal usodo n. pr. med Trojci in Ahejci, med Ahilom in Hektorjem v Ilijadi 8, 69. 22 . . ; prim. 16, 658. 19, 223. Isto tako tudi rimljanski Jov (Jupiter) med Enejem pa Turnom (Turnus).⁴⁾ (Virg. „Aeneis“ XII. 725).

Tudi med Slovenci (Dolenjci na Kranjskem) slišal sem za mladih nog óno bajko, kako je sv. Miha^l hudobne angele izpokal iz ,nebeske dike' ter pàhnil v peklenki brezen.⁵⁾ Pri-poveduje se med Belimi Kranjci na šaljiv način i to, zakaj nista mogla po Božjem povelju tega posla opraviti ni sv. Gabrijel ni sv. Rafael, a zakaj ga je potlej opravil sv. Miha^l. (P. u. pr.).

V srednem veku razglašali so nemški učenjaki bajko, da je bil sv. Mihala dan ustanovljen namesto starega egiptovskega praznika „idoli Micail“, kar so tolmačili s Saturnom. — Bojkom je sv. Miha^l to, kar Jugoslovanom in Rusom sv. Elija: Perunov naslednik t. j. gromovnik. („B. Kal.“ 215); **Rusom** pa to, kar starim Grkom in Rimljanom Karon (Charon), s tem razločkom, da prevaža sv. Miha^l po ruski narodni veri čez ognjeno reko samo na sodnji dan pravične duše na oni svet — v raj, dočim grešniki ginejo v kipečih valovih.

„Protekala tut rëka ognenaja;
Kak po toj-tam rëki, rëki ognennyja,
Da tut èzdit [vózi] Mihajlo-arhanjdel-carë;
Perevozit on duši, duši pravednyja,
Čerez ognennu rëku ko presvëtlomu rajü“ itd.

(Afan. I; 576).

Kašubski pregovor veli; „Sv. Mjicha^l vrota rozpjicha⁶⁾“; a **poljski**: „Sv. Micha^l kopy spycha⁷⁾“ Po teh pregovorih sodi Hanuš, da so si nekateri Slovani sv. Mihala mislili junaka in vojščaka. (Han. „B. K.“ 215).

¹⁾ Po domače ,Miha'.

²⁾ Izrekuje se tudi: „Mihù“ (2. Mihéla).

³⁾ Sv. Mihéla dan ali god. (Belokr.). Ogr.-slov.: sv. Mihálj.

⁴⁾ „Jupiter ipse duas aequato examine sustinet et fata imponit diversa duorum, quem damnet labor et quo vergat pondere letum.“

⁵⁾ Prim. stsl. bezdъnъ, hrv. ali srb. bezdan (a ne ,bezdnó“); ⁶⁾ vrata razpahàl (razdejàl); ⁷⁾ kope [s polja] spahal.

Čehi koljejo ta dan orehe, želod in šiške ter prerokujejo po njih. Ako je namreč pajkov v njih, pravijo, da bóde leto nesrečno. (O.). Kedar je o Mihólju (29. sept.) lepo vreme, bóde lepo še štiri tedne, a drugo leto bóde mnogo in dobrega vina. Zato se pravi: „Mihálsko vino — gospodsko (panské) vino“. („Ččm.“ 1854; 549).

Nemci dokazujejo, da se je mnogokaj iz bajk o Vodanu v krščanski dobi prisvojilo tudi sv. Mihalu (kakor Kristu, sv. Petru, Martinu in Nikolaju ali Miklavžu¹⁾). Po nemško-cerkvenih bajkah drži sv. Mihal hudiča zvezanega v peklu do sodnjega dne. V nékateri gori se sliši, pravijo, kako hudič (Loki) potresa s svojimi verigami. Po poganski bajki (severni ali staroskandinavski) privezali so bili Azi („Asen“) hudobnega Loki-ja na tri skalne rtí, in kedarkoli je, hoté osloboditi se, potresal z verigami na vso moč, potresla se je vsa zemlja; tako je nastajal potres. (P. r. v.) Nemški kovači imajo pa nekod še dandanes navado, da tega dne (kakor drugod o Jernejem), kedar jenjajo kovati, vendar še po trikrat udarijo na prazno ali golo nákovo, da bi s tém pritegnili okove hudiču v peklu. („B. Kal.“ 215.)

Če na sv. Mihala grmf, bode [drugo leto] malo sadja, pa mnogo burje in rží. („Festk.“ 1860; 462.)

V nekem severnem kraju nemškem pravijo, da letajo tudi po noči pred Mihóljem čarovnice na znani „Blocksberg“. (Kuhn-Schw. N. D. S. 378).

Sv. Lúka, Lúkež (18. oktobra).

Če ta dan veter *hldí*,²⁾ ni močno vino. (Dobje v Kozjanskem okraju na Štaj.; zap. g. Romih).

Po mnogih krajih slovenskih pravijo: Sv. Lúka v róke huka. (P. u. p.). — V Laščih tudi: „Sv. Lúkež v róke húkež;“ „sv. Lúkež répni púkež“ ali: „sv. Luka répo púka.“ (Ltp. 1882/83; 325.) Teh domačih pregovorov pomén ugane vsako dete slovensko na prvi mah; zato nam jih ni treba razlagati.

Srbom je ta dan („Lučin dan“ imenovan) jako imeniten³⁾ V Hercegovini vstane hišni gospodar zarana in hití gledat v osek („tor“), kako mu živina leží: ako je skrčila ali podvíla („podávila“) noge pod se, ondaj velé, da bode huda („zla“) zima in leto; ako je pa noge iztegnila („opružila“), ondaj pravijo, da bo dobra zima in leto. (Vuk: „Život i obič.“ 68).

¹⁾ Prim. Letop. 1885; . . .

²⁾ Najbrže nm. „hladí“; a rabi za: veje, piše. T. R.

³⁾ Grki štejejo po njem celó nedelje, kakor katoličani po Duhovem ali binkoštih. („Festk.“ 1864; 480).

Na **Češkem** je ta dan nekam završetek vsi žetvi. Zato veli češki pregovor: „Na sv. Lukáše — hojnost¹⁾ chleba i kaše“. („Festk.“ 480). To bi bila prazna vera samo tedaj, kedar bi bilo vse . . . prazno.

Vsi sveti, vsésvete,²⁾ vseh svetnikov dan ali god (1. novemb.³⁾)

Stsl. —; r.⁴⁾ in mr.⁴⁾ **ВСЕХЪ СВАТЫХЪ** vsěh Svjatyh; blg.⁴⁾ vsi Svjatii [i mošči]; hrv., srb.⁴⁾ svi sveti („svih svetih⁴ ali „svetijeh“); č. in č.-slov. všech Svátých; p. Wszystkich Świętych.

V Motniku imajo navado, da k ‚vsem svetam‘ pekó ‚golinški‘ ali ajdov kruh, ki se ‚prešče‘ imenuje. ‚Prešče‘ dobé vsi, kateri so pri hiši, in za nameček dnine tudi ajdovih žgancev. Prosjaki jih pa pobirajo pri cérkvi pred sv. mašo od vérníkov, ki jim jih podaré, da bi molili popoldne za vérne duše. Prosjak se pa za božjo čast in za vérne duše mnogo ne meni; pobere in poveže svoje polne vreče (malhe), pa hajd . . . naravnost domóv (dám‘). Zvečer zvonijo z vsemi zvonovi; ravno tako ‚na jutro‘ vseh vérnih duš. (Zap. g. Križnik). Ta navada biva tudi po drugih krajih slovenskih, četudi morda ne po vseh. — Kaj je iz prvine poganom značilo ropotanje, (ki se je nadomestilo pozneje pri cérkvah z zvonenjem), omenili smo uže na več mestih. — Več podatkov o „vérnih dušah“ je v naslednjem predelu; kajti vsi taki in drugačni običaji, ki se vršé zlasti zvečer na vseh svetnikov god, veljajo uže „vérnim dušam“.

Vse vérne dúše, vseh vérnih dúš [dan], Dušno,⁵⁾ „mrtvih godi“, tudi „mrtve godi“⁶⁾ (2. nov.).

Stsl. —; [r., mr. **Поминаніе, Поминкованіе всєхъ умершихъ** pominánie, pominovenie vsěh umerših]⁷⁾; blg. —; hrv. dušnice (fil.), dušni dan, „mrtvih god“ (v hrv. Primorju; Ark. 1863, 328),

¹⁾ Obilje (prebitek).

²⁾ Izgovarja se belokr. in hrv.-sl. tudi „sésvete“ (f. pl.): o sésvetah, o vseh svetah) itd.; ogr.-sl. vsi svécí, vsě svécov (nm : vsi svetcí, vseh svetcov) itd.

³⁾ Nekod pravijo tudi ‚vahti‘: o vahtih (Cig.-V.); a po Krasu: ‚vahte (f. pl.): o vahtah. (Lj. Zvon“ 1889; str. 231). Po Štreklju iz nemšk. ‚Weih-Tag‘.

⁴⁾ Znaj, da pravoslavni (tudi zjedinjenci) slavé ta praznik še po starem prvo nedeljo po Dúbovem (binkoštih), a ne 1. novembra kakor mi, in to še le od l. 1835. po ukazu papeža Gregorija IV. („Festk.“ 491 i. dr.).

⁵⁾ Gl. „Črtice“ 39.

⁶⁾ Oboje v Adlešičah. Namesto „mrtvih godi“ izgovarjajo pa po navadi „mrtvi godi“. (Zap. vč. g. Šašelj). Prim. zgoraj hrv. „mrtvih god“.

dan mrtvih“ (po koled.); srb. —; č. dušičky, [den] dušiček; č.-sl. verných (věrných) duší; p. Zaduszki (dzień Zaduszek).

Na věrnih duš dan gredó duše iz víc vsako leto, in ta dan ne trpé nobene muke. Drugi dan se pa mórajo povrniti zopet nazaj vse óne, za katere niso věrniki na zemlji izprosili božje milosti. (Motnik. Zap. g. Križnik).

Tako nam je pripovedovalo tudi več drugih Slovencev iz različnih krajev. Za detinske dobe slišal sem praviti tako tudi v Metliki s tem dodatkom, da hodijo věrne duše iz víc ta dan celó v nebesa in da smejo tam ostajati ‚vès dragi dan‘; óne, katerim doteče ‚za tega‘ trpljenja čas, ostanejo v nebesih na veke, druge se pa morajo, kedar mine ta dan, vračati zopet v vice.

Goriški Slovenci mislijo, da hodijo ta dan duše iz víc zvrstama („v procesiji“) okoli t. j. s pokopališč v cérkev in nazaj; zato se težko kdo odpravi na pot. Nekateri trdijo, da so jih videli uže sami s svojimi očmi. Po njihovi veri ne trpé duše v vicah ta dan kar nič ter prihajajo tudi na ta svet v tiste hiše, v katerih so živele poprej. (St. Kocijančič: „Arkiv“ 1854; 281).

Tako verujejo i koroški Slovenci, da pridejo ‚dušni večer‘ věrne duše na svoj poprejšnji dom. Domači jim pripravijo na mizo ‚hleb in vrček piva‘. Na Koroškem nahajaš pa to navado le še na jezikovni slovensko-nemški meji; v Rožu je že skoraj izginila. (Zap. K. Pečnik).

Štaj. Slovenci okoli Dobja postavijo na vseh svetnikov dan t. j. ‚na večer pred Dušnim‘ čez noč vina za verne duše na mizo. (Pragarsko; p. u. p.) Ista navada je tudi med Slovenci ‚na panonski strani. (Prim. „Kres“ 1882; str. 269 in „Črtice“ 39).

Čehi trdijo, da odhajajo uboge dušice iz víc („z očistce“) na vseh svetnikov dan zvečer o z d r a v i (ave) mariji, da bi se samo čez noč do jutrnice odpočinile od múk.¹⁾ Zato postavlja vsak gospodar ta večer na ognjišče nalašč gorečo svetilnico, ki je napolnjena s suróvim maslom, zato da bi si mazale ž njim opeklino. Tudi drobtin in moke za jed dušicam mečejo v ogenj.²⁾ V mnogih krajih zavživajo pa ta večer samo hladnega mleka, ter se ž njim tudi kropé, zato da bi ohlájali

¹⁾ [V vzhodni cerkvi ni tega praznika]; v zapadni je pa do l. 1549. bil uprav zapovedan praznik. Od tedaj je samo „festum medium“. („Festk.“ 493).

¹⁾ Nekod pa vendar trdijo, da so dušice slobodne od polnoči (vseh svetih) do polnoči (vseh věrnih duš).

²⁾ „Čm.“ 1855; 184.

dušice s tém.¹⁾ Uže za vsésvete pekó dvojega pecíva: jedno, ki je podobno mrtvaškím kostém, zovejo svetniške kostí („kostí svatých“), drugo pa, goskam podobno, dušice („dušičky“), ki jih delé prosjakom, v isti namen [kakor v Motniku prešce]. „B. Kal.“ 219—221.

Kakor pri nas, tako zvoné tudi po **Hrvatskem** in **Slavonskem** na vsésvete od večera vsaj do polnoči, ako ne do zore. Na „dušni dan“ brlé pa óljenke („uljenice“) po grobéh vés popoldan do neke nočne dobe, dokler ne odhajajo pobožniki in pobožnice, ki se ne morejo skoro ločiti od svojih milih in dragih pokojnikov. (P. u. p.; prim. tudi „Arkiv“ 1863; 287—8 in 328).

Poljsko ljudstvo po Krakovskem je prepričano, da tega dne duše umrlih, še nerešenih ljudí pohajajo (obiskujejo) svoje rodbenike in botre, (dasi duš ni móči videti), da so torej med njimi in da hodijo po vasi, a po službi božji živih gredó v cérkev in so same navzočne pri božji službi, ki jo opravljajo zdaj tudi uže mrtvi duhovniki itd. Nevarno je pa ondaj živim hoditi tam gledat; kajti vsakemu takemu radovednežu odtrgajo mrličí glavo; tako i ónemu, kateri bi jih zval (klical). — Če kakšen ogeljček v peči ali na ognjišču počí ali pa pade na tla, pravijo, da je to vrgla duša, ali se tudi sama meče po tem ognju. (Kolbg. „Lud“ V. 311).

Pri **Litovcih** kliče gospodar na mrtvih godi duše svojih roditeljev, otrók in rodbenikov, naj pridejo in snedó pripravljene jedí v topli sobici, dušam nalašč zakurjeni. Čim si pa mislijo domači ljudje, da so duše uže pojele vso pripravljeno jim hrano, izganjajo jih zopet iz hiše. **Estonci** devajo 2. novembra po noči jedí na grobje in se veselé, kedar drugi dan zjutraj pogrešajo kake jestvine, rekši, da je bila snedena. („B. Kal.“ 220).

Nekdaj so tudi Nemci na Dušno (in na staro leto) kurili sobico dušam ter jim pèkli posebnega pecíva po imenu „Seel-zöpfe“ (dušne kite), ki so jih po vso noč puščali na mizi. Še dandanes se nekod med sabo darujejo s pecívom, ki mu pravijo „Seelen“ (duše) ali „Zucker-seelen“. (Ondi).

Tudi pri starih Rimljanih, ki so se pogostem spominjali mrtvih prednikov svojih, bila je ta poganska vera, da se je početkom novembra meseca odpiral podzemni svet, kder so bivale dobre duše („divi manes“), in da so duše prihajale na ta svet. Častili so jih Rimljani nató po tri dni.

¹⁾ Ta običaj nahajamo med Čehi (tudi med Čehonemci po Hebskem) s tem razločkom, da pljuskuje kmetice vodo svojim deklam v obraz, da se jim ne bode dremalo, kedar pojdejo trave „žet“. („Čem.“ 1854; 549. „Festk.“ 1864; 494).

Po tem vidimo, da je *vez med živimi in mrtvimi* človeškemu rodu res prirojena.

Ker vztočna ali 'pravoslavna' cerkev ni vzprejela 'mrtvih godí' med cerkvene praznike, ustanovili ali ohranili so si Slovani pravoslavne vere sami ob sebi *narodne* praznike ali svetke, ki jih ovršavajo premilim svojcem-pokojnikom v spomin, in to: po navadi na spomlad, oziroma v krščanski dobi o veliki noči ali pa nekoliko kesneje; n. pr. **Rusini** velikonočni ponedeljek. **Rusi** večinoma v torek svojega Tomaževega tedna t. j. prvega po velikonočnem tednu, in pravijo temu prazniku: „rádunéc“ ali „rádunica“ (rádonéc ali rádonica), tudi „rádovnica“, „radošnica“ itd., zato ker se ruski narod o tej priliki še dandanes na grobju raduje: popeva ter se gostí, polagaje tudi mrtvecem na grobje različnih jedí in pozivaje jih na velikonočno veselje („prizyvajâ ih na radost presvêtloga voskresenija“). Dalj. IV.; 4.¹⁾ Imeli smo ta ruski praznik (neimenujoč ga po imenu) v mislih uže l. 1887 na str. 144 (3. op.), a srbsko „družičalo“, ki se ovršuje stoprav drugi ponedeljek po vûzmu, istega léta na str. 145.

Sv. Lenart (6. novemb.).

Kakeršno („kákó“) je ta dan vreme, táko bo do Božiča. Če je lepo, bo do Božiča lepo. (Črnóm.; zap. g. Kupljen).

Nemci časté sv. Lenarta kot rešitelja jetnikom in pomočnika pri živinskih boleznih, posebno pa konjskih. V gorenjem Palatinatu (Ober-Pfalz) obetajo mu bolnih kónj lance. Cérkvice, njemu posvečene, nahajaš s takimi lanci opletene, v cerkvicah pa mnogo pravih ali voščenih podkov in kositrenih konjičev; darujejo mu tudi živih gósek in prašičev. Bavarci i. dr. vodijo na sv. Lenarta dan zdrave konje pred 'Veliko mašo' okoli cérkve, misleč, da ostanejo konji potlej zdravi, a bolni da prebolé. (W. II.; 422).

Sv. Martin, Martinovo, Martinje (11. novemb.).

Da se krščuje o Martinju po vinskih krajih vino t. j. da se mošt počensí od tega dne ne zove več mošt, nego vino,²⁾ — to ni nikaka vraža, niti je vraža to, da si ta dan Slovenci (z drugimi prebivalci evropskimi vred) masté brke ali vsaj

¹⁾ Prim. Mikl. lex²⁾; 769 p. b. **радунница** (radunica).

²⁾ Isto se hoče reči z besedami: „Sv. Martin vino krščuje.“ (V Motniku ga pa 'kristijo' še-le v nedeljo po sv. Martinu Zap. g. Križnik).

brado s pečeno gosjó), ki se ji pravi zato „Martinska gós ali goska“); debela vraža je pa to, da ugibljejo nekod po njeni prsni kosti, kakšna bóde zima. Če je namreč ta kost svetla in čista, bóde huda zima; ako pa ni svetla in čista, bode dosti snega. (Prim. „Črtice“ 95).

Da se uprav gosí tako obilo koljejo ter uživajo ta dan, razlaga se različno. V našo razpravo spada samo óna misel, da je nemara i ta gós ostanek kake poganske žrtve¹⁾ ali pojédine, s katero so pogani nekđaj v tej dobi praznovali kakšen praznik svoj, ki ga je církev potlej pokristijanila po Gregorija Vélikega modrem napotku. (Letop. 1887; 137, 2. r. in 1888; 167, 3. r.). Božič, velika noč, duhovo in Martinje spominjajo nas torej s svojimi, še dandanes obilimi pojédinami — prazničnih pojedin poganskih.²⁾

In kakor se je nekđaj kuril zimski kres (o božiču), ter se kuri še spomladni in letni kres (o veliki noči in Ivanju), tako so kurili ter kurijo kmetje po nekaterih (sosebnó nemških) deželah še dandanes tudi jesenski kres o Martinju („Martinsfeuer“, Martinski kres), misleč, da ne more potém ónim krajem, katere razsveti ta ogenj, naškoditi nikaka nevihta. (Dr. pl. Radler: „N. W. T.“ 11. novembra 1886, str. 5. Prim. tudi pri Sepp-u I., 217—220 popis jesenskih ozir. listopadnih kresov, navadnih pri različnih narodih indoevropskih).

Nemški učenjaki pripodábljajo tudi sv. Martina svojemu Vodanu, ki je jezdaril belca (W. II.; 19); ako sneží o Martinju, pravijo Nemci v Šleziji: „Martin je prijezdil na svojem belcu“.³⁾

Isto tako **Čehi**: Sv. Martin přijel opét na bruně (bélcu). „B. Kal.“ 222.

S Slovencem vred prerokuje i Čeh po Martinske góske prsni kosti („z kobyly“ ali „kobylyky“), kakšna bóde zima; ako je ta kost béla, bóde huda zima in mnogo snega in narobe (naopak). „Čm.“ 1853; 496.

¹⁾ E. Mühlhause: „Urrelig. des deutsch. Volkes in hess. Sitten“ 1860; 305 (W. II., 83).

²⁾ Nekđaj se je zlasti na Francoskem o Martinju tudi jako popivalo; zato slišiš med francoskim ljudstvom še zmérom stara izreka: „martiner“, „le mal [de] Saint Martin“ (= pijančevati, pijančevanje). Nемец pa véli, da mora Martinska gós po vinu plavati („im Weine schwimmen“).

³⁾ „Märten kommt auf seinem Schimmel geritten“. (W. II.; 83). Krist nameščuje pa Vodana, a sv. Martin Vodanovega pastirja Kirmina po Karajanovih mislih. Gl. staro-v-neško krščansko-pogansko molitvico: „Wiener Hunde“ ali „Hirtensegen“, ki jo je v dvorski knjižnici zasledil dr. Miklošič, a razložil Karajan. („Sitz. Ber. d. phil.-hist. Cl. der Akad. d. Wiss.“ 1857, zv. 25, str. 308 po imenu: „Reisesege“). Prim. tudi Al. Egger-jev: „Deutsch. Lehr- u. Leseb.“ Wien 1880; II. 1. zv., str. 15 in 554; — Simrock 528 (1887).

V gorenjem Palatinatu vodijo ali jezdarijo Nemci, kakor na Lenartovo, tako i na Martinovo (z istim namenom) sa me konje okoli kake cérkvice, sv. Martinu posvečene . . . (W. II.; 422). Same konje — brez dvojbe zato, ker jezdi sv. Martin na konju. Nekdaj so pa nemški pastirji sv. Martinu priporočali vso živino, kakor Čehi še zdaj vso živino in perotnino,¹⁾ torej tudi gosí, ki so ga po legendi izdale, potém ko ga je bilo ljudstvo izbralo za vladiko (škofa), on pa se je iz prevelike skromnosti skríl — v gosinjak. — Ne zdi se nam pa verjetno, da bi se (kakor mislijo nekateri), temu dejanju v spomin, jedle „Martinske gosi.“

Dodajmo še to, da nosi v kraju ‚Olpe‘ na Vestfalskem sv. Martin o Martinju deci takó, kakor pri nas Miklavž o Miklavževem (M. Busch, 90).

Vremensko prerokovanje. Slovensko: Če je na sv. Martina solnce lepo ‚izhajalo‘, bóde za tri dni sneg. (V Črnomlju zap. g. Kupljen) Če zeleni trta še o sv. Martinu, potlej ni hude zime. (Na Dolenjskem. „Glasn.“ 1862; str. 368). Če je na sv. Martina dan grdo in oblačno vreme, bóde lepa zima; če je pa solnčno in toplo, kmalu se je hude zime ‚nadjati‘. (V Motniku, zap. g. Križnik). — Češko: Ako je o Martinju še pérja na drevju, tedaj bóde huda zima. — Nemško: „Wolken an Martinitag, der Winter unbeständig werden mag.“ (Če bóde oblačno na sv. Martina, nestanovitna utegne biti zima).

Slovakom je Martinovo prvi čarovniški dan („strydží deň“), ko začénjajo namreč praznovérci uživati česna ter delati ž njim križe na hišna in hlevska vrata zato, da ne bi mogle čarovnice naškoditi niti njim, niti živini. — Tudi Slovakom prihaja sv. Martin „na belem konju“, t. j. mislijo, da móra tega dne zapasti prvi sneg, ako ni zapadel uže poprej. Ni pri njih se ne sme na mizi pogrešati pitana Martinska gós („martinská hus“). Gl. „Sbornik“ 1870. — Pogrešamo pa ondi vedeževanja po njeni prsni kosti.

Čehi jedó gós po stari navadi tudi na sv. Večeslava („Václava“) dan, ki je na Češkem zapovedan svetek; ako pa tega dne (28. sept.) ni nedelja, jedó jo nekod po kmetih sto-prav prvo nedeljo potém. („Festk.“ 1864; 460).

Sv. Andrej (30. novembra).

Štaj.-slovenska: Če hoče katera deklica zvedeti name-njenega ji žénih (žénina), pôsti se sv. Andreju; vès dragi dan ne sme jesti ničesar, samo pred spanjem sme pozobati tri pše-

¹⁾ „Festk.“ 1864; 502 in 503.

nična zrna, da se ji prikaže ženin po noči v spanju. (Prim. „Črtice“ 1, kder čitaš še drugačen način s takim namenom).

Ker nam niso gg. poročevalci iz drugih dežel slovenskih priobčili ničesar takega (pa ni nobene druge vraže o sv. Andreju v poslanem jim pregledu tudi s tem imenom, zato sodimo, da je ta vraža samo še med štaj. Slovenci doma?)

Postijo se, in to óni dan pred sv. Andrejem, tudi **češke** dekline, da bi v snu videle ónega, kateri jim je namenjen. „Čem.“ 1853; 496).

Na **Moravskem** vlivajo pa dekleta isti večer svinec skozi tak ključ, ki ima spredaj podobo sv. križa, — v mrzlo vodo ter vedežujejo po vlítih podobah, kakega stanú jim bóde mož, (kakor se to po nekaterih slovenskih krajih godi na bádnik ali sv. večer brez ključa s križem.) Prim. Letop 1885; 157).

Brez takega ključa vlivajo svinec ob isti dobi skrivaj radovedne deklice tudi med **Slovaki** ter si razlagajo podobe po svoje; n. pr. oltar znači, da se bode vlivalka skoro poročala (pred oltarjem), orglje značijo, da ji bóde mož učitelj; ¹⁾ plug, da bóde gospodar itd. A kateri se ne vlije „nič“ t. j. nič takega, da bi se dalo razkladati, oni bóde čakati še do drugega leta.²⁾ Sv. Andreja god je Slovakom tudi drugi čarovniški dan („strydží deň) — in čaram s česnom na poprejšnji večer, kakor na sv. Martina. („Sborn.“ 1870; 208).

Tako, kakor med Slovaki zlivajo svinec in vosek po noči pred sv. Andrejem tudi dekleta pri **Rusinih** in **Poljaki**. Prim. Letop. 1885: 157. — Szujski 45, „Slov. Sborn.“ 1883 str. 433 in „Svętozor“ 1889; str. 123 navajajo še drugih načinov rusinskih; Kolbg. pa poljskih („Lud“ III, 93; V., 311; XVI., 121 itd.)

Pri **Serbih-Lužičanih** je ta vera: Če potrka odrastla deklica na sv. Andreja dan kurniku na vrata, pa se oglasi najprej kura, vdá (omóži) se deklica skoro; če pa zakokoče najprej kokot (petelin), pride njen izvoljenec istega dne v pohode. (Veckenst. 444³⁾). Ako gre kdo na večer pred tem dnevom okoli kake hiše in pogleduje va-njo skozi okna, vidi vse, kar se bode med letom godilo v óni rodovini; n. pr. če vidi mrliča, nevesto itd. (Ondi.)⁴⁾

Isto tako je sv. Andreja dan, še bolj pa večer i **Nemcem** ugoden za prerokovanje posebno gledè bodócih porók ali zákonov. To kaže, da je sv. Andrej pri Nemcih postal po tém takem naslednik poprejšnjemu maliku njihovemu F r o-ju (staro-

¹⁾ T. j. „učitelj in orglavec“.

²⁾ Prim. tudi „B. Kal.“ 226.

³⁾ Prim. temu načinu enakost in razloček nemške vraže, ki se vrši na novo leto in na božič o polnoči (W. II, str. 323).

⁴⁾ Jako podobna je ti vraži štaj-slovenska božična („Črtice“ 11; 4. razst.).

skand. Freiru ki je bil i bog rodovitnosti (tudi zakonske), ter daroval devicam zaročnike, a žencam može vnovič, ako so bili ujeti na vojski. (W. II., 83; Minckw. 215).

Tirolei pravijo: Kdor umre na sv. Andreja dan, pride v nebesa (W. ondi).

Sv. Barbara (4. decembra).

Sv. Barbara je „pripošnjica“ za srečno zadnjo uro. Slovenski rudarji ali rudokopi jo imajo za svojo pomočnico (patrono.¹⁾ Kateri rudar hoče, da bi mu pri Bogu izprosila, da mu bóde gorela luč ob smrtni uri, mora vsako leto na sv. Barbare dan prižgati luč, da gorí v rudniku. (V Motniku zap. g. Križnik).

Po nekaterih štaj. Slovencev vraži mora človek óni stolec, s katerega hoče o božiču pri polnočnici videti vse čarovnice v župniji, polagoma izdelávati od sv. Barbare do božiča itd. (Prim. „Črtice“ 3).

Srbi kuhajo na sv. Barbare dan (na „Varin dan“), največ pa uže poprejšnji večer v loncu ali pa v kotlu vsakega žita in sočivja skupaj; to se zove „varica“,²⁾ ki jo jedó potlej drugi ali tretji dan t. j. na sv. Save (Sabbas) in Miklavža (Nikole), kedar se ohladi, zato pévajo:

Varvarica vari,
A Sávica ladi [hladi]
Nikolice kusa.³⁾

Potém ko se varica zvečer skuha, gledajo v jutro, s katere strani je navrela, na óni strani sejó drugo leto žita, rekši, da bode ondot najbolje rodila. V Boki („Boci“) gledajo pa samo, kakova je hladna kaša zgoraj: ako vidijo, da se je sém pa tam zgrbančila,⁴⁾ znači jim to: bogatstvo; če so po nji stèze in razpoke („putovi i pukotine“), znači jim to smrt in grobje itd. (Vuk „rječn.“ 54 p. b. „varica“).

Rusi pravijo o sv. Barbari, (ki jo praznujejo z drugimi, pravoslavnimi vred po stárem stoprav 16. decembra): „Varvora mosty mostit, Sava gvozdit, a Nikola pribivajet;“ ali pa „Varvora zavarit, Sava zakalit, a Nikola zakujet.“

Češke deklíne devajo po višnjevo ali črešnjevo vejico, na sv. Barbare odrezano, v vodo na kako toplo mesto n. pr.

¹⁾ Tudi na Češkem. („Festkal.“ 1864: 525–526).

²⁾ Beli Kr. bi rekel „bárica“, kakor veli „Bára“ namesto srb.: „Vara“ (Varvara).

³⁾ Kusati: s polno žlico jesti.

⁴⁾ „Ako nadju po njoj guke (grbe) i bregove“.

v hlev ter ji prilivajo skrbno, zato da bi se razcvela do božiča, in to do polnoči. To se, pravijo, tudi res vselej zgodí, pa samo na 1 uro. Tega cvetja si potlej devajo za nedrec, misleč, da jim privabi s svojo čudodelno močjo ónega, katerega ljubijo na tihem. („B. Kal,“ 227).

Tudi po **Nemškem** postavljajo odrastle deklice ta dan sv. Barbare mladiko („Barbarazweige“) v vodo ter ugibljejo o božiču po njihovem cvetju t. j. po številu cvetkov in po njih barvi, bode li svatba (ali pa katera druga sreča) skoro ali pa ne. (W. II. 226). Po gorenji in dolnji Avstriji namakajo pa sv. Barbare mladike posebno stari ljudje, misleč, da bode potlej sreča v hiši. Ta običaj nahajaš tudi med Nemci na Ogrskem, zlasti okoli Šoprona. (P. u p.). Dunajčanom je zdaj samo še igrača po stari navadi brez ikake vraže in prazne vére. — Čehonemci zvežejo sv. Barbare mačic („Barbarakätzchen“), katere v vodo namočene, po navadi o božiču poženó, v tepežke, da otepajo ž njimi na tepežnico dekleta, ki se morajo reševati za to s pivom, kolači itd. (Vernaleken: „Mythen u. Bräuche.“ 1859, 301–2). Obilica cvetja na sv. Barbare mladikah znači nekaterim Nemcem na jugu rodovitno leto (W. II. 226).

Sv. Miklavž (Nikolaj), Miklavževo (6. dec.).

Po **srbski** in **bolgarski** bajki dobil je sv. Nikolaj v oblast vodo in brodovje.

— — — — —
„A Nikola [uze] vode i brodove.“

Vuk.: „Srps. nar. pjesme“ II (1845); 3.

„Padnalo mu vodi i brodovi,
Mu padna'a gemii po more“ itd.

(Bolg.: Mladin. 27).

Po tem takem namešča sv. Nikolaj tû pomorskega boga rimljanskega Neptuna ali grškega Pozejdona.

Zato je sv. Nikolaj pomočnik in rešitelj na vodah . . . Srbom in Bolgarom, pa tudi **Rusom**. (Afan. I.; 475).

Srbski narod prisvajal je sv. Nikolaju nekđaj tudi tak posel, ki ga je opravljal po grško-rimljanski veri Karon (Charon):

Pa besedi Ilija:
Ta ustani Nikola,
Da pravimo korabe [ladje],
Da vozimo dušice
S ovog' sveta na onaj.

Vuk.: „Srps. nar. pj. I (1841); 134.)

1) Prim. rusko narodno véro o sv. Mihalu (str. 134).

O tém, kako hodi sv. Miklavž na „Miklavžev večer“ (5. dec.) po Slovenskem od hiše do hiše itd., in od kod izhaja ta šega, razložili smo uže l. 1885; 153—155.

Dobili smo kesneje izmed koroških Slovencev dodatek, ki nam kaže, da se strinja njihov običaj Miklavževski do malega z drugimi, ondi priobčenimi načini, a vendar s to posebnostjo, da spremlja pri njih Miklavža po več „parteljnov“ ali „špic-parteljnov,“ Zap. v Lešah (v Rožu) K. Pečnik.

Dvojnata tujka („špic-partelj“) pritrjuje še bolj našim prvotnim besedam, da svedoči tujka parkelj(-na)“ od kod se je priklatil k nam ta „parkelj“ ali „partelj“¹⁾

Sv. Lucija (13. decembra).

Sv. Lucija je priprošnjica za očesne bolezni. — Kakeršni so [dvanajsteri] dnevi po sv. Luciji do božiča, lepi ali grdi, taki bodo po vrsti meseci vse [prihodnje] leto. (Zap. v Motniku g. Križnik). Dnevi od sv. Lucije do božiča kažejo, kakšni bodo prihodnji „mesci“. (V Črnóm. zap. g. Kupljen). — O tem je bilo uže govorjenje l. 1885. na 169. str., a na 166—169. str. tudi o „čudotvornem stolcu“, ki ga treba na poseben način delati od sv. Lucije do božiča, da se vidijo ž njega pri polnočnici vse čaravnice onega kraja. Prim. tudi „belokranjsko“ v „Slovanu“ 1887; 285 (3). Zarad Čehov gl. Letop. 1886; 63. Nekateri Slovaki začenjajo tak stolček delati uže o sv. Andreju. („B. K.“ 225).

Da zamenjuje Lucija osédobi Čehoslovanom tudi Perahto, Perhto ali Berto (Pehtro, Pehtro babo ali Pértó), čitaš ondi (103); kako opravlja ona pri Čehih, Slovakah, štaj. Slovincih in nekaterih Nemcih tudi Miklavžev posel, — pa ne vselej o Miklavževem, nego tudi na sv. večer, ali na večer pred svojim godom, oziroma od tega večera do božiča in o sv. 3 kraljih — pravili smo istega leta (1886) na str. 103. in 104, kder smo tudi razložili, zakaj je štaj.-slovenska Lucija črna, strežnica njena pa bela, zlasti pa to, da „sv. Lucija“ po češki bajki . . hodeč o božiču . . prede v jednomér. Prim. tudi W. II., 165.

Slovakom je na sv. Lucije tretji „in največji čarovniški dan.“ Pravijo: Ako hočeš poznati čaravnice, počni na

¹⁾ Namreč: iz nem. besede „Bartel“ (Bärtlein), ki je pa skrajšana iz „Spitzbartel“ (Spitzbart = Bocksbart, kozja, uprav kozlovska brada), s kakeršno slikajo i vraga, ker se po nemški bajki izpreminja rad v kozla (W. II.; 36). Torej „špicpartelj“ = kozjebralec. Ta „Bartel“ ne sme po tem takem jednačiti se imenu „Barthel“ (Bartholomäus, Jarnej, hrv. Bartol), dasi je „Bartholt“ ali „Barthold“ po Grimmu in Weigandu tudi kozje ime.

Miklavžev večer in odberi vsak dan kako drugačno trsko, n. pr. prvi dan jelovo, drugi dan bukovo, tretji dan hrastovo itd. Zvečer pred sv. Lucijo napravi okoli sebe pred ognjiščem ris („koleso“) ter pokladaj te trske na ogenj. Čim začno razgá-rati se, mahoma se prikazujejo čarovnice skozi dimnik: nekatera na omelu, nekatera na lopati, nekatera na vilah, grabljah itd. Posedajo okoli ognja ter se grejejo, dokler gorí ta ogenj; in tù jih spoznaš lahko vse, predno izginejo zopet istim potem. Na sv. Lucije dan zjutraj pa ne bi posodili Slovaki ognja iz hiše za ves svet; kajti ves ogenj bi potlej ugasnil v hiši, in Bog vé, kakšna nesreča bi se še zgodila. („Sbornik“ 1870; 208—9).

Na Lucijin večer („v luciový večer“) raztáplja svinec vsak Slovak, kateri hoče zvedeti svojo bodočnost, a drugi mu ga lije skozi ključevo luknjico itd. Deklice ponavljajo to vedeževanje posébe kakor zvečer pred sv. Andrejem. (Ondi).

Zarad **moravskih** in **moravsko-vlaških** vraž o sv. Luciji prim. še „Letop.“ 1886; 67, a zarad **štaj.-slovenskih** „Črtice“ 93.

Sv. Tomaž (21. decembra).

Tega dne biva pravi ‚zimski solnčni kres‘¹⁾, ki se ovršuje kakor ‚letni‘ z različnim praznovérjem.

Koroško-slovenske: Kdor se tisti dan-pred sv. Tomažem posti in móli zvečer, predno gre spát, sedem Očenašev, sedem Češčenási Marij, — temu se sanja, kako se mu bóde v prihodnje godilo; dekle vidi v sanjah svojega žénina, mladenič (‚fant‘) pa svojo nevesto. (Na Zili zap. g. Fr. Eller). — Če katera deklica na večer pred sv. Tomažem, (ko zvoní angeljsko češčenje), stojé na pragu hišnih ‚dveri‘, móli šest Očenašev (ali pa tudi samo jeden Očenaš, ‚zadnješči‘, pa ne reče „Amen“; ta vidi po noči v sanjah podobo ‚svojega žénina‘. Vendar se móra poprej vès dan postiti, in še le potém, ko se prikažejo zvezde na nebu, nekaj kruha in vode použiti. Tako je storiti ob isti dobi tudi mladeniču, kateri hoče zvedeti za svojo nevesto. Večer pred sv. Tomažem in pred Kresom sta najimenitnejša večera v vsem letu; tedaj imajo čarovnice največjo moč. (V Rožu zap. K. Pečnik).

Črevelj mečejo slovenske deklice po Koroškem na večer pred sv. Tomažem takó in s tistim namenom kakor na večer pred Kresom. (Letop. 1886; 79).

Češke deklíne (okoli Mlade Boleslave) lijejo svinec, kakor pri nas na sv. večer; nekatere si pa zapisujejo imena pri-

¹⁾ Winter-Sonnenwende (Solstitium): najkrači dan, najdaljša noč.

ljubljenih dečkov na listke, ki jih devajo zvečer v kako knjigo,¹⁾ a knjigo sebi pod vzglavje, misleč, da se jim prikaže priljubljenec v snu. (P. u. p.). — Nekod pa mislijo, da če gre radovedno dekcle na „Tomažev“ večer o polnoči z gorečo svečo pred ogledalo. — ugleda v njem namenjenega ji ženiha. Smešna neprilika se je pri takem praznovérskem poslu l. 1883. pripetila neki kuharici češki na Dunaju. Toliko da je bila v gospodinjinu prazno sobo stopila z gorečo svečo pred veliko ogledalo, polije jo hudomušna dekcla skrivaj po plečih z mrzlo vodo. Kuharica, ki je mislila, da je to storil kakšen duh, prestraši se tako, da ji pade sveča iz roke pod zagrinjalo, ki se po nesreči vname in zgorí. Huda gospodinja jo zato ovadi kazenskemu sodišču. Uboga kuharica mora na pravico in plačati tri srebrnike globe, ki bi jih pa bila vemda plačala jako rada, da je utegnila vsaj videti svojega namenjenca podobo v zrcalu. Spomina vreden je pa njen „duhuviti“ odgovor na sodnikovo vprašanje, kaj si je pa vendar mislila tedaj, ko je začutila mrzlo vodo na plečih. — „Mislila sem si, odreže se, da dobim drugo leto za moža . . kakega napajáča („Wasserer“), t. j. človeka, kateri prinaša Dunajskim izvoščikom vode za konje, ki jih napaja ž njo in jim snaži tudi kola. („Weltbl.“ 1. štev. leta 1884).

Poslednjo vražo nahajamo sem pa tam tudi na **Moravskem**, koder mečejo zvedljive deklice (kakor koroško-slovenske in z istim namenom) črevelj z nogo v nic t. j. preko glave nazaj proti vratom. (Vladislav blizu Trebiča. P. u. p.).

Nemci po dolnji Avstriji ponavljajo zvečer ali ponoči pred sv. Tomažem skoraj vse praznovérske običaje „sv. večera“ in „starega leta“ (Silvesterabend), posebno radi pa stopajo dečki in deklice, a največ le-te, z levo nogo postelji na jedno zadnjo nogo. To zovejo „Bettstaffeltreten“ (stopanje na posteljišče). Vsaka (ali vsak) pritisne namreč z nogo po trikrat jedno izmed zadnjih nog posteljnih, govoreč:

„Bettstaffel,²⁾ i tritt di,
Heiliger Thomas, i bitt di,
Lass ma erschein'n
Den Liebsten (die Liebste) mein.“

To je: Posteljišče, stopam na té, — sv. Tomaž prosim te, da mi se prikaže [nocoj] — ljub'ca moja (ljubček moj).

¹⁾ Izprva rabila jim je v ta namén najbržé molitvena knjižica, osédobi jim pa rabi katera koli.

²⁾ „Bettspund“ (ki znači isto) pravijo nemške deklice na gorenjem Harcu, moléč táko molitvico zvečer pred sv. Andrejem, potém ko se zapre vsaka neoblečena v svojo sobico. (Dun. „Neuigk.-Wlt.-Bl.“ br. 276, l. 1889).

Dečki pravijo tudi:

„Zeig mir glei
Mein künft'ig' Wei.“

T. j.: Pokaži mi jo mahoma, katera mi je namenjena.

Ako stopi človek potlej z levo nogo na postelj ter leže z glavo v znožje, mislijo, da se prikaže deklici ljubček, a dečku ljubica v snu, itd. (Oesterr.-ung. Mon. in W. u. B. 1888 NOe. II.; 213).

Po nemškem Hebskem (na Češkem) hodi to noč Holda („Holle“) t. j. Pehtra-baba, ki jo spremlja krdelo spák; ona pa gleda, predejo li v kaki hiši. Kedar ugleda katero deklo pri kolovratu, reče svoji družini, naj jo našeškajo s šibami. (Grohm. „Abzgl.“ 1). Ondod in drugod mečejo nemške dekliné tudi „črevelj“ preko glave nazaj takó, kakor koroške in moravske. („Festkal“ 1864; 544). Tomaževo seza uže v dobo dvajseterih noči. Kar se komu sanja poprejšno noč, to se res zgodi; vse je pa nesrečno, kar se ta dan narodi. W. II.; 84). Po severo-nemški vraži naj se na Tomaževo niti ne kolje. (M. Busch 97).

Sv. Stepan ali Štefan, Štefanovo ali Štéfanje (26. decembra).

Ta svetník je mnogim kranjskim Slovencem živinski pomočnik. V Mengišu na Gorenjskem nosijo morda še — vsaj pred kakimi 22 leti nosili so še na sv. Štefana god lesene, v Gorenji vasi pri Gori (Zarz) pa voščene konjičke, kravice in voličke v cérkev na oltar — sv. Štefanu na dar. (P. u. p.). Nekod kmetje kupujejo pred sv. Štefana cérkvami voščenih živinskih podob, ki jih nosijo o darovanju okoli oltarja ter devajo potlej s kakim darovanim novcem vred na-nj. Nekateri darujejo ovsa, ki ga sipljejo kar na oltar. Po nekaterih krajih zarezujejo konjem po zarezico v „nebo“ ter vtírajó v ránico posvečene soli. (Fr. Hubad pri Šum. „Slovenen“ 97).

Na sv. Štefana dan blagoslavlja ali posvečuje se v cérkvi s ol. Ko jo prinesó domóv, denejo je malo med drugo, posolé domači živini; drugo pa shranijo. (V Motniku zap. g. Križnik).

Ista šega nahaja se tudi med štaj. Slovenci, ki si je pa devajo potém v oboje uho; nekateri i med denar in v shrambo za jedi. („Črtice“ 233). Na Štefanje vlivajo štaj. Slovenci blagoslovljeno vodo tudi v izvirke, da ne bi usahnili, pa i polja škropé ž njo, da bi bolje rodila (ondi 231).

Vrsenčani¹⁾ pravijo: Sol posvečena ‚na sv. Štefan‘ in ‚treh mož‘ (sv. 3 kraljev) voda naj se poseje in poškropi po polju, — pa takemu polju ne bo škodovalo nobeno hudo vreme. (Zap. g. A. Gabršček.)²⁾

Čehom je sv. Stepan konjski pomočnik. Na Štefanje delé po nekaterih čeških vaseh zlasti konjarjem in kočijažem „podkove“ ali „podkovice“ t. j. nekakega peciva, ki je podobno podkovam. V Sadski hodijo češka deca ta dan od hiše do hiše koledovat, popevaje:

Koleda koleda, Štěpáne! itd.³⁾

(Festkal. 1864; 596)

Tako tudi v Trebiču in po okolici na Moravskem. (P. u. P.).

Poljaki (zlasti po Krakovskem) dajó ta dan ovsa posvečevati v cérkvi. Kedar duhovnik, hodeč po sredi cerkve kropí ljudí in oves s posvečeno vodo, obsiplje ga ljudstvo z ovsem — po sedanji cerkveni razlagi v spomin, da je bil sv. Stepan kamenovan. (Kolb. „Lud“ V; 197.)

Isti običaj nahajaš tudi pri **Rusinih** („B. Kal.“ 47). Szujski (37) misli celó, da so ga Poljaki pobrali od njih; po ‚našem‘, zajemala sta pa oba naroda iz istega vira — poganškega.

Kakor prisvajajo **Nemci** v svojih narodnih bajkah belega konja sv. Nikolaju, tako i sv. Štefanu,⁴⁾ dasi legenda povse molčí o tem, da bi bil ta ali pa óni svetnik jezdaril kedaj kakega konja — bodi si belca ali pa vranca. — Nekdaj so Nemci sv. Štefana praznik zvali véliki konjski dan („groszer Pferds-tag“) ter dajali konjem posvečenega ovsa in sena. Švedi praznujejo ta dan s pretékanjem na konjih; gl. „B. Kal.“ 47. Po Švabskem in ob dolnji Reni zove ga ljudstvo še dandanes na kratko ‚konjski dan‘, zdaj zato, ker jezdarijo ondot konje tako, kakor drugot o Duhovem — tudi pretekaje se — od kraja do kraja. Mislijo, da ne more potlej konjem naškoditi ni čara niti živinska kuga. ‚Puščali‘ so jim tudi Nemci nekđaj tega dne ter nabijali konjske podkove na konjake kot bajila zoper čare itd. (M. Busch 32: prim. tudi W. II, str. 66). Navada sama na sebi, tega dne jezdariti konje („Schimmelreiten“) ohranila se je tudi v kraju „Murstetten“ v dolnji Avstriji. („Österr.-ung. Mon.“ 1888, NÖ. II; 217.)

¹⁾ Vrsno med Kobaridom in Tolminom. A. G.

²⁾ Zanimljivo ‚zgodbo‘, s katero podpirajo to vražo, kanimo priobčiti o drugi priliki. I. N.

³⁾ Ta pesmica nima v sebi ničesar praznovérškega. Beseda „koleda“ znači v nji božični dar (drugače tudi novoletni dar).

⁴⁾ Dr. Blochwitz: „Illustr. Welt“ 1885; str. 220.

Modruje se, da je bil konj starim Slovencem solnčnega boga znak; da je Štefanje o zimskem solnčnem kresu („zimskem solncevratu“), in da je imel tudi Svetovit belega konja, celó „300“ belih kónj (D. Trstenjak: „Sloven. Glasn.“ 1860; II, str. 143), da je torej sv. Stepan stopil na Svetovitovo ali pa . . . Velesovo mesto itd. („B. Kal.“ 46—47).

Ker je pa poganskim Slovanom Veles bil „živinski bog“ sploh (a ne samo „konjski bog“), ter so preverjeni Slovani, zlasti Rusi, Velesovo češčenje prenesli na sv. „Vlasija“ ali Blaža¹⁾ in na sv. Jurija (Letop. 1888; 146)²⁾, a veri v sv. Stepana, samó „konjskega zaščitnika“, ni med Rusi t. j. Velikorusi ni sledú ni tirú;³⁾ dalje, ker odlikuje sv. Stepana z belim konjem samo germanska bajka, in je po njeni svedočbi na belcu jezdaril i Vodan, ki začinja kot ponočni ali „divji lovec“ rogoviliti baš o Štefanju t. j. božiču, početkom „dvanajsterih nočij“ (Letop. 1885; 150): zato sodimo po svoji pusti pameti tako, da so se nekateri Slovani vere v sv. Štefana, živinskega pomočnika, navzeli po germanskem vplivu. Prvotnega konjskega pomočnika prekrstili so pa samostojno v „živinskega“, bodi si, da so se onaj spominjali še svojega starega „živinskega boga“ (Velesa), bodi si, da jih je sčasoma preučila domača potreba, ker so — kakor še dandanes po mnogih krajih — redili menda več druge živine nego konj. Slovenci priporočajo osédobi sv. Štefanu same konje pa goveda.⁴⁾

Sv. Janez (Ivan) evang., „Šentjanžev dan“. (27. dec.)

Da pravijo Slovenci, dasi ne povsod, tudi temu svetniku (kakor sv. Ivanu krstn.) uže zdavna „Šentjanž“, t. j. Sveti Janž, dokazuje beseda „šentjanževac“ ali „šentjanževica“,⁵⁾ ki je znana še zdaj menda večini Slovencev. Tako se zove óno vino, katero so začeli kristijani piti sv. Janezu evang. (Šentjanžu) na čast, in to izprva „navadno vino“, potlej pa i blagoslovljeno, ki se je na Šentjanžev dan blagoslovljalo po cérkvah. To se godí še dandanes po mnogih, tudi slovenskih krajih.

¹⁾ Tudi nekateri Beli Kranjci. (Letop. 1888; 188.)

²⁾ Nekod priporočajo tudi slovenski pastirji po Kranjskem živino sv. Juriju ter mu dájó na Jurjevo tudi milostinje zato, da bi jim obranil živino volkom. (L. Ilić 1846; 144.)

³⁾ To se tiče tudi Srbo-Hrvatov. „Slavonci priporočajo sedaj vso živino sv. Antonu. (Ilić ondi.) Prim. Letop. 1888; 185.

⁴⁾ Pravil nam je neki Slovenec l. 1889., da je še pred kakimi 20 leti videl sam, kako so kmetski ljudje pri njegovem očetu v Mengišu kupovali same lesene konjičke, kravice in voličke — v znani namen (darovanje sv. Štefanu).

⁵⁾ „Janževac“ pravijo štaj. Slovenci med Muro in Dravo.

Štajerski Slovenci nosijo tega dne skoraj še povsod (v Konjicah, okoli Maribora, v Ptujju, v Ljutomeru, v Ivanj-kovcih v Ljutomerskih gorica¹ itd.) po sklenico vina v cerkev k blagoslovu; tako i nekateri kranjski (v Novem dvoru²) pri Radečah ali Ratečah na Dolenjskem, v Vipavi na Notranjskem, v Kamniku na Gorenjskem; p. u. p.); koroški Slovenci pa vsaj v Rožu. (Zap. K. Pečnik).

Po blagoslovu mora vsak nekoliko tega vina popiti na tešče; a drugo shranijo . . . za bolezen. Tako zlasti v Konjicah. Okoli Konjic vlijejo pa tudi v vsak sod nekoliko kapljic „šentjanževca“, misleč, da bode potlej blagoslovljeno vse vino. (P. u. p.)³ — Ista šega je tudi v Novem dvoru in v Vipavi; lahko pa, da še v nekaterem drugem kraju na Kranjskem in Koroškem.

Večinoma pijó pa Slovenci dandanes šentjanževca t. j. poslednjo sklenico ali kupico neblagoslovljenega vina pri ločitvi ali odhodu na pot, a zlasti na razhodu iz vesele družčine vinopivske — kmetje (posebnostari) najbolj po krčmah. (P. u. p.: okoli Novega mesta, na Krškem, v Novem dvoru, v Velikih Laščah, v Ambrusu pri Žužemberku, v Ribnici, Zatičini, okoli Ljubljane, Tržiča, Kranja, v Proseku in drugot po okolici Tržaški). Mogoče pa, da je ta stara šega v katerem izmed teh krajev opešala v zadnji dobi.

Isto tako pije se „šentjanževica“ — a vendar manj nego za mojih mladih let — tudi med Belimi Kranjci v Metliki in po njeni okolici na razhodu veseljakov in vinskih kupcev na sejnih.⁴) (Zap. brat Anton.) Jaz sem imel priliko to staro šego viditi nekđaj največkrat v domači gostilnici pri kmetih iz Metliške okolice. Pili so pa šentjanževico po navadi na razhodu⁵ stoprav onđaj, keđar so „ga“ imeli uže vsi malo preveč . . . „pod klobukom“. V ta namén natákalo se je boljšega ali najboljšega vina.⁶)

V Podzemeljski župniji pijó Beli Kranjci „v čast Šentjanža“ zadnjo kupico vina, predno se razidejo „prosci“ (snu-bači) vsak na svoj dom. (Letop. 1889; 70 — brez uzroka.)

Nekateri Dolenjci hodijo — namesto 27. dec. — uže na božič šentjanževca pit v svoje hrame.⁶) („Dom in Sv.“ 1890; str. 14.)

¹) Weixel- ali Weichselstein.

²) Pogrešamo te praznovérske „misli“ v „Črticah“ 58. — Okoli Konjic „ga“ hodijo na šentjanžev dan¹ tudi v kleti po vinogradih „krstit“ in pit. (P. u. p.)

³) Tudi Kočevarjev: („An Johannessegen ist alles gelegen“).

⁴) V Cirknu (na Goriškem) in po okolici pravijo izvrstnemu vinu še zdaj šentjanževca: „to je pravi šentjanževca“; a zábili so onđot povse popisano šego. Na Krasu pa ne slišiš zdaj niti imena „šentjanževca“ ali „šentjanževica“. (P. u. p.)

⁵) Hram: belokr. his (lesena klet, hölzerner Weinkeller); štaj. Slovincem je pa hram — hiša.

Pri sv. Tomažu na dolenjem (slovenskem) Štajerskem pijó zakonski ljudje malo pred smrtjo [t. j. predno se ločijo s tega sveta — pred odhodom na óni svet] še nekoliko [blagoslovljenega] šentjanževca. Prim. „Črtice“ 58.

Kakor mnogi Slovenci, tako so nekaj tudi **Cehi** dajali . . ter dajó nekoč najbrže še dandanašnji vina blagoslavljati 27. dec. zato, da bi bilo koristno („prospéšne“) ljudem in živini. Napjali so se tega vina posebno pred odhodom na pot in pri kaki spravi („smírení se“). „B. Kal.“ 57; Festkal. 1864; 598.

Na Krakovskem pošiljajo istega dne in z istim namenom i **Poljaki** vina v cerkev, pa samo iz graščín, zato ker narod ondot ne pije vina. (Kolbg. V. 1871; 227 — brez uzroka temu blagoslovu.¹⁾

Ta običaj in ž njim vred še več vraž nahajamo tudi med **Nemci**. Nekóđ nosi nemški gospodar 27. dec. k blagoslovu samo črnega vina (ki mu Nemci pravijo rdeče vino, „rother Wein“), da ga pije potlej doma vsa družina po vrsti iz iste kupice, ter ga tudi dobi najmanjše dete v zibeli; po nekoliko ga pa vlivajo v vinske sode, misleč, da se óno vino, kateremu se prilije le nekoliko kapljic tega (blagoslovljenega) vina ali šentjanževca,²⁾ — ne pokvari nikdar, in da odvráča le-ta od drugega vina vsako čaro. Kdor pije tega vina na Šentjanžev dan, temu se po nemški vraži vse leto ni bati nikakega zaužitega otrova (strupá), nikake čare, niti strele. Šentjanževca zauživajo Nemci tudi pri ločitvi ali pred odhodom na pot zato, da bi človeka občeval vsake nezgode ter ga krepčal na potu. Pri tém izlije priprost Bavarec iz kupice nekoliko kapljic na tla, in to v níc t. j. čez glavo nazaj (W. II; str. 133). Ondi čitaš, da pijeta po Nemškem šentjanževcu tudi ženih pa nevesta pri poroki, potem ko ga duhovnik blagosloví ter jima podá.

Po nekaterih dolenje-avstr. krajih daje se šentjanževcu, ki ga prinašajo ljudje v cérkev sabo v nališpanih sklenicah, po poroki pri darovanju tudi svatom. („Österr.-ung. Monarchie in Wort u. Bild“ 1888, N. Ö. II; 228.) Tako i po gorenjem Štajerskem, koder nazdravljajo ženihu in nevesti po poroki še v cerkvi za duhovnikom vsi svatje z velikimi polnimi sklenicami, ki jih morajo izpiti vselej povse. („Gartenl.“ Berl. 1882; str. 158.)

Nekateri učenjaki razlagajo ta običaj ‚s kupico strupa‘, ki ga je po znani legendi sv. Janez evang. izpil brez ikakega kvara. Mislilo se je tudi uže na svatbo v Kani galilejski.

¹⁾ Med samo gospódo poljsko nahajaš tudi ta običaj, da pravijo, predno izpijó v kaki veseli družini zadnjo čašo vina: „Kochajmy się“ (ljubimo se)! P. u. p.

²⁾ Johannessegen, Johanneswein, Johannestrunk, po starem tudi „Johannisminne“ itd.

Je pa več drugih učenjakov, ki trdijo, da izhaja ta običaj uprav iz poganske dobe. Med temi je tudi naš Fr. Hubad.¹⁾ Gledé te trditve strinjajo se tudi Grim. „D. Myth.“ 4. izd. 48, Zingerle („Johannisseggen u. Gertrudenminne“: Akad. d. Wiss., Sitz. Ber. d. phil.-hist. Cl. 1852, zvez. 40, 194; W. II, str. 133), Hanuš „B. Kal.“ 1860, 57; Reinsb.-Dür. „Festkal. aus Böhm.“ 1864, 598; J. Lippert: „Christenthum“ itd. 1882, 679; Sepp: Heidenthum itd. III, 189. i. dr.

Tudi po naših mislih bil je sedanji šentjanževac v poganski dobi pitna daritev. Pred pitjem izlil je namreč človek vselej nekoliko vina iz posode na tla — dotičnemu maliku v dar. Na to meri óna šega bavarska; samo da izljevajo priprosti Bavarci pred odhodom na pot — zdaj poslednje kapljice na tla, in to v nic.²⁾

Zato se Luitprandove besede (hist. Ott. 12): „diaboli in amore vinum bibere“³⁾ razlagajo tako, da znači „diabolus“ v tem izreku kakega poganskega boga ali malika. (Grim. „D. Myth.“ 4. izd. I; 49 in 51); a Zingerle dokazuje, da je bil óni malik poganskim Nemcem Frô t. j. staroskandinavski Frej ali Frejr (Freyr), „po njegovem bivši bog „ljubezni in plodovitosti“. Tega malika je za krščanske dobe (s cerkveno pripomočjo) zamenil sv. Janez evang. — kakor ménijo nekateri s Seppom vred — zato, ker ni bilo temu svetniku naškodilo otrovano vino v čaši; — po Zingerleju pa zato, ker je bil sv. Janez evang. „kot apostol ljubezni in mira“ (po teh lastnostih) Frejru jako podoben.⁴⁾

Ker vemo zdaj, da je bil Frejr posebno bog plodovitosti ali rodnosti (tudi v zakonu), uganemo lahko sami, zakaj pijó Nemci šentjanževac zlasti o poroki.⁵⁾

Po drugih svedočbah napijali so Staroskandinavci v spomin Odinu, Toru (Thor) in Freju („B. Kal.“ 57), po Seppu II. 340 pa s Torovo svetovno čašo, polno ječmenovca (Gerstensaft), Odinu, Frejru in Njördru zarad dobre letine in mira.

Alemanii pili so še malikom v spomin („tranken Götterminne“). Namesto tega pilo se je pozneje t. j. v krščanski

¹⁾ Iz tega razloga: „da auch die Slaven wie die Germanen das Minnetrinken kannten, auch bei ihnen Libationen u. Trinken einen Bestandtheil der Opfer bildeten. (Šum. „Slovenen“, 97.)

²⁾ Panzer „Beiträge“ (Zing. 183).

³⁾ T. j. „des Teufels Minne trinken“. Po Grimmu „minne“ izprva: memoria (spomin n. pr. piti komu v spomin); pozneje so pa Nemci besedo „minne“ latinili z „amor“ (ljubav, ljubezen).

⁴⁾ Po drugih knjigah čitamo, da je bil Frejr solnčni bog (Simrock: „Handb. d. deutsch. Myth.“ 6. izd. 1887; 184); uprav bog solnčnega sija, plodovitosti (tudi v zakonu) in mira ali sprave (W. II; str. 23); po Minckwitzu pa samo bog plodovitosti („Illustr. Taschenw. d. Myth. aller Völk.“ Leipzig 1878; 215.)

⁵⁾ Zarad drugih uzrokov glej pri Zing. 193, pri Seppu II; 340 i. d.

dobi v čast Kristu, Mariji, sv. Stepanu,¹⁾ sv. Jedrti ali Jeri,²⁾ sv. Mihélu³⁾ in sv. Martinu; a še dandanes pije se šentjanževец sv. Janezu evang. v čast. (Sepp II. 341)

Po nemški legendi VI. veka ukazal je bil papež Pelagij, naj se blagoslavlja vino na „Šentjanžev dan“. (Zing. 192.)⁴⁾

Pili so pa Nemci nekđaj šentjanževец tudi sv. Janezu ali Ivanu krstniku na čast, torej ne samo o zimskem, nego tudi o letnem solnčnem kresu. Po Zing. (180) meri oboje na solnčnega boga Frejra, ker sta se oba narodna svetka praznovala Frejru na čast.

Srbi pijó vino „za slave Božje“, ali v slavo Božjo, v prelepo slavo Božjo itd. „Pismo“⁵⁾ u dobri i u bolji čas, a sad ćemo u prelijepu slavu Božju“. (Vuk. „Kovč.“ 1849; 119.)

„Ko pije vino za slave Božje,
Pomoz' mu Bože i slavo Božja!“ (Ondi.)

Tako napijajo Srbi posebno slaveč „krsno (krstno) ime“.⁶⁾

Srbske narodne pesmi prisvajajo ta narodni običaj celó svetnikom, rekši, da prihajajo o taki priliki ‚slave slaviti‘ na ta svet in napijat samemu Kristu („Ristu“):

U Pavlovu, svetom namastiru,⁷⁾
Postavljeni od zlata stolovi,
Svi se sveci redom posadili.

Slavu diže Svetitelj Nikola,
I napija u slavu Ristovu . . .

(Vuk: „Srps. n. pj.“ II. 1845, br. 22; str. 110.)

Primeri v Petranovičevi zbirki („u Biogradu“ 1867) na str. 21. inačico, po kateri se med svetniki slava slavi celó v nebesih:

„Slavi slavu sveti Arandjele,
Slavi slavu svetoga Jovana.
Sastali se božji pravednici
Pa im služi vino i rakiju“.⁸⁾

¹⁾ Zing. 207 (4. op.).

²⁾ Zing. 217—229, in to v srednjem veku.

³⁾ „In amore sancti Michaëlis“ (po naše: sv. Mihélu na čast) pil je, pravijo, češki vojvoda sv. Venceslav I. 939. na poslednjih gostjah pri bratu Boleslavu dan ali dva pred sv. Mihélom. (Prim. „B. Kal“ 58 in 215.)

⁴⁾ Misliti nam je menda na Pelagija I. (555—560). Vara se pa W. (II, 133) sodeč, da se ne blagoslavlja šentjanževец drugot nego po Nemškem, zato ker „misale romanum“ nima nikakega besedila v sebi; kajti nahaja se često po „ritualih“ in posebnih zbirkah. (Zing. 177.) V poprejšnjih časih je mašnik vérnikom izpred oltarja dajal piti blagoslovljenega vina govoreč: „Bibe amore Stí. Joannis in nomine patris“ etc. Ondi 178.

⁵⁾ Pili smo.

⁶⁾ Vuk. „rječn.“ 306; prim. v „Letop.“ 1877, 210 Hubadov spis: „Slava pri Srbih“.

⁷⁾ Manastiru (samostanu).

⁸⁾ Izprva pilo se je „o slavi“ samo vino; uže zdavna pijó pa mnogi Srbi tudi ‚rakijo‘ t. j. žgano vino. Prim. tudi Vuk. „rječn.“ n. n. m.

Tudi to meri brez dvojbe na nekdanjo pogansko daritev, da postavljajo Srbi dan pred slavo domá svetniku na mizo darov: veliko pogačo z znamenjem: „poskura“,¹⁾ koljivo, po dve sveči in nekoliko vina; isto tako pošiljajo drugi dan zarana takih jedil... in rdečega vina tudi v cerkev, dasi tega z drugim namenom nego Slovenci i. dr. (Gl. „Letop.“ 1877; str. 212 in 213.)

Serbi-Lužičani imenovali so nekdam óno pívo, katero je krčmar pivcem (namesto vina) dajal pri odhodu — naravnost, „svjaty Jan“ = Šentjanž. („B. Kal.“ 58.) — **Litovci** izlivajo pa še dandanes pred vsakim pitjem malo domačega piva (Alaus) „na zemljo“ v čast boginji zemlje, po imenu Zemenyle. („B. Kal.“ 57.)

Razvidno je po vsem tem, da izhaja sedANJI „šentjanževce“ res iz poganske dobe, in da je dobil v krščanski po znanem modrem vodilu — le krščansko lice, — po sv. Janezu evang. (Šentjanžu) pa ime, zato ker se je pil za krščanske dobe ter se pije njemu na čast, četudi mnogi, ki šentjanževce pijó, — tega ne vedó.

Tepežni ali nedolžnih otročičev dan (28. dec.)

Glej „Letopis“ 1887; str. 145—151.

II. Usodna znamenja.

a) Prirodna po podnebnih pojavih: *zvezdah (nepremičnicah in premičnicah ali „planetih“, repaticah, rimski cesti, solncu, mesecu in mavrici).*

V Babilonu z „nebotičnega“ stolpa Belovega gledali so ter premišljevali Belovi duhovniki ponoči svetle zvezde na nebu, ugibaje po njih, káko usodo so komu namenili bogovi. — Pod milim, vedno jasnim nebom živeli so pastirski narodi po kaldejski deželi s čredami noč in dan ter imeli priliko paziti, kako zvezde vzhajajo in zahajajo. Ondi, v zibeli človečji, sprijemalo se je znanstvo s praznoverjem in z vražo. Uže prerok Izaija (47, 13) pikal je Kaldejce zarad njihovega prerokovanja po zvezdah. Kedar se je narodilo kako dete, „čitali so v zvezdah“, t. j. tolmačili in prerokovali so mu njihovi zvezdogledi usodo ali bodočnost po takozvani „konstelaciji“, ali po

¹⁾ Iz gršk. *προσφορά* (prosforá), hostija.

zvezdnem stanu, ki so ga določevali sami na poseben način. To pa spada v „astrologijo“ ali zvedarstvo, ki se je z zvezdoznanstvom (astronomijo) vred s časom po Kaldejcih, posrednje ali pa neposrednje po Egipčanih i. dr. zatrosilo i med druge narode — tudi indoevropske. Celó do rojstva francoskega kralja Ludovika XIV. (5. septembra 1638) imel je vsak kralj svojega zvezdarja (astrologa), zato da je prerokoval vsakemu novorojenemu detetu kraljevemu . . bodočnost po zvezdah.¹⁾ — Uže davno verovali so po vseh jutrovih deželah, da nastane na nebu nova zvezda vselej, kedar se narodi kakšen človek.²⁾

Ta vera prišla se je tudi vseh **Slovencev**, ter med njimi pomnožila z novimi dodatki. „Vsak človek — pravijo — ima svojo zvezdo, ki se utrne, kedar človek umre.“ Zato velé preprosti ljudjé, kedar se utrne („usekne“ ali „podere“) katera zvezda na nebu: „Duša se je ločila s tega sveta“ ali: „nekdo je umrl“.

Svarili smo se nekđaj Metliška deca: „Ne smeš ugibati, katera zvezda je tvoja; da jo ‚vgoniš‘ (uganeš), valje bi bil mrtev“. Drugod pravijo: „Zvezde se ne smejo šteti, ni kazati s prstom; kajti ako bi ‚zadel‘ kdo ponevedoma svojo, umreti bi mu bilo pri tej pričí“. (P. u. p.: Kamnik, Preddvor, Vipava, Kras, Stari trg na Notranjskem, Kropa; Žeče pri Konjicah, Dolič pri Ptuj, Pragarsko, Ivanjkovci itd. itd.). — Ista vera je tudi med koroškimi Slovenci v Rožu s tem dodatkom: „Kedar se kdo porodi, nastane nova zvezda. (Zap. K. Pečnik.) Zarad štaj. Slovencev glej tudi v „Črticah“ str. 258; zarad goriških pa „Arkiv za jugoslav. pov.“ 1854; 284: „Kedar se zvezda usekne, en človek umrje“.

Vse te „narodne vere“ ali vraže čuješ — nekod s kakim dodatkom iz ‚domače torbe‘ pomnožene ali pa skrajšane — lahko tudi med preprostim ljudstvom hrvatskim,³⁾ češkim,⁴⁾ poljskim,⁵⁾ francoskim,⁶⁾ nemškim⁷⁾ in po Ameriki, zlasti po Kaliforniji,⁸⁾ koder žíví mnogo prvotnih (a prevérjenih) prebivalcev indijanskih.

¹⁾ Prim. R. Falb: „Sterne und Menschen“. Na Dunaju 1882; 9 in 11—17.

²⁾ Ondi 24.

³⁾ „Ark.“ 1863; 227 in 244. Isto vero nahajaš tudi v Slavoniji, n. pr. v Brodu (p. u. p.).

⁴⁾ Grohm. 31 (164).

⁵⁾ Kolbg. VII, cz. 3. str. 31.

⁶⁾ „Mon enfant, un mortel expire, son étoile tombé à l'instant“ (Béranger).

⁷⁾ W. Wuttke II; str. 183.

⁸⁾ „Californ. Erzählng.“ von Bret Harte. Übersetzt von W. Lange. Leipz. (brez letnice); str. 41.

Ker ima pa vsak človek svojo zvezdo, (ki „pade“ o njegovi smrti z neba), izračunali so praznoverci češki jako duhovito, koliko zvezd je na nebu, namreč: *toliko, kolikor ljudi na svetu.*¹⁾

Moravci pravijo o taki priliki, kedar „pade“ zvezda z neba: „Dušička zpadla“. (P. u. p.)

Slovak veruje samo toliko, da ima vsak človek „svojo luč“, ki se zasveti na nebu, kedar se človek rodi. (P. u. p.)

Pa ni ga pravila brez izimka. Nekateri Srbi pravijo: „Kad zvezda poleti preko neba, to je sužanj (sužnik) oslobodio se tavnice.“²⁾ N. Beg. 1887; 187. — Nekateri Slovenci (goriški) mislijo, da se takrat „nebo odpira“. („Ark.“ I. c.)

Tudi **Malorusi** (Rusini) verujejo, da padajo zvezde z neba, a ne znajo navedenega praznoverskega vzroka. (P. u. p.; prim. tudi „Über Land u. Meer“ 1882; str. 110.)

Po češki národní veri ali vraži imajo tudi vse živali skupaj jedno zvezdo: „jasno (svetlo) „Danico“. (Ččm. 1855; 181.)

A po gostem stavi vraža vražo na laž. Druga vraža češka veli namreč: „Kdor si misli o kaki zvezdi: Ta zvezda je moja, ne more umreti dotle, dokler si to misli.“ („Květy“ 1847; Ččm. 1853; 491.)

Tudi nekateri **Poljaki** imajo to vero, da ima vsak človek svojo zvezdo za tovarišico, ki mu jo je „previdnost“ („Opatrznost“) obesila v oblake. Kedar se godi človeku jako zlo, pravijo, da se je rodil pod nesrečno zvezdo; a kedar se utrne zvezda,³⁾ pravijo, da je nekdo umrl, ali pa, da kdo umre. (Kolbg. „Lud“ XVII, 2. cz. 71.)

Nekateri Slovenci pravijo, da so zvezde Solnčevi otroci. (Krek: „Trad. Lit.“ 73.)

Krščanski vpliv zna se pa slovenski vraži, ki pravi, da prižigajo vsak večer angelji nepreštete zvezde na nebu, da upišejo vsakemu novorojencu novo zvezdo, za vsakega mrliča pa da ugašajo po jedno, ki pade potlej na tla. (Fr. Hubad pri Šum. 85.)

Kot jajce jajcu podobna je ti véri hrvatska v Ivanićgradu. („Ark.“ 1863; 227.) — Po nemški (pa menda ne domači veri) ima vsaka zvezda svojega angelja, ki ji odkaže mesto, kamor se naj upoti. (Grim. „D. M.“ II.⁴⁾; 602.)

Kolikor toliko navskriž so si z našimi in drugimi zgoraj naštetimi vražami tudi naslednje:

Češka. Kdor kaže „na zvezde“ s prstom, temu prst odpade ali mu pa zvezda pade v oko, da mu je oslepéti. (Ččm. 1855; 181.)

¹⁾ Grohm. 31 (164).

²⁾ „Tamnice“, slovenski: „temnic“ (ječe).

³⁾ Úprav: „Kiedy meteor świecący spada z powietrza ku ziemi“.

Isto vražo nahajamo tudi med severnimi Nemci. (Kuhn: „NDS.“ 1848; 458.) Avstrijski planinci pa pravijo: Kedar se zvezda utrne, tedaj umre kakšen človek v smrtnih grehah. (M. Busch 251.) Tudi v tej vraži vidimo drobet krščanskega vpliva. Staro pogansko usodo nam pa predočuje litovska vera, da je vsaka zvezda konec niti, ki jo sprede na nebu Verpeja (predica, jedna izmed litovskih Rojenic), kedar se kakšen človek rodi; čim pa človek umre, utrga se njegova nit, a zvezda mu pade z neba. (Narbut 1, 71; prim. Grim. „D. M.“ II^a, 685 ali „B. Kal.“ 206.)

Poljska vraža pa veli: „Kedar se zvezda pokaže mesecu blizu rogov, znači to kakega velikega vladarja smrt. (Kolbg. XVII; 70.)

Ona vraža, ki velja mnogim Slovencem in drugim Jugoslovanom, kedar se „nebo odpre“,¹⁾ velja nekaterim tedaj, kedar se zvezda utrne t. j.: „česar si kdo ondaj zaželi, to se resnično zgodi.“²⁾ Isto veruje tudi Serb-Lužičan,³⁾ pa i Nemeč.⁴⁾

Kako večkrat vraža vražo stavi na laž, razvidno je tudi iz tega: Če vidi kdo zvezdo blizu meseca, umre (po češki vraži) skoraj on sam ali pa kdo izmed rodovine njegove.⁵⁾ moravska pa uči tako: Kedar se nahaja poleg meseca svetla zvezda, umre kakšen kralj.⁶⁾

Tako navskrižje vidiš tudi v teh treh nemških: 1. Kamor se zvezda utrne, tam ni sreče. 2. Kamor se zvezda podere z neba, ondi je skrit kakšen zaklad...⁷⁾ 3. Na katero mér ali stran pade zvezdni utrínek, na óno stran umre velik (ime-niten) mož.⁸⁾ Poslednja nam očitó kaže zvezdno vplivanje na človečjo usodo. Ni pa težko dokazati, da vplivajo zvezde tudi na — kurjo usodo; kajti črno na belem čitam v neki nemški knjigi: Ako se ponoči pred novim letom leskeče na nebu obilo zvezd, bodo kure tudi nesle obilo. (V vzhod. Prusiji. W. II; str. 183.)

A kdo bi si mislil, da je astrologija . . oživela na novo?! „Pred kratkim“ — tako smo čitali v nekem slovenskem listu z dne 17. marca 1890 pod napisom: prerokovanje za leto 1890 — izdal je odličén anglešk učenjak knjigo, v kateri na podlagi znanstvene⁹⁾ metode skuša dokazati, da ima konstelacija zvezd „v resnici“ vpliv na usodo ljudij. Najnovejše na

¹⁾ Letop. 1885; 164—166.

²⁾ Prim. „Lj. Zvon“ 1888; str. 390.

³⁾ Veckenst. 478 (23).

⁴⁾ Grimm. „D. M.“ II^a; 602. (Tobler 408b.)

⁵⁾ Ččm. 1856 III; 66.

⁶⁾ „Hvězda“ 1863; 62. Prim. zgoraj „poljsko vražo“.

⁷⁾ Grohm. 31 (171) in 32 (174).

⁸⁾ ondi 31 (170).

⁹⁾ ???

tem polji je ob jednom v Londonu in v Novem Yorku objavljeno delo angleškega astronoma, katero za 1890. l. napoveduje jako važne dogodke. . . . Naposled čudi se isti list, da je slučaj že potrdil jedno prerokovanje omenjenega astrologa. V knjigi njegovi, ki je izšla januarja 1890 je namreč pisano, da bodo grofa Pariškega februarja meseca nemilo zadeli ‚gotovi dogodki‘, in da se je to zares zgodilo; kajti sin njegov, vojvoda Orleanski, bil je zaprt in sedí še zdaj (17. marca 1890) v kaznilnici.

Sodeč po tem, kar so javni listi priobčili o rečeni knjigi in po prerokovanih zgodbah, ki se . . . niso zgodile, smemo trditi, da to novo „dokazovanje na podlagi znanstvene (!) metode“ ni nič drugega, nego prekajeno, samo po politični slutnji iz gole ‚dobičkarije‘ skrpano angleško-amerikansko sleparstvo. — Ne verujemo, da je bila knjiga izšla pred ónimi dogodki, ki so se imenovanemu vojvodu pripetili februarja meseca 1890. l. Pa bodi si — saj tudi slepa kura včasih zrno najde. Jako se je pa opekel naš prerok, rekši, da se bodo marca meseca istega leta v Kitaju začele velike vojske (!). — Isto tako izpodletelo mu je tudi oboje prerokovanje po zvezdah: da bode ‚lepega maja meseca‘ 1890 v nevarnosti talijanskega kralja življenje; september pa da bode opasen ne le sultanovemu prestolu, ampak tudi življenju njegovemu; novembra meseca da bodo po vsej Evropi veliki pretresi in boji, decembra da bode Angleško zadelo ‚narodno žalje‘, v Parizu pa da bodo krvavi poulični boji. — Kdo je slišal ali čital kaj o teh strašnih zgodbah?!? — —

Po slovenskem praznoverju so nekatere zvezde srečnice, nekatere pa nesrečnice, in te so večinoma repate.¹⁾ Kdor se je rodil pod srečno zvezdo, ta bode srečen vse žive dni, kdor pa pod nesrečno zvezdo, ta ostane nesrečen vse žive dni. („Slov. Glasn.“ 1865; str. 374.)

Isto vero nahajamo tudi pri Čehih („Světöz.“ 1890; str. 583), Poljakih (p. u. p.) in Nemcih (Grim. „D. M.“ 602.²⁾

Kedar se narodí kako dete, stičejo nekod (zlasti po Štajerskem in Koroškem) slovenske babice po ‚pratiki‘ ali koledarju, ter iz njega detetu prihodnost prerokujejo: če je isti dan v koledarju znamenje „ovna“ ali „bika“, učil se bode deček rad in lahko;³⁾ če se je pa rodil pod „škorpijonom“ (na Koroškem tudi pod „levom“³⁾ in „bikom“), bode nagle jeze in hudoben. („Črtice“ 206; nam zap. tudi K. Pečnik). Po nemški vraži bode ono dete, katero se narodí pod „levom“, trdovratno ali neukretno („unbeugsam“) itd.³⁾

¹⁾ O teh pozneje.

²⁾ Nemška vraža prisvaja to moč samo „biku“. W. II, str. 85.

³⁾ Nekod prisvajajo pa Nemci to moč tudi „biku“. (Ondi.)

Za nekatera izmed teh znamenj „nebeškega dvora“ (kakor zovejo zverinski krog, rekel bi: zverinjak na nebu), pravijo, da so „trda“ (vol, oven . . .); a druga, da so „mehka“ (devica, ribe, povodni mož ali vodár). Skrbno gledajo nekateri kmetje na taka znamenja pri setvi, ravna se po tem pravilu: „Kar v zemljo raste, sej škorpijona, raka, ribe itd., kar pa iz zemlje, sej pod takim znamenjem, katero molí roko ali pa nogo, kakor dvojčki ali dvojčiči, vol itd. Na „nebeški dvor“ pazijo celó razbojniki slovenski na Štajerskem. Kedar se vidijo v njem druge male zvezdice, tedaj ne gredó nikamor, rekši, da so takrat povsod straže razpostavljene. Kedar se pa v krogu nič ne vidi, gredó brez straha po svojem poslu. (Prim. „Črtice“ 259—260.)

Nemške. Deca, rojena „pod rakom“ ali pa „škorpijonom“,¹⁾ bodo nesrečna, in nesrečni vsi dnevi, pri katerih je to ali óno znamenje. Zato se ne daje po nekaterih nemških deželah nikdo poročati pod tema znamenjema. Ob taki dôbi ne gonijo živine prvič na pašo, ne sejejo niti ne sadé ničesar, misleč, da bi jim razgrizli črvi setvino in zeli. Srečna so deca, katera se narodé pod „dvojčki“, „ovnom“ in „ribami“; v vedni nevarnosti, da utone, je pa dete, rojeno pod „vodarjem“; kdor se je rodil pod „strelcem“, bode strelec ali vojščak; tele izpod „strelca“ pa ni za rejo. Kakor stikajo nekateri slovenske babice po koledarjih, kedar se narodi kako dete, tako išče babica nemška (Meklenborška)²⁾ pa tudi Hesovska brez zamude na nebu kekega posebnega zvezdja, po katerem bi se dala napovedati novorojencu bodočnost. (Prim. W. II; str. 84—85.)

Posebno se pa prerokuje bodočnost med Slovenci sem pa tam po tako imenovanih „planetih“ (premičnicah). Uže Kaldejci prerokovali ali „tolmačili“ so prihodnost tudi po planetih ter imenovali te planete zato „tolmače“³⁾

S starimi poganskimi narodi vred mislijo i nekateri preprosti Slovenci še dandanes, da vlada vsako leto drug planet (izmed sedmerih, malo poprej naštetih), dasi jim ne znajo mnogi niti imén, in da ima vladajoči planet veliko moč do ljudij, živalij in rastlin. To praznoverje se pa pri nas ne more imenovati „národno“, kajti za mojih mladih let, verovali so v

¹⁾ „Im Zeichen der rauhen Dinger“ (sic).

²⁾ Meklenibor (Meklenburg) nekdaž slovansko mesto.

³⁾ Kaldejcem bilo je znanih samo pet planetov: Saturn, Jov (Jupiter), Mart, Merkur in Venera. (R. Falb: „Sterne u. Menschen“ 16.) Pozneje začeli so jim stari narodi prištevati še dva „planeta“: Solnce pa Mesec, tako da jih je bilo potlej mnogo let sedem, in to po tej vrsti: 1. Saturn, 2. Jov, 3. Mart, 4. Solnce, 5. Venera, 6. Merkur, 7. Mesec. (Dozdaj so jih pa zvezdogledi zasledili uže več od 310 — brez „Solnca“ in „Meseca“, ki po pravem ne spadata med planete).

planete' samó posamni meščani in meščanke¹⁾ in óni kmetje, kateri so znali 'brati' (čitati).

Kakor se je namreč to praznoverje med nemško ljudstvo zatrosilo po „Knauerjevem stoletnem koledarju“ (nemškem), tako i med Slovence po „večni pratiki“, ki ni nič drugega nego Knauerjevega koledarja slovenski prevod z nekaterimi skrajški ali pa dodatki.²⁾ V predgovoru čitaš v popačeni slovenščini, in kakor bi otrobe vezal, te besede: „Skuz dougu zamerkuvaine se je tolikain znaidlu, de usake (sic!) 7. Let, če ne vse, toku vender veči Tail se je glih znaišlu,³⁾ to pa brez cvibla se more tem 7. Planetam perpisati, kateri uselei to ureme skuz letu vižajo“ (Dasi po slovenskem pregovoru . . . „čez sedem let vse prav pride“, pa se oni nauk o sedemletnem vremenskem kolobarjenju vendar ni prijel slovenskega ljudstva). Od 7. do 41. strani popisani so vsi „sedmeri planeti“ in njih vpliv na vse 4 letne čase, zlasti pa na letino (setev, žetev, vino in hmel), na „škodljive živali in ribe“, pa tudi na bolezni itd.

V nemškem stoletnem koledarju za l. 1851. — 1950.⁴⁾ čitaš poleg takih popisov tudi o vplivu nekaterih planetov na človeka; n. pr.: da vpliva Saturn . . . po starih [poganskih narodov] veri večinoma škodljivo na ljudi, živali in rastline itd. Po nekaterih „stoletnih koledarjih“ nemških nahajaš zapisane tudi „srečne“ in „nesrečne“ dni, tudi óne, kateri so dobri za puščanje, telesno čiščenje, kopanje, sekanje lesa itd. In na vse to pazi nemško ljudstvo dokaj natanko. (Prim. W. II; str. 85.) O srečnih in nesrečnih dnevih govorili smo uže l. 1885; v starih „stoletn. koled.“ jih je pa še mnogo več.

Repatice (repate zvezde, „zvezde z repom ali metlo“) pomenjale so uže starim Indijancem⁵⁾ in celó nekdanjim učenjacom — še 16. in 17. veka — nesrečo po vsi deželi, vojsko, kugo, dragino itd. Tako misli i preprosto slovensko ljudstvo še dandanes povsod, da pomenjajo repatice káko veliko ne-

¹⁾ V Metliki, sósebnó v domači hiši, nisem slišal nikdar kaj takega, nego prvič l. 1837. v Novem mestu, a l. 1843. tudi v beli Ljubljani.

²⁾ Tak prevod je z bohoričico tiskana Celjska „Večna pratika“ l. 1789. s „tablo, ka za eden Planet vsaku Letu viža“. Obsega pa ta „večna pratika“ samo sto let (1787—1887).

³⁾ S temi besedami hoče dopovedati, da se vsakih 7 let ponavljajo zopet poprejšnje dogodbe (zlasti vreme).

⁴⁾ Vollständiger hundertjähriger Kalender für die Jahre 1851—1950. Enthaltend: die astronomischen Witterungs-Bestimmungen und die Reihenfolge des Planetensystems in ihrer Einwirkung auf die Menschen und Thiere und die Haus- und Landwirtschaft“ itd. Von Dr. Moritz Knauer, Abt zum Kloster Langheim. Druck und Verlag von Rob. Bardenschlager, Reutlingen. (Brez letnice.) „Nro 25“, mal. 8^a, str. 1—80.

⁵⁾ Albr. Weber: „Omina et portenta“. („Abh. der Berlin. Akad. der Wiss.“ 1859; 334).

srečo: ¹⁾ vojsko, dragino, kugo, lakoto itd. „Še vselej“, tako sem slišal praviti sam med starimi preprostimi Slovenci uže večkrat — „kedar koli se je prikazala zvezda z repom ali metlo, prigodila se je potlej kakšna velika nesreča“. Zato mislijo, da je vsaka taka zvezda znamenje „šibe božje“. (P. u. p.; „Črtice“ 203 in 258; za kor. Slovence potrdil K. Pečnik.) (Prim. tudi Kocijančičev spis v „Arkivu“ 1854; 284.) Ista vera je tudi med **Poljaki** (O. Kolbg. „Lud“ VII; cz. 3., str. 57. in **Nemci**.²⁾ Zarad **Cehov** glej malo dalje!

Nekaterim hr v. Slovincem znači vsaka repatica („velika zvezda z repom“) vojsko („rat“) ali pa „kolero“. (Podstene; p. u. p.), a nekaterim samo kolero (Moravice); drugim Hrvatoma: „pomor, glad, kugo i rāt“ (Ark. 1863; 227); Rusom samo vojsko (Afan. I; 244); tako i „Srbom-graničarjem“: „Repate zvijezde slute ratu. Ako je rep dulji (dalji), veći će rat biti. Ide kralj na kralja — Ako li je manjega repa, mali će i rat biti . . . Kad se rat umiri, i zvijezde nestane“ [zvezda izgine]. N. Begović 1887; 187.

Tudi **Čehi** (starejši ljudje kmetski, posebno ženske glave³⁾) verujejo še, da znači repatica („vlasatice“) vojsko ali pa kako drugo veliko nezgodo oziroma „božjo šibo“. Nekod pa modrujejo starci tako: če je rdeča (krvava), bode vojska, a če ni táka, potlej bo pa kakšna druga velika nezgoda. P. u. p. od Nimburka,³⁾ Trebonja (Třeboň, Wittingau), od Tabora itd.

Po knjigi Ricciolovi 16. veka kriva je kakega kralja ali papeža smrti vselej — kakšna repatica. („Sloven. Glasn.“ str. 54. i. d.: „Repate zvezde“; spisal A. Müllner.) Ondi se čita še več praznovskega in smešnega, kar pripoveduje o repaticah imenovani Poljak St. Lubienicki.

Rimska cesta (Milchstrasse). Preprosto slovensko ljudstvo misli, da vodi „rimska cesta“ — v Rim. (P. u. p.) Zato mora na njo dobro paziti óni, kateri hoče priti v Rim. („Črtice“ 259.)

Hrvati zovejo to cesto „mlečni put“ (mlečni pót), ki je po njihovi bajki nastal tako: Vozil je neki svetnik polna kola t. j. poln voz drobne slame, pa mu je popadala, in od tega ta — sled („trag“). „Arkiv“ 1863; 302 iz Lonje v Posavini na Slavonskem. Nekod pa pripovedujejo tako, da je ukral nekdanj „kum kumu“ (boter botru) slame ter bežal ž njo, ki mu je pa padala pod noge. Ko pride okrađeni kum drugi dan v skedenj

¹⁾ „Kaj slabega“ pravijo kor. Slovenci v Rožu. (Zap. K. Pečnik l. 1887.)

²⁾ R. Falb l. c. 220: „Die Ruthe [stsl. metla] erinnert an Strafe u. der Schweif an ein gewisses Wesen der Unterwelt“. Čitaj ondi (222—224) tudi praznovska pisma, ki sta jih pisala l. 1664. in 1665. švedovski pa Dunajski učenjak o tedanjih dveh repaticah poljskemu zvezdogledu Stanislavu Lubienickemu.

³⁾ Ondi pravijo, da léta tudi repatica tam, kjer je vojska ali bitka.

in vidi raztepeno slamo, odpravi se gledat, kdo je to storil, pride po sledu do kumove „hiže“, ter ga zakolne, naj bode na vek „spomena na njega v zraku“, tako da jo vidi vsak človek. (Vukovci. Po Mat. Valjavcu, gl. „Sl. Glasnik“ 1867, str. 220.)¹⁾

Po **srbski** bajki „bio kum nevjerni, pa krao slamu od svoga kuma, ma ne mogao od Boga sakriti, prosipalo mu se“. (N. Beg. 187.) Zato pravijo „Srbi-gran.“ rimski cesti „kumova slama“.²⁾

Tudi **Bolgari** zovejo rimsko cesto s Hrvati vred „mlečni pot“, in pravijo, da hodijo „po njem duše umrlih ljudij. (Afan. III; 814) — Isto znači **Čehom** „mlíčná“ ali „bílá cesta“; v Pečku ji pravijo tudi: cesta v Rim („cesta do Říma“). Grohm. 32.

Rusi po različnih krajih pravijo mlečnemu potu tudi „myšiny tropki“ t. j. mišja steza. (Afan. III; 285) Verjetna je njegova misel, da so si nekdanji Rusi mislili človečjo dušo v mišji podobi; kajti 3. maja 1890 priobčil mi je naš sloveči rojak, g. prof. Fr. Celestin, na Dunaju v veliki slovenski družini, da pravijo v njegovem kraju bajko, kako je nekdanj, ko je človek spal, izlezla duša iz njega kot miška ter se vrnila vanj, potem ko se je bila naužila zunaj zelene trave, z njo vred se pa vrnilo življenje v človeka, ki je bil mrtev dotle, dokler ni miška zlezla zopet va-nj.

Tako zovejo **Litovci** (Litvanci) to cesto ali pot „tičji pot“, zato ker letajo po njihovi narodni veri ondod mrtvih ljudij duše v podobi „belih tičev“. (M. Busch 1877; 251.)

Poljaki zovejo rimsko cesto „gościeniec mleczny“ in pravijo, da vodi ta cesta iz raja v nebo, nekateri pa — v novejši dobi, da se po tej cesti sprehaja presveta Devica iz Čestohove („Częstochowy“) na Kalvarijo. (Kolbg. „Lud.“ VII, cz. 3; 33).

Nemško ime „Milchstrasse“ (= mlečna cesta) utegnilo je postati po podobi razlitega mleka oziroma po grški bajki o boginji Heri, ki je od jeze, da so ji bili podvrgli Herma ali Herakla (Herkula) na pridájanje, razšvrkala svoje mleko po nebu, ter napravila tako na njem svetlobel kolobar. (Grimm. „D. M.“ I. 4; 296).

V srednjem veku imenovala se je ta cesta latinski: sv. Jakopa pot („via sancti Jacobi“), zato ital. „camino di Santiago“, franc. „chemin de saint Jacques“, nem. „Jakobsstrasse“. Švabi ji pravijo „Jakobsleiter“ (Jakopova lestva), na Sedmograškem pa: móčni pot („Mehlweg“); Vestfalci: pót

¹⁾ Nekateri ljudje zovejo „mlečni pót“ tudi: „pucinska steza“. Gl. ondi str. 221.

²⁾ Arabci, Sirci in Kopti pravijo ti cesti „slamnati pot“, Armenci pa „slame tat“ (ki je i po njihovi bajki raztresal ukradeno slamo itd.) Grim. „D. M.“ I. 4; 296.

v mlin („Mühlenweg“), tudi „Frankobrodska cesta“ in Helsin pot („Weg Hels“ t. j. smrtne boginje pot). M. Busch 251; Švicarji z nami vred: rimska cesta ali cesta v Rim („der weg uf Rom“) Grim. „D. M.“ III⁴, 106; stari Germani pa „Iringes uuec“ (weg), via secta, „Iuuåringes weg“, pozneje „Euringstrasse“. (Grim. „D. M.“ I⁴, 297; prim. tudi III⁴; 106).

O posamnih zvezdah in zvezdjih. Nekateri Slovenci po Kranjskem pravijo: Dokler človek, potujoč ponoči, vidi „šmarni križ“¹⁾ in „sv. britko martro“, dotlej se mu ni bati nevarnosti, a kdor jih zgreši, treba mu je iskati varnega kraja. Da je temu res tako, pripovedujejo za potrdilo do malega isto pripovedko (gl. „Slov. Glasn.“ 1865; str. 374), kakor štaj. Slovenci o „sv. Helene križu“, po katerem se morajo popotniki ravnavati. (Gl. „Črtice“ 259)²⁾. Kedar je „voz“ ali „voznik“³⁾ proti zori dol obrnjen, pravijo, da voznik v Muri konje napaja. (Ondi str. 260.) „Kolna zvezda“ zovejo to zvezdje Nedeljanci, ki pripovedajo o njej, da ide vsako jutro v Dravo pak se vode napije; a „Ilijina (Elijeva) kola“ pravijo temu zvezdju hrv. Slovenci Varaždinski, rekši, da so ostala na nebu, kedar je sv. Elija s svojimi konji odšel v nebo. („Slov. Glasn.“ 1867; str. 221).

Zovejo se tudi „nebeska kola Dobroradova“⁴⁾. Kako so nastala, čita se ondi na 251.—253. str.

Kedar se vidi na nebu „kokoš“⁵⁾ tedaj je že čas žito sejati. Kedar se vidijo „kosci“⁶⁾ samo v jutru, takrat je dobro sejati. Kosci⁶⁾ morajo na pustni dan ravno o polnoči zahajati, in če bode slaba letina in velika dragota. („Črtice“ 260).

Poljske: „Jeżeli kosy zajdą, wczas wieczór w dzień św. Jędrzeja, będzie wczesna wiosna [zgodnja spomlad] itd.“ (Kolbg. „Lud“ VII, cz. 3; 33). Za kosci („kosiarczami“) gre voznik („furman“) z vozom, ima 4 konje itd. Po krščanskem vplivu pravijo Poljaki, da je vozil ta voznik po nebu sv. Jurja,

¹⁾ Tako se po Gorenjskem sploh izgovarja „šmarni križ“, to je: sv. Marije križ ali „device Marije križec“, kakor mu pravijo štaj. Slovenci v Loparšici („Črtice“ 259); nekod „Marijin križec“. („Slov. Glasn.“ 1867; 221.)

²⁾ Poleg „rimske ceste“ so v vrsti tri zvezde, ki jim pravijo Slovenci zato „rimščice“, „rimske paličnice“, „paličnice“, „rimska palica“ ali „sv. Jakopa palica“, Nemci pa „Jakobsstab“ ali „Orion“. Druge štiri so „sv. Helene križ“. (Ondi).

³⁾ Wagen, Fuhrmann (= grosser Bär).

⁴⁾ Dobrorad, Adamov mnok' (unuk).

⁵⁾ „Koklja“ ali „kvočka“ = gostosevci ali gostožirci (Gluckhenne, Plejaden, Siebengestirn). Kako so postale te po Varaždinski bajki, čitaš v „Slov. Glasn.“ 1867; str. 221, kjer se nahaja še več drugih zvezdnih imen in bajk.

⁶⁾ „Kleiner Bär“. Kako so postali „kosci“ in „kose“, gl. ondi na 349. str.

a zdaj da je dobil ukaz („nakaz“), naj zvozi seno, katero „kosci“ pokosé a „babe“ z grabljami pograbiyo, zato ker bóde to seno nebeško o božiču potrebno za novorojenega Gospoda Jezusa. (Ondi str. 32).

Krščanski vpliv kaže se tudi pri mnogih zvezdnih imenih, kakoršna so slovenska: „šmarni križ“¹⁾, „britka martra“²⁾, „sv. Jakopa palica“, „sv. Petra stol“ itd. (Gl. „Črtice“ 259).

Nekdanji župan Augsbuški Schiller zamenil je bil tudi zverinska imena zvezdam s svetopisemskimi imeni starega in novega zakona: namesto „ovna“ postavil je sv. Petra, namesto „bika“ sv. Andreja itd. — Iz „voznika“ nastal je sv. Petra čoln („Schifflein Petri“). R. Falb „Sterne u. Menschen“ 88. Isti razglaša ondi (67), da on ne pritrjuje več ónim mislim, da so si stari (narodi) z uvedenimi zvezdnimi krdeli hoteli stvariti gospodarski koledar na nebu. (Gl. „Lj. Zvon“ 1890, str. 81). On razlaga to zdaj po svoje — drugače. Glej ondi!

Vremensko prerokovanje po zvezdah.

Slovensko: Če so zvezde redke, bode drugi dan lepo vreme; če so pa goste, bode grdo. (Preddvor; p. u. p.) S slovensko prerokovanjem strinja se tudi *slavonsko*, ki veli: „ako su zvezde preguste i jasne, da će biti kišovito (deževno); usuprot ako su riedke, liepo vrieme.“ („Arkiv“ 1863; 302). — *Poljsko* pa veli: Če so zvezde jako svetle in goste, bóde drugi dan lepo vreme. Ako se pa vidi v jesen (kedar koli) več takih zvezdij ali „zvezdnih krdel“, kakoršno je „kwoka“ (koklja) na nebu, potlej bóde drugo leto rodovitno. (P. u. p.) Če se rimska cesta³⁾ lepo vidi, bode lepo vreme („ma być pogoda“). Kolbg. „Lud“ VII, cz. 3; 33).

Solnce.

Po narodni slovensko-hrvatski bajki ni bilo še solnca, predno sta grešila Adam pa Eva, — nego so svetile same zvezde ljudem in živalim. Solnce je Bog po tej bajki stvaril stoprav po prvem grehu. Nekateri ljudje (v Zamladincu) pravijo, da je solnce . . . Bog na zemlji (M. Valj.; gl. „Sl. Glasn.“ 1867; str. 79). Današnje kresovanje in „kresnih kolesec“ metanje v zrak . . . spominja nas, kar uže vemo, da so naši predniki v poganski dobi solncu izkazovali tako čast, kakor kakemu božanstvu. (Prim. Letop. 1887; 89 in 117).

Romunom je solnce sveto („sántul soare“), in pravi Romun se priklanja ter odkriva še dandanes vzhajajočemu

¹⁾ Glej str. 164. op. 1.

²⁾ Polj. „gwiazdy Meki Pańskieje“.

³⁾ „Gościeniec mléczny“ ali „droga mléczna“ = mlečna cesta.

solncu. (Joan Slavici: „Rumänen“. „Völk. Östr.-Ung.“ VI), 65. Tako tudi **Nemec** v Gorenji Palaciji. (W. II.; str. 12). Na Pomoranskem mora moliti óni, katerega trese mrzlica, trikrat o solnčnem vzhodu obrnjen proti solncu: „Ljubo solnce, pridi skóro in odvzemi mi 77 mrzlic. V imenu Očeta itd.“ (Letop. 1880; 279). Morda pámetijo č. čitatelji še različnih narodov vero, kako poskakuje ali ‚pleše‘ solnce o božiču, ozir. o kresu in o vŕzmu t. j. na véliko nedeljo zjutraj po trikrat od samega veselja. (Letop. 1887; 132).

Poljska (krakovska). Solnce sije s svetlobo, ki mu prihaja z neba izpod sedmega zhora (kóra) angeljskega skozi odprta vratca. To je pa Mati božja naredila tako. Ako bi Bog ukazal zapreti ta vratca, mrknilo bi solnce pri tej priči. — Solnce je živo kakor človek; ima oči in usta, in jé z lopatico méd („miód prašný“); ima pri sebi tudi dom in gospodarstvo. Ono je sveto, — ima svetih bratov in séster, ki hodijo k njemu z neba vsako soboto in sredo po ozkem mostu ‚s procesijami‘ ter opravljajo na njem pobožna opravila. (O. Kolb. VII. cz. 3; 28). Ni nam treba praviti, da izhaja ta bajka iz krščanske dobe, in da je ‚ozki most‘ menda — mavrica.

Kakor stari Grki, tako so si mislili tudi nekdanji **Srbi**, da je Solnce mlad in lép junak, torej moško bitje. — Prim. Afan I; 82 in Nodilove besede v „Radu jugoslav. ak.“ 1890, knj. 99; 130.¹⁾

Po srbski narodni pesmi bil je Mesec Solncu brat, a ‚Zvezda-prehodnica‘ bila mu je sestra. ‚Djevojka‘, ugledavši v morju Solnce, beseduje tako:

„Jarko Sunce, lepša sam od tebe
I od tebe i od brata tvoga,
Od tvog brata, sjajnoga Meseca,
Od sestrice Zvezde-preodnice.“²⁾

Vuk. I (1841); str. 305. Prim. tudi v „Lj. Zvonu“ 1888; str. 680 (5) nar. pesem iz Slavonije.

Srbska vraža veli: „Koga sunce vidi ujutru neumijena, osam mu je dana nazatka.“³⁾ Vuk. rječn. 725.

Da so nekdanj i **Čehoslovani** Solncu skazovali božjo čast, pravi nam národna pesem (moravska): „Svitaj, bože, svitaj, co by spēšej deň byl“. „B. Kal.“ 102.

¹⁾ Po besedah o devojki: „Kan' da s' Suncu kose [lase] plela, a Mjesecu dvore mela“ (Vuk: „Srps. nar. pj.“ I. str. 161.) — sodi Krek, „Einl.“ 842²⁾, da je bilo Solnce Srbom žensko bitje; a treba pomisliti, da so nekdanj pri Jugoslovanih i moški nosili kite (pletence). Jeden tak stavec-kitar s hrvatske strani zahajal je še za mojih mladih dnij tudi v Metliko.

²⁾ Pre[h]odnica = Večernjača (Abendstern), ki je ista kot Danica (Morgenstern), česar pa narod ne zna. Prim. „Rad“ 1890, knj. 99; 132 do 133; torej obé = Venusstern.

³⁾ Nazadak, -dka, po Vukovi pisavi: -tka, Rückschritt.

Slovaki pravijo, da streže Solncu, vladarju nebes in zemlje, dvanajst vedno mladih in lepih devic. (Afan. I; 82); a **Rusi** mislijo, da vlada „car Solnce“ dvanajst kraljestev, sám pa da živi v solncu, a sinovi njegovi v zvezdah, vsem pa strežejo in popevajo solnčne device („solnčni děvy“). Ondi.

Solnca in meseca (oziroma „lune“) slovniški spol je kriv, da so si različni narodi solnce in mesec mislili zdaj moško, zdaj žensko bitje; (nikdar pa ne.. bitja srednjega spola). Ker je pa v slovanskih jezikih solnce (sunce, slunce itd.) po slovnični srednjega spola, zato je solnce v bajkah slovanskih zdaj „moški“, zdaj „ženska“. Vrhu tega razlikujeta se pri različnih narodih tudi po rodbini; n. pr. po navedeni srbski narodni pesmi¹⁾ je Solnce Mesecu brat; pri Hezijodu, Homerju in drugih pisateljih starogrških sta Ἡλιος (Solnce), Σελήνη (Mesec, Luna) brat pa sestra; tako tudi po talijanski bajki „Sole e Luna“ .. brat pa sestra.

V Eddi sta Solnce in Mesec („Só“ in „Mani“: Sonne und Mond) sestra in brat; „Frau Sonne“ in „Herr Mond“ čitalo se je po nemških bajkah do poslednje dobe.²⁾

Po drugi nemški bajki sta Solnce in Mesec „žena pa mož“.

Tudi po litovski pripovedki je Solnce („Saule“), božja hčerka, Mesecu („Menu“) žena; zvezde jima pa deca. S to pripovedko strinja se i ruska bajka v tem, da nam kaže Solnce v ženski podobi. Rusi pravijo namreč, da si Solnce decembra meseca, vračaje se na leto („pri povrotě na lěto“) oblači prazničen „sarafan“ (dolgo žensko oblačilo, spredaj zapeto, kakoršno nosijo ruske kmetice) in da potuje v njem, pokrito s „kokošnikom“, (kakoršnega nosijo zlasti ruske kmetice na glavi), v toplejše kraje; a na Ivanje (24. jun.) da se preseli zopet iz svojega poslopja („čertoga“) in gre naproti svojemu možu Mesecu; da tega dne pleše ter razsiplje po nebu ognene žarke...“ (Afan. I; 76; Saharov II. dnevn. 69; Terešč. V, 75).

Staroslovenske. Mislili so nekdanj nekateri učenjaki slovanski (a nekateri mislijo še zdaj), da je bil Svarožic ali Svarožič starim Slovencem oziroma Slovanom to, kar nekdanjim Egipčanom Helios (Ἡλιος³⁾) t. j. Solnce ali Solnčni bog („Solnce car“) in Svarogov sin, — Svarog pa starim Slovencem to, kar Egipčanom Hefest ali Hefajst (Ἡφαιστος).⁴⁾ —

¹⁾ Glej str. 166.

²⁾ „Die Sonne wird noch vielfach als „Frau Sonne“ geehrt...“ (Grim. „D. M.“ 666; W. II, str. 12)

³⁾ Uprav Osiris.

⁴⁾ Uprav Ftas (Phthas), ki so ga Grki primerjali svojemu Hefajstu, a Rimljani svojemu Vulkanu (bogu ognja), pa menda po krivem, brez

Solnce ali „sin (syn) Svarogov“ imenoval se je — pravijo — staroslovenski tudi Daždъbogъ ali Dažъbogъ.

Tako so pa sodili ter sodijo še po tem, ker se nahajajo ta slovanska imena dodana za razlago imenom onih tujih božanstev v staroslovenskem prevodu grškega letopisa, ki ga je bil spisal Ivan Malala (Malalas), ta bizanški letopisec pa je rabil za egiptovske bogove namesto pravih imen rajši grška imena. Pravijo, da je grško besedilo Malalovo preložil neki duhovnik, mnih, po imenu Gregor na „slovenski“ (staroslovenski) jezik bolgarskemu knezu Simeonu v desetem veku, ko je bila starih Slovanov (Slovenov) poganska vera še v živem spominu.¹⁾ One slovanske dodatke (ali razlago slovensko) ima pod letnico 1114 v sebi Ipatski letopis,²⁾ tako tudi omenjena inačica: „Lětopiseць Perejaslavlja-suzdaljsk.“, izdan z izvirno (grško) besedo vred, i. dr.

A dr. Jagić dokazuje,³⁾ da v prvotnem „jugoslovanskem ali bolgarsko-slovenskem“ prevodu, [ki ga pa več nř], po njegovih mislih ni bilo one mične razlage slovanske, nego da se je na Ruskem, in to (iz priobčenega uzroka)⁴⁾ nemara v Novem gradu („Novgorodu“) dodala o prepisovanju iz početka XII. veka, — da se v starejših virih nahaja samo ime „Svarozic“, „Svarog“ in „Svarozic“ pa še-le v poznejši dobi, t. j. po l. 1114. in to namesto lica „Svarozic“ samo „Svarozic“, dočim se pod letnico 1114. namesto: „Svarozic“ čita samo „synъ Svarogovъ“. — Po tem takem — veli J. — bil je Rus, a ne Jugoslovan óni pisar, ki je grškemu imenu Ἡρως primerjal ter jednalil ž njim slovansko ime „Svarog“, — Ἡλως-a pa dosledno po grškem besedilu⁵⁾ imenoval sina Svarogovega. — Vendar priznava J. izrecno, da je po poročilih

pravega uzroka. Prim. I. Minckwitz: „*Illustr. Taschenwörterb. der Mythol. aller Völker*“. 5. izd. Leipz. 1878; 485. — V staroruskih rokopisih čitaš za Hefajst ali Hefest: Θεοτρα (čit. Feosta), tudi Θεοστρ (Feost) ali Ηεστρ (Ifest). Gl. Mikl. lex. 824 p. b. Сварогъ (Svarogъ).

¹⁾ K. M. Obolenskij: „Lětopiseць Perejaslavlja-suzdaljskago, so-stavljennýj vъ načalě XIII. věka. Mosk. 1851 „v predislov.“, str. XIII. (V dvorski knjižnici Dunajski pod oznako: SA. 59. D. 82).

²⁾ „Ipatsjevskaja“ ali „Ipatskaja lětopis“ (Hypatius-Chronik), tako krščena po samostanu. Prim. Šafař. „Sebr. spisy“ III. (1865); 112.

³⁾ „Archiv“ f. slav. Philol.“ IV (1880); 412—427.

⁴⁾ Óndi na 421. str.

⁵⁾ „Zuarasici“ čitaš pokvarjeno v Ditmarjevem latinskem letopisu („Dithmari Chronikon“, izd. J. M. Lappenberg) namesto poprejšnje, še večje zmote: „Luarasici“, (v Wagnerjevi izd. 1807; 151), ki je bila Šafařika zavela prvič k krivi razlagi. — Buslaev („Istoričeskaja chri-stomatija“) navaja na str. 519.—20. iz drugega rokopisa XIV. veka poleg imena „Svarozic“ še inačico „Svarozic“: „ognevi se moleť zovušči ego Svarozicemъ (Сварожницемъ).“

⁶⁾ „In natürlicher Consequenz des griechischen Textes“.

Ditmarjevih¹⁾ i. dr. dognano, da se je v X.—XI. veku res častilo božanstvo po imenu „Svarožic“, to pa [dognano] sosebno („zunächst nur“) za severozapadne Slovane, t. j. za óne, kateri so živeli na severozapad Poljakom; ne more se pa več trditi tako izvestno, so li óni Slovani poleg Svarožica, častili tudi Svaroga, in znači li Svarožic v primeri k Svarogu kakega mlajšega boga ali pa zarojenca kakemu staršemu.²⁾

Za svojo misel, da je bila óna slovanska razlaga (Svarog in Svarožič) z vsem navedkom vred iz Malala pritaknjena stoprav l. 1114., navaja pa J. še to, da se isto mesto („Passus“), na katerem se govori v arhivskem rokopisu³⁾ o Svarogu in Svarožiču, ponavlja v drugi podobi še v dveh drugih rokopisih.⁴⁾ a obakrat brez slovanske razlage. Četudi sta ta rokopisa skrajšna, pa tako imenitne razlage vem da — veli J. — ne bi bila zamolčala, ako bi se bila nahajala v prvotnem prevodu.

Posrečilo se je Kreku,⁵⁾ da je hudo omajal stebre Jagićevim trditvam.

Res-da — veli naposled — da se ne more trditi z matematično resničnostjo (Gewissheit), da so bili óni dodatki (Glossen) uže v prvem prevodu, pa se isto tako ne bode neovržno (apodiktično) dalo dokazati nikdar, da jih ni bilo v njem.

Ko sem bil po nekakem poslu pri slavnem Miklošiču 8. febr. 1891 (torej štiri tedne pred njegovo smrtjo), nisem si mogel kaj, da ga ne bi bil vprašal, je li čital Jagićev spis v njegovem „Archiv-u“ l. 1880. (IV.), in ako ga je čital, je li ga prevéril g. Jagić.⁶⁾

Potem, ko mi odgovori M., da ga ni še čital do ónega dne, povem mu na kratko, in zdušno (vestno) Jagićevega spisa jedro, kakor sem ga priobčil tù malo poprej gg. čitateljem, in še nekoliko natančneje po izpiskih.

Na to on: „Res, težko je soditi z daj o takih (bajeslovnih) stvaréh, a jaz sodim vendar tako, da je bil Svarog vsekakor

¹⁾ Thietmarus = Dietmarus, Dithmarus.

²⁾ „Abkömmling eines älteren“ [Gottes].

³⁾ „Archivshandschrift“. Ta na Ruskem pisani rokopis Moskovski iz XV. veka je prepis iz predloge („Vorlage“) XIII. veka. Prim. Krek. „Einleitg.“ 378², 2. op.

⁴⁾ Jeden se zove: „Ellinskij i rimskij lëtopiseč“ (Weltchronik), jeden pa „Palaea“ (Historienbibel). Gl. oba pri A. Popovu: „Obzor chronogr. russkoj redakc. I. 18, 19. Mosk. 1866.

⁵⁾ „Einleitg.“ 379—380².

⁶⁾ Mikl. je namreč v svojem stsl. slovarju („Lexic. palaeosloven. gr.-lat.) 1862—1865 na str. 824. bil navel ne le ime Svarožic (Svarožičemь), nego tudi ime „Svarog“ in „Svarožišt“ [= Svarožič, srb.-hrv. Svarožić] brez ikake pritaknjene dvojbe, ki se ne nahaja niti na strani XXII. („Corrigenda. Addenda“).

slovanski bog; kajti če slišim ime Vladimirič, nehoté moram misliti na Vladimira, tako tudi, če slišim ime Svarožič (= stsl. *Svarožištŭ), — na ime Svarog²⁾. — „Videli boste“, rekel je naposled z obžalujočim glasom, „da ostane J. s svojim mnenjem sam.“¹⁾

Misleč, da je M. morda preslišal dokazovanje Jagićevo o tem, kako je po njegovih mislih v ruskih letopisih ime Svarožič nastalo iz imena Svarožic, a kako se je stoprav iz Svarožiča izvel Svarog²⁾ še-le v poznejši dobi, — opozoril sem ga na omenjeno dokazovanje vnovič; on pa mi odgovori samo toliko: „To je zdaj težko!“ (Menda je hotel reči: Težko je zdaj, dognati stvar takó, kakor bi J. rad).

Izrécno pravim, da sem zdušno (vestno) povedal vse Miklošičeve besede. To je bilo vse, kar mi je slavni učenjak slovanski odgovoril ónega dne na moje skromno vprašanje; potlej nisem bil več tako srečen, da bi bil izpregovoril ž njim še kako besedico — bodi si o Svarogu, bodi si o kaki drugi stvari.

Po tem takem sme Svarog s sinkom Svarožičem vred — da rečemo takó — ostati še na „pogansko-slovanskem“ nebu.

Mesec (luna).

Premnogo vraž in praznih vér je med ljudstvom o mesecu, in to ne samo med našim, nego i med drugimi narodi. Temu je krivo menda sosebnó to, da se mesec, (ki je naši zemlji najbližji izmed vseh zvezd in na videz tolik kot solnce), menja vsaki čas, kar se ne opaža na solncu. Uže zdavna začeli so preprosti ljudje paziti na čudne pojave t. j. menje³⁾ ter privsvajati sčasoma, kar si lahko mislimo, vsaki poseben vpliv — posebno moč, zlasti do človeka, rastlin in vremena, sodéč prenaglo po prilogah, ki so se (slučajno) ponavljali t. j. nekolikokrat pripetili o tej ali óni menji.

Na mesec gledajo naši ljudje ne samo pred „puščanjem“ in „striženjem . . .“, ampak tudi pri ratarskem (poljskem) delu, zlasti pri košnji, setvi, cepljenju itd. — O mlaju je dobro nohte si rezati in lase si striči. (Tako pravijo tudi Nemci. W. II; str. 56).

¹⁾ „Sie werden sehen, J. bleibt mit seiner Ansicht allein“. Zato pa M. ni nehal čislati svojega dičnega učenca, ki si ga je bil jedinega izbral in priporočil za svojega naslednika ter občeval ž njim prijateljski še tri dni pred smrtjo.

²⁾ „Archiv f. slav. Philol.“ IV; 421.

³⁾ Grim. „D. M.“, 676 i. d.

Vse, kar bi radi, da bi rastlo ali se množilo, dela se ondaj, kedar mesec narašča, t. j. kedar se mladi, „o mlaju“, „o mladem“ ali „o mladíni“;¹⁾ a vse óno, kar bi radi, da bi ginilo ali se manjšalo, opravlja se ondaj, kedar mesec pojemlje, t. j. kedar se stara ali „ob starem“.²⁾ Pa i tù velja pregovor, da ga ni pravila brez izimka. Nemška vraža učí takó, — slovenska pa drugače.

Slovenske. „Mlaj ima veliko moč na poljske pridelke; o mlaju ne sme se ni sejati, ni žeti,³⁾ sicer žito prazno klasje rodí, oziroma spravljeno trohni. korun (krompir) o mlaju okápan, gnije, — niti sadja ne smeš o mlaju spravljati, ni detelje, ni trave kositi itd. Nekaj je bajé resničnega pri tem; večkrat sem se pa prepričal sám, da niso lačna goveda niti pokusila jako lepe detelje, o mlaju pokošene,⁴⁾ najslabšo pičo pa grabila v slast; večina tega, kar se pripoveduje o mlade lune vplivu, je seveda le prazna vera ali pa vraža.“ (S Cirkljanskega. Zap. J. Jereb). — Čitaj i dodatek na str. 177.

Tudi štaj. Slovenci („kmetje“) pri svojih opravkih na mesec veliko ‚vančajo‘ (pazijo). Nekoliko je praznih vér, veliko pa tudi skušanih resnic: Drevje cepi tri dni po mladem, ako je vreme toplo in mehko; v treh letih ti bode rodilo. „Prej ko o mladem cepiš, prej drevje rodí, prej se tudi posuši.“⁵⁾ „Bolj ko ob starem cepiš, pozneje ti bode rodilo.“⁶⁾ — Les o ščipu sekan, bode hitro ‚pirav‘.⁷⁾ Detelje nikar o mladem sejati, ni kositi; od take se živina ‚kosa‘ in slini itd. „Ob starem orati, tri dni po mladem sejati, pa vse dobro rodí.“ („Črtice“ 98). — O mlaju je tudi dobro potovati, v druge hiše seliti se, in ženiti, otroke odstavljati itd. Kedar se mesec stara, treba drevje podirati ali sekati, kositi itd. O mlaju se ne sme prati. Sadje, ki raste vrh zemlje, treba sejati, kedar se mesec mladi; kateri sad pa raste pod zemljo, sej ga, kedar se ‚luna‘ stara.⁸⁾ (Prim. „Črtice“ 99).

¹⁾ Bei *zunehmendem* Monde („kedar mesec ali luna gor jemlje“, ni prav po naše, nego po nemškem kopitu).

²⁾ Bei *abnehmendem* Monde (kedar mesec ali luna ‚dol jemlje‘, tudi ni prav po naše povedano). Nekateri štaj. Slovenci pravijo mesecu „mesec“, kedar se mladi, „luna“ pa, kedar se stara („Črtice“ 99); a Gorenjci s koroškimi Slovenci vred temu in ónemu samo „luna“; „mesec“ jim pomenja le čas t. j. dvanajsti del léta. (P. u. p.)

³⁾ Nemški kmetje trdijo pa, da treba sejati, (tudi saditi in drevje obrezovati) uprav ondaj, kedar se mesec mladi (narašča). W. II; str. 56.

⁴⁾ Nekateri Slovenci trdijo, da je taka detelja in druga trava, o mlaju pokošena, živini grenka. (P. u. p.) Prim. nižje ‚srb.-granič.“

⁵⁾ Tudi koroško-slovenska. Zap. K. Pečnik.

⁶⁾ Isto tako

⁷⁾ Črviv, črvojeden.

⁸⁾ Tega vodíla se drže tudi kor. Slovenci. (Zap. K. Pečnik).

Isto vero slišiš tudi med **Nemci**.

Skladaje se do malega s Slovenci, pravijo i, **Srbi-granič**': „Mlada mjeseca ne valja se¹⁾ sjeme [seme] sijati, jer ispada na njivi, kada zori, izleže [poleže] po zemlji te [ter] ne da ploda. Ne valja kositi, jer trava bude grka [grenka], nije beričatna [tečna] za blago. Ne valja vinograda rezati. Valja se kalemiti [cépiti] i šljive saditi. Koliko je dana mladjak [mlaj] star, za toliko godina [lét] rodiće²⁾ vočke.

Istrani velé, da se na mlaja dan seno ne sme niti sušiti, ker ga ne bi blago jelo. (Zap. † Jak. Volčič l. 1882. v Cerovlju pri Pazinu). Ako se na mlaja dan namoči róbje ali predéna (štrene) za perilo, „razpade se³⁾ vse. (Isti).

Črnómálska vera: „Na mlaj, ščip,³⁾ sedmak⁴⁾ nikdar krme ne kósi; zákaj bode od nje živina kozlala“. („Slovan“ 1887; str. 285).

„Dobro je pa za lovca“, ako o ščipu ostane na gori, ker takrat se jelen pase tako zamišljen, da ga zgrabiš lahko za rep. („Črtice“ 99).

Hrvat veli, da treba tudi „drvo“ (les) za novo hišo posekati o ščipu („puna mjeseca“), drugače umre kateri iz hiše. („Rad“ 1890, knj. 99; 140).

Slovenec pa trdi, da bóde les, o ščipu sekan, hitro pirav.⁵⁾ Katera je prava? — Slovenska (da treba les sekati „starega meseca“), sklada se s prestaro pogansko (rimsko), ki se nahaja uže pri Varu (Varro). Prim. Lotar Abel: „Di Bauernpflanzungen“. Wien 1882; 6).

Kdor o ščipu gnoj vozi, bóde imel na njivi sam plevel. („Črtice“ 99).

Ako leži déte v „zibki“ tako, da sveti mesec na zibko, pravijo, da bóde dete mesečno (Metl.). Ista vera je tudi pri nekaterih Hrvatih („Sloven. Glasn.“ 1867; str. 126) in Poljakih (Kolbg. XVII, 2. cz.; 69).⁶⁾ V Risnu (v Dalm.) pa mislijo, ako gleda dete v mesec, da ga mesec pije. (Vuk. „rječn.“ 361).

Kedar mesec mrkne, ondaj strup z neba kaplje; zato treba studence pokriti takrat. (Prim. „Črtice“ 99). Takó in iz istega uzroka veleva tudi **moravska** vraža, kedar mrkne solnce. („Časop. Mat. mor.“ 1892; str. 81.).

¹⁾ „Ne valja“ ali „ne valja se“ = ne sme se.

²⁾ Namesto roditi će = rodile bodo.

³⁾ Po novem „ščep“, po Habd. učep; stsl. štup = eclipsis. Zarad korenike prim. Mikl „Etyim. Wtb.“ 344.

⁴⁾ Krajec „Mondesviertel“. Prim. hrv. „sedmaci“, Mondphasen. Iv. Fil. II; 1612.

⁵⁾ Glej str. 171. op. 7.

⁶⁾ Prim. češko v „Čm.“ 1855; 181 (5. o.).

Maloruska. „Jak bude misjac čer nec, [kedar mesec mrkne], bude i svitu [svetu] konec. (Afan. I; 753).

Kedar solnce mrkne, pravijo nekod Slovenci, da se jesta volka ali huda psa . . . („Glasn. sloven.“ 1860; str. 142).

Bolgari, Francozi in finski narodi mislijo, da mrkne mesec ondaj, kedar ga grize ali ujeđa volk; po finski véri tudi vrag ali hudič. (Afan. I; 750—751). — Bolgari streljajo v zrak, da bi pregnali volka. — Francozi (v Burgundiji) pravijo: „Dieu garde la lune des loups!“¹⁾ Prim. Grim. „D. Myth.“ 224—5; 669—670 i. dr.

Po **staročeski** veri odgrizajo („ujidají“) ondaj ‚meseca, babe ali vešče („védi“). Žib. „Stč. vyr. obič.“ 1889; 99.

Indijanci so nekđaj mislili o taki priliki, da je Solnce (njihov bog) zadalo mesecu smrtno rano. (Bodini: „Daemonomania“ 1590).

Nekateri narodi mislijo, da vzrokuje zmaj mesečni in solnčni mrk, a da zato treba ropotati, da bi se splašil. (Thar-sander: „Schauplatz“ 1735; 338—9.)

Taki veri podobno vero nahajamo pri nekaterih ameriških in afriških plemenih, tudi pri Malajcih. Prim. Tylorovo obširno razpravo I. 323—327: „Anfänge der Cultur“, iz angleščine preložila W. Spengel in Fr. Poske. Leipz. 1873.

Poganskega zmaja in volka zamenil je v krščanski dobi vrag ali hudič (= hudobni ali zli duh).

Ruski narod veruje nekod, da ondaj, kedar mrkne solnce, ‚zli duh‘ prikriva („skradivat“) svet božji ter po tēmi lovi kristijane v svoje — mreže . . . (Afan. I, 754). Iz krščanske dobe izhaja tudi óna ruska, ki veli, da je začelo solnce zbog ljudskih grehov svetiti temneje („tusklee“). Ondi.

Po **romunski** národni veri prihajajo nekrščeni otroci v mesec, ki ga ta bleđa in suha deca jedó (sic), a zato se potēm manjša ali pojemlje. Takim otrokom pravijo Rumuni ‚varkolaci‘, tudi ‚valkolaci‘. („Ausland“ 1887; str. 1022. Prim. Mikl. stsl. slovar na str. 68. p. b. ‚vlkodlak (volkodlak), kjer čitaš i to, da je Romunom ‚varkolak, varkolači = lunae defectio [der abnehmende Mond, stari mesec].

To, kar zove Nemeč: „der Mann im Monde“ (mož v mesecu) razlagajo si različni narodi — pa tudi isti narod — različno.

Slovenci po Kranjskem pravijo, da je v mesecu kovač. V Hotemažah (pri Kranju): „V mesecu kovač svojo ženo tolče“. (P. u. p.) V nekem kraju blizu Novega mesta velé pa, da je to tisti kovač, ki je delal za (križanega) Jezusa žeblje, in da je prišel v mesec zato, ker ga . . . še v peklú niso hoteli imeti. (Po máterinih besedah povedal g. C—e).

¹⁾ Bog čuvaj ‚meseca volkov‘.

Koroški Slovenci (v Rožu): „V luni sta Kajn pa Abelj“. (Zap. K. Pečnik s tem dodatkom, da beseda „mesec“ v Rožu in po Koroškem sploh [za ta pomen] ni znana). Ista vera je med **Poljaki**. (P. u. p.). Prim. tudi malo dalje pod besedo: „Čehi“.

Štajerski Slovenci: V mesecu stoji sv. Florijan . . . Drugi vidijo v mesecu Marijo, sedečo na stolu z Jezuškom v naročju; pred njo pa kleči sv. Štefan, kralj ogerski, itd. V Loparšici pravijo, da je v mesecu Martin Kovač. Tako je bilo ime hlapcu, ki je delal z deklo [po noči o mesečini] na njivi ter se grozil mesecu, da mu bode nekaj „učinil“; zato ga je mesec pogoltnil. A drugi pravijo, da sta hlapec pa dekla, ker sta morala o mesečini trositi na njivi gnoj, preklinjala mesec, ki je zato potegnil oba „k sebi“. (Prim. „Črtice“ 98 in 99).

Ogerski Slovenci: „V mesecu eden človik orje z dvema konjema. („Sl. Glasn.“ 1867; str. 173).

Hrvatje („kajkavci“) na Hribcu blizu Skrada „dejo“: V mesecu sta vlah pa cigan; cigan sedi, a vlah stoji. Pred sabo imata [ukraden] „žbelni panj“, pa se karata, komu bóde več. (P. u. p.)

To narodno bajko razjasnjuje óna, zakaj mislijo v Vukovcih, da se vidi v mesecu kum (boter). Tega kuma pojel je namreč mesec zato, ker je bil kumu svojemu ukradl čebelni panj, a to ti je velik greh. („Sl. Glasn.“ str. 126). — **Srbi** in **Hrvatje** videli so pa poleg „borca“ in pónika nebeškega (putnika nebesnog) tudi še pastirja („čobanina“). Gl. „Rad“ 1890, knj. 99; 138.

Čehi velé, da je v mesecu David, ki brenka na plunko ali harpo (p. u. p.);¹⁾ nekateri **Poljaki** pa, da brenka „na“ njem sv. Jurij na lotnjo ali lutnjo. (O. Kolbg. VII. cz. 3; 29). — Tudi po **moravski** veri je v mesecu „sv. David“ („Hvězda“ 1863; 61); po drugi bajki pa Šembilja („Sibelija“), ki šije srajce, a vsak dan ubada samo po 1 krat; kedar došije, bóde sodnji dan. („Časop. Mat. mor.“ 1892; str. 81.—82.).

Nemci (okoli Tubinge, Tübingen) pripovedujejo o svojem „možu v mesecu“ tako: Neki vinogradnik, ki je v nedeljo delal v svojem vinogradu, zveže naposled odrezane reznice v butaro ter prinese domóv; a nekateri pravijo, da je mož král rezje v tujem vinogradu. On pa je tajil — bodi si to ali óno, ter se rotíl:

„Haun ih's daun, so komm' ih in Maun!“ (ako sem to storil, pridem naj v mesec!) Res je po smrti prišel v mesec, kjer mu je za kazen jesti topljeno železo. (M. Busch 1877; 260).

¹⁾ Prim. „Čem.“ 1853; 491 s tem dodatkom: Kdor gleda v mesec uprav tedaj, kedar sv. Davidu počí struna, ta oslepí. („ztrati zrak“).

Da izhaja ta bajka iz krščanske dobe, soditi nam je po t \acute{e} m, ker je prvi in poglobitni uzrok t \acute{i} kazni ta, da mo \acute{z} ni posve \acute{c} eval nedelje. Potlej so ‚delanju v nedeljo‘ pritaknili še ‚krade \acute{z} ‘. Po severonem \acute{s} kih bajkah prisojala se je taka kazen tudi \acute{o} nim, kateri so krali o velikih praznikih, na badnik (sv. večer) itd. Prim. ondi na str. 263.—264.

Tako mislijo tudi nekateri **Poljaki**, da se vidi „na mesecu“ kmet, ki je na praznik ali svetek („we \acute{s} więto“) razmetal gnoj. (O. Kolbg. XVII, 2. cz.; 69).

Iz poganske dobe izhaja pa \acute{o} na bajka nem \acute{s} ka, (pa tudi slovenska), ki pravi, da ni mo \acute{z} (ali hlapec) prišel v mesec zato, ker ni posve \acute{c} eval nedelje, nego zato, ker je delal o mese \acute{c} ini. (Druge dodatke, zlasti o preklinjanju svete \acute{c} ega meseca, pritaknil je Slovenec stoprav pozneje t. j. v krščanski dobi).

Nekaj posebnega (iz poganske dobe) je tudi to, da vidijo nekateri narodi; n. pr.: Indijanci, Mongolci, Japanci i. dr. v mesecu — zajca. (M. Busch 258—259; na str. 263.—266. \acute{c} itaš pa še nekoliko druga \acute{c} nih bajk o t \acute{e} m, kaj ali kdo in zakaj se vidi v mesecu).

Po **hrvatski** narodni veri je mesec med zvezdami „bo \acute{z} ji pastir“, a po **srbski** „goji“¹⁾ mjesec mlijekom zvijezd \acute{a} te[r] \acute{c} istim mlijekom sjaja svoga“. („Rad“ knj. 99; 138; Vuk: „Život“ 35). — N. Nodilo dokazuje jako verojetno v istem „Radu“ (knj. 99; 129), da je bil Srbom in Hrvatom „Mesec“ nekda \acute{j} bog.

Maloruski pregovor veli: „M \acute{e} sec nam bo \acute{z} ok [bog], a kto \acute{z} nam bude bogovati, jak ego ne stane“ (ako ne b \acute{o} de njega). Afan I. 72.

Po svedo \acute{c} bi iz XIV. veka darovali so **Rusi** nekda \acute{j} blisku, gromu, solncu in luni.

Sv. pismo pa pri \acute{c} a, kako so tudi **Judje** nekda \acute{j} po tuji \acute{s} egi (poganski) darovali „kraljici nebe \acute{s} ki“ t. j. luni kot kak \acute{s} ni boginji. (Jerem. 44. 17—18). Verojetno je, da so se bili Judje (Ebrejci) navzeli doti \acute{c} ne tuje \acute{s} ege nekda \acute{j} od Feni \acute{c} anov, ki so \acute{c} astili tudi Astarto, katero nekateri primerjajo tudi gr \acute{s} ki Zeleni (boginji Luni). Da so Judje poganske praznike luni na \acute{c} ast ovr \acute{s} evali zlasti o mlajih, to sodimo po besedah Jezajevih (I. 13.) . . .

Mesecu prisvajala se je tudi mo \acute{c} ali ‚vpliv‘ na imenitna opravila (podjetja). **Stari Germani** shajali so se — \acute{c} e ni bilo kake posebne sile — samo o mlaju ali pa o \acute{s} cipu, zato ker se jim je tak za \acute{c} etek zdel najugodnej \acute{s} i za vsako podjetje. (Tacit: „Germania“ c. 11. Prim tudi pri Jornandu c. 11. to, kar zove ondi: „lunae commoda incommodaque“).

¹⁾ redi.

Če je jajce na „r.ti“ (debelem koncu) prazno, velijo Beli Kranjci: „Mesec ga je pojel“. (Metl.)

Mesec pa vreme. Če je okoli meseca („lune“) velik svit, pravijo v Rožu, da bode ob kratkem deževalo. (Zap. K. Pečnik). Ako na mlaj (mladi mesec) dež curi, ondaj bo curel štirnajst dni. (V Koprivnici. „Sl. Glasn.“ 1867; str. 126).

Moravska. Kedar je mesec obrnjen navzgor („hore kabelú“), v treh dneh bóde dež. („Čas. Mat. mor.“ 1892; str. 82).

Poljska. Ako začne deževati na kateri sedmak ali krajec („czwartek“), ne prestane [deževati], dokler ga ni konec. (O. Kolbg. VII; 30).

Starorimska. Ako je, kedar se začne mesec mladiti iz nova, zrak temán in rožič (srp) mračen; ondaj bode deževalo strahovito po polju in po morju . . . Prim. Vergil. „Georgikon“ I; 427 . . .¹⁾

(Uprav ták zrak in ták rožič bil je slučajno mladega meseca, 28. avgusta 1892, ob 9tih zvečer na Dunaju, a dežja ní bilo ní drugi, ní tretji dan, nego prelepo vreme; stoprav 4. dan poškropilo je čisto malo).

Z Nemci, Talijani i. dr. vred pravijo (a med Slovenci nismo mogli do zdaj zaslediti te vere), da se o vsaki méni lunini, t. j. o vsakem ščipu in mlaju, o vsakem prvem in zadnjem krajeu menja tudi vreme. To je na žalost koncem 18. veka potrdil in pomnožil z dodatki Toaldo Padovančan v pispu, ki ga je nadarila kraljéva družba za nauke v Montpelieru.²⁾

Da se izpremení o méni lunini včasih vreme samó po naključju, uveril sem se uže večkrat sam, pazeč nalašč na take premene. L. 1884. deževalo je na Dunaju in po okolici maja in junija meseca pet tednov zapored dan za dnevom. Pred vsako méno lunino prerokovali so nemški kmetje okoličani, da se utegne grdo vreme izpremeniti o prvi méni; a dasi jih je na laž postavila prva, druga, tretja in četrta ména, držé se vendar še trdno stare (krive) vere, ali recimo zmote. — Kolika je ta zmota, pokazalo se je bilo na Dunaju in po okolici Dunajski še bolj 1864. léta, katerega je deževalo od maja do konca septembra meseca skoraj vsak dan (razun kakih 14 razsejanih dnij), ter je bilo vinogradnikom tako neugodno, da niso ní „trgali“ ónega léta, zato ker ni bilo grozdje dozorelo níti na pol. — Ako bi bila resnična

¹⁾ Vergilijeve besede poslovenil dr. J. Šubic (v Celovcu 1863) tako:

„Kedar Luna ponovljeno luč iz novega spravlja,

„Ino tminavi zrak z mračljivim objemlje si rogom,

„Žuga na polji morji možém nezmerno deževje . . .“

²⁾ Preložen na nemški jezik izšel z napisom: „Witterungslehre für den Feldbau“ v Berlinu l. 1777.

óna véra, (da se menja o lunini méni tudi vreme), ne bi smelo nikdar dlje od sedem dnij ni deževati, niti solnce pripekati itd., zato ker se vršé lunine méne vsakih sedem dní. (To nam kaže tudi domača beseda „sedmak“ in hrvatska „sed-maci“.¹⁾)

Bodi tù povedano še to, da so se nekateri učenjaki trudili mnogo let na vso moč, da bi dognali po lastni mnogoletni izkušnji s števili, kakšen vpliv ima mesec na vreme; a po teh korenitih raziskavah razsodili naposled tako, da nima mesec... na vreme nikakega vpliva. (Prim. Stanislav Kostlivi: „Über Witterungs-Telegraphie im Dienste der Landwirtschaft. Wien, 1879; 6—7).)

Naj-si ima mesec velik vpliv na „oseko in plimo“ (morski odtok in pritok), na mesečnike in morda še na kaj drugega²⁾ (osédobi prisvaja se mesecu tudi vpliv na potres), — na vreme nima po tém takem nikakega vpliva. Prenaglo so nekđaj preprosti ljudje sodili po slučajnih pojavih, (ki so se namreč le primerili večkrat), ter ustanávljali po zmoti lažníva pravila, ki so se sčasoma zaplodila ter zakorenila med preprostím ljudstvom tako čvrsto, da nam jih ni moči iztrebiti tako naglo, kakor bi radi.³⁾

Dodatek na 171. stran. Mlaj je srečen in nesrečen. O mlaju ne kolji prašičev, sicer se v mesu črvi rajši zarede; ne kosi trave, sicer trava v sredini splesní, da je živina neče. O mlaju ne sadi ničesar. — Če se o mlaju ostrižeš, lasje hitreje rastejo; zato jih pa deklicam strižejo o mlaju, a dečkom ne takrat, da jih ne bo treba prehitro zopet striči. — Tudi ovce o mlaju najraje strižejo, da raste volna hitreje in lepše; — „lužiti“ se pa takrat ne smé, ker mlaj sné perilo. (Na Kobaridskem zapisal g. Andr. Gabršček).

¹⁾ Glej str. 172. op. 4.

²⁾ Prim. „Einfluss des Mondlichtes auf Pflanzen“ (mesečine vpliv na rastline). „*Illustr. Welt*“ 1885; str. 407.

³⁾ Prim. vendar tudi Falbov spis: „Das Wetter und der Mond“. Wien 1887. — Narodne vére o mesecu po „avstrijskem“ (hrvatskem) primorju popisal F. pl. Thümen. Glej „Ausland“ 1887; str. 21. Še več drugih praznih ver in vraž pride na vrsto v drugih predelih.

(Dalje prihodnje leto.)

Zgodovina železarstva na Kranjskem.¹⁾

Spisal Anton Koblar.

se železne rude so kisikove spojine (Sauerstoffverbindungen). Najboljša je magnétovec ali magnetni želézovec (Magneteisenstein ali schwarzer Oxid), ki daje, če je čista, 72 odstotkov železa. Druga vrsta železne rude je rusi želézovec Rotheisenstein, rother Oxid), od katere se kristali imenujejo železni sijajnik (Eisenglanz). Čista daje okoli 70 odstotkov železa. Nekoliko slabša, a na Kranjskem zelo znana ruda je rjavi želézovec (Brauneisenstein, brauner Oxid), ki ima po raznih svojih oblikah še posebna imena. Na Dolenjskem je več svitoglave (Glaskopf) in jedrnate ali pa glinovnate, na Gorenjskem se pa dobi mnogo te rude v bôbu podobnih, oglajenih zrnih in večjih gomôljah; pravijo ji bôbovec. Ob robovih obširnega gozda Jelóvice, namreč pri Bohinji, Železnikih, Kropi in Kamni Gorici, so našli največ bôbovca. Ker leži včasih prav na vrhu zemlje, da ga ni treba kopati, je umejno, zakaj da so todi okoli stali najstarejši gorenjski plavži. Četrte vrste ruda, ki se rabi za dobivanje železa, je jeklé nec (Eisenspat, Spateisenstein). Ko se izkoplje, je svetle, rumenkaste barve, če pa leži dolgo časa na zraku, porjaví. Koplje se že sto- in stoletja v obilni meri po hribih nad Javornikom in Jesenicami. Imenu-

¹⁾ Viri: Glavno tvarino za pričujoči spis mi je dal kranjski deželni arhiv, in sicer vicedomski oddelek, fasc. 125 in 126, nekoliko tudi stanovski oddelek in arhiv c. kr. rudarskega urada v Ljubljani. Porabil sem pa tudi tiskane vire, kakor Valvasorja: „Ehre des Herzogthums Krain“, Dimitz: Geschichte Krains, Dr. Ludwig Beck: „Die Geschichte des Eisens“, J. Tausch: „Das Bergrecht“, H. Veith: „Bergwörterbuch“, Ant. Globočnik: „Das l. f. Wald- und Reservatrecht in Krain (Verh. u. Mitth. d. jurid. Ges. in Laibach I, 317)“. Drugi viri so naznanjeni pod črto spisa.

jemo naj le še železni kršec (Eisenkies ali Schwefelkies), če tudi se ne napravi po navadi iz njega železo. Rumen je kakor med (Messing) in svetál kakor zlato. Kmeta večkrat premoti, da ga prinese prodajat za zlato rudo. Ima pa v sebi le 47 odstotkov železa in 53 odstotkov žvepla.

Prve štiri vrste železne rude izpražijo¹⁾ (izroštajo), raztolčejo, operó in topé v plavžih. Dobiva se iz teh rud trojno železo, namreč surovo železo ali gródelj (Roheisen), ki se ne da variti in kovati, pač pa liti, in se zato imenuje tudi lito železo (Gusseisen). V njem je 4—5 odstotkov ogljika (Kohlenstoff). Loči se od njega navadno ali kovno železo (Schmiedeseisen) po tem, da je brez ogljika in se da variti. Če pridenemo kovnemu železu 1—2 odstotka ogljika, oziroma če surovemu železu vsega ogljika ne vzamemo, imamo trdo jeklo (Stahl), ki je jako krhko, pa tudi prožno.

Zgodovinarji so svoj čas učili, da so se vrstile v Evropi dóbe tako: kamenita, bronasta, železna. Poslednji čas je nekaj zgodovinarjev mnenja, da taka razdelitev ni prava, in trdijo, da so ljudje prej iznašli železo kakor bron, ker ni treba toliko bistrumnosti, da se iz rude natopi železo, kakor da se napravijo potrebne zmesi za sestavo bronu. Ker se pa vender med najstarejšimi izkopinami nahaja več bronu kakor železa, rešujejo zopet drugi to uganko tako, da so ljudje sicer poznali železo po Evropi že v starejši dobi, a vender so kupovali le bronaste reči iz tujih krajev, predno so si jih začeli napravljati iz domačega železa. A glejmo, da kmalu stopimo na trdna zgodovinska tla!

Gotovo je, da je železo že stara reč in da je bilo ljudem znano že v davnih, davnih časih. Cerkvena povestnica nam pripoveduje, da je bil Thubalkain, ki je živel kakih 3000 let pred Kristusom, že kovač. In svetna zgodovina nam zatrjuje, da so tudi Egipčani že ob istem času rabili železo. Jednako je o njem govorjenje zelo zgodaj v stari grški in rimski zgodovini. Železni obročki na rokah in nogah so bili iz prva znamenje prostega Rimljana in zato se jih nahaja med drugim lepotičjem mnogo po rimskih grobovih.

Kdaj so pa v naših, z železno rudo bogato obdarovanih krajih, začeli izdelovati železo? Ali so res šele Rimljani, ko so si podvrgli te kraje, naučili naše prednike topiti železo, kakor trdé nekateri? Nikakor ne! Zaslovelo je noriško železo po svetu že mnogo poprej, nego so se Rimljani imenovali

¹⁾ Ruda se praži ali rošta takó: Vloži se v pražnico (róštarico) 1 čevljev visoko oglja in 3 čevlje rude, pomešane z braškami (Braschkenkohl). Potem zopet oglja in rude. Ko je polno, se zažge, da gori ali tli 8 dni. S tem se ruda ne raztopi, ampak postane le bolj voljna in se otrebi žvepla.

gospodarje naših deželâ. O stavbah na kolenh tukaj ne govorimo. V njih bode težko najti železnih izdelkov. Pač pa imamo iz latenske in hallstadtske dobe mnogo železa. Nimamo samo jednega prazgodovinskega gradišča na Kranjskem, koder so poleg prastarih izkopin našli kupe stare žlindre, kar priča, da so domači prebivalci izdelovali železo že davno v predrimski dobi. Rimljani so je od njih kupovali za napravo orožja, ker jim je doma nedostajalo železne rude. Plinij sicer piše: „Ferri metalla ubique propemodum reperiuntur“, da se železna ruda skoraj povsod dobiva. Ali znano je, da je ravno laška dežela v tem obziru uboga. Prejemali so tedaj Rimljani železo za svojo obilno vojsko iz otoka Elbe in deloma iz Galije in Španije, posebno pa iz naših rudnatih krajev: iz Norika, Panonije in Ilirika. Ako pogledamo bolj na tanko uspehe izkopavanja prazgodovinskih starin, se prepričamo, da so prav na tistih mestih, kjer se nahajajo najstarejše izkopine v obilnem številu, že ob istem času, v katerega spadajo najdbe, ondi stali plavži; ali pa, da okrog teh najstarejših naselbin ležé železni rudniki. Tedaj je tu lepo cvetla železarska obrt že davno v predrimski dobi. Omenim naj le starih izkopin, ki so se našle pri kupih žlindre blizu Podzemlja na Dolenjskem, na Vinkovem Vrhu in na Vačah, na dvojnem gradišču pri vasi Korita nad Dvorom pri Žužemberku,¹⁾ pri Šmihelji na Notranjskem in v Bohinji na Gorenjskem. V zvezi z rudarstvom so tudi ajdovski grobi na hribu Belšici nad Javornikom, katere Valvasor opisuje v dolgi historiji. Pravi, da je ondi 300 grobov s starimi napisi, katerih dr. Peterman, ki je poskušal gomile odpreti, pa ga je odpodila huda ura, ni znal brati. Omenja tudi razvalin dveh starih gradov pod Belšico in mnogih najdeb.²⁾ Že od nekdanj pa so slavni železni rudniki na Belšici.

Poslužili so se Rimljani pri svojem prihodu v naše kraje že obstoječih plavžev in domačih prvotnih delavcev. Ako je bil plavž daleč od kake rimske postaje, so ga obdali s trdnim zidom zaradi varnosti pred sovražnim napadom. Tako so storili s plavžem v Bohinji. Blizu bitenske cerkve (v kateri je vzdanih še par rimskih gomilnih kamenov v steno visoko gori pod streho) na oni strani bohinjske Save se dviga 260' visok grič, na katerem leži gradišče. Bohinjci so grič pozneje krstili za „ajdovski gradec“. Na tem gradišču tiče pod zemljo ostanki raznih stavb in stolpov in zidú, ki je na štiri vogle obkrožal prostor. Daljava zidu je bila na dveh straneh po 74, na drugih dveh po 44 sežnjev. Zunaj tega zidu leži polno stare žlindre in na pol stopljene rude, kar razodeva, da se je

¹⁾ (Rutar, Letopis Mat. Slov. 1890, str. 120).

²⁾ Valvasor. Ehre des Herz. Krain IV, 567. Zanimivo bi pač bilo natančneje preiskati, če je na tej prigodbi kaj resničnega.

tu izdelovalo železo, ko je obrt še ležala v povojih. Morlot, ki je baje prvi zasledil te najdbe, trdi,¹⁾ da so tu stali utrjeni rimski plavži in fužine, ki so bile silovito razdejane in opuščene v drugi polovici četrtega stoletja, in da prebivalci Bohinja pred prihodom Rimljanov železa še niso poznali. To sklepa iz rimskega zidovja in ondi najdenega denarja, ki spada v dobo od Avgusta do Konstanca (72—350). Toda ta trditev se je pozneje pokazala brez trdne podlage. Zavrnila sta Morlota že pok. Deschmann in Hochstetter²⁾, češ, da te fužine niso bile samo rimske, ampak že tudi predrimske. Še bolj pa zavračajo Morlotovo trditev najnovejše najdbe kneza Windischgrätza, ki je na tem gradišču izkopal mnogo železnih in bronastih stvari iz predrimske dobe in jih hrani v svoji lepi vili na Bledu. Nič ni tedaj čuda, če Valvasor omenja po Homeru, kako je noriško železo že rezalo junakom glave v trojanski vojski, in če nam poroča Ovid, da je bilo noriško železo slavno l. 16. po Kr. Kar gotovo je, da so se domači prebivalci naše dežele, naj so bili Slovenci ali Kelti ali kdor koli, pridno pečali z železarstvom. Rimljani so pozneje ž njih pomočjo to obrt nadaljevali. Kovali so iz noriškega železa orodje in orožje, deloma v tukajšnjih kovačnicah, kakor n. pr. v Gamelnah pod Rašico, kjer še stoji v cerkveno steno vzdian rimski kamen, ki nam o njih poroča, deloma so pa železo vozili čez Oglej v Verono in Mantuvo, kjer so stale velike rimske kovačnice in orožarne.

Važno je vprašanje, kakšni da so bili najstarejši plavži pri nas. Priprosti gotovo, kakor po drugih deželah. Niso še stali v dolinah, in mehovi ni gonila še vodna sila. Prvi plavži so bili baje še celó brez mehov, kakor se dobe še dandanes pri neolikanih narodih. Blizu strmih gorskih obronkov na vetrnem kraji so skopali v zemljo globoko jamo, in od strani je držal pod njo vodoravni sapnik (kanal), skoz katerega je podpihaval veter, da je bolje gorelo oglje in se topila ruda. Taki prvotni plavži so se našli na več krajih drugod, in ni dvoma, da so bili znani tudi starim Kranjcem. Imenujmo jih vétraste peči (Windöfen). Na brezštevlnih krajih po Kranjskem se pa tudi kažejo sledovi, da so rudo morali zelo tako topiti, kakor kadar otroci pečejo podzemljice. Skopali so v zemljo okroglo žlebinu, počez položili drv in oglja in nasuli rude ter kurili in vpihavali sapo z ročnim mehovi. V globino se je odtekalo železo, katero so pri nizki vročini tako rekoč le izsesavali iz lahko talilne rude. Se ve, da je ostajalo v žlindri še polovico železa. Več kosov take žlindre se hrani v Rudolfinumu.

¹⁾ Jahrbuch der geologischen Reichsanstalt 1850, str. 199.

²⁾ Prähistorische Ansiedelungen in Krain, str. 42.

Tudi ko so začeli zidati topilne peči, te še niso stale ob vodah. Sredi divjega gozda, kjer so našli železno rudo, so postavili priprosto plavno peč, ki pa ni bila povsod jednaka. Ta je bila večja, ona manjša, tu le plitvo ognjišče, (flacher Herd), ondi že obzidan nizek plavž, namreč le 3—4 čevlje visok, od znotraj 1—2 čevlja širok, na štiri vogle ali pa okrogel. Rudo so pobirali po vrhu zemlje, posebno bobovec, ki se kaj rad da topiti, ali pa so jo kopali plitvo v zemlji. Tudi v teh plavžih rude pri svojih slabih pomočkih niso znali dobro raztopiti; zato je stara žindra tako težka. Bôbovec n. pr. ima 62—64 odstotkov železa in daje dandanes po 50 odstotkov železa v palicah (Stabeisen). Ob času Rimljanov so ga dobivali komaj po 40 odstotkov. Ker se včasih zraven težke žindre dobi tudi bolj prečiščena, kakor da bi bila iz pretopilnice, to kaže, da so izdelovali tudi jeklo. Na kovno železo pa kažejo najdeni žebli in kopja. Peči so postavljali, n. pr. v Bohinji, iz neizgorljivega kremenskega sprimka (kvarcovega konglomerata), donesenega iz doline Lupina, in iz neizgorljivega javorniškega ila. Mesto naravnega vetra so polagoma uvedli večje mehove, katerih rtasti konci so moleli v glinaste ižele (Form) in vodili sapo v plavž. Tudi glinasti iželi se najdejo med staro žindro. Gonili so mehove z rokami ali pa z nogami.

V 13. stoletju so prestavili plavže s hribov v doline in šele v 15. stoletju so jeli rabiti vodno silo, da je gonila mehove. V peč so nekdanj nalogali oglja (ali lesa) in na vrh rude, nato zopet oglja in rude, plast za plastjo, in od spodaj so zažigali, kakor delajo še dandanes. Nekaterikrat so izpustili žindro, da je odtekla, in kadar se je iz stopljene rude nabrala precéj velika kepa železa, so jo potegnili iz peči, jo očistili žindre ter jej s kladvi dali primerno obliko, da je mogla rotati čez mejo v rimske tovarne.

Na tak način so topili rudo po Kranjskem še ves srednji vek. Napravljali so po hribih male plavže ali tudi le ognjišča, pri katerih so, kakor sem rekel, mehove gonili z roko, ker ni bilo ondi vodne moči, in železne kepe, ki so se v njih delale, zvalili so do bližnjega kladva, stoječega že v dolini. Tako kepo so imenovali volka (Wolf, lupu). Večkrat so volka spustili na riže (žleb iz močnih brunov) po strmem hribu navzdol. Po rižah so pehali les v dolino, a tudi volk je na njih zdrčal naglo proti fužini. Na hribovji od Kroke do Železnikov, posebno pri Jamniku in pod Kališami na Štalci, se nahaja še polno stare žindre od teh slovenskih pečij. Imenujem jih slovenske, ker so jih še v 16. stoletju, ko so stale že v dolinah, uradno imenovali „windische Öfen“. In koder je stala nizka slovenska peč, ondi so po navadi izde-

lovali žeblje. Volk, ki so ga privarili s hriba, je bil že prost ogljika, pravo kovno železo, tedaj so ga le v peči razbelili in razdelili pod kladvom. Za plavže v dolini imamo najstarejšo gotovo letnico 1422, ki je bila vrezana na kameniti plošči, vzdani pri stari peči na volka na Racovniku ali v Spodnjih Železnikih. V Kropi so pri Starem Kladvu, ali v Zgornji Kropi, že v 14. stoletju sezidali slovensko peč na volka. Izdelovali so železo pod 9—11 stotov težkim kladvom, katero so bili kupili na Štajerskem. V Spodnji Kropi so pa postavili plavž na volka l. 1442. Za jednega volka je bilo treba 18—24 vsipljajev (Gicht) oglja in rude. Ko je volk narastel, so odtrgali spodaj sprednjo steno peči (Brust), napravili nekake mesteje in izvlekli volka. Ker je bil težek, iztirali so ga včasih s pomočjo vodnega kolesa. V 16. stoletju je bilo še polno „slovenskih“ plavžev po Kranjskem n. pr. v Radolni, v Kolnici ali na Lipnici, v Kamni Gorici, Kropi, Železnikih, Hobovšah itd.

Ali začeli so ravno tačas napravljati boljše, nemške in laške peči (deutsche und brescianische, bresanische, bresaulische Ofen¹⁾) in uvajati dvojno pihalo. Te peči so bile že malo višje in bolj podobne visokim plavžem (Hochofen), vendar še vedno na volka, to se pravi, da so iz rude naravnost dobivali kovno železo ali pa jeklo. Peč je bila tem širja, čim rajša se je spuščala ruda, to je, čim bolj je bila zmešana s prstjo. Nemška peč je bila 10 čevljev visoka; na vrhu je merila širjava odprtine 14 palcev, na sredi (v vreči za oglje) 3 čevlje in na dnu se je zožila na 2 čevlja. Na desno stran pihališča je bila narejena luknja, skozi katero so izvlekli volka. V 24. urah sta zrastle dva volka, po 4 cente težka, in sta dala pod kladvom po 2 centa čistega železa. Plavžarju ali plajarju (Plaer), so pomagali drugi fužinski delavci, da je spravil volka pod kladvo. Ondi ga je mojster kladvar raztegnil in razcepil na 4 ali 6 delov. Prevaril je te dele v posebni peči in potem zopet raztegnil na železne droge. To železo je bilo pretrdo, skoraj kakor jeklo. — Proti koncu 16. stoletja so se razvili iz pečij na volka visoki plavži, kakor so še zdaj v navadi. Bili so 18—22 č. visoki. S tem pa ni rečeno, da bi jih bili pri nas precej uvedli. Zgodilo se je to sem ter tja šele v tem stoletju. Za časa Francozov je bilo na Kranjskem še šest plavžev na volka (Stucköfen), namreč v Zagradci, Kamni Gorici, v Železnikih (2) in Kropi (2). Šest je bilo pa visokih plavžev (Hochöfen), in to: na Javorniku, v Bohinji, na Savi, v Pasjeku, v Dvoru in v Bistrici nad Kamnikom. Stari plavži na volka so se dandanes popolnoma opustili in povsod imajo

¹⁾ Imenovali so jih tako po mestu Brescia na Italijanskem, kjer so stale velike fužine.

le visoke plavže z odprtimi ali zaprtimi mestejami (Brust). Tu naj se mi dovoli opomba, da jaz rabim besedo plavž (ki je nastala iz nemškega Blähaus — blähen, pihati) za vse peči, kjer se topi ruda, kar pa ni prav pravilno, posebno ne za izraz „Hochofen“, ker se v teh visokih pečeh ruda ne plavi. V visokih plavžih se železo čisto drugače napravi, kakor v nizkih na volka, to je indirektno. Ruda se namreč v plavžih popolnoma raztopi, in sicer tudi taka, ki se v nizkih plavžih ne raztopi tako rada. Ne da bi se ruda očistila ogljika ali da bi se napravil volk, nabere se tekoče surovo železo na dnu peči. Kadar se ga je dovolj nabralo, predere plavžar z železnim drogom spodaj ilovnato zamazo, in skozi predor se izlije goreča tekočina in se natoči v spredaj pripravljene izkopane gredice ali jame. Ko se strdi, imamo na dnu gredic surovo železo (grodelj); na vrhu je pokrito z ložjo žlindro. Tako leži nekaj časa, da se izhladi, potem se žlindra odkoplje in vzdignejo se grodeljnaste plošče (plate, Flossen), ki imajo obliko po gredicah, v katerih so ležale. Grodelj raztolčejo na kosce in ga vržejo v drugo štirivoglato 6 čevljev visoko in 3 č. široko peč, pretopilnico (Frisch- oder Zerrenfeuer) ter primešajo kovnega železa, in tako se dobi jeklo. To je stari brescianski način za napravo jekla. Pretopilnice se rabijo tudi, da se dobi iz surovega kovno železo, ki je boljše od železa iz volka. V pretopilnico, ki ima železne stene, nasujejo prašek (drobcev od oglja), na to oglja, grodeljna in nekoliko rene (altes Eisen, Abfälle). Rena je pa le zato, da se začne grodelj rajši topiti, ali da se ista sploh porabi. V taki peči se grodelj, kadar se raztopi v plamenu, ki ga oksiduje, oprosti oglja, kajti kisik naredi, da zgori v železu ogljik. Kisik se pa dela iz primešane škaje in iz vode, ki se buška v ogenj, in ker se vedno obrača železno testo z dolgimi železnimi drogi. Tako se napravi kepa železa, ki se dandanes tudi imenuje volk ali lupa (ital. cotta). Volk se z velikimi kleščami vzdigne, kadar je goden, in se nese pod norca (veliko kladvo, Patschhammer ali Walloschhammer). Tu se razdeli na dva dela, ki se imenujeta maselja (Massel, massello.¹⁾ Še jedenkrat se maselji prevarijo v peči in na to se raztegnejo pod kladvom v žrdi ali palice, ali pa se izdelajo v valjalni vlačnici (Walzwerk) v

„Pa kota že rase,
Mašelj se vari.“ (Vodnik v Jeklenicah).

¹⁾ Ta dva Vodnikova stiha delata danes nekoliko preglavice, zato je si ju dovolimo razložiti. Kota je železni ali jekleni volk ali lupa (massa cocta), ki se nabira v pretopilnici (jeklenici) iz topečega se grodeljna in zato raste. Mašelj je pa del kote, ki pride zopet v peč, da se prevari. Da na starega volka, ali koto v plavži, ni misliti, se spozna iz tega, da v Bohinji, kjer je bival Vodnik, tačas niso več imeli plavžev na volka.

cajne (železne šibice). Nekdaj so poznali le fužinice ali male vlačnice, kjer so kose železnih palic pod kladvi raztezali v cajne.

V našem stoletju so kranjski fužinarji nekoliko poskušali stopati vzporedno z napredujočim železarstvom po drugih deželah. Uvedli so pudlinške peči mesto starih pretopilnic (n. pr. na Savi l. 1869.) in jim dali, kakor tudi visokim plavžem razgreto sapo, mesto prej navadne, mrzle, in najnovejši čas so celó začeli kuriti s plinom.

* * *

Zemlja, v katero je rimski vojak zasadil svojo zmagonosno sulico, postala je državna last. Razdelili so si rimski naseljenci svet, kolikor so ga potrebovali in si ga upali obdelati s koloni in sužnji, družega so prepustili premaganim domačinom za gotovo svoto, ali pa proti plačevanju zemljiškega davka. Razglasili so za državno last tudi vse večje rudnike, posebno zlate in srebrne. Vender rudne regalnosti, kakor se je uvedla v Evropi v srednjem veku, pri Rimljanih še ne zasledimo. Le malo rimskih postav se tiče rudnikov, najmenj pa železne rude. Po navadi je bilo takó, da čigar je bil svet, kjer se je našel rudnik, njegova je bila tudi železna ruda, ki jo je smel kopati in obdelovati s svojimi podložniki in sužnji, ali pa drugim dajati rudnik v najem. Ker je pa rimska država potrebovala mnogo orožja, skrbela je dobro za prospeh železarstva, posebno v Noriku, in branila fužinarje pred sovražniki in to tudi na Kranjskem, n. pr. v Bohinji. Gorenjsko se je tačas prištevalo Noriku.

Ko so bili pa proti koncu četrtega stoletja Rimljani primorani umekniti se mladim divjim narodom, ki so hruli skozi naše dežele proti lepi Italiji, propadli so rudniki popolnoma. Pa saj ni čuda! Rod za rodom je drl skozi Norik in se ga polastil za nekaj časa, da je razdejal še ostale kulturne stavbe. L. 405. so bili tu gospodarji Zapadni Goti, 451 Huni, 454 Rugi, 487 Heruli, 488 Longobardi in 495 Vzhodni Goti. Šele potem so se Slovenci zopet lotili rudnikov. Da so se res Slovenci zelo zgodaj pečali z železarstvom, nam priča to, da se je nekaj slovenskih besedij za to stroko ohranilo še celó po krajih, kjer danes Nemci prebivajo, n. pr. fužinarji na Zgornjem Štajarskem rabijo še danes besedo „kotličé“.

Karol Veliki, ki si je podvrgel naše dežele, si je že privajal rudnike ter se mnogo trudil za povzdigo železnih fužin. Pravijo, da je on prvi nosil popolnoma zaprti železni oklep. Kmalu potem se je začel razvijati pojem regalnosti, t. j. pravica, da so vsi rudniki, in kar jim pripada, cesarska lastnina. Cesarji so dajali rudnike v fevd svojim vazalom. Proti koncu 11. stoletja so bili že vsi večji rudniki v rimsko-nemškem

cesarstvu državni „Regale“ in napravil se je zato poseben zistem, ko je bil pod cesarjem Friderikom I. l. 1158. pojem „Regale“ bolj na tanko določen. Le za male jame in plavžke po hribih se cesar ni menil; plavil je ondi, kdor je hotel. Z razvijanjem fevdne države je rastla tudi moč knezov. Karol IV. je v zlati buli l. 1356. podelil rudniški „Regale“ volilnim knezom, in l. 1548. ter 1551. je ta prešel na vse druge kneze in stanove cesarstva. Tako so se polastili fevdni knezi rudnikov in fužin in gorskih gozdov, ki so stali na njihovem svetu ali v njihovi deželi, ter so jih sami oddajali fužinarjem v fevd. Prešla je na ta način fevdna pravica od cesarja na deželne kneze, oziroma na gospode, ki so imeli jednako oblast. Med poslednimi sta posebnega pomena dva duhovna kneza, namreč frizinški škof, ki je dobil l. 973. okolico loško, in škof briksenski, ki je prejel okolico blejsko l. 1004. v svojo last — tedaj ravno svet, kjer je mnogo fužin. Na posestvu frizinškega škofa, ki se je raztezalo od Idrije do Radovljice, so ležale hobovške in imenitne železniške fužine; pod blejski grad pa, kjer je imel briksenski škof svojega oskrbnika, so se nekdanj štejele fužine v Radolni, dalje fužine bohinjske, javorniške in jeseniške z neštevilnimi rudniki. Frizinški škof Konrad je prejel od češkega kralja Otakarja že 23. dec. 1259, ko Otakar še ni bil gospod Kranjske, vse rudniške pravice za svoja posestva. Veljale so te tudi za loško okolico, ko jih je potrdil kralj Rudolf 18. maja 1277.¹⁾ Ta takoimenovani rudniški „Regale“ je frizinškim škofom zopet potrdil cesar Maksimilijan 12. febr. 1507 in cesar Ferdinand 8. jul. 1560. Podaritve so se zgodile, ne da bi si bil cesar pridržal kaj posebnih pravic. Frizinški škofje so lepo skrbeli za povzdigo železarstva na svojem posestvu. L. 1475. je izdal škof Sikst rokodelski red za loške kovače. Škofje so pa dajali drug za drugim tudi posebne svoboščine Železnikarjem, s katerimi so jim zagotavljali varstvo fužin proti plačevanju gotovih dač in jim podelili pravico voliti si svojega sodnika. Primerilo se je pa l. 1515., da je škof vzel Železnikarjem vse podeljene svoboščine, ker so se bili udeležili kmetskega punta proti zemljiški gosposki, in šele na milo prošnjo jim jih zopet vrnil. Najstarejša svoboščina jim je bila dana od škofa Alberta kmalu potem, ko so se bili Železniki ustanovili, namreč l. 1348. Kakor frizinški, tako je tudi briksenski škof v fevd dajal rudnike, n. pr. 13. maja l. 1403. škof Ulrik nekemu Hermanu Esel-nu rudnik nad Belo ali v belaški planini. Plačeval je Esel od jedne peči (plavža) 1 marko in 40 oglejskih vinarjev in od vage jedno oglejsko marko na leto.²⁾

¹⁾ Meichelbeck, Hist. Fris. II, str. 53 in 81.

²⁾ Izvirnik na pergamentu leži v Rudolfinumu.

Tako so ravnali tudi svetni stanovi na svojem svetu, n. pr. grof Friderik Ortenburški je podelil svoboščino 24. avg. 1381. rudarjem in plavžarjem, ki so delali na Planini nad Jesenicami. V Bohinji je bila razlika med Staro Fužino in onima na Bistrici in Pozabljenem. Pri prvi fužini, ki je silno stara, niso v 16. stoletju rudnikov in gozdov od nikogar prejeli, ampak plavili so, rudo kopali in oglje kuhali, kakor se jim je ljubilo, tudi brez vednosti zemljiške gosposke. Vse to so tudi izvažali, ne da bi bili komu plačevali dače. Spadali so pod radovljiško grajščinstvo in si sami volili sodnika. Na Bistrici, kjer je l. 1540. neki Maulner, s priimkom „konjski tat“, postavil fužine (Werkgädl) in na Pozabljenem, kjer so bile napravljene l. 1562., so pa plačevali dače oskrbniku blejske grajščine, ki jim je tudi imenoval sodnike.

Ali vse posebne pravice so napravljale pozneje, ko so se od l. 1457. kot dediči Celjanov začeli avstrijski nadvojvode bolj čutiti deželne kneze na Kranjskem, veliko zdrage in pritožeb, kakor bomo skoro videli. Že cesar Maksimilijan I. je bil l. 1495. posebno pozornost obrnil na gozde, ki so bili poprej prosti, da so smeli fužinarji sekati les, kakor so hoteli. 10. aprila 1510. je ustanovil Maksimilijan v Gradci za spodnje-avstrijske dežele, katerim se je prištevala tudi Kranjska, vlado in dvorno kamero. Pod-njo so odtlej spadali tudi rudniki kranjski. Postavil je dalje prvega vrhovnega rudarskega mojstra, Lamberta Zacha, kateremu je podredil rudarske sodnike in mu naložil dolžnost, da je skrbel za pobiranje fužinskih naklad. Omenjena gospodstva so se pa opirala na svoje stare pravice in tako tudi njim podložni fužinarji. Deželni knez, cesar ali pa nadvojvoda, je pa izdajal tudi rudniške ređe (Bergwerksordnungen), s katerimi so bile uničene vse zasebne pravice gospodstev. Najprej je izdal cesar Maksimilijan rudniški red za vso Avstrijo v ponedeljek po sv. treh kraljih l. 1517.; drugi podobni red je izšel od cesarja Ferdinanda I. 3. jan. l. 1550. za radovljiško gospodstvo, t. j. za fužine v Kropi, Kamni Gorici in Lipnici, ali prav za prav Kolnci. To je bila fužina pri vasi Vošče pod Jelovico, o kateri narodna pravljica pripoveduje, da jo je imela še sv. Jema (Hema). Po tem redu se je volil omenjenim trem fužinam sodnik izmed radovljiškega meščanstva in potrdil ga je vicedom. Ker so se pa Radovljičani o rudarstvu in fužinarstvu malo razumeli, je l. 1568. nadvojvoda izbral za to Kroparja Klemenca Bobka, če tudi ni znal brati in pisati, samo ukazal mu je, da mora pri teh fužinah stanovati. Tretji red je bil z dne 1. maja 1553., v katerem se že imenujejo rudniki in planinski gozdi kameralno dobro. Posledni, najvažnejši rudniški red, izdan nalašč za fužine kranjske in goriške, s katerim se je Ferdinandov red

prenovil in raztegnil na vse fužine v naši deželi, je pa od nadvojvode Karola, izdan v Gradcu dne 23. febr. 1575. leta.

Šestnajsto stoletje, tolikanj imenitno za Kranjsko zaradi turških vojskâ in verske reformacije, je tudi najvažnije v zgodovini železarstva na Kranjskem. Kakor gobe po dežji, tako so rastle plavži in fužine na novo iz tal. Nastopila je, vsaj za nekaj časa, nova, zlata doba fužinarjem.

Železno blago, posebno žeblje, so dobro prodajali čez morje v neapoljsko kraljestvo in druge dežele. Videti so bile cele karavane tovornikov, katerih konji so odnašali železne izdelke proti Trstu in Reki in Št. Ivanu pri Devinu, nazaj pa prinašali zlato. Jedna taka karavana je štela po 15 ljudij in po 15—30 konj. Vsak konj je nesel na hrbtu po 2 centa žebljeve ali druge robe. Železa in jekla se je s Kranjskega v 16 stoletji spečalo čez morje do 20 tisoč centov na leto. Kranjska kopa je imela tačas 10 centov, italijanska ali tržaška pa 160 funtov menj kot nemška ali kranjska. Zanimivo je pogledati, koliko da je stala tačas prevoznja železa od Ljubljane do Trsta. Stara naklada (Aufschlag) v Ljubljani je znašala 20 kr., nova pa 2 gld. od kope. Prenos do Ljubljanice 2 kr. 2 vinarja. Vodna mitnina 9 kr. 2 vin.; nosačem po 1 kr. 2 vin. Tovorniška plača od Vrhnike do Trsta 2 gld. 20 kr., mitnina v Planini (Alben), Senožečah in Lokvi (Hülben) skupaj 30 kr., kvarantena v Trstu 24 kr. Za skladišče se je plačalo 9 kr. in za tehtanje po 4 kr. od kope. Na Kranjskem se je sukala cena za kopo železa od 10—20 gld. Iz dežele so prodali fužinarji n. pr. l. 1575. iz manjših plavžev po 50, iz večjih pa po 300 kop železa. Včasih so kranjski železarski trgovci šli železo kupovat na Koroško, kjer so bila skladišča v Šentvidu, Celovci in Velikovci, in so tržili ž njim čez morje. V Velikovci so jim fužinarski mojstri prodajali boljše železo po 14—19 gld. kopo. Plačevale so se pa potem tovorniške plače (Saumerlohn): od Velikovca do Kaplje po 30 kr. od kope, za skladišče v Kaplji po 2 kr. od kope; od Kaplje do Ljubljane tovornine 2 gld. 24 kr. in prevoznine čez Savo 2 kr. 3 vin. Ko je prišla kopa do morja, stala je trgovca 28 gld., in sicer nemška kopa. Prodal je pa železar kopo po laški vagi za 25 gld. 20 kr. in tako napravil nekaj dobička.

Tovorili so kranjski fužinarji s svojim železom sami, ali pa so prodajali izdelke železarskim trgovcem, med katerimi nahajamo največ Ločanov.¹⁾ Da bi se izdelki lože spečavali, so nameravali fužinarji na predlog rudarskega sodnika Juna-

¹⁾ N. pr. l. 1588. so bili v Loki nastopni trgovci z železom: Lovrenc Semen, Sebastijan Lukančič (mestni sodnik), Andrej Ruekhule, Gregor Lukančič, Sebastijan Križaj, Linhart Kunstelj in Jurij Kunstelj.

verja l. 1589. na Kranjskem osnovati družbo za kupčijo z železom. Tudi nadvojvoda se je zelo zanimal za tako družbo. Hoteli so jo krstiti „Terzeria“, kakoršno ime je nosila jednaka neapoljska družba. Še l. 1590. so tekle zaradi nje obravnave med kamero, vicedomom in rudarskim sodnikom. Poslednji je toplo naglašal, da bi imela „Terzeria“ veliko dobrega uspeha, ker bi potem ne bilo več treba skladišč za železo v Trstu, Gorici in Reki, kjer se mora vzdrževati po več ljudij, in da bi železo imelo višjo ceno, ko bi vse prodajala jedna roka, kakor se na primer živo srebro prodaja v Nemški Idriji. Katoliški fužinarji svojim luteranskim kolegam, ki so to zadevo sprožili, niso nič prav zaupali. Rekli so, da hočejo imeti prvo besedo beraški fužinarji in pa taki loški meščani, katere so frizinški komisarji že pognali zaradi nove vere iz grajščinstva. In tako se je vse razbilo.

Karlov rudniški red je ustanovil v deželi novo oblast. Postavil je rudarskega nadsodnika, moža s tako sodniško oblastjo, da bi sedanje predsednike deželnih sodišč lahko čez rame gledal. Poprej je imela vsaka fužina zá-se, ali vsaj, kar jih je stalo blizu skupaj, so imele svojega rudarskega sodnika. Tako vipavske fužine svojega, železniške svojega, le da ga jim je potrdil frizinški škof; Kropa, Kamna-Gorica in Lipnica so skupaj imele svojega, ki se je ravnal po Ferdinandovem redu iz l. 1550.; sodnik v Šmartnu pri Litiji in oni v Idriji sta bila pa odvisna od vrhovnega rudarskega mojstra v Gradci, ker ju je isti plačeval. Take, bolj ali menj od nadvojvodskega vpliva proste sodnike, ki so razsojali vse rudarske stvari svojega okraja, so obdržali do l. 1575; tedaj jim je bilo z novim redom odvzeto mnogo oblasti, ponižani so bili v podsodnike. Podložni so postali rudarskemu nadsodniku za Kranjsko in Goriško, pod čigar sodno oblast so spadali vsi rudniki in fužine in pripadajoči jim gozdi in vode, vsi fužinarji in plavžarji, fužinski delavci, kovači in ogljarji s stanovanjem in imetjem, sploh vse, kar se je tikalo železarstva na Kranjskem in v Istri, ki je spadala pod Kranjsko, ter na Goriškem. Doba njih oblasti je trajala od l. 1573. do 1781. V vseh civilnih in kriminalnih in političnih zadevah je veljala tedaj nadsodnikova sodba. Le kadar je kakšna stvar spadala pred krvavo sodišče, jo je odstopil deželni sodnji dotičnega okraja. Od njegove rabsodbe je šel priziv do l. 1664. na deželnega vicedoma kranjskega, pozneje pa naravnost na notranje-avstrijsko vlado in dvorno kamero v Gradci. Pri tožbah kmetov, ki niso bili v fužinski zadrugi, je pa šel priziv od zemljiške gosposke na dež. glavarstvo. Če se je spozabila kaka zemljiška gosposka, da je hotela soditi rudarja, jo je precej prijel dež. knez. Tako je bil poklican 6. dec. 1672 lastnik

belopeškega gospostva, Ivan Frid. baron pl. Trilleg, v Gradec na odgovor, ker se je drznil soditi fužinarje.

Dolenjsko, ali Slovenska Marka, in grofija celjska sta imeli skupaj svojega rudarskega sodnika tudi še po objavljenem rudniškem redu. N. pr. za Pavlom Pilpachom je postal leta 1579. Jakob Kokalj, tržni sodnik v Radečah, ki je imel to čast še l. 1586., in l. 1635. Jurij Smole. Imenovali so se ti sodniki dolenjski in niso bili kranjskemu rudarskemu nadsodniku nič podložni, ampak le vrhovnemu rudarskemu mojstru. Okrog l. 1690. so prepustili kranjskemu rudarskemu nadsodniku, da je vladal tudi Dolenjsko in okrožje celjsko (Viertel Cilli), a to ni trajalo dolgo.

Da je nadvojvoda Karol izdal nov rudniški red, so dali povod fužinarji sami. Matija Rattenmanner, meščan loški in fužinar v Spodnjih Železnikih, je bil namreč sklical za 18. dan oktobra 1568. leta vse kranjske in goriške fužinarje, da naj pridejo v Ljubljano ali sami, ali pa naj pošljejo svoje zastopnike, da se bodo posvetovali, kako bi še bolj pomagali na noge rudnikom in fužinam. Izvolili so zbrani fužinarji omenjenega Rattenmannerja in Pavla Junaverja, fužinarja na Hublji pri Vipavi, in so jima izročili oblast, da naj potrebno obravnavata ter se pečata z vprašanjem, kako bi se sestavil nov rudniški red ter postavil rudarski nadsodnik za Kranjsko in Goriško. Bila sta pooblaščenca potrjena 20. oktobra 1568. Sklicala sta fužinarje na dogovor v Ljubljano za 25. dan julija 1569, in sicer na novi trg v gostilnico Linhartta Peera, kjer je bilo tudi za vse povabljenca pripravljeno stanovanje. Menili so se o novem redu in določili, da noben fužinar ne sme vzprejeti delavca, ki nima spričevala od gospodarja, pri katerem je prej delal. Če to stori, plača 10 renskih gld. in 24 kr. globe. Te globe dobi polovico rudarski sodnik dotičnega kraja, drugo polovico pa nadvojvodska kamera; če pa ni ondi sodnika, dobi vse kamera. Tudi naj ne gre delat kdo iz kraja, kjer ima poravnati kaj dolga. Pritoževali so se ob jednom zoper Moritza pl. Dietrichsteina, da jim dela zapreke pri kuhanji oglja, kakor tudi zoper loškega oskrbnika Siegersdorfa, da brani fužinarjem sekati les v gozdih, kjer so smeli sekati že pred 300 leti. Tako so se zbori fužinarjev, h katerim so smeli priti tudi kolesni in fužinski mojstri, ponavljali leto za letom in vselej so za prihodnje leto določili, kje da bode shod. 31. julija 1570 je bil zbor na Krki pri fužinarji Luki Orlu. Posebno važen je bil shod dne 12. okt. 1573, ko so se bili zbrali skoro vsi fužinarji na posvet v Kranj ter med-se vzeli tudi kranjskega mestnega sodnika Ivana Štruklja. Rattenmannerja in Junaverja so zopet potrdili za pooblaščenca zastopnika fužinarstva, ob jednom pa izvolili prvega rudarskega nadsod-

nika za Kranjsko in Goriško, Feliksa Dolhofa, ljubljanskega meščana „Izvolimo si dobrega nadsodnika“ — so dejali — „moža, ki je večč gozdarstvu in ima glavo za kopanje rude, da se ne bode tratilo oglje ne ruda, in da bode povsod lep red“. Omenjajo se potem še mnogi zbori, n. pr. l. 1575., 26. maja l. 1578. v Ljubljani, 6. okt. 1579, po Dolhovi smrti, zopet v Kranji, l. 1581. in 1616. v hiši vicedoma v Ljubljani in l. 1690. v Kranji itd. Ko je bil postal vicedom katoličan, so šli vsi fužinarji pred zborom vselej k sveti maši.

Glede plače rudarskega nadsodnika so pa sklenili l. 1573. jednoglasno, da naj vsaka fužina meče v posebno pušico po 2 kr. od narejenega centa železa ali jekla, od tovara žebeljov naj se plačuje po 10 kr., od tovara podkev in drugih izdelkov iz kovanega železa pa po 8 kr. Pušica naj ima 3 ključavnice in pri vsaki fužini in pri plavži naj se postavi zaupen mož, nadzorujoč plačevanje. Ker so se bili l. 1581. železniški in hobovški fužinarji na prigovarjanje oskrbnika Siegersdorfa uprli ter niso hoteli plačevati teh doneskov, so rekli fužinarji, naj jih vicedom prisili, da bodo plačali njemu, ali pa ob kvartih na mitnici, in nadvojvoda je zapretil, da ne sme njih železo iti dalje, dokler ne plačajo dolžne svote, ki je znašala letnih 60 gld. 1. aprila 1587, ko so bili zopet zbrani skoro vsi fužinarji v Ljubljani, so sklep zaradi plače ponovili. Vrhovni rudarski mojster je priporočil nadvojvodi, da naj ima rudarski nadsodnik po 300 gld. gotove plače na leto, in sicer 200 iz omenjenih fužinskih doneskov, 100 gld. naj pa doda deželni knez iz dohodkov vicedomskega urada. In tako je bilo.

Kako se je pa vršila volitev nadsodnika? Fužinarji so izbrali na zboru 3 osebe, ki so se jim zdele sposobne, in to terno so poslali vicedomu s priporočilom, da naj se jeden izmed njih izbere. Vicedom je poslal predlog niževavstrijski vladi v Gradec in priložil svoje mnenje. Kogar so potrdili še kamerni svétniki z niževavstrijsko vlado, je bil imenovan od nadvojvode nadsodnikom, katerega je vmetil vicedom. Vselej se pa nadvojvoda vendar ni oziral na predlog. L. 1588. so mu vsi prav toplo priporočali za nadsodniško službo Mihaela Semena, grajskega oskrbnika v Radovljici, ali nadvojvoda je imenoval rajši Pavla Junaverja, fužinarja na Hublji. Prisegel je vsak rudarski nadsodnik vicedomu ali pa vrhovnemu mojstru, da se bode vedno ravnal po rudniškem redu, da bode kot sodnik vsem pravičen in posebno, da bode varoval cesarske regalije. Večkrat se je zahtevalo od njega, da naj zna štiri jezike: nemško, italijansko, latinsko in slovensko. Imel je poleg svojega uradnega osobja, ki je bilo včasih večje, včasih manjše, tudi 4 prisednike, izbrane izmed fužinarjev ali trgovcev z železom, za svétnike. Take prisednike je imel

nadsodnik okrog sebe pri važnih pravdah. Volili so jih fužinarji sami. Ali, ker je bila v 16. stoletju med fužinarji večina Italijanov, izbirali so ti za prisednike le svoje ljudi. To je bilo nadvojvodi preveč in zato je ukazal vicedomu Bonhomu 17. dec. 1578, da naj se sicer vsi štirje italijanski prisedniki, ki ne znajo nič nemškega, ne odstavijo, pač pa dva, namreč Valentin Gneggo in Peter Perkatzin, ostaneta naj pa še Jeronim Gneggo in Žan Markesy, ker sta umna in pripravna moža. In res je bilo isti čas brez števila italijanskih rodbin pri kranjskih fužinah. Sloveli so Bucelleni na Jesenicah in Javorniku, ki so se bili priselili na Kranjsko okrog l. 1520., in zadobili l. 1686. celo grofovski stan. Zelo veljavni so bili tudi Locatelli, ki so postali baroni l. 1703. Omenjajo se vrh tega še italijanske obitelji: Nani, Trentin, Coronini, Milano, Panizoll, Gillano, Della Grotta itd. Najbrže so bili tudi v starih fužinah, namreč v Železnikih in Kropi, utemeljitelji Italijani. Železnikarji še pripovedujejo, da so prvi fužinarji prišli iz Palme Nuove na Furlanskem in sezidali v Železnikih prvo hišo, ki se še danes imenuje Palmada. Mesto Palma Nuova se je pa tudi nekdanj imenovala Palmada. Železniška svoboščina iz l. 1354. res omenja prve fužinske mojstre, ki nosijo laška imena, namreč: Jacomo, Zschab, Muroň, Monfiodin. Toda kmalu so laške družine izmrle in zapustile v Železnikih le nekoliko krajnih in stvarnih imen, n. pr. Klovže, vigenc, čežini itd. Da so bili tudi v Kropi prvi fužinarji Italijani, kaže ime Mazolli. V 16. stoletju so pa že imeli fužine v rokah domačini.

Po tem ovinku se vrnimo k novemu rudniškemu redu iz l. 1575. Še preden je bil izdan, so se mu po robu postavljale zemljiške gosposke. Dietrichstein, imetelj radovljiške grajščine, je pisal 16. junija 1574 rudarskemu nadsodniku Dollhofu: „Poklicali ste préd-se fužinarje in kolesne mojstre iz Planine nad Jesenicami, da bi Vam prisegli pokorščino. Zoper to jaz protestujem. Naj bo v deželi vrhovni rudarski mojster. Toda fužine, ki spadajo pod mojo zemljiško gosposko, so vedno imele svoje rudarske sodnike, in jaz sem jim bil zaščitnik in pomočnik. V Planini so že od nekdanj volili svojega sodnika, katerega je potrjal imetelj radovljiške grajščine, ki je tudi obravnaval sam vse stvari in le včasih, če je bilo treba, v varstvo poklical kranjskega vicedoma. Pri tem naj ostane. Ne dam iz roke jurisdikcije nad rudniki in starih pravic grajščinskih. Planinski lesovi so meni kot najemniku pripisani in sam jim bodem gospodaril in varoval jih fužinarjem zastonj. Prosil sem že, da se mi potrdi gozdni red in stare svoboščine ter pravica sodništva v Planini“.

Najhuje so pa rudniški red izpodbijali loški oskrbniki. Imel je oskrbnik že l. 1533. zaradi rudne regalnosti praske

z deželnim knezom, delujoč v smislu svojega gospodarja. Pomirili so pa nepokorneža s tem, da so ga s kaščarjem vred kaznovali pri deželnem glavarstvu v Ljubljani, češ, da hočeta rudniško jurisdikcijo v imeni škofa jemati deželnemu knezu. Škof Filip je bil celó sam prišel na Kranjsko potezat se za svobodo svojih rudnikov in ugovarjat ljudem, ki so se opirali na cesarska povelja in uničevali stare škofovske svoboščine. Deželni knez je bil zaradi te trdovratnosti zopet primoran ukazati deželnemu glavarju in vicedomu kranjskemu, da naj v ječo posadita rudarskega sodnika, katerega je bil postavil loški oskrbnik Krištof pl. Gallenberg, in izbereta družega. Zastonj je naglašal loški oskrbnik, da se ruda koplje na škofovskem svetu in topi z grajščinskimi drvi, da ima tedaj v grajščinstvu oskrbnik oblast postavljati rudarske sodnike. Moral je odjenjati in rudniki so postali cesarski. A prepira še ni bilo konec. 6. novembra l. 1581. sta se še pravdala loški oskrbnik in rudarski nadsodnik Komar zaradi sodišč pri železniških in hobovških fužinah in zaradi njihovih gozdov. Oskrbnik se je vedno opiral na stare svoboščine in dejal, naj jih nadsodnik nikar ne krati, ampak skrbi naj, da se bodo gozdi pametno sekali. Komar je pa omenil, da je frizinški škof dolžan pokoriti se rudniškemu redu, kakor vsak kranjski deželan. Tako je storil briksenski škof gledé bohinjških in javorniških fužin. Rudarskih sodnikov v onih dveh krajih ni treba. Nadsodnik že zna sam paziti, da koze in lazarji (fratarji) ne bodo uničevali gozdov na loškem gospodstvu kakor dotlej. In nadsodniku se je prisodilo pravo, vsaj v glavni stvari.

Zelo izviren je način, kako da so prišli Železnikarji ob svoje svoboščine, podeljene jim od frizinških škofov v teku 300 let, in pisane na pergamenu. Železniški sodnik Andrej Gompa je postal luteran. Pobegniti je moral zato l. 1578. iz svojega kraja. Vzel je pa seboj vse izvirne fužinske svoboščine ter jih prinesel vicedomu Bonhomu, ki je bil tudi luteran. Železnikarji so pisali in pisali na vse strani, da bi se jim vrnile pravice, a zastonj. Poslali so na to svoja pooblaščenca Ivana Wretzlina (Prezelj) in Klemena Homarja pó nje. A vicedomu se je zdelo, da ga hočeta žaliti s svojo ponašo. Zaprl je oba za štiri dni v ljubljanski meščanski stolp pri vicedomskih vratih, svoboščine so pa romale počivat v Gradec, odkoder se niso več vrnile.

Tudi fužinarji niso bili nič kaj zadovoljni z novim rudniškim redom. Vkljub temu, da ga je bil Junaver poslal v Gradec popravljat, preden je bil tiskan, so vendar menili, da stvar stoji slabše nego prej. Razglašenje reda je pa šele spravilo ogenj v streho. Nadsodnik Dollhof je bil dobil nepri-

jetni nalog, da je moral hoditi l. 1576. od fužine do fužine po Kranjskem in Goriškem razglašat rudniški red. Tolmačil ga je na slovenski jezik ter fužinarje in delavce zaprisegal, da se bodo ravnali po njem. Kroparji so mu še precěj voljni nastavili ušesa. Ko je pa prišel k Železnikarjem, našuntanim od loškega oskrbnika, so se fužinarji in kovači kar norčevali iz njega. Domači sodnik mu je celo zagrozil, da ga ne spusté v nobeno hišo več, ako se še kedaj prikaže. Priseči niso hoteli tudi fužinarji na Jesenicah, v Bohinji in v Zali, kjer se mu je posmehoval celo Junaver.

25. jul. l. 1577. so se bili zbrali fužinarji v Idriji in so sklenili prositi novega redu. Težko jim je dejalo med drugim tudi to, da so zemljiške gosposke še vedno terjale davek od visokih črnih gozdov kakor od lazov, dasiravno stoji pisano v redu, da so kameralno posestvo deželnega kneza in tedaj davka prosti. „Dà“, so rekli, „gosposke še nalašč kmetom dovoljujejo v teh gozdih delati laze, da bi imele same večje dohodke.“

Nadvojvoda Karol je skušal fužinarjem po drugi strani uztrezati, kolikor je mogel. Z ukazom, izdanim v Brucku na Muri 24. okt. 1577 (natisnjen je bil v Gradci 22. dec. 1581 in poslan na Kranjsko v razglašenje vicedomu Nikolaju Bonhomu šele 31. jul. 1583) je zapovedal, da naj sodišče kaznuje vsakega železarskega delavca, ki se zadolži ali s kom sprè in potem brez potnega lista zapusti svojega fužinarja, z globo dveh funtov vinarjev. Gospodar, ki vzame delavca brez takega lista v službo, naj pa plača šest funtov vinarjev. Kaznuje naj se tudi, kdor napravlja delavce, da bi popustili delo, in jih vabi k sebi. Zaprli so zato leta 1638. Italijana Rinalda Rinaldinija, ker je bil nabral po Kranjskem po tihem več fužinskih delavcev in nameraval odvesti jih čez mejo.

Vender se fužinarji niso mogli privaditi novega reda. Pritoževali so se v jednomer, kakor nekdanj Izraelci v puščavi. Nekatero njih pritožbo so pač bile opravičene. Plavžarji v Planini nad Jesenicami so l. 1575. želeli, da bi se jim pustile svoboščine, podeljene od ortenburških in celjskih grofov, ker so prav dobro shajali s svojimi starimi sodniki, katere so vedno volili iz svoje srede in jim jih je potrjevala radovljiška gosposka. Plačevali so sodniku od pravde le po dva šilinga; po novem redu bi pa morali plačevati po 20 krajcarjev od vsake kope železa in sodniku še pot posebej. Kroparji in Kamnogoričani so l. 1581. godrnjali zoper Dietrichsteina, imetlja radovljiške grajščine, ker jih je obložil z velikimi davčnimi nakladami, ki naj bi se jim pregledale; dalje, ker jim je vzel vodo, ko je postavil neki nov mlin, in ker pusti kmetom goniti koze v fužinske gozde. Še bolj glasno so pa l. 1596.

zatarnali fužinarji v Železnikih in Kropi in izsuli pred nadvojvodo cel koš pritožeb ali vzrokov svojega slabega stanja. „Pcoblaščenca Junaver in Rattenmanner“ — so pisali — „zahtevata previsoke odškodnine za svoja pota. V prepovedi sta imela dolgo časa 14 tovorov žebeljev, in se moramo ž njima pravdati. Nadsodnik je bil postavljen, da bi pazil na gozde, toda fužin in gozdov že več let ni pogledal. Kmetje sekajo poljubno v planinskih gozdih les za posódo, sode, škafe itd., in koljejo deščice (šinteljne), gonijo gori cele črede koz, ki vse požró, delajo laze ali frate itd., in rudarski nadsodnik jih ne sme kaznovati. Mi pa plačujemo gosposki dače in davke, plačujemo rudniškega nadsodnika, deželnemu knezu pa mitnino od železa, od jestvin in celo od vina, ki ga tako krvavo potrebujejo delavci, vrh tega pa še osebni davek¹⁾ zá-se, za fužinske delavce in kovače.“

In res se je bila lotila fužin jetika v konci 16. stoletja. Hiranje in propadale so druga za drugo. Glavni vzrok temu so bili nemiri v deželi po vednih vojskah s Turki in tedaj slabe kupčije, potem pa zares visoki davki. Tudi to jim ni ugajalo, da se je preslabo izvrševal zgoraj omenjeni ukaz nadvojvodov z dne 24. okt. 1577, ki je potreboval šest let, da je dospel iz Brucka na Muri v Ljubljano. Ponavljale so se tožbe, da fužinski delavci, če pridejo kaj s fužinarji navzkriž, popusté delo in narede delopust („fajrant“), ali pa se še celó zadolžé in izbežé iz dežele.

Ukazal je nadvojvoda 9. avg. l. 1590. in zopet l. 1594. kranjskemu vicedomu, naj poišče vzroke, iz katerih peša železarstvo, in naj se z deželnimi svètniki posvetuje, kako bi se pomagalo. Ali izvedeti je moral deželni knez, še preden je prišla pomoč, bolj žalostne novice. Prodati je moral grof Žiga pl. Thurn fužino v Radolni. Dediči Leonarda Hrena so opustili fužino na Savi pri Jesenicah in se močno zadolžili. Nesla je samo ta fužina poprej kameri po 500 do 1000 gld. na leto, ker so tekla 3 kladva. Ali že l. 1587. je začela lezti na kup, osem let pozneje je bila pa tako opustošena, da se je komaj mogla še imenovati fužina. L. 1596. je bilo že uničenih ali pa stoječih na robu propada trinajst kranjsko-goriških fužin, namreč: Hubelj, Zala, Novi Svet, Brekovice, Kamna Gorica, Kanomlje, Kolnica, Tolmin, Radolna, Tržič, Idrija, Šibnik in Krka.

V 17. stoletju so se fužine, ki so se še ohranile, zopet začele dvigati. Godilo se je to posebno v času, ko je utihnil vojni šum. Dajale so tudi postave boljše varstvo. Izdali so se ukazi za varstvo lesov. Povelja, da se koze in druga žival

¹⁾ L. 1574. so plačevali fužinarji v Kropi, Kamni Gorici in Kolnici osebne davek vsi skupaj le 86 gld. 2 kr. Pozneje je precej narastel.

ne sme goniti v fužinske gozde, imamo od 4. junija 1601, 3. maja 1602, 13. maja 1603 in 8. sept. 1606. Le redkokedaj so še prišli fužinarji, ki so se popolnoma pokorili rudniškemu redu, odkar je bil potrjen od nadvojvode Ferdinanda dne 2. sept. 1602, s kako svojo „težavo“ do nadvojvode. Čudna je bila njih pritožba l. 1628., ko jim trgi in mesta niso hoteli prodajati živeža za delavce in so zaradi tega stale fužine na Jesenicah in Javorniku. Toda précej jim je pomagal cesar Ferdinand II., ki je zapovedal 9. dec. 1628 mestom in trgom, da fužinarjem morajo prodajati živež.

Da so fužinarji v začetku 17. stoletja dosti dobro plavili, nam priča to, da so po prerodu katoličanstva na Kranjskem mnogo pripomogli k ustanovljenju novih farâ in sezidanju novih cerkvâ pri vseh večjih kranjskih fužinah in plavžih. Omenimo naj Železnike, Kropo, Kamno Gorico in posebno Jesenice, kjer so zlasti fužinarji pomagali zgraditi čvetero cerkvâ, namreč poleg farne cerkve še cerkev sv. Barbare na Plavži, Matere božje na Savi in sv. Križa v Planini.

Deželni knez je dobival od fužin lepe dohodke, zato pa tudi včasih rad dovolil kako polajšavo fužinarjem in njih cerkvam podporo. L. 1603. je dal pismo Železnikarjem, da so smeli mitnine prosto prepeljati 100 volovskih koč za mehove. Jednako pismo je dobil l. 1604. Tržičan Nikolaj Kocijančič, ko je bil nakupil za kranjske fužine 200 volovskih koč po Koroškem in Štajerskem. L. 1626. so prejeli Kroparji pravico, da so smeli 250 bariglic žebeljev izvoziti brez plačevanja naklad in mitnine, ker jih je zadela povoden, in da bi mogli vzdrževati svojega duhovnega pastirja. Jernej Garzoni, ki je bil kupil od Bucellenijev zelo podrte fužine na Savi in Javorniku ter jih popolnoma prestrojil, je dobil l. 1738. dovoljenje, da je smel 6 tisoč centov jekla brez mitnine izvoziti v Trst, ker bi bil sicer zabredel v dolgove. Jednako polajšavo so bili 25 let poprej prejeli tudi Bucelleni.

Vkljub mnogim zaprekam je tedaj vendar fužinarstvo dobro prospevalo, posebno v drugi polovici minulega stoletja. Vse je hitelo med fužinarje in rudarje. Kdor si je kupil pri fužini jeden dan, bil je že imeniten gospod. Dan je bila pravica, toliko časa delati na plavži in v fužini, da se je napravil volk in potem izdelal pod kladvom. V Železnikih, Kropi, Kamni Gorici in Kolnici je bilo pri vsaki fužini po 48 deležev ali dnij. Plavili so fužinarji po vrsti, kakor so bili zapisani. Kdor je imel več dnij, je smel tudi delj časa zapored delati. Če je pa kdo imel le jeden dan, prišel je na leto komaj trikrat ali štirikrat na vrsto, ker se je izgubilo mnogo časa, da so zopet zazidali peč, katero so spodaj vselej morali razdreti, preden so iztirali volka. Potem je šele drug fužinar

naložil v plavž oglja in rude iz svojih shramb in zažgal. Oglje so v starih časih pri nas merili na žirgeljne (1 žirgelj = 3 vagane) in na koše, rudo pa na nečke.¹⁾ Če je kdo imel le jeden sam dan pri fužini, bili so ne le njegovi sinovi, ampak tudi vsi kmetje, kar jih je dal vpisati med svoje rudokope, naj jih je bilo tudi 20–30, vojaščine prosti. Zato je vse drlo v rudnike in spoštovalo fužinarje. Lehko so izhajali ne le fužinarji, ampak tudi kmetje, ki so si s kopanjem rude in kuhanjem oglja pri fužinarjih prislužili lepe krajcarje.

Cesarica Marija Terezija se je brigala za napredek fužin. Po njenem ukazu je rudarsko nadsodišče v Ljubljani dobilo l. 1779. pridevek: rudarsko nadsodišče in gozdni urad. Načelnik se je imenoval nadsodnik in gozdni mojster. Podrejeni so mu bili: 4 prisedniki, 1 aktuar, 1 kancelist, 1 diurnist, 1 ogle-dovalec gozdov in 3 gozdni čuvaji.

Srečno je vztrajal rudniški red svojih 200 let. V drugi polovici minulega stoletja so ga začeli preustrojevati. Ko so bili l. 1780. srečno odpravljeni rudarski podsodniki, je prišla l. nov. 1781 vrsta na nadsodnike. Sklenilo se je istega leta tudi, da vîgenci in fužinice ne spadajo v rudarski oddelek po novem rudniškem redu. Določil je dalje cesar Jožef II. 3. apr. 1783, da v Ljubljani neha rudarsko nadsodišče in se ustanovi c. kr. rudarsko sodišče v Idriji, in sicer za vse Kranjsko, za Gradiško, Trst in Goriško. Prideljena mu je bila c. kr. substitucija v Ljubljani. Nastopno leto so ločili gozdne stvari od rudarskih in prve izročili okrožnim uradom. Zatar-nali so zopet fužinarji l. 1798., ko je bil odpravljen gozdni rezervat, ker so morali začeti les kupovati, če niso imeli svojih gozdov.

Do dna so pa vse rudarstvo preobrnilo Francozi, ko so se polastili naše dežele. Uvedli so l. 1810. na Francoskem veljavno „Instruction sur le Mines“ in generalni guverner je postavil namesto rudarskega sodnika Maksa Čerina za nad-zornika smodnika in salpetra. Do l. 1810. so fužine še cve-tele. Bilo je na Kranjskem 6 visokih plavžev, 6 plavžev na volka, 26 fužinskih kladev za jeklo in 22 za železo ter 59 pretopilnic. Vsi fužinarji so porabili na leto 32.380 kubičnih sežnjev drv in 1.813.280 dunajskih vaganov oglja. Za železo je prišlo v deželo denarja okrog dveh milijonov goldinarjev na leto. Naenkrat se je pa začelo slabo goditi rudarstvu pod Fran-cozi. Stroške za vzdrževanje rudarskega urada v Ljubljani so sicer Francozi znižali od 4229 gld. na 1265 gld., ali težko se je nabrala tudi ta mala svota. Čerin je pisal 17. dec. 1811

¹⁾Jedne take nečke za rudo iz 16. stoletja hrani deželni muzej Rudolfinum.

deželnemu intendantu, da bode moral svojo pisarnico zapreti, ker nima ne drv, ne luči in 4 mesece ne dobi že nič plače, celo za pisarja ne, ki služi le frank na dan.

Po odhodu Francozov so zopet vse napravili avstrijsko in tedaj uvedli tudi staro upravo pri fužinah. Splošna rudarska postava z dne 23. maja l. 1854. dela sklepni kamen precèj narastlemu pravnemu poslopju, ki se je po raznih reformacijah zgradilo na polji kranjskega železarstva.

Žalibog, da so začele v drugi polovici našega veka fužine, namesto da bi se dvigale, grozovito propadati. L. 1868. so še prinesli vsi železarski izdelki kranjski deželi 945.921 gld. — in danes! Bolje je, da ne povemo natanko. Željarstvu je prineslo smrtni udarec izdelovanje štiftov, železni industriji sploh pa drzna konkurencija naprednih držav, ki imajo plavže in fužine narejene po novih, veliko boljših zistemih. Lansko jesen so zapri fužino kneza Turjaškega v Dvoru pri Žužemberku, in 300 delavcev je izgubilo zaslužek. Tako ginejo s površja slovenske zemlje tudi drugi jednaki zavodi. Jedino fužine na Savi pri Jesenicah, katere je ravnokar podjetna industrijska družba kranjska velikansko razširila in uredila po najboljših uzorcih, imajo danes upanje, da jih ne pogoltne sovražni vrtinec. Vse druge fužine pa najbrže čaka v kratkem osoda ki je že zadel nekdanj slavnoznanen fužine bohinske, da se namreč izpremené v razvaline, in prihodnji rod bode rušil njih ostanke — ako se jim kmalu ne pomore.

Sklepam ta spis, ki ima prežalosten konec, z veselo nado, da se posreči možem, ki naše dni premišljajo, kako bi se zopet železarstvu v Avstriji pomagalo na noge, dobiti za to kaj skoro primerna sredstva. Radostno bi bilo za Kranjce, ako bi za stoletnico, kar je Vodnik zložil fužinsko pesem „Jeklenice“, mogel zopet kak slovenski pesnik v onomatopoeičnih izrazih navdušeno oponašati glasna fužinska kladva z besedami: „Ta tanka, ta tosta!“

Kranjsko-goriški rudarski nadsodniki:

1. **Feliks Dollhof**, meščan ljubljanski, izvoljen 13. okt. 1573. leta v Kranji. Živel in sodil je do l. 1579.
2. **Gregor Komar**. Po Dollhofovi smrti so se bili 6. novembra 1579. leta fužinarji zopet zbrali v Kranji in izbrali si za nadsodnika Komarja, fužinarja v Železnikih. Opravljal je to službo le dobra tri leta. Potem je postal upravnik v Idriji. Pač bi bil l. 1600. zopet rad postal nadsodnik, toda vicedomskega urada upravitelj ga je slabo pripo-

ročil nadvojvodi, češ, da je nesposoben, ker je bil vedno luteranski.

3. **Ivan Holzer**, od 3. jan. l. 1584. do 1588. Odstopil je, ker so se bili fužinarji 25. apr. 1588 zoper njega pritožili, da ne opravlja zvesto svoje službe in da ni izveden v fužinarskih stvareh.
4. **Pavel Junaver** od 6. dec. l. 1588. do 1590. Odstopil je l. 1590., ker so mu bile od starosti opešale moči. Fužinaril je mnogo let na Vipavskem.
5. **Mihael Harrer pl. Adelsbüchel** se prvič oglasi 8. sept. 1590. Bil je prej škofovski oskrbnik v Gornjem Gradu, l. 1596. pa deželni svètnik kranjski. Njegov sin Krištof Harrer je bil protipisar pri nakladnem uradu. Nadsodnik Harrer je umrl l. 1600. Namestoval ga je zadnji čas v službi Erazem Naglič.
6. **Valentin Oslar** 1600—1616. Fužinar je bil v Železnikih in Kamni Gorici in umrl je 17. sept. 1616.
7. **Urh Pitton**, 1618—1635. Znal je štiri jezike. Bil je meščan v Kranji, kjer je umrl 17. jul. 1635. Po njegovi smrti je prosil za službo rudniškega nadsodnika (a je ni dobil) Peter Vajkard Prešeren, čigar brat je bil jezuit P. Matej Prešeren.
8. **Karol Wütz baron pl. Witzenstein** na Glinicah je bil izvoljen 20. nov. 1635 po smrti Pittonovi. Wütz je bil oskrbnik jezuitske grajščine na Fužinah (Kaltenbrunn).
9. **Ivan Bernard Rosetti**, od 1654 do 1668, ko se je odpovedal službi prostovoljno. Okrog l. 1660. ga je baje nekaj časa namestoval Ivan pl. Gallenfels.
10. **Franc Jakob pl. Erberg** 1668—1689. Bil je doktor obojnega prava. Umrl je 20. jan. 1690. Okrog l. 1676. je bil menda njegov namestnik Rafael Montarell. Ob Erbergovi boleznii je pa za čas vakature opravljal ta posel Ivan Andrej Mugerle pl. Edelhaim, doktor obojnega prava in kameralni fiskal za Kranjsko.
11. **Ivan Krstnik Terlingo pl. Gussmann** je bil izvoljen po Erbergovi smrti v Kranji 4. marca 1690 in imenovan 4. nov. istega leta. Bil je višji protipisar v Ljubljani. Odpuščen je bil iz službe 2. sept. 1713. A imenuje se nadsodnik tudi
12. Dr. **Karol Josip pl. Kappus**, Kamnogoričan, od 25. nov. 1702 do 14. apr. 1712, ko je popustil to službo in postal tajnik kranjskega deželnega glavarstva.

13. **Franc Anton Matej pl. Utschan** je postal rudniški nadsodnik 6. maja 1712 za Kappusom.
14. **Frančišek Žiga Kappus pl. Pichelstein** je bil izvoljen že 15. oktobra 1713, a potrjen šele po Terlingovi smrti 4. sept. l. 1717. Bil je nadsodnik do l. 1734., ob enem pa vicedomski knjigovodja. Njegov brat in oče sta fužinarila v Kamni Gorici. L. 1715. se imenuje nadsodnik tudi Ludovik pl. Biel.
15. Dr. **Ivan Krstnik pl. Schifferstein** se navaja v tej časti v letih 1738 in 1739.
16. **Ivan Krstnik pl. Nemitzhofen** 1739—1762.
17. **Ivan Volbank pl. Aichelburg** 1765—1775.
18. **Ivan pl. Redange** do l. 1781.

O načinih skladanja številke.

(Spisal dr. **Simon Šubic**, vseučilišni profesor v Gradci).

Drevo človeške omike razprostira iz svojega mogočnega debla košate veje na vse kraje. Nekaj najlepšega sadu, katerega so obrodile globoke misli bistrih glav med narodi, nosi tista veja tega drevesa, na kateri se razcvetajo načini o sestavljanji ali skladnji številke.

„Številke vladajo na svetu“ veli pregovor, kažoč, da so se najbistrejše glave v starodavnih časih ukvarjale s številkami.

Na jezik se opira sploh dušna zveza družbenega življenja. Zato so morali ljudje koj o pričetku družbovanja misliti na to: kako bi se v govoru in kako v znamenjih porazumevali o seštetih rečeh in o njih številih. Kakor sodi A. Humboldt, spadajo znamenja številke med najstarejše znake pismenk sploh, in so menda številka znamenja starejša nego znaki besednih črk. Aleksander Humboldt pripoveduje o dveh ljudstvih ameriških deželá, namreč o meksikanskih Aztekih in o prebivalcih visokih Condinamarskih planin, po imeni Muiscas, da so imeli znamenja za številke, znakov za besede pa ne, ker so se črk navadili šele od Evropejcev.

Težava, zvesto obdržati delj časa števila v glavi, želja in dušna potreba hraniti spomin gotovih števil potomcem, so menda najbolj priganjale ljudstva k iznajdbi številskih znamenj. Kako dolgo, dolgo časa pa je trpelo začetno preprosto zaznamenjevanje števil, kdo bi mogel to presoditi! Kakor otroci med nami, ki lazijo še po vseh štirih po tleh, se nam zdé tista ljudstva med ljudstvi, katera so seštevala z vozli po vrveh ali po šegi meksikanskih hieroglifov z debelimi barvanimi krogli, katera so postavljali drugo tik druge, slično

tistemu zaznačevanju, ki se nahaja še tudi pri nas med preprostimi ljudstvom, ko zaznamenjuje jedno za drugo s črto za črto, kakor postavim krčmar bokal za bokalom, koje mu kdo dolžan ostaja, zaznačuje tudi s črtami ter seštevava, ko je treba plačati, črte zaporedoma: jeden, dva, tri in tako dalje, kakor bi otrok na prste štel.

I. O številskih osnovah.

Preden pričnemo pregledovati, kako so ta ali ona ljudstva izrazovala števila in številke, bodi si v jeziku bodi si v pisnih znakih, pogledjmo še pomočke, kateri so bili človeku na razpolago pri sestavljanju števil.

Po zgoraj omenjeni šegi preprostega krčmarja bi zaznamenjevali tri bokale s številko 111 ter bi izgovarjali *jeden, jeden in jeden* ali *jeden, dva, tri*. Z jednim znamenjem 1, katero narišemo ali vsekamo v kako desko, in z besedo *jeden* je tedaj mogoče ohraniti si spomin števila raznih stvari, da se ni treba bati, da bi ga pozabili. Ker bolj jednostavnega znamenja za število in za njegovo zunanjo podobo ali za številko ni, nego je to ravno omenjeno, tedaj ni dvomiti, da ima ta način številnega skladanja največjo starost. Od todi menda prihaja po razsoji Nesselmann-ovi, da se je v mnogih znanih številnih skladbah ohranila črta 1 za znamenje jednote. Po ravno tem načinu so zaznamenjevali Rimljani prve štiri številke I, II, III, IIII. Pri Kitajcih in na feniškem starem denarji se tudi nahajajo taka znamenja, samo s tem razločkom, da ne stojé pokonci, ampak da ležé vodoravno.

Dasi se nam dozdeva na prvi pogled predstoječi način izrazovanja števil jednovit in pripraven, vendar nas prehitro pripelje do nepremagljivih težav, kadar nam je izgovarjati in zapisati veliko število. Ne samo, da bi potrebovali pri pisanju samo jedne večje številke preveliko prostora, in da bi izgovarjanje vzelo preveč časa, tudi potrebnega natančnega pojma o tem številu bi ne imeli, kakor ga bi želeli dobiti od znamenja na prvi pogled. Dveh velikih števil, kateri se ne ločita za veliko jednot, bi ne mogli ločiti kar po podobi na prvi pogled. Tudi imenovanje teh števil bi bilo prav za prav štetje od prve jednote do zadnje, in akoravno bi tihoma pomikali prst od črte do črte, in tiho štel do konca in šele na konci vseh skupaj stoječih črt na glas izgovorili število, vendar bi bilo to poštevavanje skrajno utrudljivo in dolgočasno, da si težko mislimo koga tako potrpežljivega, ki bi na ta način zapisal letnico 1892 z vsemi črtami, od prve do zadnje.

Takih težav se je treba ogibati v praktičnem življenju. Iz te potrebe izhajajo rimska znamenja I, V, X, L, C, D, M, ka-

tera zaporedoma pomenijo navadne naše številke 1, 5, 10, 50, 100, 500, 1000. Grki pa so še nekaj bolj razširili ta način, ker oni niso rabili samo za jednote, ampak tudi za desetice in stotice i. t. d. posebna znamenja, vzeta iz vrste njihovih alfabetskih črk. Po ravno tem načinu se zaznamenjuje in izgovarja tudi pri nas prvih devet števil, ker vsaka teh: 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9 ima svoje znamenje in svoje posebno ime. Mogoče bi bilo tudi nadaljevati ta način in postavljati za sledeča števila: 10, 11, 12, 13 in tako dalje za vsako posebno znamenje ali posebno številko, kakor ima vsako teh števil svoje lastno ime. Po tem načinu bi imelo vsaktero število, večje in manjše, svoj znak in vsako svoje ime ter bi se v pisanji in v govoru lahko zaznamenjevalo, tako da bi mi ne zadevali pri rabi teh števil nikjer na težavo poprejšnjega načina. Toda kakor se ognemo onim težavam, prikažejo se druge, obstoječe v tem, da bi nam spomina nedostajalo za toliko tisoč in tisoč posebnih znakov in posebnih imen. Kakor bi pa tega, ki piše, zapustil spomin o znamenji, ali onega, ki govori, spomin o imeni, napravljalo bi se toliko zmot, da bi se izgubila vsa zanesljivost. Mislimo si, kako malo ljudi bi imelo tako dobro glavo, da bi se mogli srečno ogibati vseh teh zmot! Mnogoteri bi si pač glavo belili, pa bi z vsem trudom nikdar prav računati ne znali.

Poglejmo, kako si je pomagal človeški duh in kako so se ogibala ljudstva pri skladanji števil takim težavam in zmotam.

Otrok, ki ima po naravi to last, da bi rad vse z rokami poteptal ali pokusil, prijemlje z desnico prst za prstom na levici ter šteje: jeden, dva, tri, štiri, pet. In ako mu to ne zadostuje, pa prijemlje na dalje z levico prst za prstom na desnici ter šteje dalje od pet naprej: šest, sedem, osem, devet, deset. Takemu prvotnemu otročjemu računjenju jednako so ljudstva na prvi stopinji svojega življenja seštevala množine stvari, bodisi po prstih na jedni ali na obeh rokah ali pa še zraven tudi po prstih na nogah ter so postajali pri štetji pri številu: pet, deset in pri dvajset. Od te prvotne pomoči pri svojem seštevanju so si izposodila ljudstva imena za posebna števila. Tako se zovejo v nekaterih ameriških jezikih števila: 5 = jedna roka ali sploh roka, 10 = dve roki in 20 = roki in nogi. Ker pa ima vsak zdrav rojen človek dve roki in dve nogi ali 20 prstov na nogah in rokah, okrajševali so ljudje ime številke 20 ter so jo imenovali, namesto da bi rekli: nogi in roki, kar naravnost: cel človek. Tako imenuje ljudstvo Yaruros po imeni, ki prebiva okoli reke Apure tam, kjer se ta reka izliva v Orinoko, število 20 = jeden človek in število 40 = dva človeka.

Če človek na tak način sešteva, izlajšuje si dolgočasnejše seštevanje po golih enotah, ker na vsakih pet enot postavi v mislih petkrat večjo novo enoto po imeni: roka. Še bolj se spočije pri štetju, če vzame še večjo novo enoto ali enoto višjega reda kot temelj, na katerega opira ime števila velikih množin. Kdor postavlja obe roki za temelj svojega seštevanja, ima $10 =$ dve roki, $20 =$ dvakrat obe roki, $30 =$ trikrat obe roki in tako naprej.

Jednako ravnamo mi pri svoji naravni številni osnovi, v kateri štejemo jednote prvega reda ali gole jednote samo do deset $= 10$. Ker pa so si sedanji omikani narodi utrdili številne pojme že toliko, da ima beseda: deset v njih glavah ravno tako čist ali pa jasnejši pomen nego beseda: dve roki pri prvotnih neizobraženih ljudstvih, si pa kar okrajšujemo računjenje s pomočjo imena: deset, katero jemljemo v mislih kot novo enoto drugega reda za temelj svojega daljnega štetja ter imenujemo $20 =$ dvakrat deset $=$ dvajset, $30 =$ trikrat deset $=$ trideset in tako dalje. Ko pridemo po tej poti do 10 krat 10 $= 100 =$ sto, postavimo zopet še večji mejnik, na katerem se spočijemo pri računjenju ter si zljajšujemo pojem večjih števil s pomočjo temelja sto $= 100$ ali s pomočjo večje jednote tretjega reda. Z enoto tretjega reda odgovarjamo pri množinah, ki štejejo več kot sto, na vprašanje: koliko sto? $=$ na primer $200 =$ dve sto, $300 =$ tri sto in tako dalje. Ko pa zadenemo na število, katero sega čez 10 krat 100 $= 1000 =$ tisoč, postavimo še mogočnejši mejnik, na katerega v mislih zapišemo tisoč enot, ter se spočijemo tudi na tem, ko nam je šteti še dalje naprej. Zdaj imamo pred sabo enoto četrtega reda, po imeni: tisoč, ter odgovarjamo na vprašanje: koliko tisoč? zopet z besedami: jeden, dva, tri, . . . tisoč, kolikor tisoč ravno doseže množina, o kateri nam je odgovarjati.

Če poznamo jednote: $1 =$ jeden, $10 =$ deset, $100 =$ sto, $1000 =$ tisoč, tedaj vemo, da na vsakih deset stopinj na spodnji ali nižji enoti pridemo do višje ali zgornje jednote, ako postavljamo zapored spodnjo enoto 1 krat, 2 krat, 3 krat, 4 krat, 5 krat, 6 krat, 7 krat, 8 krat, 9 krat in 10 krat, bodisi tolikrat deset, tolikrat sto ali tolikrat tisoč. Naše štetje obstoji tedaj v tem, da ponavljamo vedno številke prvega reda od 1 do 10 in pristavljamo jim po potrebi imena višjih enot. V tem oziru bi utegnil človek, ki pride k nam iz tujih dežel od tujega ljudstva, sporočiti domov, da je pri nas našel ljudstva, katera ne znajo šteti dalje nego do deset. Saj ne vé, da imajo pri nas jednote višjih redov ves drug in jasnejši pomen nego kupčki od kamenčkov, ki si jih postavljajo neuki ljudje po pet ali po dvajset skupaj, ljudje, ki ne znajo dalje šteti nego do pet in do dvajset.

Po naši navadni številni osnovi izgovarjamo tedaj vsako število s tem, da povemo, koliko obsega prvotnih jednot, koliko po deset, koliko sto in tako dalje. Kako pa se tako izgovorjeno število zapiše s pomočjo naših deveterih števil?

Vzemimo pest žita in prašajmo, koliko zrn imamo v pesti? Vsujmo žito iz pesti na mizo pa ga razdelimo na kupčke po deset in deset zrn ter denimo vsakih deset zrn v posebno razstavko, ostanek, ki ne znese več deset, naj pa bo na mizi. Ko seštejemo razstavke, zvemo, kolikokrat je po deset zrn, in ostanek na mizi kaže, koliko je posameznih zrn. Naj jih bo 6, to je 6 jednot. Zdaj pa zgrnimo tudi razstavke na kupčke, po deset in deset razstavk v jedno celoto; vsak teh kupčkov ima 10 krat po 10 zrn ali $100 = \text{sto}$ v sebi. Naj jih bo osemnajst = 18 ali 18 krat po sto zrn; zraven pa naj bo še sedem = 7 ostalih razstavk ali sedemkrat po deset zrn, to je 7 desetih. Zdaj pa onih 18 razstavk po sto zrn razdelimo na deset in deset, pa dobimo jeden sam kupec po deset razstavk, to je po 10 krat $100 = 1000 = 1$ tisoč zrn, zraven pa naj ostane še osem = 8 posameznih razstavk, vsaka s sto zrn, = osem sto = 8 sto zrn.

Zdaj utegnemo na vprašanje, koliko zrn smo imeli v pesti, odgovoriti:

1 tisoč, 8 stotic, 7 desetih in 6 jednot ali posameznih zrn.

Ako okrajšamo znamenja za imena posameznih števil, utegnemo pisati

1t. 8s. 7d. 6j. zrn.

Ako si na pogled dobro zapazimo, kako sledé v tej vrsti od desne strani proti levi zaporedoma jednote višjega in višjega reda in ako si ohranimo dobro v spominu, da na desni strani zapisanega števila stoji 6 jednot, na drugi stopinji proti levi 7 desetih, na tretji 8 stotic in na četrti stopinji 1 tisoč, tedaj moremo pišoč to številko tudi okrajšana znamenja izpustiti, tako da ne ostane drugega nego

1 8 7 6 zrn.

Kdor pozna posamezne številke in razloženi pomen njih stopinje od desne proti levi, ta utegne izgovarjati zapisano število, ko bere od leve proti desni: jeden tisoč, osem sto, sedemdeset in šest ali krajše in po navadi: tisoč, osemsto in šest in sedemdeset.

Utegnilo bi se bilo pa zgoditi, da bi tam, kjer smo v vzgledu razdeljevali naše razstavke po deset in deset, namesto 7 ne bilo ostalo nič. V tem slučaju bi bili morali zapaziti si

1 tisoč, 8 sto, nič desetice in 6 enot.

Namesto besede: nič se postavlja znamenje ničle = 0 ter se piše v tem slučaju

1 8 0 6 zrn.

Znamenje ničle = 0 izhaja od indijskega ljudstva in ne pomeni od začetka drugega nego prazen krog, ki so ga v Indiji rabili za simbol praznote.

Ime: *cifra*, ki pomeni zdaj vsak znak prvotnih enot, namreč

0, 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9

prihaja iz arabskega imena: „*Sifr*“, o katerem trdita Nesselmann in Alek. Humboldt, da sprva ni pomenilo nobenega števila, ampak da je veljalo za znamenje ali simbol naše ničle.

Kakor kaže zgoraj stoječ vzgled o številu žitnih zrn, ima vsaka številka, iz katere sestavljamo število po naši navadi, dvojni pomen ali dvojno vrednost, in sicer vrednost svoje podobe in vrednost svoje stopinje v vrsti tistih števil, iz katerih obstoji število. Ako štejemo stopinje od desne strani proti levi, pomenja številka

na prvi stopinji enote	prvega reda ali	sploh enote
» drugi	drugega	desetice,
» tretji	tretjega	stotice,
» četrti	četrtega	tisočne enote,
» peti	petega	» desetice,
» šesti	šestega	» stotice,
» sedmi	sedmega	milijonske enote,
» osmi	osmega	» desetice,
» deveti	devetega	» stotice,

in tako dalje.

Pomen in vrednost stopinje, na kateri stoji številka, se nam še bolj razjasni, ako napravimo (kakor sledeča podoba kaže) s črtami razpredelke vrednostnih stopinj ter postavimo vsako številko v svojo predalo, kamor gre po svojem pomenu:

milijoni			tisoči					
stotice	desetice	enote	stotice	desetice	enote	stotice	desetice	enote
					1	8	7	0 (I)
				1	8	7	6	0 (II)
			1	8	7	6	0	0 (III)

Ako hočemo, da pomeni šestica 6 našega števila šest deset namesto 6 jednot, ni treba družega, nego poriniti številko iz prve vrste (I) za jedno stopinjo od desne na levo, kakor kaže druga vrsta (II). Po tem potu pride vsaka številka jedno stopinjo više ali proti levi strani ter dobi desetkrat večjo vrednost; da pa na desni razpredek z jednotami ne ostane prazen, postavimo vanj ničlo = 0. — Ako zdaj pomaknemo številko še za jedno stopinjo bolj proti levi strani, pomeni šestica iz vrste (I) zdaj v (III) stotice; in kakor šestica pomeni tudi vsaka druga številka tega števila stokrat več v vrsti (III) nego v vrsti (I); na desni strani pa bi ostala dva predalčka prazna, zato postavimo v vsakega jedno ničlo, da ne pozabimo, če bi se izbrisale ograje, na kateri stopinji tukaj stoji šestica.

Iz tega vzgleda vidimo, da pri naši navadni številski osnovi dobi vsaka številka in celo število 10 krat, 100 krat i. t. d. večjo vrednost, ako pristavimo številki po jedno, po dve ničli i. t. d. na desni strani.

Vse to skupaj pa nas uči, kako doseže ista številka s pomočjo pristavljene ničle in s pomenom svoje stopinje mnogovrstne vrednosti. Naša navadna številna osnova si pomaga tedaj z ničlo in s stopinsko vrednostjo k tolikim mnogovrstnostim, kolikor jih dosežejo besede človeških jezikov, akoravno se sestavljajo samo iz malega števila alfabetskih črk.

Naša navadna številna osnova se imenuje desetinska osnova = dekadiški ali decimalni sistem, ker po deset jednot spodnje stopinje zvezuje v jednoto bližnje zgornje stopinje; številka 10 pa dela temelj te osnove ali njegov podstavek.

Kaj lahko bi bilo vsakomu izgovarjati vsako število, ko bi stalo zapisano v predalcih zgornje podobe; ker se pa ne pišejo številke tako neokretno, treba je pri zapisovanju kakor pri branju ali izgovarjanju števil v glavi obdržati si spomin zgoraj narisanih razpredelkov z njihovimi pomeni. — Vsako še tako veliko število se izgovarja kakor število obstoječe samo iz treh števil. To se doseže, ako se razdeli število v mislih s točkami ali črtami od desne proti levi po tri in tri številke, dokler je to mogoče, v posebne oddelke, kakor postavim:

1.876 ; 18.760 ; 187.600 ; 1,876 000 ; 18,760.000.

Izgovarja se vsak oddelek posebej; na primer 18,760.000 = 18 milijonov 7 sto in 60 tisoč. Prav tako tudi zadnji oddelek, ako ima ta kaj vrednostnih števil, kakor n. pr. v številu: 18,760.542, katero se izgovarja: 18 = osemnajst milijonov, 760 = sedemsto in šestdeset tisoč, 542 = petsto in dva in štirideset. — Tedaj more vsak brati in izgovarjati

velika števila, brž ko zna izgovarjati števila s tremi številkami in ko si zraven tega zapomni pomen in ime številskih razpredelkov.

Nekaj teže gre nevajencu zapisovati večja števila, ker mu ni lahko v glavi imeti tako natanko zgornjo podobo s predalčki, da bi kar v razpredelke številke postavljaj; lože mu je misliti si omenjene razpredelke in napolnjevati vsakega s trojnimi številkami, da si le zapomni, da mesto tistega oddelka ali tiste stopinje, v kateri ni slišati nobene številke, napolni z ničlo, n. pr.

osemnaest milijonov in petsto in dva in štirideset = 18,000.542.

II. Matematiški izraz za vsakteri številski zistem.

Kako je mogoče izražati vsako število po tej ali oni številski osnovi, katera se opira na ta ali oni temelj ali na podstavek (basis), katerega imenujemo p sploh?

Znamenje Z naj pomeni vsaktero število, za katero iščemo številke s podstavkom p . Ako razdelimo število Z na toliko enakih delov = n , kolikorkrat stoji v njem število p , ostane še sploh r enot, katerih znesek je manjši kot p ali $r < p$ ali r more biti 0 ali 1 ali 2 ali 3 ... ali $p-1$. Kar smo ravno izgovorili, se piše v matematiški obliki:

$$Z : p = n + (r:p)$$

ali pa tudi

$$\frac{Z}{p} = n + \frac{r}{p}$$

To, kar smo ravno storili s številom Z , hočemo storiti tudi s številom n ter dobimo, da stoji p v njem n_1 -krat, in da sploh še ostane r_1 enot, to je

$$n : p = n_1 + (r_1:p)$$

ali pa tudi $\frac{n}{p} = n_1 + \frac{r_1}{p}$ in tako dalje

$$\frac{n_1}{p} = n_2 + \frac{r_2}{p},$$

$$\frac{n_2}{p} = n_3 + \frac{r_3}{p},$$

.....

$$\frac{n_{z-1}}{p} = n_z + \frac{r_z}{p}$$

Kvocijent n prihaja v teh oblikah vedno manjši, ker je n manjši nego Z ali $Z > n$ in tudi

$$n > n_1 > n_2 > n_3 > \dots > n_z.$$

Ta kvocijent n se zmanjšuje tako dolgo, da se ves izgubi $= 0$; naj bo torej $n_z = 0$.

Iz zgornjih v podobi ulomkov pisanih jednačeb izvirajo tedaj sledeče jednačbe:

$$Z = np + r,$$

$$np = n_1 p^2 + r_1 p,$$

$$n_1 p^2 = n_2 p^3 + r_2 p^2,$$

$$\dots \dots \dots,$$

$$n_{z-2} p^{z-1} = n_{z-1} p^z + r_{z-1} p^{z-1} \text{ in}$$

$$n_{z-1} p^z = 0 + r_z p^z.$$

Seštevanje teh jednačeb pripelje nas k matematiškemu izrazu števila Z , namreč k

$$I. Z = r + r_1 p^1 + r_2 p^2 + \dots + r_{z-1} p^{z-1} + r_z p^z$$

A. Dekadiška osnova števil.

Ako si hočemo zljajšati primerjevanje zadnje oblike za število Z z našo navadno številsko osnovo, moramo obrniti vrsto, da pridejo jednote r na desno, to je

$$Z = r_z p^z + r_{z-1} p^{z-1} + r_{z-2} p^{z-2} + \dots + r_2 p^2 + r_1 p^1 + r.$$

Kadar pa izvolimo za številsko osnovo kak določen podstavek p , kakor je na primer pri navadni naši številski osnovi $p = 10$, tedaj postavimo dotično število v zgornjo vrsto ter dobimo pri naši dekadiški osnovi

$$Z = r_z 10^z + r_{z-1} 10^{z-1} + \dots + r_3 10^3 + r_2 10^2 + r_1 10 + r \text{ ali}$$

$$Z = 10^z r_z + 10^{z-1} r_{z-1} + \dots + 1000 r_3 + 100 r_2 + 10 r_1 + r.$$

Ta jednačba je matematiški izraz za vsaktero številko našega dekadiškega zistema.

Njen obraz nas uči, da raste vrednost številke (r, r_1, r_2, \dots, r_z) od desne proti levi strani ter postaja od stopinje do stopinje po desetkrat večja. — Kdor si pa zapazi tako redno rasteenje številke od desne strani proti levi, temu ni potreba pristavljati koeficientov 10, 100, 1000 i. t. d., treba jih je obdržati samo

v glavi in v mislih, zvezati jih z vrednostjo številke, tako da številka velja v njegovih mislih prvič to, kar je po svojem bistvu vredna in drugič, kar ji daje vrednosti njena stopinja; kdor ne pozabi teh pomenov, utegne okrajšujoč pisati število

$$Z = r_z + r_{z-1} + \dots + r_3 + r_2 + r_1 + r.$$

Kdor si dalje zapomni, da znamenja + ne pomenijo drugega nego seštevanje vrednosti, katere imajo ž njimi zvezane številke r po svojem znaku in po svoji stopinji, ta tudi sme pisati

$$\text{II. } Z = r_z r_{z-1} \dots r_3 r_2 r_1 r$$

ter dobi matematiški izraz, kateri se popolnoma vjema z obliko številke zapisanih po naši navadni številski osnovi.

Dozdaj smo videli, kako se izražajo cela števila. Treba je pa tudi skrbeti za tiste oblike, s katerimi se zapisujejo v našem dekadiškem zistemu odlomki ali deli celote. Z drugo besedo, treba je vedeti na primer, kako se piše število goldinarjev in krajcarjev.

Vsako število ima v dekadiškem zistemu obliko zgoraj imenovano

$$Z = 10^z r_z + 10^{z-1} r_{z-1} + \dots + 10^3 r_3 + 10^2 r_2 + 10 r_1 + r.$$

To enačbo delimo zapored z 10, 10^2 , 10^3 , in naj bo sploh $Z > 10^3 r$, tedaj v splošnih znamenjih

$$Z : 10 = Z_1 + \frac{R_1}{10},$$

$$Z : 10^2 = Z_2 + \frac{R_2}{10^2},$$

$$Z : 10^3 = Z_3 + \frac{R_3}{10^3}; \text{ in torej tudi}$$

$$\begin{aligned} \frac{Z}{10} = Z_1 + \frac{R_1}{10} &= \frac{10^z}{10} r_z + \frac{10^{z-1}}{10} r_{z-1} + \dots + \frac{10^3}{10} r_3 \\ &+ \frac{10^2}{10} r_2 + \frac{10}{10} r_1 + \frac{r}{10}, \text{ ali} \end{aligned}$$

$$\begin{aligned} (1) \quad Z_1 + \frac{R_1}{10} &= 10^{z-1} r_z + 10^{z-2} r_{z-1} + \dots + 10^2 r_3 \\ &+ 10 r_2 + r_1 + \frac{r}{10}. \text{ Jednako tudi} \end{aligned}$$

$$\frac{Z}{100} = Z_2 + \frac{R_2}{100} = \frac{10^z}{10^2} r_z + \frac{10^{z-1}}{10^2} r_{z-1} + \dots + \frac{10^4}{10^2} r_4 + \frac{10^3}{10^2} r_3 + \frac{10^2}{10^2} r_2 + \frac{10}{10^2} r_1 + \frac{r}{10^2}, \text{ ali}$$

$$(2) Z_2 + \frac{R_2}{100} = 10^{z-2} r_z + 10^{z-3} r_{z-1} + \dots + 10^2 r_4 + 10 r_3 + r_2 + \frac{r_1}{10} + \frac{r}{100}. \text{ In jednako}$$

$$(3) Z_3 + \frac{R_3}{1000} = 10^{z-3} r_z + 10^{z-4} r_{z-1} + \dots + 10 r_4 + r_3 + \frac{r_2}{10} + \frac{r_1}{100} + \frac{r}{1000}.$$

V jednačbah (1), (2), (3) se izraža število, obstoječe iz celega števila Z_1, Z_2, Z_3 in iz decimalnega ulomka R_1, R_2, R_3 . V jednačbi (1) pomeni na desni strani r_1 jednote, v jednačbi (2) pomeni r_2 jednote, v jednačbi (3) pa r_3 . Od teh jednot sledé proti levi strani cela števila, proti desni strani pa sledé na prvi stopinji za celoto desetinke, na drugi stopinji stotinke in na tretji tisočinke.

Po ravno tistem zakonu, po katerem ima od meje jednotne stopinje proti levi strani vsaka številka od stopinje do stopinje 10krat večjo vrednost, po istem zakonu ima od iste meje na desno grede vsaka številka od stopinje do stopinje po 10krat manjšo vrednost.

Vzemimo v vzgled zgoraj imenovano številko $Z = 1876$ goldinarjev. Ako razdelimo ta denar med 10 tovarišev, dobi vsak $\frac{Z}{10} = Z_1 + \frac{R_1}{10} = 187.6$ goldinarjev. Če je pa desetkrat več tovarišev, pa dobi vsak $\frac{Z}{100} = Z_2 + \frac{R_2}{100} = 18.76$ goldinarjev ali $Z_2 = 18$ goldinarjev in pa še $\frac{R_2}{100} = 0.76$ goldinarja = 76 novcev.

Da spoznamo na zapisani številki stopinjo jednot, ji predstavljamo po sedanjí navadi točko; na levo od pičice sledi celo število, na desno pa decimalni ulomek.

B. O nekaterih drugih osnovah števil.

Matematiška oblika števila Z v jednačbi I nas uči, da je mogoče osnovati brezkončno veliko številskih načinov s pomočjo prosto izvoljenega podstavka p in s pomočjo toliko

števil, da njih število znaša z ničlo vred ravno toliko jednot, kolikor jih ima v sebi p .

Kdor izvoli za podstavek $p = 2$, dobi takoimenovano diadiško ali binarsko osnovo, katera k skladanju števil ne potrebuje drugega znamenja nego 1 in 0. — V tej osnovi se izrazuje navadna naša dvojka 2 z obrazom 10, naša trojka 3 z obrazom 11, naša številka 4 z obrazom 100, 5 z obrazom 101, in tako dalje.

Z diadiško osnovo se je pečal modroslovec Leibnitz okoli leta 1697., misleč, da bi utegnil z njeno pomočjo lažje preiskovati posebne lastnosti števil. Izumel je pa diadiško osnovo že leta 1670. Janez Caramuel, episkop v Campagni in Satriani.

Ko je misijonar Beouvet na Kitajskem zvedel o Leibnitz-ovi diadiški osnovi, jel je primerjati njene oblike s kitajskimi rokopisi ter se je prepričal, da so Kitajci že v starodavnih časih poznali diadiško osnovo števil. Kitajci pripisujejo iznajdbo diadiške osnove svojemu cesarju Fohi, utemeljitelju kitajskega poglavarstva in kitajske učenosti. Živel je Fohi okoli leta 2200. pred Kristusovim rojstvom.

Episkop Janez Caramuel je izumel še več drugih številnih osnov, med katerimi je dodekadiška osnova s podstavkom $p = 12$ posebne omembe vredna. V primeri z našo navadno dekadiško osnovo se dodekadiška prilaga bolj potrebam dejanskega življenja. Število 12 ima namreč štiri čiste delilnike 2, 3, 4 in 6, podstavek 10 naše navadne osnove pa ima samo dva čista delilnika 2 in 5.

Tiste lastnosti, katere ima podstavek številkega načina, imajo tudi na njem osnovana števila in posebno jednote vseh zgoraj omenjenih redov od nižjega do višjega. V dejanskem življenju se pa nahaja razen delilnika 2 delilnik 3 mnogo češče nego delilnik 5, tedaj se števila, osnovana po dodekadiškem zistemu, bolje prilagajo potrebam dejanskega življenja nego števila dekadiškega. Zaradi tega je priporočal Werneburg dodekadiški zistem, katerega je znanstveno razlagal in v svojih knjigah pod naslovom: "Teliosadik ali najpopolnejša številka osnova", leta 1800. v Lipsiji na svetlo dal. Akoravno je Werneburg za naši navadni številki 10 in 11 dve obliki kot novi številki za ta števila priporočal in tudi nova imena, kar bi jih bilo pri tej osnovi potreba, ustvaril, vendar ni bilo moči mu vpeljati dodekadiške osnove v dejansko življenje. Posebna težava obstoji v tem, da evropskim ljudskim jezikom nedostaje tistih besedij, katerih potrebuje dodekadiška osnova, in da so ljudstva tako privajena navadnega dekadiškega zistema, da se jih drži kakor železna srajca. Kdor ve, koliko knjig je napolnjenih s številkami prirejenih na podstavku dekadiškega zistema za potrebe vsakdanjega življenja,

lahko previdi, koliko dela bi imeli učeni možje, ko bi se premenil podstavek računstva, ker vse številke bi morali preručniti in predelati na novem podstavku. Navada je železna srajca, pa tudi težko in dolgočasno predelovanje dela neizogibno oviro. Ko bi dali številski osnovi podstavek $p = 60$, dobili bi seksagezimalni zistem, kateri je zaradi tega znamenit, ker je skoro štirinajststo let po Evropi v navadi bil. Ostanek te od Ptolemeja vpeljane osnove se nahaja pri nas še pri razdeljevanji okrogovega obsežka, katerega šesti del se razdeljuje na 60 enakih delov = „stopinj“, vsaka „stopinja“ pa na 60 „minut“ in vsaka minuta na 60 „sekund“.

C. Preračunjenje kakega navadnega dekadiškega števila v enakovredno dodekadiško ali diadiško število.

Vzemimo število, na primer = 1859, kateremu iščemo dodekadiške oblike; to navadno številko delimo z dodekadiškim podstavkom $p = 12$, pa tudi kvocijente delimo s podstavkom, dokler ne pridemo do kvocijenta = 0. Ostanke pristavljamo na desni strani, pa dobimo

$$12 \mid 1859 \mid 154 \mid r = 11 = (j)\text{ednajst} ;$$

$$12 \mid 154 \mid 12 \mid r_1 = 10 = (d)\text{eset} ;$$

$$12 \mid 12 \mid 1 \mid r_2 = 0 ;$$

$$12 \mid 1 \mid 0 \mid r_3 = 1 .$$

Zdaj pa postavimo vse ostanke r_3, r_2, r_1 in r vstric od zadnjega do prvega, od leve na desno, drugega k drugemu, pa dobimo

$$1859 = r_3 r_2 r_1 r = 10\text{deset}j\text{ednajst} = 10dj \text{ dodekadiško}$$

število, pri katerem si moramo na mesto d in e , ki sta začetnici besedij deset in ednajst, misliti tiste nove številke, ki bi jih zanje postavljali.

Po enakem načinu se dobi za 1859 v diadiškem zistemu

$$1859 = 11101000011 \text{ diadiško število, ker je}$$

$$\text{namreč: } 1859 : 2 = 929, \text{ in } r = 1$$

$$929 : 2 = 464, \quad r_1 = 1$$

$$464 : 2 = 232, \quad r_2 = 0$$

$$232 : 2 = 116, \quad r_3 = 0$$

$$\begin{aligned}
 116 : 2 &= 58, & \text{in } r_4 &= 0 \\
 58 : 2 &= 29, & r_5 &= 0 \\
 29 : 2 &= 14, & r_6 &= 1 \\
 14 : 2 &= 7, & r_7 &= 0 \\
 7 : 2 &= 3, & r_8 &= 1 \\
 3 : 2 &= 1, & r_9 &= 1 \\
 1 : 2 &= 0, & r_{10} &= 1
 \end{aligned}$$

Ako postavimo te izneske v zgornjo jednačbo II, je pa

$$Z = r_{10} r_9 r_8 r_7 r_6 r_5 r_4 r_3 r_2 r_1 r \text{ in tedaj}$$

$$Z = 1 \ 1 \ 1 \ 0 \ 1 \ 0 \ 0 \ 0 \ 0 \ 1 \ 1 .$$

III. Zgodovinski pristavki.

Na drevesi prosvete človeštva se prikazuje skoro pri vsakem ljudstvu izvir kake posebne vrste človeške izobrazbe, pri vsakem ljudstvu po svojem svojstvu. Jdnake potrebe v življenji pa provzročujejo iznajdbo jednakih pripomočkov. Tako so jemala većinoma ljudstva številke 5, 10 in 20 za podstavke svoje številke osnove. Dostokrat ljudstvo ni imelo nobenega čistega zistema z jednim samim podstavkom. Vzglede tega so nam Rimljani; v govoru so rabili navadne dekadiške osnove z jednotami 1, 10, 100, 1000, pri pisanji števil pa so postavljali med jednote navadnih redov tudi druge številke, kakor 5, 50, 500, katere izvirajo iz pentadiškega zistema. Na ta način je pri Rimljanih dekadiška osnova števil večkrat čez in čez prepletena s pentadiško. Pri Grkih ni bil v navadi samo seksagezimalni zistem, ampak tudi dekadiški. Pri Herodianu sta oba zistema, pentadiški in dekadiški, zapletena v jedno in isto osnovo. Osnova števil s podstavkom 5 ali pentadiški zistem je veljal pri nekaterih Arabcih, imenovanih: Falatiga, pri Fulah-ih in Wolof-ih v Afriki in pa tudi pri ljudstvih na otokih po indijskem in po južnem morji. Najbolj razširjena je bila raba pentadiškega zistema pri starih ameriških ljudstvih. Med temi so na primer Azteki v svojem nazoru o pozemskem stvarjenji razločevali pet posebnih starostnih dob sveta ter so imeli tedne s petimi dnevi. Tudi pri Skandinavcih je teden imel pet dnij, pa tudi dan so razdeljevali Skandinavci Perzom jednako na pet enakih delov.

Številka osnova s podstavkom 20 je nekdaj veljala na Španskem, Francoskem in Angleškem, posebno pa v južni in v srednji Ameriki. Sledi te osnove se nahajajo od Amerike tja po otocih tihega morja do Indije in do notranje gorate Azije, kjer je tudi pri Kafir-ih v rabi. Ostanke te osnove se dobivajo

tudi pri Baluk-ih, katero ljudstvo prebiva po srednjem in vzhodnem Balukistanu, kjer prebivalci ne izgovarjajo števila 60 in 80 kot jedno število s posebno besedo, ampak kakor trikrat 20 in štirikrat 20. Pri Aztekih se nahajajo posebna znamenja ali simboli za podstavek 20. Imeli so namreč bandero razdeljeno v štiri dele, katero so deloma pobarvali. Četrta bandera pobarvanega pomeni $= \frac{1}{4} \cdot 20 = 5$, dve četrti ali polovica pobarvanega pomeni $= \frac{1}{2} \cdot 20 = 10$ in tri četrti pobarvanega pomeni $= \frac{3}{4} \cdot 20 = 15$. V pomen števila $400 = 20^2$ so imeli Azteki peró, napolnjeno z zlatim peskom, in za število $= 8000 = 20^3$ so imeli žep boba „cacao“ ter so rabili oboje to kot denar pri svojih kupčijah. Poleg te navade je njihova dvajsetična osnova privzela nekaj udov pentadiškega in dekadiškega zistema. Z dvajsetično osnovo so računili tudi afriški Mandigas-i, Baski in Kymri. Tudi pri starih francoskih pisalcih se nahaja ostanek te osnove v besedi six-vingts $= 6 \times 20$, kakor pomeni quatre-vingts $= 4 \times 20$.

Gledé številskih znakov je omeniti, da so Rimljani, opiraje se na dekadiško osnovo števil, rabili od začetka I = 1, X = 10, C = 100, CIJ ali M = 1000. Ker pa ni bilo lahko mogoče sestavljati mnogovrstnih števil s samo štirimi znaki, segli so Rimljani po pentadiški osnovi ter so vzeli iz nje V = 5, L = 50 in IO = D = 500 in pridružili so te znake k prvi dekadiški osnovi.

Bolj dovršena številka znamenja se nahajajo pri Arabcih, Hebrejcih in pri Grkih. Semitska ljudstva so uporabljala črke svojih alfabeta za številka znamenja, in Grki so prejeli svoj alfabet in rabo njegovih črk od Feničanov. Grki so zaznamevali številke s sledečimi črkami:

Jednote z $\left\{ \begin{array}{l} \alpha, \beta, \gamma, \delta, \epsilon, \zeta, \eta, \theta \\ 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9 \end{array} \right.$

desetice z $\left\{ \begin{array}{l} \iota, \kappa, \lambda, \mu, \nu, \xi, \omicron, \pi, \rho \\ 10, 20, 30, 40, 50, 60, 70, 80, 90 \end{array} \right.$

stotice z $\left\{ \begin{array}{l} \sigma, \tau, \upsilon, \phi, \chi, \psi, \omega, \varnothing \\ 100, 200, 300, 400, 500, 600, 700, 800, 900. \end{array} \right.$

Znaka za 90 in 900 sta se imenovala „koppa“ in „sampi“, pa sta izginila iz grškega alfabeta; znamenje za 6 se je imenovalo „bau“ in rabilo se je tudi v pisanji za „st“.

Prašati nam je, kako so Grki s temi znaki zaznamevali sestavljena števila? Prava vrednost številkega skladanja ne obstoji namreč toliko v posameznih znakih nego v načinu ali sistemu, po katerem se skladajo večja števila. Takih načinov je več. Grki so uporabljali tisti način, po katerem

se izpreminja vrednost številke s pristavljenimi pičicami ali črtami zgoraj ali spodaj k številski črki.

Postavljajoč številke črke tikoma jedno k drugi pisali so Grki z omenjenimi alfabetskimi črkami vsako število do števila 999. Da bi mogli zapisovati števila naprej od 999 do 9999, pripenjali so črtice spodaj k prvim devetim črkam, te so jim veljale vsaka 1000krat več, namreč: α , = 1000; β , = 2000; γ , = 3000; δ , = 4000; . . . θ , = 9000.

Pristavljena črtica je tedaj pomenjala Grkom nekaj jednakega kot zgoraj omenjene številke stopinje. Ko bi bili Grki od θ = 9 naprej gredli koj postavljali α , = 10; α ,, = 100; α ,,, = 1000 in tako dalje β , = 20; β ,, = 200; β ,,, = 2000 i. t. d., zljajšali bi si bili svoje številsko pisanje in morebiti bi bili po tej poti prišli k navadni indijsko-arabski številski osnovi. Pa tudi ko bi bili Grki pristavljali od θ naprej črtico spodaj stoječo s pomenom = 1000krat toliko kot pomeni številka črka, utegnili bi bili pisati števila do številke θ , = 900.000; pa teh niso porabili. Mesto take, bi dejal najjednotnejše pomoči so vpeljali nove znake M ali Mu okrajšujoč za $\mu\upsilon\iota\acute{\alpha}\zeta$, kakor so imenovali število = 10.000. Število mirijad pa so naznačili s tem, da so nad M postavljali tiste prvotne črke, ki pomenijo, koliko mirijad da je, n. pr.

α β γ δ
 \M = 10.000; M = 20.000; M = 30.000; M = 40.000.. itd.; tako tudi

ι κ λ μ
 \M = 100.000; M = 200.000; M = 300.000; M = 400.000.. itd.

Omeniti je tudi, da so Grki jednako kakor Arabci vselej, kadar so pisali številke med besedami, označili številke oblike, da bi se lože od besedij ločile, z vodoravno črto; Hebrejci pa so pristavljali iz tistega namena nad zadnjo številsko črko dve majhni kljukici.

Posebno imeniten je staroperzijski način pisanja števil, posebno zaradi tega, ker so s silno malim številom svojih klinastih črt pisali besede in števila. Perzi so rabili v svojem pisanju s klinastimi črtami samo troja znamenja, in sicer navpični klin, vodoravni in pa dva klina tičoča se v podobi skrčnega ali vpognjenega komolca. Navpik stoječi klin je pomenil jednoto, komolčna klina pa pomenita = deset. Prvih devet števil so zaznamenjevali z navpičnimi klini, postavljajoč jih jednega tik drugzega in jednega nad drugzega in obračajoč jih, da so stali nekateri klini na hrbtu, drugi pa na ostrini. Števila od deset naprej so zaznamenjevali s komolčnim klinom, združenim z navpičnim, in sicer tako, da klin, ki pomenja

manjše število, stoji vedno zadej za večjim na desni strani, in da se njegov znesek prišteva predstoječemu.

Pri Indih se je skladanje števil razvilo po mnogovrstnih načinih, jednako kakor se pri Indih iz njih gibčnega dušnega življenja vse razvija s posebno mnogovrstnostjo. Nekdaj se je po Evropi sodilo napačno, da so stari Indi poznali samo posebne številčne znake. To pa ni tako. Iz tega namena, da bi se njih spisi pri prepisovanju ne pokvarili, in da bi si jih lože zapomnil, kdor bi se jih iz glave učil, so Indi dajali spisom pesensko ali metriško obleko. Ker se pa pri številkah še lože vrine kak pogrešek nego pri besedah, in ker se številke ne vežejo v pesmi, jemali so Indi imena raznih stvari, kakor jim je v glavo padlo, za določena števila. S časoma so se poprijela imena tako trdno števila, da so za naprej veljale za določeno število. Iz tega izvira prihaja za število 1000 milijonov ime: Padma (Lotus). — Kakor trdi Cantor, je pri Egipčanih Lotus znamenje ali simbol za 1000.

Jednako pomeni beseda: oko številko 2; beseda: solnce ali Surya = 12, ker po indijskih nazorih vlada vsakih 12 mesecev na leto drugo solnce; beseda Manu = 14 je vzeta po številu indijskih pravoslovnih knjig. S pomočjo teh imen se je še celó vrednost številke stopinje vrinila v indijski jezik, tako da je Surymanu pomenilo = 1214. Zraven tega v podobe zlitega številke jezika, kateri se nahaja že v najstarejših indijskih zvezdoslovnih knjigah, rabili so v istem času tudi še lastna številka imena.

Od začetka je imel indijski jezik posebne številke izraze ali imena samo za prvih deset jednotnih števil, za desetice, stotice in tisočice; s časom pa se je jezik tako razcvetel, da so imeli tudi posebna imena za vsaktere jednote višjih številskih redov do 100.000 bilijonov.

Slavni indijski zvezdoslovec Aryabhat't'a, ki je menda v prvem stoletju pred Kristusom živel in je že takrat trdil, da se zemlja vrti krog solca, razširil je z nekimi črkami številsko zaznamovanje tako mogočno, da je bilo mogoče mu zapisovati in izrekati vsa števila od 1 do trilijona. On postavlja n. pr.: ka = 1, k'a = 2, ki = 100, ku = 10.000; ja = 30, ju = 300.000; in na dalje kju = k'u + ju = 20.000 + 300.000.

Prvotno skladanje večjih števil iz manjših.

Preglejmo še posebej tiste načine, po katerih so skladala razna ljudstva velika števila iz majhne peščice prvotnih števil.

Vse načine te vrste je mogoče združiti v sledeče tri glavne metode:

1. Pristavlja se številka tik številke s prištevalnim ali odštevalnim svojstvom.

Rimljani so pisali število 60 s pomočjo številke za $L = 50$ in $X = 10$, torej: $LX = (L + X) = 60$. Število 560 so pisali $D + L + X$ ali krajše $DLX = 560$; i. t. d.

Od pričetka so značili Rimljani tudi številko 4 s štirimi I, namreč $IIII = 4$, pozneje šele so pridejali manjšemu znamenju, kadar stoji pred večjim, odštevalno moč ter so pisali $4 = IV$ namesto IIII v pomenu $V - I$. Tako tudi $40 = XL$ namesto $L - X$, i. t. d.

Način tega skladanja številke so Rimljani še celó v jezik presadili, ker njihove številke besede: undeviginti, undetriginti i. t. d. pomenjajo v svojem duhu (akoravno ne v znesku) ravno to, kar oblike IV, IX i. t. d. Ko bi prav natanko po besedi bili pisali številke, bi bili morali pisati: undeviginti = $IXX = (XX - I)$, v resnici pa so pisali $19 = XIX$, to je $= X + IX$.

Pristavljanje številke tik številke so rabili tudi Semiti in Grki; n. pr. $\tau\mu\beta = 342$. Ker pa Grki in Semiti niso bili tako ubožni številskih znakov kot Rimljani, jim ni bilo nobene sile obdajati številke z odštevalnim svojstvom. Tudi Indi in Meksikanci so skladali velika števila po tem načinu.

2. Izpreminja se vrednost številke, če se pristavljajo pičice in črtice pod ali nad številskimi črkami.

Kako da so Grki skladali po tej metodi svoja večja števila, smo že pregledali zgoraj.

V arabskem številopisu, ki se imenuje „gobaropis“, se zaznačuje red ali stopinja številke s pičicami, katere se pristavljajo zgoraj k devetim prvotnim številkam, kakor na primer:

naša številka	30 = 3	arabski
"	"	500 = 5
"	"	8000 = 8

Videti je iz tega vzgleda, da ima v arabski obliki vsako prvotno število toliko pičic, kolikor ničel ima naše navadno število, kar je že Humboldt omenil.

Ta arabska osnova številopisa je kaj podobna naši navadni osnovi; največji razloček med našim in med „gobaropisom“ pa se tam kaže, kjer stoje pri nas namesto ničel druge prvotne številke. Arabci obdrže tudi takrat svoje pičice in pristavljajo druge številke tikoma zraven. Aleks. Humboldt pravi: „Skoro bi bilo misliti, da so se temni spomini o znamenjevanju številke s pomočjo pičic in ničel z Aleksandrinca iz jutrovih dežel v Evropo zanesli.“

3. Pomnožuje se številčna vrednost, če se predstavljajo druge številke oblike.

Po tem načinu so pisali Rimljani 5000 = VM in 10.000 = XM.

Tudi Diophantos in Pappos pišeta 20.000 = βMu .

Posnetek navedenih pravil in sklep.

Iz vsega tega pregledovanja spoznavamo, da se navadno naše številsko pisanje od onega starih ljudstev loči posebno v tem, da podeljujemo številkam razen vrednosti njih znaka samega tudi vrednost njih stopinje, in v tem, da vemo porabiti znamenje ničle tako, da pridejo prvotne številke na svoje pravo mesto.

Mislimo si, da bi živeli v takem starem času, ko še niso ljudje poznali stopinske vrednosti, in mislimo si, da bi poznali grško in arabsko metodo. Število: dva tisoč = 2M, osem sto = 8C, sedemdeset = 7X in šest = 6I, bi utegnili zapomniti si z znamenji

$$\left\{ \begin{array}{cccc} M & C & X & I \\ 2 & , & 8 & , & 7 & , & 6 & , \end{array} \right.$$

kažoč z rimskimi številkami vrednost po vrsti stoječih števil. Ko bi češče tako pisali števila, bi se s časom pomen rimskih znamenj tako prijel prve, druge, tretje, četrte . . . stopinje, da bi ga, okrajšujoč pisanje, samo v mislih obdrževali, pri pisanji pa izpuščali. Tako bi nam ostala današnja oblika številke 2876. Nekaj jednakega se je menda godilo pri zgodovinskih izpremembah številskega zaznamenjevanja.

Da se je nekako jednako razvijalo skladanje števil, nam priča tudi staro računsko orodje, kakor tatarske in meksikanske računske vrvce, kakor vzhodno-azijski Swanpan s svojimi na žicah obešenimi krogli, s katerimi, kakor se pripoveduje, Kitajci računijo hitreje nego mi. Jednako kaže tudi rimsko orodje po imeni Abakus. — Vse to orodje se vjema v tem oziru, da ima toliko žic, kolikor je poznalo dotično ljudstvo številnih redov ali stopinj, in da kaže s krogli po teh vrvcah pripetih, koliko jednot vsakterega reda ima dotično število. — Ko bi se umnemu računarju tako orodje pokvarilo, bi ga lahko pogrešal, ako bi na tleh narisal po prahu ravne črte ter bi kroglice po njih naznačil s pičicami, izpuščajoč prazna tista mesta med črtami, kjer številu manjka številka dotične vrednosti. Mož bistre glave, po dolgi vaji izurjen, bi se naveličal toliko in toliko posameznih pičic ter bi skušal pridobiti si kaka znamenja za posebna števila pičic. Ta mož bi izumel prvotna številska znamenja po vrsti, po kateri gre njegov prosto izvoljen številni red. Menda bi postavljaj računar od začetka pismene

črke, vzete iz začetka besedij, ki pomenijo število kroglic, nazadnje bi pa utegnil mesto teh tudi izumeti posebna znamenja, ki nimajo podobe alfabetskih črk, ter bi si pridobil prvotne svoje številke, kakor so se iznašle s časom naše prvotne številke od 1 do 9.

Kaj takega se je godilo menda svoje dni v Indiji, in od tamkaj se je zasejalo številsko pisanje v večerne dežele iz Azije v Evropo.

Po imenih, katera se nahajajo pri rimskem Abakus-u, sodi Boëthius, rojen 470 po Kristusu, da je Abakus orientalskega izvira. Boëthius pravi namreč v svoji geometriji: Pitagorovci so si omislili tablo, da bi se z njeno rabo lažje ogibali zmot pri svojih računih; imenovali so jo v čast svojega učitelja: „pitagorsko tablo“; njih nasledniki pa so imenovali to tablo: „Abakus“. Z njeno pomočjo so račune tako natanko pred oči postavljali, da je bilo lahko razumeti jih. — Kakor nekateri trdijo, je stala na tej tabli zgoraj vodoravna črta, razdeljena na več jednako dolgih kosov; od razdelilnih pičic teh delov so bile potegnjene navzdol vzporedne črte ter so zagrajale prostor pod vsakim kosom vodoravne črte na obe strani. Na vsakem teh kosov ali nad zagrajenim prostorom je stalo rimsko znamenje jednega teh števil $1 = I$, $10 = X$, $100 = C$, $1000 = M$ i. t. d. Tja v prostore, ki pod temi znamenji segajo med črtami navzdol, pa so postavljali s prva alfabetske črke, pozneje pa tudi posebna, našim številkam nekaj podobna znamenja, po imeni „apices“. — Znamenja „apices“ so pomenjala ali jednote ali desetice ali stotice in tako dalje, po tem, kakor so stale pod znamenji I, X, C, M. Zraven teh „apices“ se omenja tudi raba znamenja: \textcircled{a} , katero smemo vzeti za našo ničlo. Toda to znamenje ničle menda nima tiste starosti kot „apices“. Na Abakus-u ničle niso potrebovali, ker so tiste prostore lahko prazne puščali, in znamenje naše ničle je Fibonaccij šele trinajstega stoletja v Evropi uvedel.

Če se ne motijo možje, ki so presojevali okolnosti grškega računstva, so menda Pitagorovci skrivali svojo računsko pomoč, sicer bi ne bilo razumeti, zakaj niso Grki, ljudstvo gibčnega in bistrega duha, porabili v pitagorski tabli naznačenega indijskega skladanja števil in zakaj se niso znebili s tem svojega neokretnega zaznamenjevanja. Pač so morali Pitagorovci skrivaj računati z Abakus-om, da je taka bistrumna glava, kakor je bil Arhimed, sam moral izumeti poseben številski način, da je potem mogel skladati velika števila. Ali pa je vzrok te prikazni ta, da se ravno to, kar je na sebi najbolj naravno in najprvotnejša resnica, najdelj ne spozna? Ali pa si Arhimed ni vedel pomagati v pisanji z Abakus-ovimi številkami, ker mu je manjkalo takrat nepoznanega indij-

skega znamenja ničle za prazne Abakus-ove prostore? Kdo bi mislil, da bi bilo znamenje ničle tolikega pomena pri skladanju števil, in vendar je to gola resnica. Reči smemo, da bi naši otroci ne računili laže in hitreje nego so računili grški računarji, ko bi se ne bilo vpeljalo znamenje ničle v red naših števil.

Ako vse to skupaj presodimo, ni dvojiti, da ima naše navadno številsko skladanje svoj rojstni kraj v Indiji, kakor so sodili učeni možje že ob času znanstvenega preporoda po večernih deželah starega svetá. — Kako pa se je presadilo indijsko skladanje števil v Evropo? V tistem času, ko je Pitagoras bival v Babilonu, so imeli sicer Indi že dovršeno svojo na številске stopinje in rede oprto skladanje števil, ali ničle takrat v računih še sami niso rabili, ker ničla se nahaja prvokrat šele v astronomskih delih indijskega zvezdoslovca Varâhamihira, kateri je živel med četrtnim in petim stoletjem po Kristusovem rojstvu. Trdijo pa nekateri, da bi bila ničla pri Kitajcih znana že v starodavnih časih.

Iz tega, da se naše navadne številke imenujejo arabske, se ne da tudi sklepati, da bi se naše številke po svojih podobah vjemale z arabskimi. Arabci so na primer rabili pičico mesto naše ničle, in naše številke so znamenjem po imeni „apices“ bolj podobne, nego arabskim prvotnim številkam.

Toliko je gotovo, da so Arabci prebudili to učenost po večerni Evropi in da so oni prvič tukaj rabili indijsko skladanje števil. Indijska številska osnova se nahaja namreč že v začetku devetega stoletja pri Mohamed ben Musa. S časom se je spoznavala velika vrednost indijskega skladanja števil, tako da se je preporod računstvene podlage ali številске osnove v začetku trinajstega stoletja dovrševal po večernih evropskih deželah. Tako počasi se je to zdaj navadno skladanje števil razširjalo, da so se te številke v javnih napisih pokazale šele od XIV. stoletja sèm, v pismih pa malo pred XV. stoletjem.

Popravki in dostavki spisu „Doneski k historični slovenski dialektologiji“ II.

Ker nisem mogel pri korekturi, kakor bi bil želel, primerjati izvirnika, ostalo je vzlic vsej pazljivosti nekaj pomot, katere hočem popraviti v sledečem:

Str. 69 (separ. odtisek str. 4): Da je bil pisatelj le slabo vešč slovenščini, o tem nas takoj prepričajo take primitivne pomote kakor n. pr. *ieft chiem dobro mefsò inu bulfiga riba*; ta cogn ie *Terentiauu*; k mifo (dat. sgl.); coker fe ie Maria M. derzala, cadar fo *gno* bili ti greki odpufchiene; da cogn bo imeu *gnegoua* potreba; colico mija *fo* fe do tam etc. Za naš *h* piše mnogokrat *k* n. pr. *kiffa* (hiša), varoke, greke, kitit, grac. Tudi to je posebnost Italijana, kadar govori slovensko, saj je to uporabil že dalmatinski pesnik M. Držić, pri katerem govori neki Italijan *kodi ovamo, dati jesti koliko trubuka nosi* (pr. Schuchardt, Slawo-deutsches und Slawo-italienisches). Semkaj prištevam tudi *poftluffale*, *poftnat*, *ltramota*.

Str. 70 (sep. odt. 5) vrsta 8: V nekaterih primerih stoji v kratkih in nenaglašenih zlogih za polglasnik *o* samoglasnik *a*, najbrž radi tega, ker se je tako govorilo tudi v tem narečji n. pr. *pacou*, *pacu*, zdaj *pàku* v kraškem narečji, *lacco*, zdaj *lzhko*. Tudi *faniat* je posneto po govoru, kajti v kraškem narečji se res govori *sánat* in ne kakor v mnogih narečjih *swát*. Temu pa nasprotuje nekaj slučajev kakor *madloft*, *omadlet*, *ganit* in najbrž tudi *magne*, kajti v kraškem narečji je najti v teh primerih kratek *e*; *zmsdlt*, *gemit*. Da se pisatelj pri svoji pisavi ni strogo držal domačega narečja, to nam kaže že to, da nahajamo mimo *lagat* tudi *legat*. Znano je, da v dveh, treh primerih nadomešča *o* stari slov. *o*, vzrok temu so deloma sosednji soglasniki. V naši knjižici beremo res *mogla* in *paper*, v prvem primeru ima kraško narečje *mzglá*, v drugem *p^uoper*.

Str. 71 (6), vrsta 20: V *spoueidnic* se je *ei* za *ě* pojavil vsled analogije, če se je sploh tam tako govorilo.

Str. 73 (8) vrsta 1: Za *a = e* naj se dodajo še sledeči primeri: *iaderno*, *macac*, *past*, *poduaze*, *padigl* (prim. hrv. *pedalj*), *priat*, *priathie*, *podrapife*, *rap*, *vacchie*, *vffacnit*, *zaja* in *patec* 22 b. — Vpliv italijanskega pisatelja zapazimo tudi v tem, da nekolikokrat zamenja *i* z *e* in narobej. Tako moramo razložiti *i* za *e* v 3. pl. *bodio*, *bodiio*, tako *i* m. *e* (*e*) v *prenich* in *nozzichia*. Posebno pa moramo semkaj prištevati tudi to posebnost, da piše A. da Som. prav pogosto *e* za nenaglašen *i*, saj je v njem dosti več takih primerov, kakor v poznejših pisateljih iz so-

sednjih in najbližjih pokrajin. Ta vpliv je morda tudi zakrivil veče število *i* za nenaglašeni *ě*.

Str. 74 (9) vrsta 23: Naj se prečrta *pruti*. — Morda se je tudi *a* za *q* v *vazou* in v acc. sgl. *a* — deb. (str. 81—16) pojavil vsled italijanskega vpliva, prim. furl. *sklabazz*, *madrace*, kjer je *a* nadomestil naš *o*.

Str. 75 (10) vrsta 3: Samoglasnik *r* za *ar* nahajamo tudi v primerih *leučer* in *ker*, oboje se glasi v kraškem narečju res tako: *levičer* in *kr*. — V *preimata* odgovarja *e* najbrž naravnost stsl. *e*.

Str. 76 (11) vrsta 4: Celo imper. *muite* se najde, in res se govori v nekaterih kraških podnarečjih *wmu* in *wmoj*, kakor tudi v prekmurščini. Dostavi se še naj *chiuit*.

Str. 77 (12) vrsta 3: Naj se dostavijo še primeri: *popoufnit* in *pouz*. — Vrsta 16: A da Som. piše tudi *iapno* in tako se tudi govori v kraškem narečju. Vrsta 39: Besedica *jedenkrat* naj se prečrta. — Tudi pisava *ggnefdo* z mehkim *n* je posneta po govoru, kajti v kraškem narečju je *n* v tej besedi mehak. Isto velja o *l* v besedi *šdravlie* str. 78 (13).

Omeniti hočem še nekaj besed iz slovarja, katere niso brez pomena pri določevanju Somar. narečja. Semkaj spadajo *chiotat* (čotat, hinken), *chiaipola* (v kraškem narečju tujka čajba), *gufiffe* (kraško guzica), *laiben* (kraško lajbŋ, Abort) ma (kr. ma) *mazg* (kr. mzzg, Maulthier), *nunez* (kr. nunc, Pathe), *passat* (pzsat), *pugnaua* (lenzuolo, kr. poŋava), *pur* (pure tudi v kraškem narečju), *ribulla* *Proffecaua* (kr. ršbula), *roie* (kr. ruje, grosses Feld), *stegn* (Docht, kr. st'ėn), *spila* (kr. špil'a), *stentat* (kr. štznat), *vzanfa* (kr. užanca), *autra* (Halfter, kr. wawtra), *zezou* (paletta del fuoco, kr. žžžu, žežla).

Str. 79 (14) vrsta 28: *ě* m. *ě*. — Str. 86 (21) vrsta 9: *chiue* m. *chiuie*. — Str. 94 (29) vrsta 30: *cal* m. *tal*. — Str. 96 (31) vrsta 29: *petec* m. *patec*. — Str. 97 (32) vrsta 18: *inu* *tiftiga* m. *inu fe tiftiga*. — Str. 98 (33) vrsta 14: *caudela* m. *candela*. — Str. 100 (35) vrsta 29: *chuala* m. *cuala*. — Str. 102 (37) vrsta 25: *guesta* m. *gweste*. — Str. 103 (38) vrsta 12: *zupufit* m. *zupufit*. — Str. 104 (39) vrsta 7: *vino* m. *vina*. — Str. 110 (45) vrsta 20: *braua* m. *brauo*. — Str. 111 (46) vrsta 9: *calcco* m. *caluo*. — Str. 112 (47) vrsta 21: *castira* m. *castita*. — Str. 116 (51) vrsta 15: *obaurouat* m. *obarouat*. — Str. 120 (55) vrsta 10: *ghiacco* m. *giacco*. — Str. 122 (57) vrsta 20: *otok* m. *otoc*. — Str. 123 (58) vrsta 18: *vachi* m. *vachie*. — Str. 126 (61) vrsta 15: *bhuca* m. *bhucca*. — Str. 126 (61) vrsta 18: *decliffa* m. *declifa*. — Str. 126 (61) vrsta 37: *redounic* m. *redaunic*. — Str. 127 (62) vrsta 17: *cuolo* m. *cuola* — Str. 127 (62) vrsta 43: *solpire* m. *scolpire*.

Bibliografija slovenska.

Slovensko knjištvo od 1. januarja 1891. leta do
1. januarja 1892. leta.

Sestavil **Ivan Tomšič**.

(Začetek slovenske bibliografije glej „Letopis“ 1869. leta in tako dalje po vseh naslednjih „Letopisih“ razven 1874. in 1875. leta, kjer slovenske bibliografije nij)

I. Časopisi.

Amerikanski Slovenec. Letnik I. 1891. Odgovorni urednik: J. o. s. F. B. u. h. Tower. Minn. U. S. America. Izhaja vsak četrtek v veliki obliki na štirih straneh.

Prva številka je izišla dné 3. kimovca 1891. l.

Brivec. (Humoristični list s podobami.) Leto I. 1891. Izdajatelj in odgovorni urednik Ivan Dolenc. — Tiskarna Dolenc v Trstu. Brije vsako drugo in zadnjo soboto v mesecu. Fol. (Meseca avgusta nehal izhajati.)

Brus. (Humoristični list s podobami.) Tečaj III., 1891. Izdajatelj in odgovorni urednik Ivan Železnikar. Tisk „Narodne Tiskarne“ v Ljubljani. Izhaja 5. in 20. vsacega meseca v 4°.

Cerkveni Glasbenik. Organ Cecilijanskega društva v Ljubljani. Letnik XIV., 1891. Urednik Janez Gnjezda; urednik glasbenih prilog Ant. Foerster. Tiskar R. Milic. Izhaja vsak mesec po jedenkrat v vel. 8°.

Cvetje z vrtov sv. Frančiška. X. tečaj. Časopis za verno katoliško ljudstvo, zlasti za ude tretjega reda sv. Frančiška. Vreja in izdaje P. Stanislav Škrabec, mašnik fran-

čiškanskega reda na Kostanjevici. V Gorici, Hilarijanska tiskarna 1891. Izhaja v zvezkih v nedoločenih obrokih.

Deželni zakonik za vojvodino Kranjsko. XXXI. tečaj. Leto 1891. (S slovenskim in nemškim tekstom.) — Tiskala Klein in Kovač v Ljubljani. — Izhaja v nedoločenih obrokih v vel. 4°.

Deželni zakonik in ukazni list za vojvodino Štajersko. V Gradci, leto 1891. (S slovenskim in nemškim tekstom.) Tiskar „Leykam“ v Gradci. Izhaja v nedoločenih obrokih.

Dolenjske novice. VII. letnik, 1891. Odgovorni urednik, izdajatelj in založnik J. Krajec. — Novomesto. Natisnil J. Krajec. Izhajajo 1. in 15. vsacega meseca v vel. 8°.

Domoljub. Slovenskemu ljudstvu v poduk in zabavo. Letnik III, 1891. Odgovorni urednik A. Kalan. Tisk „Katoliške Tiskarne“. Izhaja kot priloga „Slovincu“ vsak prvi in tretji četrtek meseca v 4°.

Dom in svet. List zabavi in pouku. Ureduje in izdaje Dr. Francè Lampe. Leto IV. V Ljubljani, 1891. Tiska „Katoliška Tiskarna“. Izhaja vsak mesec po jedenkrat na dveh polah v vel. 8°.

Domovina. (Političen list za spodnje-štajerske Slovence.) Letnik I, 1891. Izdajatelj in urednik Dragotin Hribar. — Tisk „Društvene Tiskarne“ D. Hribar v Celji. Izhaja 1. in 3. soboto vsacega meseca v 4°.

Domovina je začela izhajati dné 2. maja 1891. 1.

Državni zakonik za kraljevine in dežele v državnem zboru zastopane. XL. tečaj, leto 1891. Založnik c. kr. dvorska in državna tiskarnica na Dunaji. — Izhaja v nedoločenih obrokih v 4°.

Duhovni pastir. VIII. letnik. V Ljubljani 1891. S sodelovanjem več duhovnov ureduje Anton Kržič. Založba in tisk „Katoliške Tiskarne“. — Izhaja vsak mesec po jedenkrat v zvezkih v 8°.

Edinost. Glasilo slovenskega političnega društva za Primorsko. Tečaj XVI., 1891. Izdajatelj in odgovorni urednik Maks Cotič. — Lastnik polit. društvo „Edinost“. Tiskarna Dolenc v Trstu. — Izhaja po dvakrat na teden. Fol.

Gospodarski list. Glasilo c. kr. kmetijskega društva v Gorici. Leto X., 1891. — Urednik Viljem Dominko. Tiskar Paternolli v Gorici. Izhaja vsak mesec po dvakrat na pol pôle v 8°.

- Kmetovalec.* Ilustrovan gospodarski list s prilogo „Vrtnar“. Uradno glasilo c. kr. kmetijske družbe vojvodine Kranjske. Leto VIII., 1891. Urednik Gustav Pirc; tisk J. Blaznikovih naslednikov v Ljubljani. Izhaja 15. in zadnji dan vsakega meseca v 4°.
- Krščanski detoljub.* List za krščansko vzgojo in rešitev mladine. — Letnik IV. Vreduje Anton Kržič. V Ljubljani, 1891. Tisk „Katoliške Tiskarne“. Založba „Kat društvo detoljubov“. — Izhaja štirikrat na leto s prilogami za otroke.
- Ljubljanski Zvon.* Leposloven in znanstven list. XI. leto. Uredil dr. Ivan Tavčar. Tisk „Narodne Tiskarne“. Izhaja v zvezkih vsak mesec po jedenkrat v vel. 8°.
- Mir.* (Političen list za koroške Slovence.) X. leto 1891. Izdajatelj in lastnik Gregor Einspieler, župnik v Podkloštru; odgovorni urednik Filip Haderlap; tisk družbe sv. Mohorja v Celovci. — Izhaja 10. in 25. dan vsakega meseca v 4°.
- Nova Soča.* (Političen list.) Tečaj III., 1891. Izdajatelj in odgovorni urednik And. Gabršček. — Izhaja vsak petek. Tiska A. M. Obizzi v Gorici. Fol.
- Novice* gospodarske, obrtniške in narodne. XLIX. leto v Ljubljani 1891. Urednik Gustav Pirc; tiskarji in založniki J. Blaznikovi nasledniki. Izhajajo vsako sredo na celi poli v 4°.
- Popotnik.* Glasilo „Zaveze slovenskih učiteljskih društev“. XII. tečaj. V Mariboru 1891. Izdajatelj in urednik M. J. Nerat, nadučitelj. Lastnik in založnik: „Zaveza“. Tisk tiskarne sv. Cirila v Mariboru. Izhaja 10. in 25. dne vsakega meseca na celi poli v vel. 8°.
- Rimski katolik.* III. tečaj, 1891. Vrejuje in izdaja dr. Anton Mahnič, profesor bogoslovja. V Gorici. Hilarijanska Tiskarna. — Izhaja v zvezkih vsake tri mesece jedenkrat v 8°.
- Rodoljub.* Glasilo „Slovenskega društva“ v Ljubljani. Letnik I., 1891. Izdaja „Slovensko društvo“ v Ljubljani; odgovorni urednik c. kr. notar Ivan Gogola. Tisk „Narodne Tiskarne“ v Ljubljani. — Izhaja 1. in 3. soboto vsakega meseca v 4°.
- Slovanski svet.* Letnik III. V Trstu 1891. Izdajatelj, lastnik in urednik: Fran Podgornik. Tisk tiskarne Dolenc. Izhaja 10. in 25. dan vsakega meseca na celi poli v 4°.

- Slovenec*. Političen list za slovenski narod. — Letnik XIX., 1891. — Urednik Ig. Žitnik; tisk „Katoliške Tiskarne“ v Ljubljani. — Izhaja vsaki dan. Fol.
- Slovenski Gospodar*. List ljudstvu v poduk. XXV. tečaj. V Mariboru 1891. Izdajatelj in založnik „Kat. tisk. društvo“. Odgovorni urednik B. Ferk. Tisk tiskarne sv. Cirila. Izhaja vsak četrtek na celi poli v 4°. — („Slovenski Gospodar“ ima vsak mesec po dve prilogi, vselej po štiri strani obseženi: 1. *Cerkvena priloga*, priložena od „Katol. tiskovnega društva“; — 2. *Gospodarstvena priloga*, priložena od „Kat. tisk. društva“.)
- Slovenski Narod*. (Političen dnevnik.) XXIV. leto. V Ljubljani 1891. Odgovorni urednik: Josip Noll; tisk „Narodne Tiskarne“. Izhaja vsaki dan. Fol.
- Slovenski Pravniki*. Sodelovanjem odličnih pravnikov, izdaje in uredjuje dr. Danilo Majaron. VII. leto. — Tisk „Narodne Tiskarne“ v Ljubljani 1891. Izhaja 15. dne vsacega meseca v 8°.
- Soča*. (Političen tednik.) Leto XXI., 1891. Urednik M. Koršič; tisk „Hilarijanske Tiskarne“ v Gorici. Fol.
- Učiteljski Tovariš*. Glasilo slovenskega učiteljskega društva v Ljubljani. XXXI. leto 1891. Izdajatelj in urednik Andrej Žumer, mestni učitelj in c. kr. okr. šolski nadzornik. Tiska J. R. Miličeva tiskarna v Ljubljani. Izhaja 1. in 15. dan vsakega meseca na celi poli v vel. 8°.
- Vrtec*. Časopis s podobami za slovensko mladino. Tečaj XXI., 1891. Založnik in urednik Iv. Tomšič; tiskala Klein in Kovač v Ljubljani. Izhaja vsak mesec po jedenkrat v vel. 8°.
- Vrtnar*. List s podobami za šolsko vrtnarstvo, vrtnarstvo sploh in za sadjarstvo. — Letnik III., v Ljubljani 1891. — Odgovorni urednik Gustav Pirc. — Tisk J. Blaznikovih naslednikov. Založba c. kr. kmetijske družbe kranjske. Izhaja kot priloga „Kmetovalcu“.
- Zakonik in ukaznik* za avstrijsko-ilirsko Primorje. Tečaj XXXI., v Trstu 1891. Izhaja v nedoločenih obrokih.
- Zgodnja Danica*. Katolišk cerkven list. Tečaj XLIV., 1891. Urednik Luka Jeran. Tiskarji in založniki J. Blaznikovi nasledniki v Ljubljani. Izhaja vsak petek na celi poli v 4°.
- Zgodovinski zbornik*. Priloga „Laibacher Diöcesanblatt-u“. Izdajatelj in odgovorni urednik Martin Pogačar. Tisk

„Katoliške Tiskarne“ v Ljubljani. Izhaja v nedoločenih obrokih na jedni poli.

Laibacher Diöcesanblatt. Jahrgang 1891. 4°. Urednik Martin Pogačar; tiskala „Katoliška Tiskarna“ v Ljubljani. — (Prinaša mnogo slovenski pisanih razprav.)

II. Zborniki, enciklopedija.

Drobtinice XXV. letnik. Uredil dr. Fr. Lampè. Založila „Katoliška družba“ za Kranjsko. V Ljubljani, 1891. Tiskala „Katoliška Tiskarna“. 8°. 196 str. (Cena 80 kr.)

Izvestja muzejskega društva za Kranjsko. Izdal društveni odbor. Prvi letnik. V Ljubljani, 1891. Založilo muzejsko društvo za Kranjsko. Tiskala Ig. pl. Kleinmayr et Fed. Bamberg. 8°. 86 str.

Jezičnik. Knjiga Slovenska v XIX. veku. E. XXIX. leto. Spisal J. Marn. V Ljubljani, 1891. Natisnila in založila J. R. Miliceva tiskarna. Lex. 8°. 65 str.

Josipa Jurčiča zbrani spisi. Založila in na svitlo dala „Narodna Tiskarna“. Uredil Fr. Levec, X. zvezek. V Ljubljani, 1891. Natisnila „Narodna Tiskarna“. 8°. 268 str. (Cena 60 kr.)

Vsebina: I. Rokovnjači, zgodovinski roman; II. Moj prijatelj Jamralec; III. Po tobaku smrdiš; IV. Ženitev iz nevošljivosti.

Knjižnica družbe sv. Cirila in Metoda. Na svetlo daje in zalaga družba. VI. zvezek. Pesni Valentina Vodnika. Uredil Fr. Wiesthaler. V Ljubljani, 1891. Tiskala tiskarna J. Blaznikovih naslednikov 8°. 62 str. (Cena 20 kr.)

Letopis Matice Slovenske za leto 1891. Uredil Anton Bartel. Založila in izdala „Matica Slovenska“. V Ljubljani, 1891. Natisnila „Narodna Tiskarna“. 8°. 358 str. (Cena 1 gld. 20 kr.)

Levstikovi zbrani spisi. Uredil Franč. Levec. I. zvezek. Poezije. I. 8°. 306 str. (Cena 2 gld.) — II. zvezek. Poezije II. 391 str. (Cena 2 gld. 50 kr.) Ljubljana, 1891. Ig. pl. Kleinmayr & Bamberg.

Národna Biblioteka Snopič 35., 36., 37. in 38. Spisi Andrejkovega Jožeta IV. in V. zvezek. — Snopič 39. Solnce in senca. Povest. Priprostemu narodu v poduk in zabavo spisal J. Bedének. Novo Mesto 1891. Natisnil in založil Jan. Krajec. 16°. (Cena vsakemu snopiču po 15 kr.)

Občna zgodovina za slovensko ljudstvo. XV. snopič. Spisal Josip Starè, kr. profesor višje realke v Zagrebu. Izdala in založila „Družba sv. Mohorja v Celovcu“. 1891. Tiskarna „Družbe sv. Mohorja“ v Celovcu. 8°. 401—574 str.

(S 15. snopičem je delo završeno in je 5 zvezkov obsežno).

Slovenska Talija. 56. zvezek: Svetinova hči. Igrokaz v treh činih. Poslovenil A. Trstenjak. 115 str. (Cena 45 kr.) — 57. zvezek: Revček Andrejček. Narodna igra s petjem v petih dejanjih. (Nemški: „'s Nullerl“ spisal Karl Morre). Poslovenil J. Bedének. Izdalo in založilo „Dramatično društvo“ v Ljubljani. Tiskala „Narodna Tiskarna“. 1891. 12°. 145 + 32 str. (Cena 50 kr.)

Spisi Kristofa Šmida. X. zvezek. Ludovik, mladi izseljenec. Posl. P. Florentin Hrovat. V Novem Mestu 1891. Tiskal in založil J. Krajec. 8°. 73 str. (Cena 30 kr.)

Zabavna knjižnica. Založila in na svetlo dala „Matica Slovenska“. VI. zvezek: Pegam in Lambergar. Povest. Spisal Dr. Fr. D. V Ljubljani, 1891. Tiskala Blasnikova tiskarna. 8°. 187 str. (Cena 60 kr.)

III. Teologiška dela.

a) znanstveno-teologiška dela.

Volčič Janez † duhoven ljubljanske škofije. *Življenje preblazene Device Marije* in njenega prečistega ženina sv. Jožefa; popisal. Izdala in založila „Družba sv. Mohorja“ v Celovcu. Z dovoljenjem visokočastitega Krškega knezoškofijstva. X. snopič. V Celovcu, 1891. Tiskarna družbe sv. Mohorja. 4°. 10. snopič 145—251 str.

(S tem snopičem je končan V. in zadnji del tega obširnega dela, ki obsega 1427 strani.)

b) molitveniki ter pobožno-vzpodbudne knjige.

Kalan Andrej, duhoven. *Šmarnice*. Marijina visoka pesem ali magnifikat; sestavl. Z dovoljenjem prečastitega knezoškofijstva ljubljanskega. V Ljubljani. 1891. Založila „Katoliška Bukvarna“. Tiskala „Katoliška Tiskarna“. 12°. 302 str. (Cena 1 gld.)

Majar P. Hrisogon. O. S. F. *Svetišče Matere Božje na Trsatu*. Z dovoljenjem duhovne oblasti; sestavlil in izdal. 1890. 32°. 607 str. (Cena 1 gld. 20 kr.)

Pavlič Peregrin Jak., knez in škof krški. *Gospod, teci mi pomagat!* Molitvene bukve; bolnikom spisal. Za Slovence

priređil in z navadnimi molitvami pomnožil duhovnik krške škofije. Izdala in založila „Družba sv. Mohorja“ v Celovci. 1891. Tisek „Družbe sv. Mohorja“ v Celovci. 8°. 332 str. (Cena 60 kr.)

Volčič Janez, duhoven ljubljanske škofije. *Jezus in Marija moja ljubezen* ali nauki in molitve za pobožne Slovence; spisal. Šesti natis. V Ljubljani, 1891. Založil Matija Gerber. 16°. 114 str. (Cena 70 kr.)

Podobica svetega Alojzija ali njegova pot v nebesa. V spomin tristoletnice njegove blažene smrti. V Ljubljani, 1891. Založilo „Katoliško društvo detoljubov“. Tisk „Katoliške Tiskarne“. 16°. 36 str.

Stežica v nebesa. Bukvice pridnim otrokom namesto podobice. Na svetlo dala in založila J. in Z. Četrti natis. V Ljubljani, 1891. Tiskala „Katoliška Tiskarna“.

Svete podobice s slovenskim berilom, izdelane v najlepših barvah, izdala je „Katoliška Bukvarna“ v Ljubljani. (Sto teh podobice velja 3 gld. — Nekoliko manjših pa 60 kr.)

IV. Dela spadajoča v krog pravnega in državnega znanstva, politike, narodne ekonomije.

Klavžar E., deželni uradnik. *Privočni zakonik za pokneženo grofijo Goriško in Gradiško*; izdal. Založila Coppag in Skert. Tisk A. M. Obizzi-ja v Gorici. 1891. 8°. 419 str. (Cena I. in II. delu 1 gld. 60 kr.)

Vsebina: I. Del: Upravne postave. — II. Del: Gospodarstvene postave. — III. Del: Šolske postave. — Šolske postave so tudi posebej tiskane za učitelje in se dobé za 60 kr.

Obravnave deželnega zbora kranjskega v Ljubljani od 14. do 25. novembra 1890. I. (Po stenografičnih zapisnikih.) 31. zvezek. V Ljubljani. Založil deželni odbor kranjski. Tisk Milicev. 4°. XXXIX, XL, 388 + 466 + 224 str.

Slovenski pravnik. VII. leto. 1891. (Glej: I. Časopisi.)

V. Medicinska dela.

VI. Filozofiška dela.

VII. Pedagogiška dela.

a) teoretsko-pedagoške knjige:

Gabršek Fran. *Pedagogiški letnik*; uredil. V. leto. 1891—1892. Izdalo in založilo „Pedagogiško društvo“ v Krškem. V Celji. Natisnil Dragotin Hribar. Vel. 8°. 236 str. (Cena 1'40 gld.)

Gabršek Fran. *Jezikovni pouk v ljudski šoli*. I. Teoretični del; spisal. V Ljubljani, 1890. Natisnil R. Milic. 8°. 134 str. (Cena 80 kr.)

Posebni odtisek iz „Pedagogiškega letnika“ za 1890. l.

Bezljaj Jos. *Navod k početnemu risanju in oblikoslojju*. Metodična razprava za ljudske šole. V Ljubljani, 1890. Natisnil R. Milic. 8°. (Cena 35 kr.)

Posbeni odtisek iz „Pedagogiškega letnika“ za 1890. l.

b) šolski učbeniki:

Funtek Anton, c. kr. strokovni učitelj v Ljubljani. *Obrtno spisje*; sestavil. V Celji. 1891. Natisnil in založil Dragotin Hribar. 8°. 165 str. (Cena 80 kr.)

Lendovšek Josef, k. k. Professor am Staatsgymnasium in Villach. *Slovenisches Elementarbuch für Mittelschulen und Lehrerbildungsanstalten*. K. k. Schulbücherverlag. Wien. 1890. 8°. 228 str.

Močnik Fr. dr. vitez. *Druga računica za občne ljudske šole*; spisal. (Tiskana brez premene kakor l. 1890.) Na Dunaji 1891. C. kr. zaloga šolskih knjig. Natisnil Karol Gorišek na Dunaji. 8°. 55 str. (Cena 12 kr.)

Orožen Fr., profesor na c. kr. učiteljski v Ljubljani. *Zemljepis za meščanske šole in višje razrede ljudskih šol*; spisal. Prvi del. S 13 slikami. V Ljubljani, 1891. Tiskal in založil R. Milic.

Praprotnik Andrej. *Abecednik za slovenske ljudske šole*; sestavil. Tretji natis. (Tiskal brez premene po izdanji od leta 1883.) V Ljubljani, 1891. Založil Matija Gerber. 8°. 78 str. (Cena 20 kr.)

Razinger A. in Žumer A., ljudska učitelja. *Abecednik za slovenske ljudske šole*; sestavila. (Osmi nepremenjeni natis.) V Ljubljani, 1891. Tiskala in založila Kleinmayr & Bamberg. 8°. 80 str. (Cena 20 kr.)

Sket dr. Jakob, c. kr. profesor. *Slovenska čitanka za drugi razred srednjih šol*; sestavil in izdal. II. V Celovcu, 1891.

Tiskala in založila tiskarna Družbe sv. Mohorja. 8°. 200 str.
(Cena 80 kr.)

Keršanski katoliški nauk. (Tiskan brez premene kakor leta 1889.)
Na Dunaji, 1891. V c. kr. zalogi šolskih knjig. 8°. 170 str.
(Cena 24 kr.)

e) knjige za mladino:

Cirilski. *Pomladni glasi* posvečeni slovenski mladini; uredil
in založil. V Ljubljani, 1891. Tiskala „Katoliška tiskarna“.
Vel. 16°. 120 str. (Cena 30 kr.)

Hrovat P. Florentin. *Spisi Krištofu Šmida*. X. zvezek:
„Ludovik, mladi izseljenec“; poslovenil. V Novem Mestu,
1891. 8°. 73 str. (Cena 30 kr.) — (Glej: II. Zborniki.)

Kosi Anton, učitelj v Središči. *Narodne legende* za slovensko
mladino; nabral, izdal in založil. III. svezek. V Ptuj. Na-
tislil W. Blanke. 1891. m. 8°. 39 str. (Cena 16 kr.)

Kržič Anton. *Angeljček*. Otrokom učitelj in prijatelj; izdal.
VI. zvezek. V Ljubljani, 1891. Tiskala „Katoliška tiskarna“.
8°. 48 str. (Cena 10 kr.)

Leban Janko, nadučitelj. *Šestdeset malih povestij za otroke*.
Poleg italijanskega izvirnika; spisal. V Ljubljani, 1891.
Založil Janez Giontini. Tiskala Kleinmayr & Bamberg v
Ljubljani. 8°. 44 str. (Cena 20 kr.)

Miklavčič Janja, učiteljica. *Srce*. Spisal Edmondo de Amicis.
Z dovoljenjem pisateljev; preložila. V Ljubljani, 1891.
Založil Janez Giontini. V štirih zvezkih. 8°. Str. 82 +
68 + 65 + 89. (Cena posamičnim zvezkom 20 kr.)

Planinski J. P. *Zbirka narodnih pripovedek za mladino*; spisal.
I. zvezek. V Ljubljani, 1891. Založil J. Giontini. Tiskal J.
R. Milic. 8°. 69 str. (Cena 20 kr.)

Tomšič Ivan, učitelj na c. kr. vadnici in okrajni šolski nad-
zornik v Ljubljani. *Názorni nauk za slovensko mladino*.
150 barvanih podob za prvi pouk najvažnejših strupenih
in pitomih rastlin; slovensko izdajo priredil. Druga knjiga.
V Ljubljani, 1891. Založil in prodaja J. Giontini v Ljub-
ljani. Tiskala Ig. pl. Kleinmayr in Fed. Bamberg. Folio.

Wiesthaler Fr. *Pesni Valentina Vodnika*. Na svetlo dala in
založila „Družba sv. Cirila in Metoda“. (Glej: II. Zborniki.)

Naše domače živali. (12 ličnih barvanih slik na trdem papirji.)
Izdal J. Giontini. (Cena 70 kr.)

(Knjiga je namenjena slovenskim otročičem, ki so branja še nezmožni.)

Prirodopis v podobah. Živalstvo v 250 podobah v porabo pri nazornem nauku. Založil Karl Till v Ljubljani. Fol. 23 str.

VIII. Filologiška dela in spisi iz književne zgodovine.

Hrovat P. Ladislav. *Pravila za pisavo.* (Drugi natis z dodatki); spisal. Novo Mesto 1891. Založil P. Ladislav Hrovat. — Tiskal J. Krajec. 8°. 24 str.

(Ta pravila za pisavo, obsežajoče nauk o enklitikah in besednem redu priobčena so bila vže 1867. l. v izveštji novomeške gimnazije, a pisatelj je to svoje delce izdal v drugem natisku ter tudi nekoliko pomnožil svoje vzglede.)

Marn J., *Jezičnik.* Knjiga Slovenska v XIX. veku. E.; spisal. XXIX. leto. V Ljubljani 1891. Natisnila in založila J. R. Miliceva tiskarna. Lex. 8°. 65 str. (Glej: II. Zborniki.)

IX. Zgodovinska dela, životopisi, spominske knjige.

Starè Josip, kr. profesor višje realke v Zagrebu. *Občna zgodovina* za slovensko ljudstvo; spisal. Izdala in založila „Družba sv. Mohorja v Celovcu“. XV. snopič. 1892. Tiskarna „Družbe sv. Mohorja v Celovcu“. 8° 401 - 574 str. (Glej: II. Zborniki.)

Vrhovec Ivan, c. kr. profesor. *Zgodovina Novega Mesta*; spisal. V Ljubljani, 1891. Založila „Matica Slovenska“. — Tiskala „Katoliška Tiskarna“. 8°. 308 str. in dodatek 8 str. (Cena 1 glđ. 20 kr.)

Žirovnik Janko, nadučitelj. *Blaž Potočnik.* Spomenica ob petindvajsetletnici čitalnice v Šent-Vidu pri Ljubljani; sestavil. V Ljubljani, 1891. Samozaložba. — Tisk „Katoliške Tiskarne“. 8°. 16 str.

Izveštja muzejskega društva za Kranjsko. Izdal društveni odbor. Prvi letnik. V Ljubljani, 1891. Založilo muzejsko društvo za Kranjsko. Tiskala Ig. pl. Kleinmayr & Fed. Bamberg v Ljubljani 8°. 86 str. (Glej: II. Zborniki.)

Pred 125. leti. Zanimivosti iz prve dōbe c. kr. kmetijskega društva v Gorici. Nabral in o priliki kmetijske in gozdarske razstave v Gorici svojim rojakom posvetil Ernest Klavžar. Tiskala „Hilarijanska Tiskarna“ v Gorici. 1891. 34 str.

X. Starinarska dela.

XI. Geografska, potopisna, národopisna dela.

Lapajne Ivan. *Domoznanstvo kranjske vojvodine*. Samozaložba. Natisnil J. R. Milic. V Ljubljani, 1890.

(Knjižica obsega kratek zemljepis naše dežele z nekaterimi opombami o metodi domoznanskega pouka.)

XII. Matematiška in astronomska dela.

XIII. Prirodopisna, fizikalna, kemiška dela.

Schreiner Henrik. *Fizika ali nauk o prirodi s posebnim ozirom na potrebe kmetskega stanu*; spisal. II. knjiga. O kemiji, s slikami. Izdala in založila Družba sv. Mohorja v Celovcu. 1891. Natisnila tiskarnica „Družbe sv. Mohorja“ v Celovcu. 8°. 190 str. (Cena 60 kr.)

XIV. Dela spadajoča v krog trgovine, obrta, industrije, rudarstva, arhitekture.

Kunc Matija, krojaški mojster v Ljubljani. *Tbaleta*. Nova učna metoda o prikrojevanji oblačil za dame. Za samopouk in za podlago pri šolskem pouku. S 6 tabelami, 40 izvirnimi uzorci in merilno tabelo; spisal in izdal. V Ljubljani, 1891. Samozaložba. — Tisk „Narodne Tiskarne“. 40 str. (Cena 3 gld.)

XV. Dela, katerim je predmet ratarstvo, živinarstvo, sadjarstvo, gozdarstvo, domače gospodarstvo.

Dolenc Rihard, vodja deželne vinarske, sadjarske in poljedelske šole na Grmu. „*Nauk, kako zasajati vinograde z ameriškimi trtami*“, da jih trtna uš ne more uničiti. Po naročilu deželnega odbora Kranjskega; spisal. Drugi po najnovejših skušnjah popolneno natis. V pojasnilo več slik. V Rudolfovem, 1891. Založil deželni odbor kranjski. — Natisnil Jan. Krajec. 8°. 54 str. (Cena 10 kr.)

Black-Rot ali črna rija (trtna bolezen). Objavilo c. kr. kmetijsko ministerstvo. Dunaj, 1891. Iz c. kr. dvorne in državne tiskarne. 8°.

XVI. Vojaške knjige.

- Komelj Andrej pl. Sočebran, c. in kr. major v pokoju. *Puška repetirka* (Repetier-Gewehr) v prašanjih in odgovorih s slovarčkom cesarskim in kraljevim vojakom v pouk; spisal in založil. V Ljubljani, 1891. Tisek „Národne Tiskarne“. 8°. 40 strani. (Cena 20 kr.)

XVII. Lepslovna dela.

- Andrejevič Fran Zakrajski. *Poesije*. Zbirka liričnih pesem, fantazij, humorističnih balad, rapsodij, satir, pripodob, basnij, prislovic, epigramov, balad in junaških pesem; založil. V Gorici, 1891. Založil Anton Jeretič. Tiskal A. M. Obizzi. 144 str.
- Bedének Jakob. *Od pluga do krone*. Zgodovinski roman iz minulega stoletja. Preprostemu narodu; spisal. V Ljubljani, 1891. Tiskala in založila Ig. pl. Kleinmayr & Fed. Bamberg 8°. 270 str. (Cena 1 gld. 50 kr.)
- Bedének J. *Revček Andrejček*. Narodna igra s petjem v petih dejanjih; poslovenil. (Glej: II. zborniki.)
- Funtek Anton. *Luči*; spisal. Celje, 1891. Tisek in založba Društvene tiskarne D. Hribar. 8°. 127 str. (Cena 70 kr.)
- Nevésekdó dr. 4000. *Času primerna povest iz prihodnjih dób*. Po vzorih dr. Ničmaha; napisal. Ponatis iz „Ljubljanskega Zvona“. V Ljubljani, 1891. Založil pisatelj. — Tisk „Národne Tiskarne“. Vel. 8°. 94 str.
- Samotar Peter. *Drobiž*; nabral. Na Dunaji, 1891. Založil in natisnil A. Keiss. 12°. 47 str. (Cena 50 kr.)
- Trstenjak Anton. *Svetinova hči*. Igrokaz v treh činih; poslovenil. (Glej II. Zborniki.)
- Med knjigami in ljudmi*. Česki spisal S. Čech, preložil I. Skalar. — *Doktor Holman*. Božična povest. Ruski spisal M. Boján, preložil I. J. Štefánov. Ponatis iz „Slovenskega Naroda“. V Ljubljani, 1891. Samozaložba. — Tisk „Národne Tiskarne“. 12°. 145 str. (Oboje v jedni knjižici.)
- Dom in Svet*. — (Glej: I. Časopisi.)
- Ljubljanski Zvon*. — (Glej: I. Časopisi.)
- Vrtec*. — (Glej: I. Časopisi.)

Josipa Jurčiča zbrani spisi. — (Glej: II. Zborniki.)

Levstikovi zbrani spisi. — (Glej: II. Zborniki.)

Pegam in Lambergar. Povest. Spisal Dr. Fr. D. — (Glej: II. Zborniki.)

Pesni Valentina Vodnika. — (Glej: II. Zborniki.)

Spisi Andrejčkovega Jožeta. (Glej: II. Zborniki.)

XVIII. Umetniška dela. (Glasbena, slikarska dela.)

Laharnar Janez. *Gorske cvetlice.* Slovenski napevi za čvetero in petero mešanih glasov; zložil. Delo 4. Založil skladatelj. Tiskali J. Blaznikovi nasledniki. V Ljubljani, 1891. (Cena 50 kr.)

Obseg: 1. Pozdrav; 2. Planinska roža; 3. Vesela tovaršija; 4. Moje ptičice; 5. Potoki tecite! 6. Srcu; 7. Gorska cvetlica.

Leban Janko. *Skladbe Avgusta Armina Lebana;* uredil in založil. III. zvezek. (Cena 40 kr.)

Vsebina: 1. Prisega; 2. Brodar; 3. Mojemu zavičaju; 4. Zadnji večer; 5. Vojak; 6. Venec vipavskih narodnih pesmij.

Nedvéd Anton *Glasbena Matica. Trije mešani zbori;* uglasbil. Zvezek XXII. Založila in izdala „Glasbena Matica“ v Ljubljani 1891. Natisnila Jos. Eberle in dr. na Dunaji. Vel. 8°. 9 str.

Vsebina: 1. Naša zvezda; 2. Veseli pastir; 3. Vijolčin vonj.

Nedvéd Anton. *Glasbena Matica. Osem moških zborov;* uglasbil. XXIII. zvezek. Založila in izdala „Glasbena Matica“ v Ljubljani 1891. Natisnila Jos. Eberle in drug. na Dunaji. Vel. 8°. 7 str.

Vsebina: 1. Zastavenička (Kantata); 2. Ponočni pozdrav; 3. Ne zabi me; 4. Podoknica; 5. Ko gledam ti v oči; 6. Dekletu; 7. Nagrobna pesem; 8. Avstrija moja.

Volarič Hr. *Slovenske pesmi* za sopran, alt, tenor in bas; uglasbil in velečastitemu gospodu Sim. Gregorčiču, slavnemu pesniku slovenskemu posvetil. Op 7. V Ljubljani. Lastna založba. Tiskali J. Blaznikovi nasledniki. (Cena 70 kr.)

Vsebina: 1. Slovanska pesem; 2. Pogovor z domom; 3. Ne zveni mi; 4. Pomlad; 5. Gospodov dan; 6. V noči; 7. Ljubav; 8. Na planine; 9. Poziv k petju.

XIX. Knjige, za prosti národ koledarji, spisi prigodniki.

- Bedének J. *Solnce in senca*. Povest. Priprostemu narodu v poduk in zabavo; spisal. (Glej: II. Zborniki.)
- Funtek Anton. *Kako je izgubil gozd*. Povest. Spisal Hans Hopfen; preložil. V Ljubljani, 1891. Založil Jan. Giontini. Tiskala Kleimayr & Bamberg v Ljubljani. 8°. 56 str. (Cena 20 kr.)
Knjižici je pridejana zanimiva razprava „Varujte gozde!“ katero je bil napisal Ivan Šubic za Koledar Družbe sv. Mohorja 1888. leta.
- Kalan Andrej. *Povesti slovenskemu ljudstvu v poduk in zabavo*; sestavil in uredil. Ponatis iz „Domoljuba“. I. zvezek. V Ljubljani, 1891. Samozaložba. Tisk „Katoliške Tiskarne“, 118 str. (Cena 20 kr.)
- Kalan Andrej, urednik „Domoljuba“. *Povesti slovenskemu ljudstvu v poduk in zabavo*; zbral in uredil. Ponatis iz „Domoljuba“. II. zvezek. V Ljubljani, 1891. Založba tiskovnega društva Tisek „Katoliške Tiskarne“. 120 str. (Cena 20 kr.)
- Tkalec Ivan. *Tsun-Lin*, kitajski pomorski razbojnik. Iz nemškega prosto poslovenil. V Ljubljani. Založil Janez Giontini. 1891. 8°. 75 str. (Cena 20 kr.)
- Hirlanda bretanjska vojvodinja* ali zmaga kreposti in nedolžnosti. Podučna povest za stare in mlade. Po Krištofu Šmidu poslovenjena. Četrty natis. V Ljubljani, 1891. Založil Janez Giontini. Tiskal R. Milic v Ljubljani. 8°. 86 str. (Cena 20 kr.)
- Slovenske Večernice* za pouk in kratek čas. Izdala in založila „Družba sv. Mohorja“ v Celovcu. Pet in štirideseti zvezek. Z dovoljenjem visokočastitega krškega knezoškofijstva. 1891. Natisnila tiskarna „Družbe sv. Mohorja“ v Celovcu. 8°. 143 str. (Cena 40 kr.)
- Naš dom*. Zbirka povesti, pesmi in narodnega blaga, zanimosti itd. Zbira J. L. K. I. snopič. Celje, 1891. Natisnil in založil Dragotin Hribar, društvena tiskarna v Celji. 12°. 48 str. (Cena 20 kr.)
- Sveta grofinja Genovefa*. Mična in ganljiva povedka. Sedmi natis. V Ljubljani, 1891. Založil Janez Giontini. Tiskarna R. Miliceva v Ljubljani. 8°. 48 str. (Cena 16 kr.)

Dijaški koledar za prestopno leto 1892. I. letnik. Izdala in založila „Narodna Tiskarna“. V Ljubljani, 1891. Tisk „Narodne Tiskarne“. 8°. 111 str. (S podobo Miklošičevo.) Cena 80 kr.

Ilustrovan narodni koledar za prestopno leto 1892. Uredil in izdal Dragotin Hribar. V Celji, 1891. Tiskal in založil Dragotin Hribar. 4°. 74 str. (Cena 45 kr.)

Iz vsebine: Poleg navadnega kalendarija so na kratko opisani: Josip Marn, Jurij Šubic, dr. Fr. Celestin in Matija Majar (s slikami).

Koledar „Družbe sv. Mohorja“ za prestopno leto 1892. Na svitlo dala in založila „Družba sv. Mohorja“ v Celovcu. V Celovcu 1891. Tiskarna družbe sv. Mohorja. 4°. 144 + 95 str. (Cena 60 kr.)

Koledar katoliškega tiskovnega društva v Ljubljani za leto 1892. Namenjen zlasti slovenski duhovščini. Četrty letnik. V Ljubljani, 1891. Izdalo in založilo „Katoliško tiskovno društvo“. Tiskala „Katoliška Tiskarna“. 16°. (Cena 1 gld. 20 kr.)

Popotnikov koledar za slovenske učitelje 1892 s popolnim imenikom šolskih oblastnij, učiteljišč, ljudskih šol in učiteljskega osebja po Južno-Štorskem, Kranjskem, Primorskem in slovenskem delu Koroškega po stanji v začetku šolskega leta 1891/92. VI. leto. Izdal in uredil Mihael J. Nerat, nadučitelj in urednik Popotnikov v Mariboru Celje. Tiskal in založil Dragotin Hribar. 8°. 190 strani. (Cena 1 gld.)

Velika Pratika za prestopno leto 1892., ki ima 366 dni. Na svitlo dala c. kr. kmetijska družba. V Ljubljani. Natisnili in založili J. Blaznikovi nasledniki. 16°. (Cena 15 kr.)

Vsebina: Navadni kalendarij. — Sejmi. — Nadvojvoda Karol Ludovik. — Dr. Josip Poklukar. — Dr. Mihael Napotnik, knezoškof lavantinski. — Deželnoobrnska vojašnica. — Pogovor pod lipo. — Mnogovrstne gospodarske skušnje. — Naznanila.

Mala pratika za prestopno leto 1892., ki ima 366 dni. Na svitlo dala c. kr. kmetijska družba. V Ljubljani. Natisnili in založili J. Blaznikovi nasledniki. 16°. (Cena 13 kr.)

Slovenska pratika za navadno leto 1892., ki ima 366 dni. V Ljubljani. Tiskala in založila Kleinmayr & Bamberg. 16°. (Cena 13 kr.)

Stenski koledar za prestopno leto 1892 v štirih barvah, na trdem prilepku izdala in tiskala „Narodna Tiskarna“ v Ljubljani. (Cena 25 kr.)

Skladni koledar (Block-Kalender) za prestopno leto 1892. nava-
jajoč katol., protest. in grško-ruske svetnike, praznike na
Avstrijskem in žrebanja avstro-ogrskih srečk. Izdala „Na-
rodna Tiskarna“ v Ljubljani. (Cena 50 kr.)

To je prvi koledar te vrste v slovenskem jeziku.

Viseča pratika za leto 1892. V Rudolfovem. Tiskal in založil
J. Krajec.

XX. Različne tiskovine.

Glavna in dodana pravila slovenske, rimsko-katoliške podporne
družbe sv. Jožefa v Calume-tu (Michigan, Amerika). Tretji
natis. Priredil Franjo Šetina, učitelj v Črnomlji. Zalo-
žila družba. Tiskal J. Krajec v Rudolfovem 1891. 15 str.

Deseto letno poročilo deške meščanske šole v Krškem. Koncem
šolskega leta 1890/91.

(Na čelu poročila je J. Lapajnetov spis „Valvazor in Do-
lenjsko pred 200 leti“.)

Letno poročilo I. mestne petrazredne deške ljudske šole in
obrtne pripravljalne šole v Ljubljani. Izdalo šolsko vodstvo
na konci šolskega leta 1890/91. Založila I. mestna deška
ljudska šola v Ljubljani. Tiskarna R. Miliceva. 8°. 27 str.

Letno poročilo II. mestne petrazredne deške ljudske šole v
Ljubljani. Izdalo šolsko vodstvo na konci šolskega leta
1890/91. Založila II. mestna petrazredna deška ljudska
šola v Ljubljani. Tiskarna R. Miliceva. 8°. 16 str.

Letno poročilo mestne osemrazredne dekliške ljudske šole v
Ljubljani. Izdalo šolsko vodstvo na konci šolskega leta
1890/91. Založila osemrazredna mestna dekliška ljudska
šola v Ljubljani. Tiskarna R. Miliceva. 8°. 16 str.

Letno poročilo štirirazredne deške ljudske šole v Novem Mestu
koncem šolskega leta 1890/91.

Letno poročilo c. kr. rudniške ljudske šole v Idriji. Izdalo šolsko
vodstvo koncem šolskega leta 1890/91. Založila c. kr.
rudniška direkcija v Idriji. Tiskarna R. Miliceva v Ljub-
ljani. 8°. 20 str.

Letno poročilo Franc-Jožefove ljudske šole v Črnomlji koncem
šolskega leta 1890/91.

Letno poročilo štirirazredne deške, trirazredne dekliške in obrtne
nadaljevalne šole v Kranji koncem šolskega leta 1890/91.

Letno poročilo štirirazredne deške ljudske in obrtno-nadaljevalne šole v Kamniku koncem šolskega leta 1890/91.

Letno poročilo trirazredne dekleške ljudske šole nekaj s póludnevnim, nekaj s celodnevničim poukom v Kamniku o koncu šolskega leta 1890/91. Založil krajni šolski svét. Tisk „Katoliške Tiskarne“ v Ljubljani. 8°. 8 str.

Letno poročilo štirirazredne ljudske šole in obrtne nadaljevalne šole v Krškem. Izdalo šolsko voditeljstvo na konci šolskega leta 1890/91. Založil krajni šolski svét v Krškem. Tisk „Društvene tiskarne“ D. Hribar v Celji. 8°. 20 str.

Letno poročilo štirirazredne deške šole v Škofji Loki koncem šolskega leta 1890/91.

(Na čelu ima spis: „Nekoliko črtic iz zgodovine škofjeloške deške šole. Spisal Frid. Kramar.“)

Letno poročilo trirazredne ljudske šole v Mengšji koncem šolskega leta 1890/91.

Ima na čelu zgodovinski spis: „Sv. Notburga v Grobljah“.

Letno poročilo štirirazredne ljudske šole v Metliki koncem šolskega leta 1890/91.

Letno poročilo štirirazredne ljudske šole v Postojini koncem šolskega leta 1890/91.

Letno poročilo narodnih šol v ljutomerskem glavarstvu o šolskem letu 1890/91.

Letopis „Národne Čitalnice“ v Ljubljani začetkom leta 1891. Založila „Národna Čitalnica“. Tisk J. Blaznikov. 8°. 26 str.

Vestnik šolske družbe sv. Cirila in Metoda. V. Izdalo in založilo vodstvo. V Ljubljani, 1891. Tiskala „Katoliška Tiskarna“ m. 8°. 56 str.

Letopis „Matice Slovenske“.

Sestavil **Evgen Lah**, društveni tajnik in knjižničar.

I.

Poročilo o delovanji „Matice Slovenske“

v dobi od 1. okt. 1891 do 31. okt. 1892.

90. odborova seja, v sredo dné 25. novembra 1891.

Navzočni: Gg. J. Marn (predsednik); A. Bartel, P. Grasselli, dr. A. Jarc, A. Koblar, A. Kržič, dr. Fr. Lampe, dr. J. Lesar, M. Pleteršnik, dr. L. Požar, A. Praprotnik, S. Rutar, A. Senekovič, dr. J. Starè, I. Šubic, J. Šuman, dr. I. Tarčar, I. Tomšič, I. Vavrù, Fr. Wiesthaler, A. Zupančič in V. Zupančič (odborniki); E. Lah (zapisnikar).

Skupaj 23.

Zapisnik o 89. odborovi seji, ki sta ga pregledala prof. *A. Bartel* in *S. Rutar*, ktera bosta overovatelja tudi današnjemu, se odobri brez ugovora.

Na ogled je zapisnik o seji književnega odseka, ki se je zbral v posvetovanje v soboto 21. dan novembra.

Predsednik se spominja v toplih besedah pokojnega odbornika, blagajnika in hišnega upravitelja *Luke Robiča*, kteremu je poklonilo društvo venec s trakovi in čegar pogreba, dné 10. avgusta, se je udeležilo veliko odbornikov in društvenikov „Mat. Slov.“ Zahvaljuje se gospodom, ki so se v imenu društva udeležili *Bleuweisove* slavnosti v Ljubljani, dné 12. julija, in *Potočnikove* slavnosti v Št. Vidu, dné 4. oktobra — Dalje se spominja pokojnega *Kotnika ml.*, umrlega 2. avgusta letos, ki je društvu volil v svoji oporoki znatno svoto 1000 gld. — Dné 27. septembra se je vršila v Krapini *Gajeva* slavnost, pri kateri je obljubil bil v imenu Matice navzočen biti g. I. Hribar. — Konečno čestita govornik večletnemu odborniku, g. *A. Kržiču*, k njegovi novi službi in nekaterim odličnim gospodom k nji-

hovemu godu soglasno s pričujočimi odborniki „Matice Slovenske“.

Letošnjim društvenim knjigam, ki se razpošljejo le na one društvenike, kateri so letnino poravnali, določijo se *založne cene*, in sicer: 1.) Letopisu za l. 1891; uredil prof. A. Bartel, po 1 gld. 20 kr.; 2.) Zgodovini „Novega Mesta“, spisal prof. I. Vrhovec, po 1 gld. 20 kr.; 3.) „Pegamu in Lambergarju“ (povest), spisal dr. Fr. D., po 60 kr.

Odobré se nagrade pisateljem in korektorjem letošnjih knjig, večinoma po dotičnih nasvetih književnega odseka.

Gledé društvenih *knjig za prihodnje leto* se sklene, da izda Matica zopet *tri*, in sicer: 1.) *Letopis za l. 1892*. Urednik mu bo zopet prof. A. Bartel; oblika in sestava, kakor doslej običajna 2.) *Goriška*, splošni opis; spisal prof. S. Rutar. 3.) Gledé tretje knjige, ktere tvarina je Matici že na razpolaganje in ktera ima iziti kot VII. zvezek „Zabavne knjižnice“, se imajo zvršiti še končni dogovori.

Obširnejše poročilo o založnih knjigah, pri kterih Matica nima posebne sreče, se vzame po daljšem razgovoru na znanje in se določijo koraki, ktere je v tej zadevi storiti na društveno korist.

Prošnji ravnateljstva c. kr. višje realke, Matica naj bi podarila ondotni dijaški knjižnici več založnih knjig, večinoma iz novejšje dobe, se ima primerno ustreči, kakor nasvetuje književni odsek.

Tiskarniški računi odobré se brez ugovora; istotako ne- ktere bistvene poprave v hiši in pa odpoved neki hišni stranki za mesec februarj 1892. leta.

Nameravane ali pa že izvršene spremembe v poverje- ništvu iz zadnje dobe (Št. Peter na Krasu, Ziljska dolina, Pazin, Logatec, Ribnica, Št. Lenart v Slov. Goricah, Črni Vrh pri Idriji in Sevnica) se vzemô na znanje.

Prošnje za podaritev založnih knjig so se reševale po starem v Matici veljavnem običaji in društvu so dohajala na to od dotičnih obdarovancev primerna zahvalna pisma.

Na podlagi razpisa častnega darila iz obrestij Jurčič-Tomšičeve ustanove za literarne namene je prejela Matica izvorno povest, ki se nahaja sedaj v rokah presojevalcev.

Več društev, s kterimi je Matica v literarni zvezi, je poslalo Matici v zadnji dobi svoje pojave. Matica bo odgovorila s tem, da jim pošlje tudi svoje društvene knjige v za- menjo.

Knjižnica se je pomnožila od zadnje seje za 77 knjig, zvezkov in časopisov. Dobila jih je 34 vsled daril, 43 po za- menji. Gledé jezika jih je 41 ruskih, 13 slovenskih, 7 nemških, 6 čeških, po 3 srbske in hrvaške, po 1 sorbska, bolgarska,

latinska in angleška. Darovalcem se je poslala iz predsedništva, kjer je bilo primerno ali potrebno, spodobna zahvala.

Od zadnje seje je pristopilo društvu vnovič ali pa na novo 77 udov, in sicer 1 (izmed letnikov) kot ustanovnik in 76 letnikov. Za letos je plačalo udnino doslej 1721 letnikov.

91. odborova seja, v sredo 9. marcija 1892. I.

Navzočni: Gg. J. Marn (predsednik); A. Bartel, dr. H. Dolenc, P. Grasselli, dr. A. Jarc, A. Koblar, A. Kržič, dr. Fr. Lampe, Fr. Levac, M. Pleteršnik, dr. L. Požar, S. Rutar, A. Senekovič, dr. J. Starč, F. Stegnar, I. Šubič, dr. I. Tavčar, I. Tomšič, I. Vavrč, Fr. Wiesthaler, A. Zupančič in V. Zupančič (odborniki); E. Lah (zapisnikar). Skupaj 23.

Zapisnik o 90. odborovi seji, ki sta ga pregledala profesorja *Bartel* in *Rutar*, ktera bosta overovatelja tudi današnjemu, se odobri brez ugovora.

Na ogled je zapisnik o seji gospodarskega in pa književnega odseka, ktera sta se zbrala v posvetovanje dne 20. januarja in pa dne 5. marcija.

Predsednik pove, da so mu došla nektera voščila *Matičarjev* o knjigah lanskih in letošnjih; dalje omeni zahvalo slikarja *Romana Fekonje*, čegar *Miklošičevo* sliko je po *Matičinem* posredovanju kupil deželni odbor za muzej.

Na znanje se vzame poročilo *gospodarskega odseka* o spremembah pri hišnih strankah in pa o računih zadnje dobe. Isti odsek se tudi pooblasti, ukreniti potrebno gledé točnejše potrežbe v hiši.

Gledé *letošnjih društvenih knjig* se zjedini odbor za sledeči sklep. Matica izda letos *troje* društvenih knjig, in sicer: 1.) *Letopis* za l. 1892. Urednik prof. A. Bartel. Oblika in sestava, kot doslej običajna. Knjiga izide v „Narodni tiskarni“. 2.) *Goriška*; sestavil prof. S. Rutar. Knjiga izide pri *Milicu*. 3.) „*Z ognjem in mečem*“, povest; prevel iz poljščine po *Sienkiewicz*u M. M. I. in II. del. Knjiga izide z ilustracijami v sloveči tiskarni *F. Šimačkovi* v Pragi. — Odbor si je v svesti, da bode ta knjiga, krasno opravljena, *Matičarjem* jako po godu. — Prvih dveh knjig se bo tiskalo po 2500, zadnje pa 2700 iztisov. — Obseg vseh treh knjig je preračunjen na 55 tiskovnih pól.

Kot založno knjigo izda Matica letos *Bezenškovo „Slovensko stenografijo“* v II natisu. Rokopis je že gotov in se nahaja v rokah presojevalcev v Pragi. Knjiga, ki ima postati šolska za pouk v stenografiji na srednjih šolah, izide, kakor I. natis, pri *Albrecht*u v Zagrebu; preračunjena je na 6—7 tiskovnih pól.

Prirodopisa rastlinstva *Pokorny-Tuškovga* Matica ne bo več v tretjič izdajala in zalagala, ker ne pripuščajo tega dru-

štvene denarne razmere. Predstojništva šolska se hočejo pogoditi z drugim založnikom, ki naj bi knjigo morebiti izdal z deželno podporo.

Zamudne člane, ki se z udnino oglašajo še le potem, ko so knjige že razposlane, je napotiti gledé knjig na knjigo-tržce. Po § 3. društvenih pravil imajo knjige dotičnega leta zagotovljene le oni, ki redno v prvi polovici leta odrajtujejo svojo udnino. Poverjeniki ne morejo v jedno mer in vsacega posebej opominjati; torej naj društveniki sami njim pošiljajo udnino pravočasno.

Na podlagi razpisa častnega darila iz obresti Jurčič-Tomšičeve ustanove za literarne namene je odbor prejel povest pod naslovom „*Dudka*“. Zaslišavši oceno presojevalcev je pa predsedništvo povest vrnilo, ker ni ustrezala zahtevam. — Druga povest „*Mešetar*“, katero je odbor lani vrnil pisatelju, da jo nekoliko preosnuje in popravi, se doslej Matici ni še predložila.

Novo *poverjenike* sta dobila Črni Vrh in Št. Lenart v Slov. Goricah. Izpraznjene so Konjice in Trebnje vsled smrti dekanov poverjenikov: Mikuša in Freliha.

Več *prošenj za založne knjige* v zadnji dobi je bilo iz predsedništva po starem, veljavnem običaji rešenih; Matica je prejela od obdarovancev tudi več zahvalnih pisem.

Russelovi knjigo-tržnici v Münstru se je poslalo iz predsedništva za njen katalog nekaj pojasnil glede Matičinih društvenih knjig.

Knjižnica je narastla v zadnji dobi za 98 knjig, zvezkov in časopisov; 31 vsled daril in 67 po zamenji; po jeziku pa največ slovenskih, čeških in ruskih.

Matica je izgubila v zadnji dobi vsled smrti 5 ustanovnikov in več zaslužnih letnikov. — Za lansko leto je plačalo letnino 1747 članov, za letos doslej 359. Od zadnje seje je pristopil društvu 1 ustanovnik in 28 letnikov.

XXVII. redni veliki zbor, v sredo dné 22. junija 1892. 1.

Navzočnih krog 60 društvenikov; predseduje prof. *J. Marn.*

Predsednik otvori zborovanje, pove, da predseduje v sedmič, in naznani sklepečnost. V svojem ogovoru primerja društveno življenje z življenjem posameznega človeka; v obeh se vrstita solnčna in senčnata stran. Tudi Matica ima svoje senčnate in solnčne strani. Lanskemu „*Letopisu*“ se je očitalo, da je v njem preveč jezikoslovne tvarine; letos hoče biti to boljše. „*Zgodovini Novega Mesta*“ se je reklo, da je preveč krajevna in da ugaja le Dolenjcem. Letos priobči Matica opis „*Goriške*“ kot prvi zvezek opisov slovenskih pokrajin sploh; torej bo

tudi tu boljše. Povest „*Pegam in Lambergar*“ je bila prav primerna in je društvenikom tudi prav dobro došla. — Grajati mu je dostikrat nedostojno *kritiko* na jezikoslovnem polji (navede več prav primernih slučajev), priporoča več zmernosti in dostojnosti, vzlasti ne gre kar nepremišljeno napadati in v javnosti smešiti gospodov v literaturi zaslužnih, kateri so v višjih službah. Društvo nima sreče z *založnimi knjigami*, posebno s šolskimi. Tudi je hotela Matica postreči letos z zabavno knjigo s slikami, da preseneti društvenike, pa bo morebiti presenečena sama. — V *gospodarstvu* ima društvo nesrečo, pa brez lastne krivde (brivec, ekvivalent). V sedanjem času, ko se vse nekako meša, bi nam prav dobro došla „*Logika slovenska*“; žal da je gospodu, ki je sestavil „Vvod v modroslovje“ in „Dušeslovje“, ne bo mogoče Matici podati do l. 1894, ker je obložen s sedmimi drugimi bremenimi. — Pohvali se z *odborniki*, kateri so ga vsigdar radovoljno podpirali in marljivo v seje zahajali, kakor je razvidno iz poročil o društvenega odbora sejah, kar je na čast Matici, pa tudi odbornikom. — Matica napreduje v *knjigah*: veliko jih je že popolnoma razpečanih, nekaj že skoro popolnoma. Matica napreduje v *družnikih*; vsako leto jih priraste društvu 100—150, kar sicer ni ravno posebno veliko, pa vendar dobro. Matica napreduje pri *poverjenikih*; snujejo se nova poverjeništa, presnavljajo stara. Nekateri poverjeniki so zelo marljivi in še celo iz svojega zakladajo. Da se Gorotan giblje, kaže se tudi pri Matici. *Volitve* se leto za letom udeleži več društvenikov in so še precej jednotne. Mesto pokojnega Robiča je dobilo društvo za *blagajnika* spretnega veščaka, ki je sam hišni posestnik. Toda ravno o početku svojega poslovanja ima težavno stališče, katero se bo dalo sčasoma že olajšati. Tudi *pravdni zastopnik* ima v zadnjem času težko nalogo, toda upajmo, da jo s pomočjo gospodarskega odseka ugodno reši. Matica je postala vsled sklepa izvanredne odborove seje, dné 4. aprila t. l., pogojni dedič po *Antonu Knezu*. Upajmo, da to ne bo kamen na grob pokojnikov, marveč, da bodo knjige, ktere izidejo iz te ustanove, spomenice, ktere bodo na čast njegovemu imenu in v korist slovenskemu ljudstvu. Pohvali se s *tajnikom*, kateri vkljub obilemu drugemu poslu tudi pri Matici stori več, kakor je njegova dolžnost. Zahvali se *presojevalcem društvenih računov*, ki že več let zaporedoma in tako radovoljno opravljajo ta posel.

Odobri se *računski sklep za l. 1891* brez ugovora. Čitanje se opusti, ker je bil na ogled v pisarni in ga imajo zborniki tiskanega v rokah.

Po nasvetu člana *dr. viteza Bleiweisa* potrdi zbor z vsklikom tudi za tekoče leto kot *presojevalce društvenih računov*

sedanje presojevalce: gg. Ferd. Bradaško, G. Pirca in Drag. Žagarja.

Odobri se *proračun za l. 1893.* brez ugovora. Čitanje se iz istih razlogov opusti, kakor čitanje računskega sklepa.

Pri razpravi o ostalih računih predlaga *predsednik*, da se zanaprej opušča pridevek „*ptuj*“; naj se marveč reče „Račun o narodnih ustanovah“ ter naj se tu vpoštevata „Jurčič-Tomšičeva“ in „Anton Knezova“. Zaklad za dr. Coste spomenik naj se pa prenese iz tega računa v račun o depozitih. — Blagajnik *dr. Stare* podpira ta predlog, ki se pri glasovanju soglasno sprejme.

Tajnik prečita svoje *poročilo* o društvenem in odborovem delovanju v XXVII. dobi od 1. junija 1891. do 31. maja 1892. leta. Poročilo govori o osebnih premembah v upravništvu, o odborovih in odsekovih sejah, o lanskih in letošnjih društvenih in o založnih knjigah, o računskih in gospodarskih zadevah, o poverjenikih in društvenikih, o knjižnici in književni zalogi, o spominskih slavnostih, o volilih in ustanovah, o odličnejših pokojnikih in o umrlih društvenikih sploh. (Poročilo se odobri brez ugovora).

Po prečitanem poročilu pozove *predsednik* zbornike, da vstavši izrazijo svoje sožalje. (Se zgodi).

Izvrši se *dopolnilna volitev* v odbor. Skrutinij prevzemô gg. Stegnar, Tavčar in tajnik. Izid je sledeč. Oddanih je bilo 452 veljavnih glasovnic, oziroma glasov; nadpolovična večina znaša torej 227 glasov. Prejeli so gg. dr. A. Jarc, I. Majciger, M. Pleteršnik, dr. J. Sket in dr. J. Zupanec po 452 glasov; A. Bartel 451, dr. I. Janežič 449, I. Vilhar 448, V. Zupančič 447, Fr. Šuklje 445 in A. Senekovič 444 glasov, ter so tedaj izvoljeni po § 12. dr. pravil v odbor „Maticе Slovenske“ za dobo štirih let. — Razun njih so prejeli še gg. dr. I. Šušteršič 3 glasove, Gogola, Jesenko in dr. Mahnič po 2, Flis 1 glas. — Po končanem zborovanju je prejelo predsedništvo še dvoje glasovnic s 13 glasovi za priporočane kandidate.

Župan *Grasselli* poroča v imenu upravnega odbora o posebnem predlogu. Razlaga namen društva, kterega je Matica izvrstno dosežala, tako, da so bile že v prvih letih društvenega obstanka trditve zlobnih ust, ktere so se nanašale na domače slovstvo, neresnične in so sedaj še tem bolj neosnovane. Slovstvo je napredovalo po količini in po kakovosti, napredovalo je v vseh strokah. Na znanstvenem polji so še vedno težkoče, v prvi vrsti zaradi terminologije, ki je pomanjkljiva. Tudi tu napredujemo, toda treba še veliko dela in truda. Sosebno na pravnem in upravnem polji so razmere še vedno žalostne. Po zakonih je sicer zajamčena ravnopravnost. Po uradih se pa še vedno kažejo težave; opravi-

čenih pritožb je ogromno. Društvo pravniško si je stavilo hvaležno in težavno nalogo, sestaviti slovensko pravniško terminologijo. Naloga je lepa, gradiva ogromno. Kdor pregleduje deželne zakonike od l. 1881. sem in jih primerja s prejšnjimi, našel bo velik razloček. Svoje dni se je tiskalo slovensko besedilo le tako zaradi lepšega, jezikoslovne snovi je bilo v njem zelo malo. Sedaj sta kodifikacija in jezik uzorna. Naša Matica ima dolžnost slovstvo podpirati in na one može, kateri imajo za slovstvo zasluge, opozarjati. Da je temu tako, to je glavna zasluga našega deželnega predsednika, g. barona Winklerja. To je napotilo odbor, da zbor opozori nanj, ki v Matici ni tujec. Bil je med njenimi prvimi ustanovniki in prvih 12 let njen odbornik. Obljubil je, ako mu bo zdravje pripuščalo, od svojega zdravega in preišljenega sadu (že l. 1861. je delal na to in dognal, da se je v Gorici pri deželnem odboru vpeljala slovenščina) podati o priliki tudi še kaj Matici. — Zbor torej pripoznaj zasluge barona A. Winklerja in ga vóli v pripoznanje *častnim članom*; odbor je pa pooblastiti, da mu to izvolitev pristojno naznani.

Predsednik podpira ta predlog in povdarja, kako je predsednik po očetovsko skrbel za deželo skoz več kakor 12 let. Znano je, kako je pod njim napredovalo naše slovstvo, vzlasti naše šolstvo. Da tega ne izve še le iz časopisov, bil je že včeraj osebno pri njem, in vest, da ga namerava Matica odlikovati, ga je vidno razveselila. Prosim, ako ste za ta predlog, vstanite. (Se zgodi).

Ker se nihče več ne oglasi k besedi, povabi predsednik odbornike v sejo, ktera bo, kakor je bilo po časopisih že razglašeno, takoj jutri ob šestih pri Matici, in zaključi zbor ob šestih popoldne, zahvalivši se za mnogobrojno udeležbo zbornikom, g. županu pa posebej še za prepustitev mestne dvorane.

92. odborova seja, v četrtek 23. junija 1892.

Navzočni: Gg. J. Marn (predsednik); dr. H. Dolenc, P. Grasselli, dr. J. Lesar, M. Pleteršnik, dr. L. Požar, A. Praprotnik, S. Rutar, A. Senekovič, dr. J. Starè, I. Šubic, I. Tomšič, I. Vavrù, Fr. Wiesthaler, V. Zupancič in dr. J. Zupanec (odborniki); E. Lah (zapisnikar). Skupaj 17.

Predsednik pozdravi pričujoče, naznani, da so nekteri gospodje zadržani po svojih opravilih, in pove, da se je odbor danes sošel v konstituiranje in v ta namen, da reši in potrdi več predmetov, kateri so bili na razgovoru v sobotnem posvetovanji, in to, kar se je vršilo od zadnje redne odborove seje.

Današnjemu zapisniku bodita overovatelja odbornika dr. Lesar in dr. Požar.

V soboto se je bilo zbralo v razgovor 20 gospodov. Potrdili so najpoprej *tajnikovo poročilo* o društvenem delovanju v preteklem letu, katero se je podalo v odborovem imenu občnemu zboru. Po predsednikovem nasvetu sprejel se je soglasno predlog, da je g. deželnega predsednika *barona Winklerja* voliti častnim članom društvenim, in odbral se je kot odborov poročevalec v zboru podpredsednik, župan Grasselli. — V upravni odbor „Narodnega Doma“ se na mesto umrlega blagajnika L. Robiča izvoli kot Maticin zastopnik ravnatelj *I. Šubic*. — Ponudba, da se za Matico naroči *slika A. Knezova*, se sprejme in se ima izvršiti iz ustanove, kedar se jej izroči v last. — Ponudba, naj Matica založi „*Slovnico o Volapüku*“, se dene ad acta; istotako poslani *pouk o rabi glagolski v slovenščini*.

Prelagatelju neke šolske knjige sklene se na njegovo dotično zahtevo odmeriti nagrado, kakoršno določa za tako delo opravilni red.

Gledé *tretje letošnje društvene knjige* naroči se predsedništvu, naj ukrene, kar je z ozirom na nujnost neogibno potrebno.

Vabilu odbora za prireditve *geografske razstave* v Moskvi, julija in avgusta letos, Matica naj bi posredovala, da bi bile ondi tudi slovenske pokrajine primerno zastopane, sklene se odbor odzvati ter voli v ta namen posebni odsek, kteremu bodi naloga, storiti v tej zadevi, kolikor je pri naših razmerah mogoče.

Nekaj *zaostalih dolgov* sklene se po pravdnem zastopniku na podlagi uradnih podatkov in pojasnil sodnijsko izterjati.

Nameravana II. izdaja „*Slovenske stenografije*“ se ima s tem pospešiti, da pisatelj sam presojevalce dotičnega rokopisa opozori na nujnost.

Preide se na *konstituiranje*. Predsedništvo prevzame starosta g. dr. Jernej Zupanec, kateri povpraša, želi li kdo besede.

Po predlogu ravnatelja *Senekoviča* se izvolijo sedanji predsednik in oba podpredsednika z vsklikom vnovič.

Predsednik se zahvali za zaupanje, izjavlja, da po odklo-njenih nekterih pomislekih izvolitev sprejme, prosi pa odbor-nikov prijazne in čvrste pomoči, kakor doslej, in predlaga, da odbor potrdi tudi vse ostale upravitelje. Le mesto g. *Praprotnika*, kteremu naj se zaradi njegove bolehnosti prizanaša s posebnimi opravili v Matici, izvoli naj se kot drugi ključar novi odbornik g. dr. *Janežič*. Odbor soglasno pritrdi temu nasvetu.

Na to se odbor posvetuje o *diplomi*, ktera naj se novo-izbranemu častnemu članu o svojem času primerno izroči. V ta namen se voli posebni odsek.

Zapisnikar poroča o došlih *kurentnih dopisih* in pove, kako so bili rešeni. Nove *poverjenike* so dobili ali jih imajo dobiti: Zgornji Rož, Komen, Konjice in Ziljska dolina spodnja. —

Knjižnici je prirastlo od zadnje odborove seje 89 knjig, zvezkov in časopisov, največ ruskih, slovenskih in čeških, nekaj pa tudi sicer slovanskih, nemških, angleških in latinskih; 58 od društev, s katerimi je Matica v književni zvezi, v zamenjo, 31 pa vsled daril. — Za lansko leto je vplačalo udnino 1754 letnih *društvenikov*, za letošnje doslej 937. Od zadnje odborove seje je pristopilo Matici 81 letnikov in 1 ustanovnik (izmed letnikov).

Ravnatelj *Senekovič* opozori na to, da se bo po novem učnem načrtu rabila botanika že pri pouku v I. razredu, da bo torej treba veliko več knjig. *Predsednik* opazi na to, da se bode dalo to doseči le po časnikih, morebiti tudi po dijakih, katerim naj bi se dalo pred odhodom kako naročilo.

Odbornik dr. *Požar* priporoča naposled še skrb za tretjo zabavno knjigo in predsedništvo obljubi o potrebi poprašati gospodov odbornikov po okrožnici, ali pa povabiti jih še v skupno posvetovanje.

Na to se odbor poslovi.

Društveni predsednik, prečastiti gospod kanonik *Josip Marn*, je bil po 35letnem marljivem in pohvaljenem službovanji tekom velikih počitnic na lastno prošnjo kot profesor umirovljen. Nj. Veličanstvo mu je v priznanje mnogobrojnih zaslug podelilo o tej priliki vitežki križ Franc Josipovega reda. — Močno je obradostila ta zaslužena odlika slovensko razumništvo sploh in „Matico Slovensko“ še posebej, ker je bilo ž njo počeščeno tudi društvo. Posebna deputacija odborova se je predsedniku zategadelj poklonila dné 14. septembra, čestitajoč in proseč, naj bi tudi v prihodnje svoje krepke pomoči ne odtezal društvu kot vrl in uzoren predsednik, čemur je slavljeneč rad pritrnil z zagotovitvijo, da bo vedno rad delal v društveno korist, kolikor bodo pripuščale njegove skromne moči. Lepo število odbornikov in članov sicer se je udeležilo tudi praznika slovesne izročitve križca na dan godu Nj. Veličanstva v tukajšnji višji gimnaziji, da se, večinoma njegovi učenci, s svojim preljubljenim profesorjem skupaj veselé. — Bog nam ohrani predsednika še mnogo let čilega, zdravega in krepkega: društvu v čast in korist, domovini v ponos, mladini kot uzor in v posnemo!

II. Računsko

Sklep

vseh dohodkov in stroškov „Matice Slovenske“ za

Tekoče številó	D o h o d k i	V gotovini				V obligacijah po kurzni vrednosti		Opombe
		posebej		skupaj		gld.	kr.	
		gld.	kr.	gld.	kr.			
1	Imetek koncem leta 1890	—	—	3433	66 ^{1/2}	10963	—	K št. 4:
2	Doneski društvenikov:							Najemščina od
	a) ustanovnih	305	—	—	—	—	—	rabi društvo za-
	b) letnih	3343	—	3648	—	—	—	so, v tej svoti ni
3	Obresti, in sicer:							zapopadena.
	a) od obligacij	760	—	—	—	—	—	Potrositi se je
	b) od gotovine	336	06	—	—	—	—	smelo:
	c) od intabuliranega kapitala	300	—	1396	06	—	—	k št. 2b)
4	Dohodki hiše	—	—	2429	48	—	—	3343.—
5	Skupilo od književne za- loga	—	—	—	—	—	—	k št. 3abc)
6	Darila in volila	—	—	—	—	—	—	1396·06
7	Razni	—	—	—	—	—	—	k št. 4)
8	Prirastek na kurzni vred- nosti obligacij koncem leta 1891	—	—	—	—	261	—	2429·48
	Skupaj	—	—	12023	09 ^{1/2}	11224	—	k št. 5)
	ako se odštejejo stroški ostane imetka	—	—	6371	42 ^{1/2}	—	—	245 24
		—	—	5651	67	11224	—	k št. 7) 4·38
								skupaj 7418·16
								potrosilo se je
								pa . 6371·42 1/2
								torej
								manj 1046·73 1/2

poročilo.

računa

XXVII. društveno leto od 1. jan. do 31. dec. 1891. leta.

Tekoče število	S t r o š k i	V gotovini				Opombe
		posebej		skupaj		
		gld.	kr.	gld.	kr.	
1	Upravni stroški, in sicer:					K št. 1 b): Nagrada pokojnemu blagajniku za I. četrtletje.
	a) tajniku	600	—	—	—	
	b) blagajniku	15	—	—	—	
	c) pisarni	157	98	772	98	K št. 1 a): V tej svoti je zapopadana tudi plača postrežnici.
2	Izdavanje knjig, in sicer:					
	a) pisateljem in korektorjem	1351	95	—	—	
	b) tiskarnam	2375	21	—	—	
	c) vezava in ekspedicija	400	—	4127	16	
3	Hišni stroški, in sicer:					
	a) davki, gostaščina in vodarina	1055	22 ^{1/2}	—	—	
	b) poprave in druge hišne potrebe	352	63	1407	85 ^{1/2}	
4	Razni stroški	—	—	63	43	
	Skupaj	—	—	6371	42 ^{1/2}	

V Ljubljani, dne 31. decembra 1891.

Dr. Josip Starè,
blagajnik.

Pregledali, primerjali s knjigami in prilogami ter našli vse v najlepšem in v najnatančnejšem redu.

V Ljubljani, dne 29. aprila 1892.

F. Bradaška, Drag. Žagar, G. Pirc.

Proračun

„Matice Slovenske“ za leto 1893.

Redno št.	Dohodki	V gotovini		Opombe	Redno št.	Stroški	V gotovini		Opombe
		posebej	skupaj				posebej	skupaj	
		gld.	kr.			gld.	kr.		
1	Ohraniti: a) od oblagacij b) od gotovine v hranilnicah naložene c) od vključenega kapitala	508	—		1	Upravni stroški: a) tajniku b) blagajniku c) pisarni	600	—	
2	Dohodki hiše: a) hisnanajemščina b) 4% gostiščina. c) 5% vodna priklada	2310	—		2	Hišni stroški: a) davki b) gostiščina c) vodna priklada d) pristojbinski ekvivalent e) pristojbina od hidranta f) poprave in druge potrebe	180	—	
3	Doneski letnikov	115 50	2517 90		3	Društvene knjige: a) pisateljske nagrade b) stavek, papir in tisek c) vezava in ekspedicija	942 05	—	
4	Darila	—	3800		4	Razni izdatki	99 84	—	
5	Skupilo od prodanih knjig	—	10		5	Znesek prebika	124 80	—	
	Skupaj	—	300			127 35	—		
			7635 90			2	—		
						400	—		
						1696 04	—		
						1600	—		
						2800	—		
						400	—		
						4800	—		
						100	—		
						199 86	—		
						7635 90	—		

V Ljubljani dne 31. decembra 1891.

Dr. Josip Starč,
blagajnik.

Izkaz

premoženja „Matice Slovenske“ koncem leta 1891.

Tekoče št.	Predmet	Znesek v						Opombe
		gotovini		hranilničnih knjžicah		obligacijah		
		gld.	kr.	gld.	kr.	gld.	kr.	
1	Gotovina v blagajni . . .	198	93	—	—	—	—	
2	Hranilniške vloge, in sicer:							
	a) v kranjski hranilnici na knjižico št. 169385	—	—	2080	80	—	—	705'53
	b) v mestni hranilnici na knjižico št. 2402 in na knjižico št. 3691	—	—	1352	36	—	—	290'78 1/2
		—	—	2019	58	—	—	414'74 1/2
3	Obligacija državnega loterijskega posojila z dne 15. marcija 1860, št. 18312 po kurzu 31. decembra 1891. l. . . .	—	—	—	—	148	—	
4	12 obligacij drž. srebrne rente po 1000 gld. št.: 147573, 147574, 147576, 147577, 147578, 219682, 219684, 329788, 354641, 354642, 379606 in 436624 po kurzu 31. decembra 1891. leta	—	—	—	—	—	11076	
	Skupaj	198	93	5452	74	11224	—	150— 400— 24'15 131'38 705'53
5	Vknjiženi kapital	—	—	16875	67	—	—	
6	Vrednost hiše na Kongresnem Trgu št. 7	—	—	6000	—	—	—	
7	Vrednost inventarja po odbitku 10 % za obrabo	—	—	29069	—	—	—	
8	Vrednost zaloge knjig	—	—	360	—	—	—	
9	Vrednost zaloge knjig	—	—	3000	—	—	—	
	Čisti aktivum	—	—	414	74 1/2	—	—	
	Stan premoženja 31. decembra 1891. leta	—	—	55719	41 1/2	—	—	
	31. decembra 1890 je znašalo premoženje	—	—	53824	21 1/2	—	—	
	torej se je pomnožilo lani za	—	—	1895	20	—	—	

V Ljubljani dné 31. decembra 1891.

Dr. Josip Starè,
blagajnik.

R a č u n

o prujem premoženji v društvenega odbora oskrbi za leto 1891.

Tekoče št.	I m e	Z n e s e k				iz- datki	ostanek premoženja koncem leta 1891	Izkaz premoženja	Znesek		Opombe
		koncem leta 1890	prirastek na obrastli leta 1891	skupaj	gd. kr.				gd. kr.	gd. kr.	
1	Jurčič-Tomšičeva ustanova za lite- rarne namene	2748 91	113 14	2862 05	200 —	2662 05	Srečka ljubljanskega loterijskega poso- jila št. 50026 Knjižica kranjske hranilnice pod št. 136491 Knjižica obrtno-pod- pornega društva v Ljubljani št. 364 (nova) Knjižica posojilnice v Soštajnu št. 145 Knjižica kranjske hranilnice št. 84087 Skupaj	20 —	347 45	994 80	Aprila meseca se je izplačala casina nagrada v znesku 200 gd. pisa- telju izvirne povesti: „Pe- gam in Lambergar.“
2	Dr. E. H. Coste spomenik Skupaj	1302 79	52 60	1355 39	—	1355 39	—	—	1355 39	4017 44	
		4051 70	165 74	4217 44	200 —	4017 44					

V Ljubljani dne 31. decembra 1891.

Dr. Josip Stare,
blagovnik.

Depozita,

ktera je hranila v svoji blagajni „Matica Slovenska“ leta 1891.

Redno štev.	Ime vlagatelja	Depozitiralo se je	Vrednost koncem leta 1890		Prirastek na obrestih leta 1891		Vrednost koncem leta 1891		O p o m b a
			gld.	kr.	gld.	kr.	gld.	kr.	
1	Odbor narodne čitalnice ljubljanske	Papirna renta od dné 1. avgusta 1868. l., štev. 224549 v nominalni vrednosti	1000	—	—	—	1000	—	K št. 1. Obrestí poteguje od časa do časa čitalnični blagajnik, kteremu se dotični kuponi izročajo proti potrdilu.
2	Odbor za nabiranje doneskov za spomenik pokojnemu doktorju Janezu vitezu Bleiweisu-Trstenškemu	Knjižica kranjske hranilnice štev. 123707	2591	99	104	68	2696	67	
		Skupaj	3591	99	104	68	3696	67	

V Ljubljani dné 31. decembra 1891.

Dr. Josip Staré,
blagajnik.

III.

Poročilo o društveni knjižnici.¹⁾

e) Češke knjige:

(Dalje).

- F. J. Jezbera*: O ruských universitách vûbec a novém jich statu zvlášť. V Praze 1864.
- Fr. O. Mikeš*: Beseda. Ročník I. V Praze 1864.
- Stanovy právnické jednoty v Praze. 1864.
- J. E. Špindler*: Žižka. V Praze 1864.
- Dr. I. J. Hanuš*: Erazima Roterodamského „Encomium Moriae“. V Praze 1864.
- Fr. X. Fischer*: Nerostopis pro vyšší gymnasia. V Praze 1864.
- I. J. Hanuš*: Nástin sloho-vědy čili stylistiky. V Praze 1864.
- A. V. Šembera*: Základové dialektologie československé. Ve Vidni 1864.
- Dr. Fr. C. Kampelik*: Samovolná Germanisace. Hradec Kralov. 1864.
- J. Erben*: Počátkove zeměpisu. V Olomouci. 1865. (2 izt.)
- P. Jehlička*: Krátký přírodopis rostlin. V Praze 1865.
- Hlas. Ročník IV. V Praze 1865.
- J. Jireček*: Anthologie z novočeské literatury. Sv. III. V Praze 1865 à 1870.
- K. J. Erben*: Sto prstonárodních pohádek a pověstí slovanských v nářečích původních. V Praze 1865.
- Roční zpráva o činnosti představenstva „Slovanské Besedy“ roku 1865. Ve Vidni 1866 (2 izt.)
- Dr. M. Tyrš*: Statisticko-historický přehled jednot sokolských pro rok 1865. V Praze 1866.
- V. Brandl*: Spisy Karla Staršího z Žerotina. V Brně 1866, 1870—72. (4 zv.)
- W. W. Tomek*: Základy starého místopisu Pražského. V Praze 1866.
- Pr. Chocholoušek*: Templáři v Čechách. V Praze 1867.
- Justiniana císaře. Ustanovenie a naučení. V Praze 1867.

¹⁾ Gl. Letopis za l. 1891. str. 307.—310.

- Stanovy prvního pražského spolku stenografů Gabelsbergerských. V Praze 1867.
- J. Lepař*: Všeobecný dějepis. Díl. I. V Praze 1867.
- Dr. J. Dastich*: Formální logika. V Praze 1867.
- Řeči, epištoly a evangelia. V Praze 1867.
- Rukopis kralodvorský v písmě stenografickém. V Praze 1867.
- Hálek-Purkyně-dr. Gregř*: Květy. Ročník II, V. V Praze 1867, 1870.
- J. Harrach*: Chronologický přehled dějin českých. V Praze 1867.
- Zoubek-Kalousek-Smolík-Miltner-Pič*: Památky archaeologicke a místopisné. Díl. VIII—XV. V Praze 1868—1890. (65 zvezkov).
- Roční zpráva „Slovanské Besedy“ ve Vídni za správní rok 1867. Ve Vídni 1868
- Fr. Sušil-Fr. Bartoš*: Moravské národní písně. V Brně 1868—1882.
- D. Ryšavý*: Základové měřictví a kreslení pro I. třídu nižších reálních škol. V Praze 1868.
- J. Melichar*: Zeměpis pro nižší třídy gymnasií a reálních škol. V Praze 1868.
- J. Klika*: Botanika pro vyšší třídy gymnasií a reálních škol. V Praze 1868. (2 izt.)
- Č. Jarolímek*: Počítárství pro první třídu škol reálních. V Praze 1868.
- Stanovy jednoty ku povzbuzení průmyslu v Čechách. V Praze 1868.
- Schoedler-Jahn-Stary*: Fysika, astronomie a chemie. V Praze 1868—1869.
- A. V. Šembera*: Západní Slované v pravěku. Ve Vídni. 1868.
- V. Šimerka*: Algebra čili počítárství obecné pro vyšší gymnasia a reálné školy. V Praze 1868.
- V. Brandl*: Kniha Tovačovská. V Brně 1868.
- V. Nebeský*: Dějiny musea království českého. V Praze 1868.
- A. Sedlaček*: Rozvržení sbírek a berní r. 1615. V Praze 1869.
- Zpráva o valně hromadě právnické jednoty v Praze 1869, 1870.
- Výroční zpráva akad. čtenářského spolku v Praze za rok správní 1868—1869. V Praze 1869.
- Stanovy Umělecké Besedy. V Praze 1869, 1883.
- E. Novotný*: První desítiletí I. pražského spolku stenografů gabelsbergerských. V Praze 1869.
- V. O. Slavík*: C. Julii Caesaris commentarii de bello gallico. (Úvodem, výkladem a mapkou Gallie). Sv. I.—II. V Praze 1869—1870.
- M. R. Kovař*: Všeobecný dějepis. Díl. I.—II. V Praze 1869—1870 (po 2 izt.)
- V. Křižek*: Dějiny všeobecné a rakouské v přehledu synchronistickém. V Praze 1869.

- Boženy Němcové* sebrané spisy. Sv. I—VI. — V Praze 1869—1880.
- V. Jandečka*: Geometria pro vyšší gymnasia. V Praze 1870.
- J. Jireček*: Čítanka pro třetí třídu nižšího gymnasia. V Praze 1870.
- Pisko-Klika*: Fysika pro gymnasia a realné školy. V Praze 1870.
- Dr. A. Majer*: Fysika pro nižší školy. V Praze 1870.
- Dr. A. Majer*: Fysika pro vyšší školy. V Praze 1870. (3 izt.)
- Pokorný-Jehlička*: Názorný přírodopis živočišstva. V Praze 1870.
- Dr. F. Mathon*: Průprava k vědě hospodářské. V Brně 1870.
- A. Matzenauer*: Cizí slova ve slovanských řečech. Sešit I—II. V Brně 1870.
- A. Skřivan*: Nauka o kupeckém účetnictví. Sv. I—III. V Praze 1870—1871.
- M. Hattala*: Počátečné skupeniny sauhlásek česko-slovenských. V Praze 1870.
- Hospodářské Noviny. Ročník XXII. Sešit 1. V Praze 1871.
- Dr. A. Tille*: Učebná kniha zeměpisu pro I. třídu škol středních a měšťanských. V Praze 1871.
- Martin-Hákl*: Katolička věrouka pro vyšší střední školy. V Praze 1871.
- J. Ctibor*: Katolické učení o víře a zákonech mravů pro gymnasia a školy realné. V Praze 1871.
- K. Kunz*: Česká mluvnice pro nižší třídy gymnasiálních a realných škol. V Praze 1871. (2 izt.)
- Neumann-Pánek*: Druhá a třetí zpráva jednoty českých matematiků. V Praze 1871—1872.
- Dr. Fr. Mathon*: Listy z vědy hospodářské. V Brně 1871.
- Fr. Lad. Čelakovského* sebrané spisy. V Praze 1871—1880. (4 zv.)
- G. Pflieger*: Sebrané spisy. V Praze 1871—1882. (6 zv.)

(Dalje přihodnjič.)

IV.

Upravništvo „Maticе Slovenske“

za leto 1892.

Predsednik: Marn Josip.

Namestnika: I. Levec Franc,

II. Grasselli Peter.

Blagajnik in hišni upravitelj: dr. Starè Josip.

Tajnik in knjižničar: Lah Evgen.

Pregledovalec društvenih računov: dr. Zupanec Jernej.

Ključarja: dr. Janežič Ivan in Kržič Anton.

Overovatelja sejnih zapisnikov: Bartel Anton in Rutar Simon.

Pravdni zastopnik: dr. Tavčar Ivan.

Odbor:

a) Ljubljanski odborniki:

1. Bartel Anton, (1892)	15. Rutar Simon, (1889)
2. dr. Dolenc Hinko, (1890)	16. Senekovič Andrej, (1892)
3. Grasselli Peter, (1889)	17. dr. Starè Josip, (1891)
4. dr. Janežič Ivan, (1892)	18. Stegnar Feliks, (1889)
5. dr. Jarc Anton, (1892)	19. Šubic Ivan, (1891)
6. Koblar Anton, (1890)	20. Šuman Josip, (1889)
7. Kržič Anton, (1891)	21. dr. Tavčar Ivan, (1890)
8. dr. Lampe Franc, (1890)	22. Tomšič Ivan, (1890)
9. dr. Lesar Josip, (1889)	23. Vavrū Ivan, (1889)
10. Levec Franc, (1891)	24. Vilhar Ivan, (1892)
11. Marn Josip, (1890)	25. Wiesthaler Franc, (1891)
12. Pleteršnik Maks, (1892)	26. Zupančič Anton, (1889)
13. dr. Požar Lovro, (1891)	27. Zupančič Vilibald, (1892)
14. Praprotnik Andrej, (1889)	28. dr. Zupanec Jernej (1892).

b) Vnanji odborniki:

1. dr. Detela Franc, (1891)	7. Navratil Ivan, (1889)
2. dr. Gregorčič Anton, (1891)	8. dr. Sernec Josip, (1890)
3. Gregorčič Simon, (1891)	9. dr. Sket Jakob, (1892)
4. Hubad Franc, (1891)	10. Svetec Luka, (1889)
5. Kersnik Janko, (1890)	11. Šuklje Franc, (1892)
6. Majciger Ivan, (1892)	12. dr. Šust Ivan (1890).

Odseka:

a) Gospodarski odsek:

1. dr. Dolenc Hinko,	4. dr. Starè Josip (načelnik),
2. Grasselli Peter,	5. dr. Tavčar Ivan,
3. dr. Jarc Anton,	6. Vilhar Ivan.

b) Književni odsek:

1. Bartel Anton,	8. Rutar Simon,
2. Koblar Anton,	9. Šubic Ivan,
3. Kržič Anton,	10. Tomšič Ivan,
4. dr. Lesar Josip,	11. Wiesthaler Franc,
5. Levec Franc (načelnik),	12. Zupančič Anton,
6. Pleteršnik Maks,	13. Zupančič Vilibald.
7. dr. Požar Lovro,	

Imenik

udov „Matiče Slovenske“ za leto 1892.)

A) Častni društveniki.

1. grof HARRACH IVAN, graščak, veleposestnik, itd. v Pragi. (1883)²⁾
2. dr. JAGIČ IGNACIJ VIKENTIJEVIČ, c. kr. vseuč. profesor na Dunaji. (1886)
3. dr. KVIČALA IVAN, c. kr. vseuč. profesor v Pragi. (1882)
4. LEGO JAN, uradnik češkega muzeja v Pragi. (1885)
5. dr. RAČKI FRANC, kanonik, itd. v Zagrebu. (1869)
6. dr. RIEGER FRANC LADISLAV, graščak, dež. poslanec, itd. v Pragi. (1869)
7. baron WINKLER ANDREJ, c. kr. dež. predsednik v p., itd. itd. v Gorici. (1892).

B) Ustanovniki in letniki.

I. Ljubljanska škofija.

1. Dekanija **Ljubljana**. Poverjenik: *Lah Evgen*.

a) Mesto:

*Arce Rajko, c. kr. p. kontrolor in posestnik.	*dr. Čebašek Andrej, kanonik, prelat, itd.
*Auer Jurij, tovarnar in posestnik.	*Čitalnica národna.
*dr. vitez Bleiweis Karol, primarij, dež. poslanec, mestni odbornik in hišni posestnik.	*Detela Oton, dež. glavar, vit. Fr. Jos. reda, graščak, itd.
*Bušič Josip, c. kr. v. p. uradnik v p. in posestnik.	*dr. Dolenc Hinko, c. kr. dež. sod. tajnik.
	*Dolenc Oroslav, svečar, posestnik,

¹⁾ Kdor vsled odboru nenaznanjene spremembe svojega imena ne najde natisnenga v kraji, kjer biva sedaj, naj išče svojih knjig pri onem poverjeniku, kteremu je plačal društvenino. Za take spremembe ne moremo biti odgovorni. Prosimo pa one poverjenike, pri kterih so se tekom leta društveniki preselili v druga poverjeništa, da nam v prihodnje takoj in redno naznanjajo njih nove adrese; s tem nam bo zelo ustrezno.

²⁾ Letnica pomeni, kedaj je bil dotični izvoljen za častnega člana.

- trg. zbornice svêtnik in m. odbornik.
- *Fabian Ivan, trgovec in posestnik.
- *Fabiani o. Placid, provincijal, itd.
- *vitez Gariboldi Anton, zasebnik in posestnik.
- *pl. Globočnik Anton, c. kr. vl. svêtnik v p., drž. poslanec, itd.
- *Gomilšek Josip, žel. uradnik.
- *Grasselli Peter, župan, dež. poslanec, vit. žel. krone III. r., posestnik, itd.
- *Heidrich Karol, misj. duh. kongr. sv. Vincencija Pavlanskega.
- *Hranilnica kranjska.
- *Hren Franc, veletržec, trg. zborn. svêtnik in graščak.
- *dr. Hudnik Matija, odvetnik.
- *Jamšek Ivan, trgovec in posestnik.
- *dr. Jarc Anton, prošt, c. kr. dež. š. nadz. v p., itd.
- *Jeraj Ivana, zasebnica.
- *Jeran Luka, msgr., kanonik in urednik.
- *Jereb Josip, župnik v p.
- *Kadilnik Franc, trg. blagajnik.
- *Klemenčič Josip, c. kr. priprav. prof. v p., itd.
- *Klun Karol, kanonik, drž. in dež. poslanec, itd.
- *Knjižnica frančiškanska.
- *Knjižnica učiteljska.
- *Koblar Anton, kurat v pris. del. in arhivar.
- *Kokalj o. Rajnerij, franč. redovnik.
- *Kosler Ivan st., tovarnar in graščak.
- *dr. Kosler Josip, tovarnar in posestnik.
- *dr. Kotnik Ignac, not. kandidat in posestnik.
- *Kržič Anton, c. kr. priprav. prof., itd.
- *Kržič Gregor, c. kr. okr. sodnik v p.
- *Kuralt Ivan, c. kr. sod. pristav v p.
- *Kušar Josip, trgovec, posestnik, drž. poslanec, itd.
- *Lah Evgen, tajnik „Mat. Slov.“ in mag. konc. pristav.
- *dr. Lampe Franc, vodja Marijanišča, konz. svêtnik in sem. profesor.
- *Lampe Josip, c. kr. zemlj. knjigovodja v p.
- *dr. Lesar Josip, sem. prof. in konz. svêtnik.
- *Mahkot Ivan, c. kr. vl. svêtnik.
- *Marn Josip, c. kr. gimn. prof. v p., konz. svêtnik, č. kanonik, vit. Fr. Jos. reda, itd.
- *Martinak Josip, c. kr. dež. sod. svêtnik, itd.
- *dr. Missia Jakob, knezoškof, itd.
- *Močnik Matej, m. učitelj v p.
- *dr. Munda Franc, odvetnik in posestnik.
- *Murnik Ivan, ces. svêtnik, dež. poslanec in odbornik, trg. zborn. tajnik, vit. Fr. Jos. reda, itd.
- *Petričič Vaso, veletržec, podžupan, trg. zborn. svêtnik in posestnik.
- *Pfeifer Franc, c. kr. rač. nadsvêtnik.
- *Pirc Gustav, c. kr. kmet. družbe tajnik, pop. učitelj in m. odbornik.
- *Plantan Ivan, c. kr. notar.
- *Pleteršnik Maks, c. kr. gimn. prof., itd.
- *Pogačar Martin, knezošk. kancelar in č. kanonik.
- *dr. Požar Lovro, c. kr. gimn. profesor.
- *Prosenec Josip, zav. uradnik, m. odbornik, itd.
- *Ravnihar Franc, dež. knjigovodja, m. odbornik in graščak.
- *Rohrmann Viktor, tovarnar in posestnik.
- *Rozman Ivan, m. župnik, č. kanonik, itd.
- *Skubic Anton, c. kr. gimn. profesor v zač. p.

- * „Sokol“, telovadno društvo.
- *Souvan Ferdinand, veletržec in graščak.
- *Souvan Franc Ks., veletržec, trg. zborn. svetnik, posestnik, itd.
- *dr. Starè Josip, c. kr. fin. prok. pristav, m. odbornik, posestnik, itd.
- *dr. Suppan Josip, hran. ravnatelj.
- *dr. Svetina Ivan, c. k. gimn. profesor.
- *Šuman Josip, c. kr. dež. š. nadzornik.
- *Tavčar Ivan, posestnik.
- *dr. Tavčar Ivan, odvetnik, dež. poslanec, m. odbornik in posestnik.
- *dr. pl. Valenta Alojzij, c. kr. vl. svetnik, posestnik, ravn. dež. bolnice, itd.
- *Vavrù Ivan, c. kr. gimn. profesor v p.
- *Vilhar Ivan ravnatelj m. užitn. zakupa in posestnik.
- *dr. Vošnjak Josip, primarij, dež. poslanec in odbornik, posestnik, itd.
- *Vrhovnik Ivan, trn. župnik.
- *Zamejec Andrej, st. kanonik, itd.
- *Zamida Matija, dež. svetnik.
- *Zupan Tomo, c. kr. gimn. profesor, konz. svetnik, ravnatelj „Alojzijevišča“, itd.
- *dr. Zupanec Jernej, c. kr. notar, not. kom. predsednik in posestnik.
- *Žagar Karol, dež. blagajnik, m. odbornik in posestnik.
- *Žlogar Anton, c. kr. kazn. kurat. „Alojzijevišče“, knezošk. dij. zavod.
- Avšič Jakob, zav. uradnik.
- Babnik Ivan, trg. poslovodja.
- dr. Babnik Janko, c. kr. sod. pristav.
- Ban Franc, upravitelj „Kat. tiskarne“.
- Bartel Anton, c. kr. gimn. profesor.
- Bele Ivan, m. učitelj in posestnik.
- Bezenšek Ernst, zav. uradnik.
- Bizovičar o. Josip, gvardijan.
- Bohinec Žiga, sem. podvodja, konz. svetnik in ekonom.
- Bonač Ivan, knjigovez.
- Borštner Vincenc, c. kr. gimn. profesor.
- Bradaška Ferdinand, m. blag. kontrolor.
- Brežnik Franc, c. kr. gimn. profesor.
- Celestina Josip, c. kr. priprav. profesor.
- Debevec Josip, sem. prefekt.
- Dečman Anton, trg. pom. in posestnik.
- Dežman Franc, knjigovez.
- Dimnik Jakob, mestni učitelj.
- Dobida Josip, c. kr. fin. tajnik.
- dr. Dolenc Josip, sem. profesor.
- Dolinar Ivan, bogoslovec.
- Dostal Josip, bogoslovec.
- Drahsler Pavl, vodja trgovine.
- Dralka Josip, c. kr. vl. svetnik, itd.
- dr. Drč Josip, m. zdravnik, itd.
- Drenik Franc, gl. zast. zav. „New-York“.
- Društvo kranjskih tiskarjev.
- Družba rokodelskih pomočnikov.
- Duffé Ivan, m. ingénieur.
- dr. Elbert Sebastijan, knezošk. tajnik.
- Endlicher Avgust, tajnik m. hranilnice.
- Endlicher Rudolf, c. kr. okrajni tajnik v p.
- Eppich Ivan, c. kr. vadn. učitelj.
- Erker Josip, sem. spiritual.
- Eržen Valentin, šentpeterski kaplan.
- dr. Ferjančič Andrej, c. kr. drž. pravdn. namestnik in drž. poslanec.
- Finžgar Franc, bogoslovec.
- Fleré Josip, c. kr. p. oficijal.
- Flis Ivan, st. kanonik in župnik.

- Fuersager Leopold, trg. pomočnik.
 Funtek Anton, c. kr. obrt. strok.
 učitelj in urednik.
 Furlan Jakob, mestni učitelj.
 Gerdinič Franc, c. kr. gimn. profesor.
 Gerkman Franc, c. kr. vadm. učitelj.
 Giontini I. R., trgovina.
 Gnjezda Ivan, c. kr. realski profesor, itd.
 Gogola Ivan, c. kr. notar, m. odbornik, posestnik, itd.
 Goričnik Franc, trgovec.
 Goršič Franc, orglj. mojster in posestnik.
 dr. Gregorič Vinko, priv. zdravnik.
 † dr. Gross Franc, c. kr. dež. sod. pristav.
 Guttman Emil, c. kr. fin. prok. pristav.
 Hafner Jakob, ravnatelj privatnega učilišča.
 Hofbauer Ana, deželnega tajnika vdova, itd.
 Hohn Hugon, c. kr. p. kontrolor in posestnik.
 Hribar o. Angelik, frančiškan.
 Hribar Ivan, gl. zast. »Slavije«, m. odbornik in dež. poslanec.
 Hrovath Blaž, c. kr. pripr. ravnatelj in š. svetnik.
 Hubad Josip, c. kr. gimn. profesor.
 Izobraževališče za učiteljice.
 Jaklič Franc, m. učitelj.
 Jaklič Karol, bogoslovec.
 Jakopič Franc, trgovec in posestnik.
 dr. Janežič Ivan, sem. profesor in konz. svetnik.
 Jeglič Josip, trgovec in posestnik.
 Jenko Josip, c. kr. gimn. profesor.
 dr. Jenko Ludovik, priv. zdravnik.
 Jentl Anton, zasebnik.
 J. A., dijak.
 Josin Maks, mestni učitelj.
 Juh Josip, c. kr. rač. praktikant.
- † Kajzel Peregrin, trg. in mestni odbornik.
 Kalan Andrej, st. vikar, posestnik in urednik.
 dr. Karlin Andrej, gimn. vero učitelj in alojz. prefekt.
 Karlin Jurij, bogoslovec.
 Karlin Martin, c. kr. gimn. profesor.
 Kaspret Anton, c. kr. gimn. profesor.
 Kastelic Matija, bogoslovec.
 Katoliško društvo.
 Kaučič Jakob, c. kr. zemlj. knjigovodja v p.
 dr. Kavčič Jakob, c. kr. drž. pravdn. namestnik.
 Klein Anton, solastnik tiskarne, trg. zborn. podpredsednik, m. odbornik, dež. poslanec, itd.
 dr. Klofutar Leonhard, stolni prošt, stud. ravnatelj, itd.
 Knez Ivan, trgovec, m. odbornik in posestnik.
 Knific Josip, sem. duhovnik.
 Knjižnica bogoslovska.
 Knjižnica c. kr. nižje gimnazije.
 Knjižnica c. kr. višje gimnazije.
 Knjižnica okr. učiteljska.
 Knjižnica c. kr. realska.
 Knjižnica župnije trnovske.
 Kočevar Franc, c. kr. dež. sod. predsednik in vit. Leop. reda.
 Kolman Franc, trgovec, trg. zborn. svetnik, posestnik, itd.
 Koprivec Peter, bogoslovec.
 dr. Kopriwa Ivan, mestni fizik.
 Kovač Ivan, solastnik tiskarne.
 Kozlevčar Anton, žel. uradnik.
 dr. Krek Ivan, stolni vikar.
 Kremžar Andrej, deželne bolnice oskrbnik.
 dr. Krisper Valentin, odvetnik.
 Kromar Ivan, bogoslovec.
 Krulec Ivan, mestni učitelj.
 dr. Kulavic Ivan, sem. ravnatelj, prelat in stolni kanonik.

- Kunc Matija, krojač, m. odbornik in posestnik.
 L. E., dijak.
 Lassnik Peter, trgovec in posestnik.
 Lavrenčič Anton, bogoslovec.
 Lavrenčič Josip, posestnik, itd.
 Lavrič Mihael, trgovec in posestnik.
 dr. Leben Matija, sem. profesor v p. in č. kanonik.
 Ledenik Alfred, trgovec, itd.
 Lederhas Ludovik, c. kr. gimn. profesor.
 Lenarčič Anton, c. kr. fin. tajnik.
 Levec Franc, c. kr. real. profesor, itd.
 Levičnik Albert, c. kr. v. sod. svetnik.
 Lozar Josip, trgovec.
 Mahr Ferdinand, ces. svetnik, l. trg. zavoda in posestnik.
 Maier Josip, m. učitelj.
 dr. Majaron Danilo, odv. kandidat.
 Malenšek Martin, šentpeter. župnik.
 Marčič Valentin, bogoslovec.
 grof Margheri Rudolf, c. kr. vl. tajnik.
 Marolt Avgust, glasovirar.
 Marolt Marija, m. učiteljica.
 Medič o. Kallist, fr. župnik in vikar.
 Medved Anton, bogoslovec.
 Merčun Rok, nunski kaplan in katehet.
 Mikuš Anton, dež. uradnik.
 Millitz Ljudmila, l. tiskarne in posestnica.
 Mlakar Anton, bogoslovec.
 Modic Josip, c. kr. rač. oficijal.
 Moos Julija, voditeljica m. dekl. šole.
 dr. Mosché Alfonz, odvetnik.
 Mrak Matija, st. vikar.
 Muellner Alfonz, muz. kustos, itd.
 Mulaček Franc, trg. pomočnik.
 Mušič Ivan, c. kr. davk. pristav. „Narodna tiskarna“, deln. društvo za tisk. podjetja.
 Nedeljko Franc, zav. uradnik.
 Oblak Anton, bogoslovec.
 Oblak Ivan, mestni kaplan.
 Obreza Anton, tapetnik in posestnik.
 Omejc Ferdinand, dež. blag. oficijal.
 Orožen Franc, c. kr. pripr. profesor.
 Oswald Franc, bogoslovec.
 Ozimek o. Evstahij, frančiškan, itd.
 dr. Papež Franc, odvetnik, dež. poslanec in odbornik.
 dr. pl. Pauker-Glanfeld Henrik, st. kanonik in dekan.
 Pavlin Alfonz, c. kr. gimn. profesor.
 Pavločič Andrej, žel. uradnik v p. in posestnik.
 Perné Franc, mestni kaplan.
 Perušek Rajko, c. kr. gimn. profesor.
 Pfeifer Josip, dež. tajnik.
 Pirc Karol, c. kr. real. profesor.
 Plantarič Josip, bogoslovec.
 Plečnik Andrej, trnovski kaplan.
 Plehan Ivan, bogoslovec.
 Pleiweiss Karol, not. kandidat in posestnik.
 Pleško Karol, c. kr. dež. sod. svetnik in posestnik.
 Poljanec Alojzij, oskrbnik pris. delavnice.
 Porenta Gašpar, bogoslovec.
 Potočnik Mihael, msgr., konz. svetnik in n. spovednik.
 Povše Franc, veleposestnik, dež. in drž. poslanec, itd.
 Praprotnik Andrej, mestni š. ravnatelj v p., itd.
 Premk Anton, c. kr. višji p. kontrolor in posestnik.
 Pretnar Franc, bogoslovec.
 Pristov Ivan, bogoslovec.
 Ravnihar Ludovik, c. kr. dež. sod. svetnik v p.
 Rihar Josip, c. kr. okr. komisar.
 Rihar Matej, sem. duhovnik.
 Robida Ivan, mag. oficijal.
 Rodé Janko, trgovec in posestnik.
 Roshnik Anton, c. kr. sod. pristav v pokoji.

- Rožnik Tomaž, bogoslovec.
 Rutar Simon, c. kr. gimn. profesor, itd.
 Schaschel Feliks, c. kr. vl. svētnik.
 Schuendelen Božidar, trg. poslovodja.
 Senekovič Andrej, c. kr. gimn. ravnatelj, m. odbornik, itd.
 Sittig Theodor, c. kr. geometer.
 Skaberne Avgust, trgovec, trg. zborn. svētnik in posestnik.
 „Slavec“, del. pevsko društvo.
 dr. Smolej Gustav, c. kr. dež. sod. pristav.
 Smolej Jakob, c. kr. dež. š. nadz. v p. in vit. žel. krone III. reda.
 Smrekar Ivan, mestni katehet.
 Smrekar Josip, sem. profesor in konz. svētnik.
 Soss Friderik, trgovec in posestnik.
 † Staudacher Ferdinand, c. kr. gimn. profesor v p. in č. kanonik.
 Stegnar Feliks, c. kr. kazn. učitelj in dež. poslanec.
 Sterbenc Josip, duhovnik v p.
 Sterlè Franc, načelnik žel. postaje.
 dr. Stor Franc, odvetnik.
 Stroj Alojzij, sem. duhovnik.
 Svetek Anton, c. kr. rač. svētnik.
 Swoboda Josip, lekar in izd. sode.
 Šarabon Mavrilij, mestni katehet.
 Šega Karol, c. kr. gimn. profesor.
 Šesek Ivan, mag. tajnik.
 Šiška Josip, dvorni kaplan, itd.
 Šola I. mestna petrazredna deška.
 Šola mestna osemrazredna dekliška.
 Šorli Matija, c. kr. v. p. oskrbnik.
 Šorn Josip, c. kr. gimn. profesor.
 Štritof Anton, gimn. profesor.
 Štrukelj Ivan, bogoslovec.
 Šubic Ivan, c. kr. ravnatelj obrt. strok. šol in m. odbornik.
 Švigelj Josip, bogoslovec.
 Tauzher-Zhuber Ivana, posestnica, itd.
 Tavčar Alojzij, c. kr. gimn. profesor.
 Terdina Franc, m. vodov. knjigovodja.
 Tič Lovro, bogoslovec.
 Toman Helena, posestnica.
 Tomec Jakob, I. mestni komisar.
 Tomšič Ivan, c. kr. vadm. učitelj, m. odbornik, okr. š. nadzornik, urednik, itd.
 Tratnik Antonija, c. kr. vp. višj. davk. nadz. soproga.
 Tratnik Leopold, pasar.
 dr. Trauner Martin, c. kr. dež. sod. pristav.
 Travnar Josip, mestni učitelj.
 Trček Mihael, šentpeterski kaplan.
 dr. Triller Karol, odv. kandidat.
 Trpin Ivan Krst., sem. duhovnik.
 Trstenjak Anton, m. hran. kontrolor.
 Trtnik Franc, dež. blag. kontrolor, hišni posestnik, itd.
 Tschurn Karol, hran. knjigovodja.
 Turk Hugon, tov. potnik.
 Učiteljsko društvo slovensko.
 Urankar Josip, bogoslovec.
 Urbas Leopold, c. kr. vp. rudn. uradnik.
 † Valenta Vojteh, mestni blagajnik.
 Valentinčič Ignacij, gl. zast. „Austrije“ in „Concordije“, m. odbornik, posestnik, itd.
 Velkovrh Ivan, tovarnar, posestnik in m. odbornik.
 Vencajz Ivan, c. kr. dež. sod. svētnik.
 Veršec Maks, gl. zast. „Fonçiere“. Virbnik Alojzij, gimn. profesor.
 Vodušek Matej, c. kr. gimn. profesor.
 Vončina Ivan, mag. svētnik.
 Wessner Marija, mestna učiteljica.
 Wester Avguštin, c. kr. gimn. prof. ravnatelj.
 Zagorjan Anton, knjigotržec.
 Zarnik Ana, odvetnikova vdova.
 dr. Zupanc Franc, c. kr. okr. zdravnik, itd.

- Zupančič Anton, sem. profesor,
konz. svêtnik, itd.
- Zupančič Vilibald, c. kr. pripr. profesor in okr. š. nadzornik.
- Žagar Ivan, c. in kr. stotnik.
- Žakelj Friderik, c. kr. gimn. prof.
- Žitnik Ignacij, st. vikar in dež. poslanec.
- Žumer Andrej, m. nadučitelj-voditelj, c. kr. okr. š. nadzornik in urednik.
- Št. 81 + 248 = 329.

b) *Okolica:*

- *Zupan Mihael, župnik v Sostrem.
- Babnik Jernej, župnik na Dobrovi.
- Bavdek Helena, posestnica v Vodmatu.
- Belec Anton, klepar in posestnik v Št. Vidu.
- Bizjan Franc, slikar v Zg. Šiški.
- Bralno društvo pri D. M. v Polji.
- Čitalnica glinško-viška.
- Čitalnica šentviška.
- Čitalnica šišenska.
- Derčar Martin, župnik in posestnik v Preski.
- Dolenec Jakob, župnik na Igu.
- Dolinar Franc, župnik pri Sv. Katarini.
- Erzar Matija, župnik na Golem.
- Gams Ivan, posestnik v Loki.
- Knjižnica okr. učiteljska za ljublj. okolico.
- Kobilca Ivan, župnik v Črnučah.
- Kolar Matija, župnik pri D. M. v Polji.
- Malovrh Gregor, župnik v Št. Vidu.
- Mathian Jakob, gostilničar in posestnik v Zgornji Šiški.
- Mekinec Franc, kaplan in posestnik v Št. Vidu.
- Müller Ivan, kaplan pri D. M. v Polji.
- Porenta Franc, župnik v Sori.
- Potočnik Ivan, župnik, itd. na Brezovici.
- Povše Franc, župnik na Ježici.
- Praprotnik Franc, učitelj v Preski.
- Primožič Anton, pos. sin v Sostrem.
- Rojina Anton, slikar v Spodnji Šiški.
- Skul Valentin, župnik pri Sv. Jakobu.
- Suwa Ivan, tov. delovodja v Spodnji Šiški.
- Škarjevec Ivan, slikar v Sp. Šiški.
- Šola narodna v Št. Vidu.
- Štrukelj Franc, duhovnik v p. na Šmarni Gori.
- Šusteršič Gašpar, trg. in pos. na Glincah.
- Tekster Konrad, kaplan na Igu.
- Tomé Marija, gost. v Sp. Šiški.
- Tomec Miroslav, slikar, gostilničar in posestnik v Št. Vidu.
- Traun Jakob, posestnik na Glincah.
- Trošt Franc, nadučitelj na Igu.
- Zupan Ivan, kaplan na Brezovici.
- Žirovnik Janko, nadučitelj, itd. v Št. Vidu.
- Št. 1 + 39 = 40.

2. Dekanija **Bistrica Ilirska**. Poverjenik: *Vesel Ivan*.

- *Brinšek Ivan, trgovec v Trnovem.
- *Česnik Jurij, trgovec v Knežaku.
- *Domicelj Alojzij, trgovec v Zagorji.
- *Jenko Skender, trgovec v Trnovem.
- *Valenčič Ivan, posestnik, itd. v Trnovem.
- *Vesel Ivan, dekan v Trnovem.
- Bilc Ivan, duhovnik v p.
- Bralno društvo v Zagorji.
- Ferjančič Franc, kaplan v Trnovem.

Jenko Ludovik, župnik v Knežaku.	Rahné Janko, c. kr. notar.
Judnič Davorin, učitelj v Trnovem.	Rudolf Alojzij, kaplan v Trnovem.
dr. Kladva Ivan, c. kr. sod. pristav.	Tomšič Ivan, posestnik.
Križaj Nikolaj, župnik na Premu.	Zarnik Martin, nadučitelj v Trnovem.
Možina Ivan, ekspozit v Harijah.	

Št. 6 + 12 = 18.

3. Dekanija **Cirknica.**a) Cirknica. Poverjenik: *Kunstelj Franc.*

Blažon Marija, posestnica v Begunjah.	Pogačnik Alojzij, trg. in pos. v Cirknici.
Čibašek Ivan, župnik pri Sv. Vidu.	Premrov Franc, trg. in pos. v Martinjaku.
Hladnik Ivan, kaplan v Cirknici.	Sebenikar Matilda, posestnica na Rakeku.
Jan Simon, župnik pri Sv. Trojici.	Šafer Ivan, župnik v Grahovem.
Kunstelj Franc, dekan v Cirknici.	Šerko Franc, trg. in pos. v Cirknici.
Kušar Franc, ekspozit v Begunjah.	
Levičnik Alfonz, kaplan v Cirknici.	
Milavec Josip, trg. in pos. v Cirknici.	

Št. 13.

b) Lož. Poverjenik: *Lah Gregor.*

*Kaplenek Ivan, župnik na Blokah.	Ponikvar Anton, župnik v Star. Trgu.
Čitalnica v Starem Trgu.	Rozina Julij, trgovec in posestnik v Poddobu.
Lah Gregor, župan, poštar, gostilničar, posestnik, itd.	Sternad Ivan, župnik v Babnem Polji.
dr. Neuberger Moric, dež. okr. zdravnik.	Ševar Ludovik, poštar, posestnik, itd. v Novi Vasi.
Petsche Franc, trgovec, gostilničar in posestnik v Starem Trgu.	

Štev. 1 + 8 = 9.

c) Planina. Poverjenik: *Podboj Ivan.*

Benedek Josip, nadučitelj.	Kovšca Anton, posestnik, itd.
Bernard Valentin, župnik v Studenem.	Mayer Julij, zdravnik, itd.
Čitalnica národna.	Podboj Ivan, župnik, itd.
Klemenc Franc, župnik na Uncu.	Repič Peter, nadučitelj na Uncu.
	Šarec Alojzij, kaplan.

Št. 9.

4. Dekanija **Idrija.**a) Idrija. Poverjenik: *Kos Franc.*

*Občina mestna.	Delavsko bralno društvo.
*Vidmar Josip, župnik v Žireh.	Ferjančič Jakob, župnik v Zavracu.
Čitalnica mestna.	Goli Franc, trg. in posestnik.

Kogej Josip, dekan, itd.
 Kos Franc, trg. in posestnik.
 Lapajne Franc, trg. in posestnik.
 Lapajne Karolina, trg. in posestnica.
 Lapajne Valentin, trg. in posestnik.
 Lapajne Vinko, trgovec.
 Leskovic Sebastijan, zasebnik v Sp.
 Idriji.

Nemanič Ivan, adm. na Vrhu.
 Swoboda Karol, c. kr. inženier.
 Šola c. kr. rudniška.
 dr. Toplak Jakob, c. kr. sod. pristav.
 Treven Valentin, trg. in posestnik.
 Vončina Franc, pom. uradnik.
 Žonta Ivan, posestnik v Sp. Idriji.
 Št. 2 + 18 = 20.

b) Črni Vrh. Poverjenik: *Lebar Jakob*.

Bukvarna farna.
 Hauptman Peter, kaplan.
 Lebar Jakob, vikar.

Majnik Mihael, posestnik v Mrzlem
 Logu.
 Rudolf Gašpar, posestnik v Lomih.
 Št. 5.

5. Dekanija **Kamnik**.

a) Kamnik. Poverjenik: *Močnik Josip*.

*Bučar Franc, trgovec in posestnik.
 *Starè Alojzij, adm. na Rovi.
 *Stranjska fara.
 dr. Barlé Josip, not. kandidat.
 Bergant Luka, trgovec in posestnik.
 Čenčič Jernej, nadučitelj-voditelj.
 Čitalnica národna.
 dr. Dereani Julij, dež. okr. zdravnik.
 Drahsler Jakob, c. kr. okr. tajnik.
 Fischer Franc, gost. in posestnik.
 Flerin Franc, trgovec in posestnik.
 Froelich Anton, gost. in posestnik.
 Gornik Franc, župnik v Nevljah.
 Grašek Janko, trgovec in posestnik.
 Hajek Franc, lastnik tovarne.
 Kljun Ivan, župnik v Sp. Tuhinji.
 Kljun Matej, adm. v Zg. Tuhinji.
 Knj. okr. učiteljska.
 Močnik Josip, lekar, župan in posestnik.
 Molj Ivan, župnik v Stranjah.

Murnik Ivan, trgovec in posestnik.
 Novak Martin, c. kr. poštar.
 Oblak Ivan, dekan.
 Pintar Anton, trgovec.
 Podboj Alojzij, c. kr. davk. pristav.
 Polec Julij, c. kr. okr. sodnik, itd.
 Rode Josip, posestnik.
 Sadnikar Josip, c. kr. okr. živino-zdravnik.
 dr. Schmidinger Karol, c. kr. notar, itd.
 Starè Julij, tovarnar in posestnik.
 Stelè Ivan, posestnik.
 Stenovec Anton, župnik na Selih.
 Stiasny Ludovik, mestni učitelj.
 Strel Franc, nač. postaje.
 dr. Temnikar Valentin, odvetnik.
 Vremšak Alojzij, obč. tajnik.
 dr. Zbašnjak Franc, c. kr. okrajni komisar.

Št. 3 + 34 = 37.

b) Brdo. Poverjenik: *Kersnik Janko*.

*Jarc Jernej, župnik v Dolu.
 *Kersnik Janko, c. kr. notar, veleposestnik, dež. poslanec, itd. na Brdu.

*Rožič Alojzij, župnik v Krašnji.
 Bizjan Ivan, župnik na Brdu.
 Detelja Karol, trg. in pos. v Dobu.

Kalan Ivan, kaplan v Dolu.
 Marolt Franc, učitelj na Brdu.
 Novak Josip, kaplan v Dobu.
 dr. Pekolj Ivan, c. kr. okr. sodnik.
 Sadar Vendelin, učitelj v Ihanu.
 Strupi Jakob, benef. na Goričici.
 Škofic Jurij, župan in pos. v Št. Vidu.

Škufca Ludovik, župnik v Blagovici.
 Šlakar Ivan, župnik v Št. Gothardu.
 Vidic Maks, c. kr. sod. pristav.
 Vilarjeva Polonica v Dobu.
 Zorko Matija, c. kr. c. uradnik v
 Lukovici.

Št. 3 + 14 = 17.

c) Komenda-Mengišk. Poverjenik: *Mejač Andrej*.

Bralno društvo v Mengišu.
 Kos Mihael, učitelj v Homcu.
 Letnar Lovro, nadučitelj in c. kr.
 okr. š. nadzornik v Mengišu.
 Levec Ivan, župan, posestnik, itd.
 v Mengišu.
 Mejač Andrej, trgovec, itd. v Ko-
 mendu.
 Mesner Josip, nadučitelj v Komendi.

Paternost Henr., učitelj v Radomljah.
 Svetlin Andrej, posestnik, itd. v
 Komendi.
 Šolske sestre v Repnjah.
 Vrhovšek Franc, kaplan v Ko-
 mendu.
 Zaletel Leopold, kaplan v Mengišu.
 Zorec Ivan, župnik v Mengišu.
 Št. 12.

6. Dekanija **Kočevje**. Poverjenik: *Komljanec Ivan*.

*Lovšin Simon, župnik pri Fari.
 Berčič Peter, adm. v Starem Logu.
 Gerzin Matija, župnik pri Fari.
 Komljanec Ivan, c. kr. gimn. pro-
 fesor.
 Krese Josip, dekan.

Kunauer Ivan, župnik v Polomu.
 Lovšin Ivan, mestni kaplan.
 Reven Frančiška, c. kr. davk. kontr.
 soproga.
 Steska Viktor, mestni kaplan.
 Št. 1 + 8 = 9.

7. Dekanija **Kranj**.

a) Kranj. Poverjenik: *Šavnik Karol*.

*Bartol Baltazar, župnik v p. v
 Cerkljah.
 *Debeljak Ivan, župnik v Pred-
 dvoru.
 *Globočnik Edvard, zdravnik v
 Cerkljah.
 *Majdič Vinko, tovarnar in po-
 sestnik.
 *Mežnarec Anton, dekan, itd.
 *Omersa Franc, trgovec, posest-
 nik, itd.
 *Prevec Valentin, posestnik, itd.

*Ross Matej, trgovec.
 *Sajovic Ferdinand, trgovec.
 *Šavnik Karol, lekar, župan, po-
 sestnik, itd.
 *Urbančič Alojzija, graščakinja na
 Turnu.
 *Žužek Franc, c. kr. višji ingénieur.
 Birek Franc, mestni kaplan.
 † Blagné Anton, posestnik v Št.
 Jurji.
 Bohinc Ivan, priv. uradnik.
 Bralno društvo slovensko.

Bregant Mihael, naduč. v Šmartnem.
Brodnik Anton, kaplan v Šmartnem.
Čitalnica národna.

Dolenc Franc, trgovec in posestnik.
Dolinar Josip, učitelj v Mavčičah.
Dolžan Ivan, župnik v Trsteniku.
Florijan Karol, zasebnik.

Globočnik Viktor, c. kr. notar, itd.
† Gregorič Ignacij, župnik v Trsteniku.

Hacin Ivan, posestnik v Češnjevku.
Hočevar Jakob, mag. pharm., trg.
in pos. v Zg. Berniku.

Karlin Ivan, župnik v Smledniku.
Kavčnik Ivan, c. kr. sod. pristav.
Knjižnica okr. učiteljska.

Košir Franc, kaplan v Smledniku.
Krčon Josip, župnik in duh. svētnik
v Predosljih.

Krek Franc, kaplan v Cerkljah.
Krisper Rajmund, trgovec in posestnik.

Kržič Josip, posestnik v Trbojah.

Kukelj Anton, župnik v Št. Jurji.
Mali Anton, kaplan v Podbrezji.
Mauring Ivan, mestni kaplan.

Mayr Peter ml., gost. in posestnik.
Nemec Anton, kaplan v Št. Jurji.
Pavlič Ivan, kaplan v Cerkljah.

Pavlin Alojzij, trg. in pos. v Podbrezji.
Pavlin Franc, c. kr. ing. in posestnik.
Pavšler Tomaž ml., trg. in posestnik.

Pirc Ciril, trgovec in posestnik.
Preželj Matej, župnik v Mavčičah.
Rakovec Ivan, zasebnik.

Robič Simon, adm. na Šenturški
Gori.

Romé Franc, župnik v Naklem.
Starič Josip, c. kr. sod. pristav.
dr. Šavnik Edvard, c. kr. okr.
zdravnik.

dr. Štampilhar Valentin, odvetnik.
Tavčar Franc, ekspozit v Besnici.
Traven Josip, učitelj v Naklem.

Zupanc Ignacij, kaplan v Predosljih.
Št. 12 + 43 = 55.

b) Tržič. Poverjenik: *Špendal Franc.*

Ahačič Leopold, tovarnar.
Albrecht Luka, učitelj pri Sv. Ani.
Bralno društvo slovensko.
Jelenc Ivan, trgovec.
Kmet Andrej, učitelj.
Lončar Peter, carinar.

Omersa Ivan, trgovec.
Pekovec Josip, adm. v Lomu.
Špendal Franc, župnik.
Wruss Josip, kaplan.
Žerjov Gregor, c. kr. okr. sodnik.
Št. 11.

8. Dekanija **Leskovec.**

a) Krško. Poverjenik: *Gabršek Franc.*

*Knjižnica okr. učiteljska.
Bezljaj Josip, mešč. učitelj in c. kr.
okr. šolski nadzornik.
Gabršek Franc, nadučitelj-vodja in
c. kr. okr. šolski nadzornik.
Gregorič Franc, gost. in posestnik.
Gregorin Alojzij, c. kr. okr. sodnik.
Hočevar Ivan, not. kandidat.

Kalan Janko, c. kr. davk. nadzornik.
dr. Kersnik Josip, c. kr. okr.
zdravnik.
Knavs Ivan, mestni vikar.
Lapajne Ivan, vodja mešč. šole.
dr. Mencinger Ivan, odvetnik in
posestnik.

Pfeifer Viljem, drž. in dež. poslanec,
župan, posestnik, itd.
dr. Pučko Jurij, c. k. notar.

dr. Romih Tomaž, mešč. učitelj.
Rozman Florijan, mestni učitelj.
Weiglein Henrik, c. kr. okr. glavar.
Št. 1 + 15 = 16.

b) Leskovec. Poverjenik: *dr. Šterbenc Jurij.*

*Grivic Franc, kaplan v Leskovcu.
*Šola ljudska v Št. Jerneji.
*dr. Šterbenc Jurij, dekan, itd.
*Štrobelj Franc, v Št. Jerneji.
Bojanec Anton, kaplan v Škocijanu.
Brulec Franc, župnik v Dolini.
Dolinar Ivan, župnik na Raki.
Dolinar Mijo, trgovec v Dolini.
Fettich-Frankheim Anton, župnik
v Št. Jerneji.
Gabrič Anton, adm. v Cerkljah.
Lavrenčič Ivan, župnik v Boštajnu.

Lavrič Matija, župnik na Studencu.
Maurer Gašpar, posestnik na Raki.
Ogrin Peter, župnik pri Sv. Duhu.
Piber Ivan, kaplan v Št. Jerneji.
Smolnikar Luka, kaplan v Škocijanu.
Šmid Anton, kaplan v Leskovcu.
Šola trirazredna v Leskovcu.
Varl Tomaž, kaplan na Raki.
Voyk Ivan, župnik v p., itd. v
Št. Jerneji.
Št. 4 + 16 = 20.

c) Kostanjevica. Poverjenik: *Pavlič Damijan.*

Abram Lavoslav, nadučitelj.
Bralno društvo v Kostanjevici.
Hudovernik Aleksander, c. kr. notar.
Hudovernik Janko, not. kandidat.

Novak Mihael, c. kr. okr. sodnik.
Pavlič Damijan, mestni župnik.
Pavlič Kozma, župnik v Križevem.
dr. Wurner Josip, dež. okr. zdravnik.
Št. 8.

9. Dekanija **Litija.**

a) Litija. Poverjenik: *Sveteč Luka.*

*Nabernik Ivan, c. kr. okr. sodnik.
*Sajè Mihael, župnik v Štangi.
*Sveteč Luka, c. kr. notar, dež.
poslanec, posestnik, itd.
pl. Andriolli Viktor, c. kr. davk.
kontrolor.
Golmajer Josip, župnik v Javorji.
Grill Matija, c. kr. okr. glavar.
Hrovat Mihael, kaplan v Šmartnem.
Jeločnik Anton, tov. knjigovodja.
Jeretin Martin, c. kr. okr. tajnik.
Knjižnica okrajna učiteljska.

Molek Martin, župnik na Savi.
dr. Pavlič Ignacij, c. kr. okrajni
zdravnik.
Podkrajšek Franc, nač. postaje na
Savi.
Ravnikar Jernej, nadučitelj.
Rus Jakob, dekan v Šmartnem.
Vončina Valentin, c. kr. sod. kan-
celist.
Zdražba Ivan, župnik na Prežganji.
Zupančič Jernej, duhovnik v p.
Št. 3 + 15 = 18.

b) Radeče. Poverjenik: *Zagorjan Ivan.*

*Krisper Valentin, tovarnar in po-
sestnik.

Gmeiner Karol, župnik v Širji.
Levec Ivan, nadučitelj.

Ramovš Andrej, župnik v Svibnem. Vidergar Ivan, župnik v Št. Jurji.
 Slanec Franc, učitelj. Zagorjan Ivan, župnik.
 Št. 1 + 6 = 7.

10. Dekanija **Loka**.a) Loka. Poverjenik: *Kožuh Matej*.

*Kožuh Matej, dekan, itd. v Stari Loki.	Lenček Niko, c. kr. notar.
dr. Arko Anton, dež. okr. zdravnik.	Mikuš Franc, c. kr. okr. sodnik.
Bralno društvo v Škofji Loki.	Peterlin Primož, adm. pri Sv. Lenartu.
Čitalnica narodna.	Pokorn Franc, kaplan v Stari Loki.
pl. Garzarolli Franc, c. kr. okr. sod. pristav.	Rožman Lovro, ekspozit v Žabnici.
Klobovs Ivan, c. in kr. voj. duhovnik.	† dr. Škofic Franc, c. kr. okr. sodnik.
	Tomažič Ivan, mestni župnik.
	Št. 1 + 12 = 13.

b) Selca. Poverjenik: *Sušnik Ivan*.

*Tušek Gregor, posestnik na Martinjem Vrh.	Mrak Jakob, župnik v Železnikih.
Boncelj Franc, župnik v Dražgoših.	Rihar Franc, kaplan v Železnikih.
Bralno društvo v Selcih.	Sušnik Ivan, župnik-kanonik v Selcih.
Jamnik Anton, župnik v Sorici.	Šlibar Franc, trgovec in posestnik.
Klopčič Franc, duh. pomočnik.	Vavpetič Ivan, kaplan v Selcih.
Košmelj Luka, pos. v Železnikih.	Veja Maks, župnik v Bukovščici.
	Verhunc Ivan, posestnik.
	Št. 1 + 12 = 13.

c) Trata. Poverjenik: *Petrovčič Franc*.

*Debeljakova hiša v Poljanah.	Justin Blaž, adm. v p.
*Dolinar Ivan, župnik v p. na Trati.	Knific Luka, nadučitelj na Trati.
Cirman Anton, nadučitelj v Poljanah.	Kregar Franc, provizor v Javorji.
Dolinar Anton, adm. v Lučini.	Petrovčič Franc, župnik na Trati.
Hromec Ivan, adm. v Novi Oslici.	Pintar Matej, provizor v St. Oslici.
	Pokorn Jakob, kaplan v Poljanah.
	Št. 2 + 9 = 11.

11. Dekanija **Metlika**.a) Črnomelj. Poverjenik: *Kupljen Anton*.

*Koenig Jurij, župnik na Vinici.	Klemenčič Mihael, mestni kaplan.
Hribar Anton, kaplan na Vinici.	Knjižnica okrajna učiteljska.
Juvanec Franc, učitelj na Vrh.	Kramarič Josip, adm. na Vrh.
Kadunec Matija, župnik v Preloki.	Kunc Avgust, posestnik.
dr. Kaisersberger A., c. kr. okr. zdravnik.	Kupljen Anton, c. kr. notar.
	Mohar Peter, župnik v Dragatušu.

Novak Matija, mestni kaplan.
Režek Peter, župnik v St. Trgu.
Schweiger Janko, posestnik.

Šašelj Ivan, župnik v Adlešičih.
Šola farna v Starem Trgu.
Št. 1 + 15 = 16.

b) Metlika. Poverjenik: *Navratil Anton*.

*Stariha Jakob, dekan v p., itd.
Aleš Anton, dekan v Semiču.
Bulovec Mihael, kaplan v Semiču.
Čitalnica narodna.
Dovgan Franc, prošt n. reda.
Guštin Franc, posestnik
Hayne Edvard, c. kr. davkar.
Kessler Alojzij, c. kr. sod. pristav.
Medved Anton, kaplan v Semiču
Navratil Anton, zasebnik.
Premer Ignacij, posestnik.
Prosenik Anton, trgovec.

Romé Josip, župnik n. reda v
Podzemlji.
Schweiger Franc, župnik na Radovici.
Stajer Franc, c. kr. notar.
Šola ljudska v Semiču.
Šola mestna v Metliki.
Šola narodna na Radovici.
Vidovič Anton, župnik v Kamenju.
Vukšinič Davorin, župan v Ra-
dovicih.
Zabukovec Ivan, mestni kaplan.
Zakrajšek Ivan, mestni kaplan.
Št. 1 + 21 = 22.

12. Dekanija **Moravče**. Poverjenik: *Kajdiž Tomaž*.

*Preša Josip, župnik v Pečeh.
Bernik Valentin, benef. v Vrhpolji.
Brcé Anton, župnik v Št. Lam-
brehtu.
Česenj Andrej, kaplan.
Hiersche Franc, kaplan v Zagorji.

Kajdiž Tomaž, dekan, itd.
Kepec Franc, adm. v Češnjicah.
Medved Matija, trg. in posestnik
v Zagorji.
Toman Janko, nadučitelj.
Zelnik Josip, adm. v Čemšeniku.
Št. 1 + 9 = 10.

13. Dekanija **Novo Mesto**. Poverjenik: *Poljanec Ivan*.

*Babnik Ivan, župnik v Toplicah.
*dr. Gestrin Karol, c. kr. okr. sod.
svétnik.
*Krčon Anton, župnik v Šmarjeti.
*dr. Vojska Andrej, c. kr. okr.
sod. svétnik.
*Vrhovec Ivan, c. kr. gimn. profesor.
Bergant Valentin, župnik v Brus-
nicah.
Berlec Franc, c. kr. žand. nad-
stražnik.
Borštner Josip, župnik v Št. Petru.
Čitalnica narodna.
dr. Detela Fr., c. kr. gimn. ravnatelj.

Dopler Alojzij, c. kr. sod. kancelist.
Dovič Ivan, župnik v Mirni Peči.
Einspieler Tomaž, c. kr. okr. sod.
tajnik.
Fajdiga Ignacij, c. kr. gimn. profesor.
Fon Ivan, c. kr. gimn. profesor.
Frančiškanski samostan.
Frank Rihard, kanonik.
Hočevar Josip, kanonik.
Hrovat o. Florentin, gvardijan in
ravnatelj m. lj. šoli.
Jagodič Franc, c. kr. avskultant.
Kastelic Franc, trgovec.
Knjižnica gimnazijska.

- Knjižnica okr. učiteljska.
 K. I. B., dijak.
 Krajec Ivan, lastnik tiskarne.
 dr. Kraut Štefan, c. kr. avskultant.
 dr. Marinko Josip, c. kr. gimn. profesor, itd.
 Mohar Martin, c. kr. vodja sod. pom. uradov.
 Novak Franc, c. kr. gimn. profesor.
 Okoren Martin, markèr.
 Pec Viljeldmina, učiteljica.
 Perko Franc, župan in trgovec.
 Petelin Martin, c. kr. gimn. profesor.
 Pintar Luka, c. kr. gimn. profesor in okr. šolski nadzornik.
 Plevaneč Ivan, župnik v Soteski.
 dr. Poček Franc, c. kr. avskultant.
 Poljanec Ivan, c. kr. gimn. profesor.
 Porenta Jakob, župnik v Stopičah.
 dr. Poznik Albin, c. kr. notar, itd.
- dr. Prevec Franc, odv. kandidat.
 Rogina Anton, c. kr. avskultant.
 Rohrman Viljem, vin. učitelj na Grmu.
 Skalé Otmar, c. kr. okr. živino-zdravnik.
 pl. Sladovič Simon, lekar.
 dr. Slanc Karol, odvetnik.
 Suhač Matej, c. kr. gimn. profesor.
 dr. Šegula Jakob, odvetnik.
 Šmidovnik Anton, župnik v Prečini.
 Šuklje Franc, c. kr. gimn. profesor, drž. in dež. poslanec.
 Turk o. Efreml, frančiškan.
 Urh Peter, prošt, itd.
 Vindišar Viljem, frančiškan.
 Virant Anton, trgovec.
 Zavodnik Feliks, st. vikar.
 Žgur Anton, župnik pri Beli Cerkvi.
 Št. 5 + 50 = 55.

14. Dekanija **Postojina**.a) Postojina. Poverjenik: *Hofstetter Ivan*.

- Arko Franc, posestnik.
 Bezeljak Pavl, c. kr. notar.
 Bilc Anton, odv. koncipijent.
 Brešar Josip, kaplan.
 Čitalnica národna.
 Ditrich Anton, trgovec.
 Gaspari Ferdinand, c. kr. okr. živino-zdravnik.
 Hofstetter Ivan, dekan, č. kano-nik, itd.
 Jurca Franc, trgovec.
 Knjižnica okr. učiteljska.
- Kraigher Alojzij, trgovec.
 Kraigher Jurij, trgovec v Hrašah.
 Kraigher Peter, trgovec.
 Lapajne Štefan, c. kr. okr. komisar.
 Lončar Ivan, c. kr. davk. nadzornik.
 Pfeifer Jurij, c. kr. fin. str. komisar.
 Puc Alojzij, župnik v Hrenovicah.
 Šeber Rihard, lastnik tiskarne.
 Vičič Friderik, nadžupan, gostilničar in posestnik.
 Vodopivec Anton, c. kr. poštar.
 Vrančič Ivan, nač. žel. postaje.
 Št. 21.

b) Senožeče. Poverjenik: *Okorn Ignacij*.

- *Občina razdrška.
 Jakelj Valentin, kaplan.
 Kavčič Hinko, posestnik, nadžupan in dež. poslanec na Razdrtem.
 Kobal Bogdan, c. kr. okr. sodnik.
 Mikš Ivan, ekspozit v Razdrtem.
- Okorn Ignacij, župnik.
 Omahen Gustav, c. kr. notar.
 Suša Anton, trgovec.
 Suša Franc, posestnik.
 Škerjanec Ivan, župnik v Vremah.
 Zelen Josip, posestnik.
 Št. 1 + 10 = 11.

c) Št. Peter. Poverjenik: *Sitar Matej*.

*Bole Martin, profesor na Ruskem.	Kovač Anton, žel. gostilničar.
*Sajovic Ivan, župnik in duh svetnik v Slavini.	Križaj Franc, tovarnar.
Bajec Jakob, ekspozit v Šmihelu.	Laurenčič Andrej, posestnik.
Dekleva Franc, trgovec v Slavini.	Lesar Ivan, kaplan v Slavini.
Jakš Franc, posestnik v Št. Petru.	Medica Matej, tovarnar.
Jemec Anton, ekspozit v Suhorji.	Sitar Matej, kurat.
Korošec Franc, gost. in posestnik.	Špilar Ludovik, pos. sin.
	Torkar Matija, župnik v Košani.
	Št. 2 + 13 = 15.

15. Dekanija **Radovljica**.a) Radovljica. Poverjenik: *Roblek Aleks*.

*Bernik Lovro, župnik v p.	Klinar Matija, gost. in posestnik.
Ažman Josip, učitelj na Breznici.	Knjižnica okr. učiteljska.
Bric Ivan, c. kr. okr. sodnik.	Kumer Franc, župnik v Mošnjah.
Bulovec Ivan, trgovec in posestnik.	Novak Ivan, mestni župnik.
Butalič Jakob, c. kr. sod. kancelist.	Pollak Josip, c. kr. okr. komisar.
Čarman Franc, c. in kr. voj. kurat v p. itd. na Otoku.	Potočnik Tomaž, župnik na Breznici.
Ferk Ernst, c. kr. sod. pristav.	Roblek Aleks, lekar, župan in posestnik.
Fertin Ignacij, kurat v Begunjah.	Teran Ivan, župnik v Ljubnem.
Homann Friderik, trg. in posestnik.	Vurnik Ivan, podobar in posestnik.
Kačar Ivan, mestni kaplan.	Št. 1 + 18 = 19.

b) Bled. Poverjenik: *Rus Franc*.

*baron Schwegel Josip, veleposestnik, itd. itd.	Pristov Josip, kaplan v Gorjah.
Ažman Ivan, župnik v Gorjah.	Razboršek Josip, dekan.
Berlic Ivan, župnik na Boh. Beli.	Rus Franc, nadučitelj.
Bralno društvo v Gorjah.	Schrey Rihard, c. kr. poštar, itd.
Hudovernik Anton, gost. in posestnik.	Skumavec Lovro, pos. v Zg. Lazih.
Jan Vincenc, pos. v Sp. Gorjah.	Sterle Terezija, učiteljica v Gorjah.
Jekler Josip, gostilničar.	Trojar Ivan, nadučitelj v p., itd.
dr. Klimek Emil, zdravnik.	Vrhunec Andrej, posestnik.
Peternel Jakob, župan, itd.	Žirovnik Josip, nadučitelj v Gorjah.
	Žumer Jakob, župan in pos. v Gorjah.
	Št. 1 + 18 = 19.

c) Bohinj. Poverjenik: *Mesar Ivan*.

Čekal Ferdinand, kaplan na Bistrici.	Mesar Ivan, župnik, duh. svetnik in dež. poslanec.
Medić Josip, nadučitelj na Bistrici.	Payer Anton, adm. na Koprivniku.

Rihteršič Ivan, nadučitelj v Srednji Vasi. Železny Alojzij, kaplan v Srednji Vasi.
Zarnik Matija, župnik v Srednji Vasi. Št. 7.

d) Jesenice-Kranjska Gora. Poverjenik: *Keršič Ivan*.

Aljaž Jakob, župnik na Dolgem. Keršič Ivan, župnik na Jesenicah.
Andolšek Franc, c. kr. okr. sodnik v Kranjski Gori. Korošec Josip, učitelj na Jesenicah.
Ažman Simon, župnik v Beli Peči. Matjan Jakob, kaplan na Jesenicah.
Bregar Josip, nadučitelj v Kranjski Gori. Robič Matija, rud. uradnik na Savi.
Fasan Rudolf, nadgozdar na Javorniku. Treven Anton, trgovec in posestnik na Savi.
Turk Avgust, župnik na Kor. Beli. Št. 11.

e) Dobrava. Poverjenik: *Aljančič Valentin*.

Aljančič Valentin, župnik na Dobravi. Pogačnik Josip, c. kr. poštar v Podnartu.
Gilly Peter, c. kr. poštar v Kropi. Rojina Franc, učitelj na Dobravi.
pl. Kapus Adolf, c. kr. poštar, posestnik, itd. v Kamni Gorici. Verbajs Anton, župnik v Kamni Gorici.
† Lavtar Valentin, benef. v Kropi. Zupan brata, orglj. mojstra v Kamni Gorici.
Megušar Jurij, trgovec v Kropi. Št. 10.
Pesjak Mihael, trg. in pos. v Kamni Gorici.

16. Dekanija **Ribnica**.

a) Ribnica. Poverjenik: *Povše Martin*.

*Kljunova hiša v Slatniku.¹⁾ Knjižnica okr. učiteljska.
*Lesarjeva hiša v Hrovačah.²⁾ Merher Josip, trg. v Dolenji Vasi.
*Lesarjeva hiša v Sušji.³⁾ Oberstar Josip, strugar v Sodražici.
*Lovšin Marija, posestnica v Jurjevici. Povše Martin, dekan, itd. v Ribnici.
Brencé Ivan, župnik pri Sv. Gregorji. Prijatelj Matija, župnik v Strugah.
Drobnič Jurij, župan v Sodražici. Tomšič Štefan, nadučitelj v Ribnici.
Fajdiga Franc, trgovec v Sodražici. Višnikar Franc, c. kr. okr. sodnik in dež. poslanec v Ribnici.
Fik Franc, kaplan v Ribnici. Voglar Josip, župnik v Sodražici.
Jaklič Josip, župnik v Dolenji Vasi. Vrbič Mihael, učitelj v Ribnici.
Kadunec Franc, adm. v Dragi. Zakrajšek Franc, kaplan v Ribnici.
Št. 4 + 16 = 20.

¹⁾ po Mariji Kljun, posestnici v Slatniku († 20. marnca 1875).

²⁾ po Ivanu Lesarju, posestniku v Hrovačah († 7. aprila 1888).

³⁾ po Martinu Lesarju, posestniku v Sušji († 20. februvarija 1867).

b) Velike Lašče. Poverjenik: *Šufraj Daniel*.

Cerar Ivan, učitelj v Škocijanu.	Lavtižar Mihael, župnik na Robu.
Čuk Julij, kaplan v Dobrepoljah.	Pešec Franc, kaplan
Globočnik Janko, c. kr. notar.	Sušnik Franc, sod. sluga.
Hočevar Matija, župan, poštar in posestnik.	Škofic Josip, c. kr. sod. pristav.
Kosec Jernej, župnik v Škocijanu.	Šufraj Daniel, c. kr. okr. sodnik.
	Št. 10.

17. Dekanija **Šmarije**.a) Šmarije. Poverjenik: *Drobnič Andrej*.

Borštnik Ivan, nadučitelj.	Ogorelec Vinko, posestnik in dež. poslanec v Lipoglavu.
Bralno društvo v Šmariji.	Pipán Andrej, župnik na Polici.
Drobnič Andrej, dekan, itd.	Rozman Marija, trgovka.
Marešič Franc, župnik v Lipoglavu.	Urbanija Lovro, župnik v Žalini.
	Št. 8.

b) Zatičina. Poverjenik: *Jenčič Alojzij*.

Čebašek Ivan, kaplan v Št. Vidu.	† Lukan Jakob, zdravnik v Št. Vidu.
Gregorič Josip, kaplan v Višnji Gori.	Pirnat Stanko, c. kr. notar.
Jaklič Štefan, župnik v Št. Vidu.	Podobnik Franc, odv. kandidat in posestnik.
Jenčič Alojzij, c. k. okr. sodnik.	Pristov Simon, benef. v Št. Vidu.
Končina Ivan, trgovec in posestnik v Gorenji Vasi.	Št. 9.

18. Dekanija **Trebnje**.

a) Trebnje. Poverjenik: ————

Avsec Franc, kaplan.	Ilovski Albin, kaplan na Mirni.
Benkovič Josip, kaplan v Doberničah.	Jarc Franc, župnik na Mirni.
Bratkovič Kazimir, c. kr. notar.	Jerše Alojzij, nadučitelj v Trebnjem.
Golia Ljudevit, c. kr. okr. sodnik.	Mervec Ivan, župnik v Št. Rupertu.
† Hočevar Anton, župnik pri Sv. Lovrencu.	Miklavčič Zalika, c. kr. poštarica pri Sv. Križu.
Hofer Karol, župnik v Čatežu.	Nagodé Ivan, adm. v Trebnjem.
	Tomšič Franc, uradnik.
	Št. 13.

b) Mokronog. Poverjenik: *Virant Ivan*.

Barbo Mihael, župnik v Trebelnem.	Rohrman Josip, not. koncipijent.
Globelnik Ivan, kaplan pri Sv. Trojici.	Rozina Viktor, c. kr. notar.
Grčar Josip, župnik pri Sv. Trojici.	Šircel Rozalija, trg. soproga.
Pogačar Josip, c. kr. sod. kancelist.	Virant Ivan, župnik.
	Št. 8.

19. Dekanija **Vipava**. Poverjenik: *Erjavec Matija*.

*Erjavec Matija, dekan, itd.	Klobus Valentin, župnik na Slapu.
*Kavčič Franc, c. kr. poštar in posestnik v Št. Vidu.	Knjižnica okrajna učiteljska.
*Nakus Josip, župnik, itd. na Planini.	Koželj Mihael, župnik na Podkrajji.
Arko Mihael, župnik v Šturiji.	grof Lanthieri Karol, graščak, itd.
Bisail Alojzija, učiteljica v Vipavi.	Lavrenčič Matej, posestnik in dež. poslanec v Vrhpolji.
Božič Ivan, posestnik v Podragi.	Lenasi Anton, župnik na Colu.
Čitalnica kmetijska v Podragi.	Lukanec Josip, benef. v Lozicah.
Čitalnica narodna v Vipavi.	Primožič Jernej, župnik v Vrabčah.
Dejak Hinko, župnik v Vrhpolji.	Rajčević Franc, kaplan v Vipavi.
Demšar Ivan, župnik v Št. Vidu.	Rudolf Ivan, učitelj v Vrabčah.
Dolenc Rudolf, učitelj v Podragi.	Semenič Ivan, posestnik v Podragi.
Habe Josip, posestnik na Gočah.	Silvester Franc, trgovec v Vipavi.
Hladnik Ivan, župnik na Gočah.	Skvarča Ivan, župnik v Budanjah.
dr. Kenda Josip, okr. zdravnik.	Št. 3 + 24 = 27.

20. Dekanija **Vrhnika**.a) Vrhnika. Poverjenik: *Koprivnikar Ivan*.

*Bohinjec Peter, kaplan na Vrhniki.	Koprivnikar Ivan, dekan, itd.
*Kotnikova hiša v Verdu.	Laznik Josip, župnik v Polhovem Gradcu.
Bralno društvo v Polhovem Gradcu.	Lenarčič Josip, veleposestnik, itd.
Čitalnica narodna na Vrhniki.	Levstik Vinko, nadučitelj.
Dolinar Franc, župnik v Horjulu.	Petrič Marija, velepos. hči.
Gruden Ivan, c. kr. davkar v p. itd.	Šega Ivan, župnik v Podlipi.
Hočevar Anton, župnik pri Sv. Joštu.	Škofic Josip, župnik v Zaplani.
Jelovšek Gabrijel, trgovec, župan in posestnik.	Tomšič Ivan, usnjar in posestnik.
Katoliško društvo rok. pomočnikov.	Vidic Ivana, učiteljica.
Komotar Anton, c. kr. notar.	Volk Ivan, kaplan v Polh. Gradcu.
	Vonča Anton, kurat v Belkah.
	Št. 2 + 19 = 21.

b) Borovnica. Poverjenik: *Oblak Ivan*.

*Oblak Ivan, župnik v Borovnici.	Papler Franc, nadučitelj.
Borštnik Franc, c. kr. profesor v Dubrovniku.	Podobnik Ignacij, župnik v Preserji.
Kržič Josip, posestnik.	Rozman Jurij, župnik v Rakitni.
	Schiffner Ludovik, kaplan.
	Štev. 1 + 6 = 7.

c) Logatec. Poverjenik: *Ribnikar Vojteh*.

Belar Josip, župnik v Rovtjih.	Bralno društvo v Zg. Logatcu.
Bergant Lovro, župnik.	De Gleria Anton, trgovec.
Bralno društvo v Sp. Logatcu.	Gruntar Ignacij, c. kr. notar.

Jeglič Josip, c. kr. davkar.
 Kavčič Gašpar, posestnik v Rovtih.
 Kette Vojteh, ingénieur.
 Knjižnica okrajna učiteljska.
 Lapuch Josip, zasebnik.
 Leiler Franc, not. uradnik.
 Levičnik Valentin, c. kr. višji davk.
 nadzornik.
 Mulley Adolf, c. kr. poštar in posestnik.

Nadilo Avgust, zasebnik.
 Petrič Martin, posestnik.
 Ravnihar Aleks., c. kr. sod. pristav.
 Ribnikar Vojteh, nadučitelj, itd.
 Sakser Ivan, župnik v Hotederšici.
 Sicherl Ivan, trgovec in posestnik.
 Smolč Josip, posestnik.
 dr. Sterger Stanko, c. kr. okrajni zdravnik.
 Tollazzi Tomaž, trg. in posestnik.
 Št. 23.

21. Dekanija **Žužemperk**. Poverjenik: *Tavčar Mihael*.

*Štrucelj Jurij, c. kr. okr. sodnik.
 Bežek Rupert, c. kr. notar.
 Bogolin Mihael, župnik v Ajdovici.
 Bralno društvo v Žužemperku.
 Ključevšček Ignacij, župnik v Šmihelu.
 Lavrič Josip, župnik v Ambrusu.
 Povše Henrik, kaplan na Krki.

Senčar Josip, c. kr. sod. pristav.
 Šinkovec Avgust, kaplan.
 Tavčar Mihael, dekan, itd.
 Zbašnjak Franc, župnik v Hinjah.
 Zupančič Ivan, župnik v Topli Rebri.
 Žagar Josip, kaplan v Hinjah.
 Št. 1 + 12 = 13.

II. Lavantinska škofija.

1. Dekanija **Bistrica Slovenska**. Poverjenik: *Hajšek Anton*.

*Hajšek Anton, dekan, itd.
 *Ratej Franc, c. kr. notar.
 Bizjak Vinko, župnik v Laporji.
 Brezovšek Davorin, župnik pri Sv. Martinu.
 Černelč Franc, učitelj v Črešnjevcu.
 Hebar Franc, župnik v Studenicah.
 Heržič Josip, župnik v Sp. Polskavi.
 Hytrek Adolf, spiritual v Studenicah.
 Janžekovič Vid, kaplan v Poličanah.
 Jerman Ivan, obč. predstojnik v Makolah.
 Kansky Janko, kaplan v Makolah.
 Lenart Janko, župnik v Poličanah.

Lendovšek Mihael, župnik, itd. v Makolah.
 Mahor Feliks, učitelj v Makolah.
 Mojžišek Anton, kaplan v Poličanah.
 Peče Ivan, c. kr. žand. vodja na Ptujski Gori.
 Rom Ignacij, kaplan.
 Sattler Martin, župnik v Manjšbregu.
 Stanjko Ivan, župnik v Htinju.
 Stiplovšek Valentin, župnik v Ločah.
 Škerjanc Rok, nadučitelj v Makolah.
 Tajek Jakob, kaplan.
 Tominc Blaž, učitelj v Črešnjevcu.
 Žekar Martin, kaplan v Manjšbregu.
 Št. 2 + 22 = 24.

2. Dekanija **Braslovče**. Poverjenik: *Balon Anton*

*Balon Anton, župnik, itd. na Vranskem.

*Podružnica kmetijska.
 Bralno društvo v Št. Jurji.

Čitalnica na Vranskem.
 Dekort Josip, kaplan v Št. Jurji.
 Južna Valentin, trg. in pos. v Št. Jurji.
 Kolarič Josip, župnik na Paki.
 Križnik Gašpar, pos. v Motniku.
 Lipež Viktor, kr. gimn. ravnatelj v p.

Munda Janko, kaplan na Vranskem.
 Pečnik Franc, kaplan.
 Prislán Franc, posestnik v Parižlah.
 Sušnik Ivan, kaplan na Gomilskem.
 Svetina Anton, c. kr. notar na Vranskem.
 Zdolšek Andrej, kaplan na Paki.
 Zdolšek Franc, župnik v Št. Jurji.
 Št. 2 + 14 = 16.

3. Dekanija **Brežice**.

a) Brežice. Poverjenik: *Stanič Josip*.

*dr. Firbas Franc, c. kr. notar, itd.
 *Knjižnica okrajna učiteljska.
 *Repič Andrej, župnik v Kapelah.
 *dr. Srebré Gvidon, odvetnik, župan, itd.
 Agrež Josip, uradnik.
 Balon Mihael, oskrbnik.
 Berglez Ivan, župnik v Artičah.
 Brovet Rupert, c. kr. davk. pristav.
 Čitalnica národna.
 Fischer Andrej, kaplan na Bizeljskem.
 Frančiškanski samostan.
 Gerjevič Ivan, velepos. v Dobovi.
 Gregorič Karol, merosodnik.
 Kene Franc, pos. v Piršenburgu.
 Kostanjevec Josip, kaplan v Dobovi.
 Kukovič Josip, trgovec.
 Kunej Ivan, župnik v Dobovi.
 Levak Andrej, veleposestnik.
 Mazi Franc, trg. pomočnik.
 Mesiček Josip, kaplan.

Mesiček Josip, nadučitelj v Globokem.
 Munda Ivan, c. kr. okr. živinozdravnik.
 Plainec Franc, nač. žel. postaje.
 pl. Pohl Josip, župnik v Pišecah.
 Poljanšek Ignacij, pek in posestnik.
 Postružnik Gustav, trg. pomočnik.
 Postružnik Rud., c. kr. davk. pristav.
 Rauter Franc, učitelj.
 Schwentner Leopold, trgovec.
 Slanc Ernst, nadučitelj v Dobovi.
 Spindler Anton, c. kr. zemlj. knjigovodja.
 Stanič Josip, not. kandidat.
 Stante Jakob, učitelj v Dobovi.
 Šetinc Josip, odv. koncipijent.
 dr. Šmirmaul Matija, okr. zdravnik.
 dr. Vovšek Franc, c. kr. okr. sodnik.
 Zechner Sidonija, hči grašč. nadz.
 Zevnik Josip, trgovec.
 Zwirn Franc, učitelj.
 Št. 4 + 35 = 39.

b) Sevnica. Poverjenik: *Pišl Ivan*.

*Slomšek Ivan, župnik pri Sv. Lenartu.
 Jerman Josip, ces. světnik, itd. v Rajhenburgu.
 Kunstič Ivan, učitelj.

Lenček Franc, velepos. na Blanci.
 Pišl Ivan, učitelj.
 Podvinski Anton, kaplan.
 Starkl Mio, c. kr. kancelist.
 Veršec Franc, c. kr. notar.
 Št. 1 + 7 = 8.

4. Dekanija **Celje**.a) Celje. Poverjenik: *Ogradi Franc*.

*dr. Babnik Miroslav, odvetnik.	dr. Filipič Ludovik, odvetnik, itd.
*Čitalnica mestna.	dr. Gelingsheim Karol, c. kr. okr. sod. pristav.
*Krušič Ivan, c. kr. gimn. profesor.	dr. Hrašovec Jurij, odvetnik.
*Občina teharska.	Hribar Dragotin, lastnik tiskarne.
*Ogradi Franc, opat, itd.	Irgl Franc, mestni vikar.
*dr. Sernec Josip, odvetnik, itd.	Jerman Ivan, trgovec.
*Topljak Josip, posestnik.	Knjižnica gimnazijska.
*Vošnjak Mihael, ingénieur, pos., drž. in dež. poslanec.	Knjižnica kapucinska.
*dr. Vrečko Andrej, c. kr. gimn. profesor in okr. š. nadzornik.	Kosi Anton, c. kr. gimn. profesor.
*Žuža Ivan, zasebnik.	Krušič Franc, stud. med.
Ambrožič Blaž, c. kr. okr. šolski nadzornik.	dr. Oblak Vatroslav, cand. phil.
Atteneder Josip, n. propovednik.	Pavlič Franc, c. kr. poštni oficijal.
Baš Lovro, c. kr. notar.	Rančigaj Anton, mestni kaplan.
dr. Brenčič Alojzij, odvetnik.	dr. Rosina Franc, odv. kandidat.
dr. Dečko Ivan, odvetnik in dež. poslanec.	dr. Treo Dragotin, odv. kandidat.
Detiček Jurij, c. kr. notar.	Vodstvo zasebne deklishe šole.
	dr. Vrečko Josip, odvetnik, itd.
	Zavadlal Mihael, c. kr. gimn. profesor.

Št. 10 + 24 = 34.

b) Žalec. Poverjenik: *Petriček Anton*.

*Arzenšek Matija, župnik v Grižah.	Klemenčič Josip, učitelj v Galiciji.
*Janežič Jakob, tovarnar v Grižah.	Kordiš Terezija, učiteljica v Žalcu.
*Jeraj Josip, župnik, itd. v Žalcu.	Košar Ivan, župnik v Galiciji.
*Lipold Franc, posestnik.	Petriček Anton, učitelj v Žalcu.
Grušovnik Adam, kaplan v Žalcu.	Roblek Franc, posestnik v Žalcu.
Hausenbichler Ivan, župan, itd.	Učiteljsko okrajno društvo.

Št. 4 + 8 = 12.

5. Dekanija **Dravsko Polje**. Poverjenik: *Hirti Franc*.

*Sorglechner Josip, župnik v Cirkovcah.	Hren Anton, nadučitelj v Št. Janžu.
*Stranjšak Martin, dekan, itd. v Hočah.	Korošec Franc, kaplan v Cirkovcah.
Antolič Ivan, župnik na Ptujski Gori.	Kralj Martin, kaplan v Št. Janžu.
Berglez Franc, kaplan v Hočah.	Kranjc Franc, učitelj v Hočah.
Golob Andrej, učitelj pri Sv. Marjeti.	Nendl Franc, kaplan na Ptujski Gori.
Hirti Franc, župnik v Slivnici.	Rath Franc, župnik pri Sv. Lovrencu
Hrastelj Gregor, kaplan v Slivnici.	Šabot Jurij, duhovnik v p.

Št. 2 + 12 = 14.

6. Dekanija **Gornji Grad**.a) Gornji Grad. Poverjenik: *Dovnik Franc*.

*Dovnik Franc, dekan, itd.	dr. Šlander Ivan, zdravnik.
*Strnad Matija, župnik v Ljubnem.	Šmid Miloš, župnik v Solčavi.
Čitalnica narodna.	Šola narodna v Gornjem Gradu.
Fischer Ivan, c. kr. notar.	Šola narodna v Novi Štifi.
Kocbek Franc, nadučitelj.	Toman Ivan, kaplan.
Rodošek Anton, župnik pri Sv. Martinu.	Višnjar Franc, kaplan v Solčavi.
Strnad Anton, posestnik.	Wenger Karol, c. kr. okr. sodnik.
	Št. 2 + 12 = 14.

b) Mozirje. Poverjenik: *Praprotnik Franc*.

Aškerc Anton, kaplan.	Praprotnik Franc, nadučitelj, itd.
Čitalnica narodna.	Šola ljudska na Gorici.
Lipold Ivan, posestnik.	Šola ljudska v Mozirji.
Lipold Marko Josip, posestnik.	Šola ljudska na Rečici.
Pelan Milan, trgovec.	Turnšek Anton, trg. in posestnik.
Pirš Josip, posestnik.	v Nazarjih.
	Št. 11.

7. Dekanija **Jarenina**. Poverjenik: *Flek Josip*.

*Vagaja o. Rudolf, župnik v Svičini.	Slekovec Josip, nadučitelj.
Črnko Jernej, učitelj pri Sv. Jurji.	Špritzel Ivan, učitelj pri Sv. Marjeti.
Flek Josip, dekan.	Štrakl Matej, kaplan pri Sv. Ilji.
Kelemina Matija, župnik pri Sv. Ilji.	Zadravec Peter, kaplan pri Sv. Jakobu.
Murkovič Franc, kaplan.	
Rešek o. Henrik, kap. in oskrbnik.	Št. 1 + 9 = 10.

8. Dekanija **Konjice**. Poverjenik: *Voh Jernej*.

*Bezenšek Jurij, župnik v Čadramu.	Rožanc Dragotin, učitelj v Špitaliču.
*Knjižnica nadžupnijska.	dr. Rudolf Ivan, odvetnik.
*Kovač Josip, posestnik v Žrečah.	Sinko Josip, vikar.
Kukovič Blaž, kaplan v Čadramu.	Tamše Valentin, župnik na Prihovi.
Kukovič Mirko, kaplan v Konjicah.	Voh Jernej, dekan v Konjicah.
	Št. 3 + 7 = 10.

9. Dekanija **Kozje**. Poverjenik: *Bosina Ivan*.

*Knjižnica okrajna učiteljska.	Kranjc Josip, kaplan pri Sv. Petru.
Bosina Ivan, dekan, itd.	Lednik Anton, župnik v Podsredi.
Čilenšek Blaž, župnik v Zagorji.	Pernat Anton, provizor v Planini.
Fekonja Andrej, župnik v Bučah.	Raktelj Rudolf, provizor v Dobji.
Gršak Vinko, župnik v Podčetrtku.	dr. Rausch Franc, odvetnik.
Hurt Franc, kaplan v Podsredi.	Ribar Anton, župnik pri Sv. Vidu.
	Št. 1 + 11 = 12.

10. Dekanija **Laško**. Poverjenik: *Žuža Ivan Ev.*

- *Škerbec Martin, kaplan. Roš Ferdinand, veleposestnik v Hrastniku.
 Bogataj Jernej, kaplan na Dolu. Smolč Jakob, župnik pri Sv. Miklavži.
 Cizej Franc, župnik v Jurijkloštru. Veternik Anton, kaplan v Trbovljah.
 Dimnik Ivan, posestnik v Trbovljah. Žuža Ivan Ev., dr. c. p., konz. svetovalec, dekan in nadžupnik.
 Elsbacher Andrej, trgovec. Št. 1 + 12 = 13.
 Erjavac Peter, župnik v Trbovljah.
 Fischer Anton, župnik na Dolu.
 Košar Jakob, župnik v Šmarjeti.
 Potočnik Anton, župnik na Razborji.

11. Dekanija **Št. Lenart**. Poverjenik: *Furčič Josip*.

- *Čolnik Dominik, živinozdravnik pri Sv. Benediktu. Jurčič Josip, župnik.
 *Lapuh Martin, župnik pri Sv. Simonič Franc, kaplan.
 Barbari. dr. Suhač Anton, župnik pri Sv. Ani.
 Bratkovič Franc, kaplan. Šijanec Alojzij, župnik pri Negovi.
 Bregant Jurij, nadučitelj pri Sv. Vidovič Jakob, kaplan pri Sv. Benediktu. Rupertu.
 Cizej Ivan, c. kr. sod. pristav. Vraz Anton, župnik pri Sv. Antonu.
 Št. 2 + 10 = 12.

12. Dekanija **Ljutomer**. Poverjenik: *Horvat Josip*.

- *Meško Martin, župnik pri Kapeli. Horvat Josip, nadučitelj.
 *Simonič Ivan, duhovnik v p. Ivančič Josip, c. kr. davk. kontrolor.
 *Skuhala Ivan, dekan, itd. Janžekovič Lovro, župnik v Veržeji.
 Belšak Anton, župnik pri Sv. Petru. Karba Ivan, učitelj pri Sv. Križi.
 Bohanec Ivan, kaplan. Košar Jernej, slikar pri Sv. Jurji.
 Božič Anton, pos. v Radoslavcih. Kralj Ivan, posestnik v Ilijaševcih.
 Bralno društvo v Cezanjevcih. Kukovec Ivan, posestnik, itd.
 Bralno društvo na Cvenu. Lacko Anton, župnik pri Sv. Križi.
 Bralno društvo pri Kapeli. dr. Lebar Josip, zdravnik pri Sv. Križi.
 Bralno društvo pri Mali Nedelji. Mursa Josip, posestnik na Krapju.
 Bralno društvo pri Sv. Jurji. Pernat Jernej, kaplan pri Kapeli.
 Bralno društvo pri Sv. Križi. Ploj Oton, c. kr. notar v Radgoni.
 Bralno društvo v Veržeji. Pušenjak Tomaž, nadučitelj na Cvenu.
 Cvahte Simon, nadučitelj pri Mali Nedelji. Razlag Ernestina, učiteljica.
 Čitalnica narodna v Ljutomeru. Sadu Fortunat, učitelj v Ščavn. Dolu.
 Dominkuš Jurij, učitelj pri Sv. Petru. Sršen Franc, trgovec.
 dr. Farkas Ivan, zdravnik. Šantl Matija, pos. v Ilijaševcih.
 Frangež Jernej, kaplan pri Kapeli. Šlamberger Anton, c. kr. notar.
 Freuensfeld Josip, učitelj.
 Gomilšak Josip, tržan.

Šoštarič Ferdinand, župnik pri Mali Nedelji.

Vavpotič Ivan, gostilničar.

Vedernjak Franc, c. kr. sod. pristav.

Vozlič Leopold, kaplan v Radgoni.

Wenig Karol, kaplan v Ljutomeru.

Wessner Josipina, učiteljica.

Zacherl Franc, učitelj v Ceza-

njevcih.

Št. 3 + 42 = 45.

13. Dekanija **Maribor pri Dravi**. Poverjenik: *Majciger Ivan*.

*Bohinc Jakob, st. župnik, itd.

*Čitalnica narodna.

*dr. Dominkuš Ferd., odvetnik, itd.

*Ferk Feliks, zdravnik in posestnik.

*dr. Glančnik Jernej, odvetnik.

*Knjižnica gimnazijska.

*Knjižnica semeniška.

*Kosar Franc, kanonik, itd.

*Majciger Ivan, c. kr. gimn. profesor.

*dr. Napotnik Mihael, knezoškof, itd.

*Orožen Ignacij, dekan itd.

*dr. Pajek Josip, c. kr. gimn. profesor, itd.

*dr. Radaj Franc, c. kr. notar, itd.

*dr. Sernec Janko, odvetnik, itd.

*Šinko Božidar, župnik pri Sv. Kungoti.

Borsečnik Anton, mestni vikar.

Čížek Josip, predmestni kaplan.

Dolenc Franc, trgovec.

dr. Feuš Franc, sem. profesor.

Golotnik Franc.

Gomilšek Franc Sal., velikošolec (2 izt.)

Gorišek Ivan, bogoslovec.

Gregorc Vsevlad, bogoslovec.

Haubenreich Alojzij, duh. v p.

Herg Lovro, kanonik, itd.

Hribovšek Karol, sem. ravnatelj in kanonik.

Hudovernik Ludovik, prvi st. vikar.

Jentl Bernard, trg. poslovodja.

Kardinar Josip, bogoslovec.

Kavčič Jakob, st. vikar in profesor.

Knjižnica c. kr. učiteljska.

Končan Fortunat, bogoslovec.

Koprivnik Ivan, c. kr. priprav. profesor.

Košan Janko, c. kr. gimn. profesor.

Kovačič Franc, bogoslovec.

Krančič Josip, bogoslovec.

dr. Križanič Ivan, kanonik in profesor.

Kumar Karol, bogoslovec.

Lavtar Luka, c. kr. priprav. profesor.

Majcen Gabrijel, c. kr. vadn. učitelj.

Majcen Josip, knezošk. tajnik.

Matek Blaž, c. kr. gimn. profesor.

dr. Meško Alojzij, sem. profesor.

Miklošič Ivan, c. kr. vadn. učitelj v pokoji.

dr. Mlakar Ivan, vodja dij. semenišča in profesor (2 izt.)

Morič Maks, trgovec.

Nerat Mihael, nadučitelj in urednik.

Pirtovšek Davorin, bogoslovec.

Pokorn Ignacij, c. kr. gimn. profesor.

Robič Franc, c. kr. okr. š. nadzornik, posestnik, dež. poslanec, itd.

Schreiner Henrik, c. kr. priprav. ravnatelj.

Šlamberger Lovro, bogoslovec.

Zagajšek Josip, predm. kaplan.

Zver Alojzij, c. kr. kazn. duhovnik.

Žitek Josip, dež. gimn. prof. v p.

Št. 15 + 40 = 55.

14. Dekanija **Maribor za Dravo**.

a) Rušje. Poverjenik: *Wurzer Matija*.

Bralno društvo v Rušah.

Cerjak Franc, kaplan v Rušah.

Cinglak Jakob, kaplan v Selnici.

Koren Matija, župnik v Selnici.

Lasbacher Josip, nadučitelj.	Wurzer Matija, župnik v Rušah.
Lesjak Martin, učitelj.	Zupančič Jakob, župnik v Št. Ož-
Lichtenwallner Matija, učitelj.	baltu.
Novak Franc, gostilničar.	Št. 10.

b) D. M. v Puščavi. Poverjenik: *Korman Josip*.

Bralno društvo pri D. M. v Puščavi.	Loeschnik Avgust, trgovec pri Sv.
dr. Glazer Ivan, odv. kandidat.	Lovrencu.
Hauptman Andrej, pos. sin na Ruti.	Šac Josip, učitelj.
Korman Josip, pos. sin na Kumenu.	Witzmann Franc, učitelj v Ribnici.
Korman Peter, posestnik v Činžatu.	Št. 8.

15. Dekanija **Marnberg**. Poverjenik: *Munda Jakob*.

Kocbek Martin, c. kr. notar.	Munda Jakob, c. kr. okr. sodnik.
Kolar Anton, kaplan.	Sitter Josip, c. kr. sod. pristav.
Marinič Jakob, provizor.	Žmavc Jurij, župnik na Remšniku.
	Št. 6.

16. Dekanija **Nova Cerkev**. Poverjenik: *dr. Gregorč Lavoslav*.

*Gajšek Karol, dekan na Doberni.	Lekše Franc, kaplan v Vojniku.
*dr. Gregorč Lavoslav, kanonik,	Pukmeister Jakob, učitelj v Vitanji.
drž. in dež. poslanec, itd.	Škorjanc Matija, kaplan v Vojniku.
*Kos Alojzij, župnik v Črešnjicah.	Žičkar Josip, župnik v Vitanji.
Jankovič Franc, posestnik v Vitanji.	dr. Žižek Anton, zdravnik v Vojniku.
	Št. 3 + 6 = 9.

17. Dekanija **Ptuj**. Poverjenik: *Kunstek Luka*.

*Hrtiš o. Benko, min. župnik.	Črnko Marko, mestni vikar.
*Kukovec Josip, župnik pri Sv.	dr. Čuček Josip, odvetnik.
Andraži.	Gregorič Anton, posestnik.
*Meško Jakob, župnik pri Sv.	dr. Horvat Tomaž, odvetnik.
Lovrencu.	Kavkler Ivan, nadučitelj.
*Modrinjak Matija, inf. prošt.	Klobučar Anton, c. kr. sod. pristav.
*Trstenjak Jakob, župnik pri Sv.	Koderman Janko, učitelj pri Sv.
Marjeti.	Janžu.
*Zelenik Josip, pos. pri Sv. Urbanu.	Koser Maks, c. kr. notar.
*Zmazek Franc, župnik pri Sv.	Kunstek Luka, dež. gimn. profesor.
Urbanu.	Majcen Ferdo, d. gimn. veroučitelj.
Alekšič o. Fidelij, em gvardijan.	Ogorelec Anton, učitelj.
Bralno društvo pri Sv. Andražu.	Oshgan Simon, c. kr. notar.
dr. Brumen Anton, odv. kandidat.	Osenjak Martin, župnik v Vurbergu.
Cilenšek Alojzij, kaplan pri Sv.	Pavlinič Marko, posestnik.
Marku.	Pirh Amalija, učiteljica pri Sv.
Cilenšek Martin, dež. gimn. profesor.	Vidu.

dr. Ploj Jakob, odvetnik.
 dr. Schiffrer Ivan, c. kr. polk.
 zdravnik.
 Slekovec Matej, župnik pri Sv.
 Marku.
 Sok Anton, velepos. v Možgancih.
 Stazinski o. Konrad, min. kaplan.
 Strelec Ivan, nadučitelj pri Sv.
 Andražu.
 Suhar Franc, mestni učitelj.
 Svet o. Alfonz, minorit.

Šalamun Franc, mestni kaplan.
 Šijanec Franc, nadučitelj pri Sv.
 Lovrencu.
 Šuta Alojzij, kaplan pri Sv. Marjeti.
 Trstenjak Marija, učiteljica pri Sv.
 Rupertu.
 Učiteljsko društvo ptujskega okraja.
 Vrunkar Radoslav, učitelj pri Sv.
 Vidu.
 Zopf Franc, mestni učitelj.
 Zupančič Karol, mestni učitelj.
 Št. 7 + 36 = 43.

18. Dekanija **Rogatec**. Poverjenik: *Tombah Josip*.

*Knjižnica okrajna učiteljska.
 *Sovič Josip, župnik v Stopercah.
 *Vraz Ivan, župnik pri Sv. Flo-
 rijanu.
 Bezjak Franc, učitelj pri Sv. Križi.
 Cerjak Josip, kaplan pri Sv. Križi.
 Merkuš Anton, župnik v Žitalah.
 Pivec Štefan, kaplan v Žitalah.
 Purgaj Jurij, kaplan v Kostrivnici.

Rotner Ivan, kaplan v Rogatcu.
 Rupnik Ivan, učitelj pri Sv. Flo-
 rijanu.
 Stoklas Vinko, učitelj pri Sv. Roku.
 Tombah Josip, dekan v Rogatcu.
 Trofenik Luka, nadučitelj pri Sv.
 Florijanu.
 Ulčnik Martin, kaplan pri Sv. Križu.
 Št. 3 + 11 = 14.

19. Dekanija **Šaleška Dolina**. Poverjenik: *Kačič Ivan*.

*dr. Lipold Ivan, župnik in dež.
 poslanec pri Sv. Martinu.
 Čitalnica narodna v Šoštajnu.
 Frečec Matija, župnik v Belih Vodah.
 Govedič Ivan, župnik v Šoštajnu.
 Kačič Ivan, c. kr. notar v Šoštajnu.

Kitak Jakob, kaplan.
 Kranjc Ivan, velepos. v Št. Ilji.
 Mihelič Josip, c. kr. okr. sodnik.
 Skubic Franc, zdravnik v Velenji.
 Vošnjak Ivan, veleposestnik.
 Št. 1 + 9 = 10.

20. Dekanija **Šmarije**.

a) Šmarije. Poverjenik: *dr. Jurtela Franc*.

*Uлага Josip, župnik, itd. pri Sv.
 Vidu.
 *Vrečko Matej, župnik na Ponikvi.
 Časl Franc, kaplan v Šmariji.
 Ferlinc Franc, učitelj.
 Gajšek Ivan, župnik.
 Jurkovič Franc, nadučitelj.
 dr. Jurtela Franc, odvetnik, župan
 in dež. poslanec.

Kartin Hugo, drd. jur. in posestnik.
 Kolšek Vinko, c. kr. notar.
 Kotnik Josip, učitelj v Žusmu.
 Kozinc Ivan, župnik v Slivnici.
 Rotner Josip, c. kr. sod. pristav.
 Stabuc Jernej, provizor.
 Strmšek Vekoslav, učitelj pri Sv.
 Petru.
 Žuraj Ivan, gostilničar.
 Št. 2 + 13 = 15.

24. Dekanija **Zavrč**. Poverjenik: *Šuta Ropert*.

- *Rajsinger Franc, trg. in pos. v Dobravi. *Šuta Ropert, dekan v Zavrču.
 *Sovič o. Aleks, župnik pri Sv. Trojici. Keček Andrej, kaplan v Leskovcu.
 Ozmec Josip, kaplan.
 Št. 3 + 2 = 5.

III. Goriška nadškofija.

1. Dekanija **Bolec**. Poverjenik: *Sorč Alojzij*.

- Bratina Kristijan, nadučitelj-vodja. Mlekuš Tomaž, c. kr. c. nadzornik.
 Dukić Franc, c. kr. okr. sodnik. Pečenko Franc, obč. tajnik.
 Gregorčič Simon, vikar v Sedlu. Perinčič Karol, kurat v Soči.
 Ilvar Franc, dekan. Slokar Anton, vikar v Logu.
 Komac Adolf, učitelj. Sorč Alojzij, c. kr. poštar.
 Kragelj Valentin, vikar v Trenti. Štrukelj Mihael, vikar v Čez-Soči.
 Kurinčič Ivan, vikar na Srpenici. Trebše Ivan, učitelj v Srpenici.
 Št. 14.

2. Dekanija **Cirkno**. Poverjenik: *Kosec Josip*.

- *Božič Peter, kurat v Ravnah. Plesničar Miroslav, učitelj na Reki.
 Čitalnica narodna. Podobnik Peter, župan.
 Kašca Franc, učitelj v Nemškem Ravnikar Alojzij, zasebnik.
 Rutu. Razpet Franc, vikar v Orehku.
 Kokošar Ivan, župnik v Šebreljah. Scheybal Josip, kaplan.
 Kosec Josip, kaplan. Št. 1 + 9 = 10.

3. Dekanija **Črniče**. Poverjenik: *Cibič Anton*.

- *Čitalnica narodna v Ajdovščini. Kodrič Franc, vikar na Trnovem.
 Ballogh Karol, c. kr. poštar v Ajdovščini. Kosovel Josip, župnik v Batujah.
 Cibič Anton, dekan. Krkoč Štefan, vikar v Lokavcu.
 Dugulin Ivan, župnik v Ajdovščini. Možina Anton, učitelj v Berji.
 Gabrijelčič Mihael, c. kr. okrajni Poljšak Alfonz, vikar pri Sv. Tomažu.
 sodnik v Ajdovščini. Šimuc Ivan, vikar v Velikih Žabljah.
 Kodre Ivan, vikar v Oseku. Štubelj Leopold, kaplan.
 Št. 1 + 12 = 13.

4. Dekanija **Devin**. Poverjenik: *Medvešek Peter*.

- Benko Ivan, učitelj v Šovodnjah. Križman Ignacij, učitelj v Gabrijah.
 Bratina Anton, vikar v Doberdolu. Luvín Peter, učitelj na Vojščici.
 Brezigar Josip, učitelj v Doberdolu. Medvešek Peter, nadučitelj v Opatjemselu.
 Kos Simon, vikar v Opatjemselu.

Ravbar Ivan, učitelj v Temnici. Vodopivec Franc, učitelj v Brestovici.
 Vittori Josip, učitelj v Opatjemselu. Volarič Andrej, učitelj v Devinu.
 Št. 11.

5. Dekanija **Gorica**. Poverjenik: *dr. Gregorčič Anton*.

*Bensa Štefan, kanonik. Kafol Štefan, kanonik.
 *Budal Bernard, inženier v Bosni. Klanjšek Franc, bogoslovec.
 *Ferfila Franc, uradnik v plinarni. Knific Srečko, benef. v p., itd.
 *Grča Blaž, vikar v Čepovanu. Knjižnica gimnazijska.
 *Kavčič Josip, c. kr. notar. Knjižnica realska.
 *Knjižnica bogosl. semenišča. Knjižnica učiteljska goriške okolice.
 *Knjižnica c. kr. studijska. Kolavčič Ivan, župnik v Solkanu.
 *dr. Kos Franc, c. kr. priprav. prof. Kragelj Andrej, c. kr. gimn. prof.
 *Marušič Andrej, c. kr. gimn. profesor, itd. Kralj Ignacij, sem. prefekt.
 *dr. vitez Tonkli Josip, odvetnik, itd. Kumar Valentin, c. kr. vadm. učitelj.
 *baron Winkler Andrej, c. kr. dež. predsednik v p. itd. itd. Leban Andrej, vikar v Grgarji.
 *Wolf Ivan, mestni župnik. dr. Lisjak Andrej, zdravnik, itd.
 Bajec Josip, knez nadšk. tajnik. dr. Mahnič Anton, sem. ravnatelj, itd.
 Berbuč Ivan, c. kr. real. profesor. Marzidovšek Radoslav, c. kr. voj. duhovnik.
 Bežek Viktor, c. kr. priprav. profesor. Mašera Josip, vikar v Št. Mavru.
 Božič Anton, vikar v Batah. Mercina Ivan, c. kr. vadm. učitelj.
 Bralno in podp. delavsko društvo. dr. Pavlica Josip, sem. spiritual.
 Čerin Tomaž, sem. prof. in dež. poslanec. Poniž Benedikt, c. kr. vadm. učitelj.
 Čitalnica v Solkanu. Rudež Ant., učitelj v gluhonemnici.
 Dermastja Ivan, bogoslovec. Rutar Lovro, ravnatelj na Sv. Gori.
 Erzen Anton, c. kr. uradnik. Seidl Ferdinand, c. kr. real. prof.
 Furlan Andrej, bogoslovec. Semenšče nadškofjsko.
 Gaberšček Andrej, urednik. Skubin Anton, c. kr. vadm. učitelj.
 Gaberšček Simon, vikar v Štandrežu. Strnad Josip, bogoslovec.
 dr. Gabrijelčič Josip, sem. ravnatelj. Šantelj Anton, c. kr. gimn. prof.
 † Gerbec Ivan, knez nadšk. tajnik. Škerbec Matej, sem. duhovnik.
 Godnič Josip, vikar v Kronbergu. Škrabec o. Stanko, frančiškan.
 dr. Gregorčič Anton, sem. profesor, drž. in dež. poslanec. Toman Ema, c. kr. vadm. učiteljica.
 Habat Josip, bogoslovec. dr. Tonkli Nikolaj, odvetnik.
 Izobraževališče učiteljsko. Vodopivec Franc, c. kr. okr. š. nadzornik.
 Jakončič Anton, zav. uradnik. Vuga Alojzij, kaplan.
 dr. Jakopič Josip, odvetnik. Žepič Franc, vodja dež. km. šole.
 Jug Tomaž, nadučitelj v Solkanu. dr. Žigon Franc, sem. prof.
 Št. 12 + 55 = 67.

6. Dekanija **Kanal**. Poverjenik: *Zega Mihael*.

*Vidic Franc, dekan. Balič Josip, učitelj v Avčah.
 Bajec Alojzij, učitelj v Lomu. Berlot Anton, vikar v Srednjem.

Čargo Angel, vikar v Ligu.	Manzoni Eliza, podučiteljica.
Čitalnica narodna v Kanalu.	Pahor Anton, vikar na Gor. Polji.
Francovich Karol, c. kr. sod. pristav.	Pipan Anton ml., vikar v Lokovcu.
Kazafura Anton, učitelj v Ročinju.	Pipan Anton st., vikar v Lomu.
Kodermac Štefan, vikar v Zapotoku.	Rustija Anton, učitelj v Kalu.
Kofol Franc, c. kr. davkar.	Slokar Ivan, vikar na Banjšicah.
Kofol Franc, vikar v Kalu.	Stergar Franc, učitelj na Banjšicah.
Komavli Filip J., učitelj v Desklah.	Tomažič Andrej, učitelj v Levpi.
Križnič Josip, učitelj v Ligu.	Tomšič Josip, vikar v Levpi.
Leban Karolina, učiteljica.	Uršič Andrej Anton, poddružnik.
Lukančič Tomaž, učitelj na Gore- njem Polji.	Vuga Andrej, vikar v Ročinju.
Mahnich Henrik, c. kr. car. uradnik.	Zega Mihael, nadučitelj.

Št. 1 + 27 = 28.

7. Dekanija **Kobarid** Poverjenik: *Dominko Franc*.

Dominko Franc, nadučitelj vodja.	Pavša Anton, vikar v Prosnidu.
Fon Jakob, vikar v Kredi.	Primožič Josip, kaplan.
Jarc Ivan, vikar na Ljubušnjem.	Sedej Ivan, vikar v Borjani.
Kranjec Franc, župnik v Breginji.	Vidmar Ivan, vikar v Logjeh.
Mesar Andrej, vikar na Livku.	Št. 9.

8. Dekanija **Komen** Poverjenik: *Harmel Adolf*.

*Vales Marko, vikar na Branici.	Kramer Filip, župnik v Dornbergu.
Brezovšček Andrej, župnik v Ri- fenbergu.	Leban Anton, nadučitelj.
Cazafura Henrik, c. kr. okr. sodnik.	Pavlin Leopold, učitelj v Gabriji.
Čibej Karol, c. kr. notar.	Rejec Jakob, kaplan.
Harmel Adolf, dekan, itd.	Rodè Edvard, c. kr. sod. pristav.
Jurič Ivan, modroslovec.	Štrekelj Edvard, kaplan v Rifen- bergu.
Kodelja Josip, kaplan v Dornbergu.	Štubelj Vinko, vikar v Gabriji.

Št. 1 + 13 = 14.

9. Dekanija **Ločnik** Poverjenik: *Smrekar Franc*.

Golob Josip, vikar v Podgori.	Marinič Franc, župnik v Kojskem.
Gregorčič Anton, vikar v Št. Fer- janu.	Pavletič Franc, vikar v Fojani.
Juvančič Lovro, župnik v Št. Lovrencu.	Smrekar Franc, vikar v Medani.
	Žnidarčič Andrej, vikar v Gradnem.

Št. 7.

10. Dekanija **Št. Peter** Poverjenik: *Pavletič Josip*.

Faganelj Štefan, kaplan v Biljah.	Orel Josip, nadučitelj v Prvačini.
Gregorčič Simon, vikar v p., itd. na Gradišči.	Pavletič Josip, župnik v Renčah.
Leban Ignacij, kaplan v Merni.	Pavlica Andrej, kaplan v Biljah.
	Poljšak Josip, župnik v Prvačini.

Št. 7.

11. Dekanija **Tolmin**. Poverjenik: *Kragelj Josip*.

*Čitalnica národna.

*Knjižnica okrajna učiteljska.

Ivančič Josip, c. kr. notar.

Kenda Ivan, učitelj pri Sv. Luciji.

Kenda Matija, nadučitelj v Volčah.

Kocijānčič Nikolaj, kurat v Ročah.

Kovačič Ignacij, veleposestnik pri Sv. Luciji.

Kragelj Josip, dekan, itd.

Lapajne Ivan, zemljemerec.

Milovčič Josip, c. kr. okr. sodnik.

Moškat Franc, vikar na Grahovem.

Murovec Ivan, župnik pri Sv. Luciji.

Pavletič Gothard, župnik na Šentviški Gori.

dr. Stanič Josip, odvetnik.

Širca Ivan, nadučitelj-vodja.

dr. Tuma Hinko, c. kr. sod. pristav.

Valentinčič Ignacij, kaplan v Volčah.

Št. 2 + 15 = 17.

12. Ostala goriška nadškofija.

Kormin: Trošt Ivan, vodja car. urada.

Št. 1.

IV. Tržaško-koperska škofija.

1. Dekanija **Dolina-Ospo**.a) Dolina. Poverjenik: *Jan Jurij*.

*Jan Jurij, dekan, č. kanonik, itd.

*Notar Anton, ekspozit v Plavijah.

Benkovič Josip, kaplan v Podgorji.

Jereb Franc, učitelj v Dolini.

Kompere Josip, dekan v Ospem.

Kovač Ivan, župnik v Kubedu.

Pavli Alojzij, vikar v Borštu.

Sancin Josip, župnik v Predloki.

Seliškar Franc, žel. uradnik na Kozini.

Stržinar Josip, kaplan v Klancu.

Tomšič Josip, kaplan v Dolini.

Velhartičky Josip, kaplan v Dolini.

Št. 2 + 10 = 12.

b) Brezovica. Poverjenik: *Benedik Ivan*.

Benedik Ivan, župnik v Brezovici.

Sila Svitoslav, učitelj v Rodiku.

Zupan Josip, župnik v Rodiku.

Št. 3.

2. Dekanija **Jelšane**. Poverjenik: *Jenko Slavoj*.

*Požar Anton, župnik v Pregarji.

Bunc Dragotin, c. kr. sod. kancelist.

Dolžan Jurij, župnik v Vodicach.

Guzelj Slavoj, c. kr. gozd. azistent.

Jenko Slavoj, trgovec, nadžupan

in dež. poslanec.

Maroti Franc, trgovec v Obrovem.

Nekerman Ivan, učitelj.

Primožič Matej, c. kr. sod. pristav.

Rogač Anton, dekan v Hrušici.

Rutar Matija, c. kr. okr. sodnik.

Vajšel Franc, učitelj v Hrušici.

Št. 1 + 10 = 11.

3. Dekanija **Kastav**. Poverjenik: *Jelušič Rajmund*.

Jelušič Rajmund, župnik v Beršecu.

Knjižnica kotarska učiteljska.

Št. 2.

4. Dekanija **Koper**. Poverjenik: *Glavina Blaž*.

Černivec Anton, c. kr. pripr. prof.	Kožuh Josip, c. kr. pripr. profesor.
Gasperčič Aleks, župnik v Marzagah.	Markelj Ivan, c. kr. pripr. ravnatelj.
Glavina Blaž, c. kr. kazn. kurat.	Omers Josip, župnik v Kortah.
Knjižnica okr. učiteljska.	Orel Franc, učit. pripravnik.
	Ravnateljstvo c. kr. učiteljska.
	Št. 9.

5. Dekanija **Pazin**. Poverjenik: *Grašič Josip*.

Bukovec Franc, župnik v Trvižu.	Kokole Franc, c. kr. davk. nadzornik.
Čencič Josip, c. kr. brz. načelnik.	Kos Ivan, c. kr. okr. š. nadzornik.
Grašič Josip, župnik v Bermu.	Miklavčič Karol, župnik v Žminju.
Kjuder Anton, župnik v Tinjanu.	dr. Rybař Otokar, odv. kandidat.
	Št. 8.

6. Dekanija **Tomaj**. Poverjenik: *Leban Franc*.

*Černe Anton, veleposestnik.	Narobe Ivan, župnik v Divači.
Fakin Anton, učitelj v Repentabru.	Okretič Ivan, c. kr. sod. pristav.
Gulič Franja, posestnica v Sežani.	Praprotnik Avgust, trg. v Lokvah.
Kanté Matej, nadučitelj v Sežani.	Sila Matija, župnik v Repentabru.
Knjižnica okrajna učiteljska.	Škrlj Josip, kaplan v Štorjih.
Kosovel Anton, učitelj v Sežani.	Štrukelj Janko, nadučitelj v Duvljah.
Leban Franc, c. kr. knjigovodja.	Tomšič Josip, učitelj v Skopem.
Mahorčič Evfemija, c. kr. poštarica.	Št. 1 + 15 = 16.
Mahorčič Rajmund, nadžupan, itd.	

7. Dekanija **Trst z okolico**. Poverjenik: *Hafner Franc*.

*Černé Ivan, kurat v Barkovljah.	Dovgan Anton, žel. uradnik.
*dr. Glavina Ivan, vladika, itd.	Fabris Dragotin, mestni župnik.
*Gorup Josip, veletržec, itd. itd.	Flego Peter, kanonik.
*Kastelic Franc, trgovec.	Furlan Vekoslav, c. kr. rač. oficijal.
*Kenda Anton, zav. uradnik.	dr. Glaser Karol, c. kr. gimn. prof.
*vitez Klodič Sabladoški Anton, c. kr. dež. š. nadzornik, itd.	Gomilšek Jakob, c. kr. real. katehet.
*Komar Vekoslav, gl. dež. blag. oficijal.	dr. Gregorin Gustav, odvetnik.
*Semenišče mladeniško.	Hafner Franc, c. kr. poštni asistent.
*Vovk Ivan, kurat v Bazovici.	Hočevar Ludovik, c. kr. fin. svētnik.
Abram Josip, pravnik.	Huber Avgust, c. kr. dež. sod. svētnik.
Bekar Josip, mestni kaplan.	dr. Ivanič Josip, knezošk. tajnik.
Cvetnič Lavoslav, c. kr. p. uradnik.	Jagodec Mihael, mestni katehet.
Čitalnica narodna v Trstu.	Jaklič Anton, c. in kr. vojni kurat.
Delavsko podporno društvo.	Jereb Gregor, c. kr. brz. oficijal.
Dolinar Ivan, c. kr. mešč. učitelj.	Korenčan Franc, c. kr. rač. uradnik.
	Krže Davorin, trgovec.

- Macak Ivan, c. kr. višji kat. nadzornik.
 Malloyer Maks, c. kr. fin. str. nadkomisar.
 Mankoč Josip, trgovec.
 Mucha I. H., trg. knjigovodja.
 Paternost Drag., c. kr. rač. uradnik.
 dr. Pertot Simon, zdravnik.
 Pevsko in bralno društvo na Opčinah.
 Piščanec Just, c. kr. car. uradnik.
 Pitamic Ivan, c. kr. rač. svetnik.
 Podgornik Franc, urednik, itd.
 Pogorelec Ivan, c. kr. poštni oficijal.
 Polley Oskar, c. kr. obrt. nadzornik.
 Rešič Franc, žel. uradnik.
 Slamič Anton, dijak.
 Šabec Ivan, zasebnik in vlastelin.
- Šašelj Milan, kaplan pri Sv. Ivanu.
 Šilec Ivan, trgovec.
 Šorli Anton, kavarnar.
 Šorli Ivan, c. kr. nam. tajnik.
 Štepančič Gracijan, trgovec.
 dr. Šust Ivan, st. prošt, itd.
 Trnovec Bogdan, c. kr. dež. sod. svetnik.
 Truden Mihael, veletržec.
 Urbas Viljem, c. kr. profesor.
 Valenčič Ivan, trgovec.
 Varl Ivan, mestni kaplan.
 Vičič Ana, c. kr. m. učiteljica.
 Wartho Julij, duh. pri Sv. Antonu.
 Žbona Andrej, žel. p. podnačelnik.
 Živec M. V., ingénieur, itd.

Št. 9 + 52 = 61.

8. Posamezniki.

Nabrežina: Resman Ivan, nač. žel. postaje.

Topolovec: Knavs Josip, kaplan.

Št. 2.

V. Krška škofija.

1. Dekanija **Beljak.** Poverjenik: *Lendovšek Josip.*

- Bauer Simon, župnik na Peravi.
 Coriary Anton, učitelj v Podkloštru.
 Einspieler Gregor, župnik in dež. poslanec v Podkloštru.
 Eller Franc, učitelj na Zili.
 Jerman Jurij, župnik v Štabnju.
 Katnik Franc, župnik v Podgorjah.
 Knaflič Jakob, župnik v Ločah.
 Knjižnica c. kr. višje gimnazije.
 dr. Košmelj Franc, c. in kr. polk. zdravnik.
- Kržič Mihael, trg. v Podkloštru.
 Lendovšek Josip, c. kr. gimn. prof.
 Podboj Anton, c. kr. poštni oficijal.
 Poddružnica sv. Cirila in Metoda.
 Schiffrer Ivan, c. kr. poštni oficijal.
 Stoeckl Simon, župnik, itd. v Št. Lenartu.
 Strojnik Josip, župnik na Zili.
 Vavtizar Luka, župnik v Ziljski Bistrici.

Št. 17.

2. Dekanija **Celovec.** Poverjenik: *Janežič Simon.*

- *Janežič Evgen.
 Apih Josip, c. kr. priprav. profesor.
 Ebner Ivan, bogoslovec.
 Einspieler Lambert, kanonik in kancelar.
 Erlih Davorin, bogoslovec.
 Fric Josip, kanonik.
- Germ Matej, bogoslovec.
 Gradišnik Lenart, bogoslovec.
 Havliček Franc, bogoslovec.
 Hren Jakob, c. kr. sod. svetnik.
 Hutter Ivan, c. kr. real. katehet.
 Hutter Vekoslav, bogoslovec.
 Janežič Josip, posestnik v Lešah.

Janežič Simon, c. in kr. nadporočnik v pokoju.

dr. Janežič Valentin, c. in kr. višji štabni zdravnik.

Knjižnica dijaška v Marijanišču.

Knjižnica slovenskih bogoslovcev.

Kolarič Franc, župnik v Vetrinju.

Legat Alojzij, tiskarski delovodja.

Peterman Josip, župnik na Otoku.

Rosbacher Bernard, trgovec.

Rozman Josip, bogoslovec.

Sirnik Ivan, duhovnik v Vetrinju.

dr. Sket Jakob, c. kr. gimn. prof.

Stres Anton, bogoslovec.

Sturm Anton, bogoslovec.

Svatoň Josip, bogoslovec.

Treiber Franc, mestni kaplan.

Virnik Franc, kanonik.

Wieser Ivan, mestni župnik itd.

Zadnikar Franc, trgovec.

Zupan Josip, poobl. prof. Eggerjev.

Žak Anton, stolni vikar.

Št. 1 + 32 = 33.

3. Dekanija **Doberla Ves**. Poverjenik: *Šervicelj Matej*.

*Šervicelj Matej, komendantor itd. na Reberci.

Bayer Štefan, provizor.

Boštijančič Ivan, župnik v Kamnu.

Čeh Vaclav, kaplan v Želez. Kaplji.

Lasnik Štefan, župnik v Št. Vidu.

Ledvinka Alojzij, župnik v Škocjanu.

Legat Valentin, župnik pri Jezeru.

Mihl Franc, župnik v Št. Lipšu.

Muden Simon, župnik v Žel. Kaplji.

Nessler Matija, župnik v Galiciji.

Ražun Matej, oskrbnik v Šmarjeti.

Seebacher Jakob, župnik v Apačah.

Traven Jurij, župnik v Obirskem.

Št. 1 + 12 = 13.

4. Dekanija **Dravburg Spodnji**. Poverjenik: —————

Hüttner Drag., provizor v Črnečah.

Kirchmaier K., kaplan v Libeličah.

Žerjav Matej, župnik v Labodu.

Št. 3.

5. Dekanija **Kanalska Dolina**. Poverjenik: *Incko Simon*.

Globočnik Ivan, župnik na Pontablu.

Incko Simon, dekan v Žabnicah.

Jamšek Josip, vodja car. urada.

Krejči Davorin, adm. na Vratih.

Kroupa Gustav, c. kr. rudn. uradnik.

Mikuluš Anton, ekspozit v Rablu.

Št. 6.

6. Dekanija **Pliberk**. Poverjenik: *Škerbinc Josip*.

*Lenc Franc, provizor v Kazazah.

Hacin Mihael, pos. v Šmihelu.

Homan Josip, kaplan v Šmihelu.

Kandut Filip, obč. tajnik v Šmihelu.

Kindelman Jakob, kaplan na Fari.

Krištof Jurij, c. kr. sod. pristav.

Matevžič Primož, kaplan na Fari.

dr. Müller Anton, župnik pri Fari.

Papler Jakob, adm. v Gorenčah.

Pogačnik Josip, župnik v Kotljah.

Randl Matija, župnik v Švabeku.

Reš Franc, trgovec v Gorenčah.

dr. Sommer Josip, dekan, itd.

Škerbinc Josip, župnik v Ogerčih.

Šumah Valentin, župnik v Šmihelu.

Urbanek Martin, kaplan v Šmihelu.

Vacovsky Vaclav, provizor v Štebnu.

Valeš Vaclav, kaplan v Guštajnu.

Št. 1 + 17 = 18.

7. Dekanija **Rož Spodnji**. Poverjenik: *Ambrož Matija*.

Ambrož Matija, dekan v Kaplji.
 Čitalnica v Glinjah.
 Gradičnik Seb., župnik v Bilčovsi.

Simonič Ivan, župnik v Št. Janžu.
 Sokolšek Štefan, župnik v Celji.
 Št. 5.

8. Dekanija **Rož Zgornji**. Poverjenik: *Gabron Anton*.

Aplen Andrej, župnik v Št. Jakobu.
 Gabron Anton, župnik v Skočidolu.
 Jereb Josip, upravitelj na Dravi.
 Krejči Vojteh, kaplan v Št. Jakobu.
 Marinič Ivan, dekan na Lipi.
 Oblak Anton, župnik v Gozdanjah.

Šavbah Franc, župnik na Domačalah.
 Vončina Josip, nadučitelj v Skočidolu.
 Zablatnik Ivan, župnik v Št. Ilju.
 Št. 9.

9. Dekanija **Tinje**. Poverjenik: *Bizer Andrej*.

Barborič Fr., župnik pri Sv. Tomažu.
 Bauer Karol, župnik v Št. Lipšu.
 Bizer Andrej, dekan, itd. v Grabštajnu.

Ogriz Ivan, župnik v Timenici.
 Serajnik, Lovro, prošt v Tinjah.
 Wagner Ivan, župnik v Št. Petru.
 Št. 6.

10. Dekanija **Velikovec**. Poverjenik: *Keznar Anton*.

Keznar Anton, župnik v Št. Rupertu.
 Koller Ivan, župnik pri Sv. Štefanu.
 Kremenšek Janko, c. kr. okr. kom.
 dr. Kulterer Jurij, odvetnik.
 dr. Messner Josip, odvetnik.

Petek Franc, župnik v Grebinju.
 Premru Franc, kanonik v Velikovcu.
 Šubelj Ivo, stud. iur.
 Vintar Josip, provizor v Vovbrah.
 Volavčnik Ivan, župnik na Rudi.
 Št. 10.

11. **Posamezniki**.

Štall: Štingl Franc, kaplan.

Št. Pavl: *Pirc Franc, prefekt.

Št. 1 + 1 = 2.

VI. Sekovska škofija.1. Dekanija **Admont** Poverjenik: *Pivec o. Maksimilijan*.

*Matevžič o. Eginhard, g. prof.
 *Pivec o. Maksimilijan, redovnik.

Miklavc o. Rajmund, redovnik.
 Pavec o. Ivan, redovnik.

Št. 2 + 2 = 4.

2. Dekanija **Cmurek**. Poverjenik: *Pavalec Jurij*.

Lopič Ivan, provizor.

Pavalec Jurij, duhoven v p.

Št. 2.

3. Dekanija **Gradec**. Poverjenik: *Hauptmann Franc*.

*Bradaška Franc, kr. gimn. ravnatelj v pokoju, itd.

*dr. Muršec Josip, c. kr. realski profesor v p., itd.

*Hrašovec Franc, c. kr. okr. sodnik v pokoju.

*Švajgar Gabrijel, min. gvardijan, dr. Čamer Anton, vseuč. docent.

*dr. Ipavic Benjamin, m. zdravnik.

Dolenc Franc, c. kr. poštni oficijal.

*dr. Krek Gregor, c. kr. vseuč. profesor, itd.

Goršič Franc, učitelj v Karlovi.
 Hauptmann Franc, c. kr. profesor.

Hecl Franc, c. kr. kazn. kurat.
 dr. Hoffer Edvard, d. real. prof.
 Kermavner Valentin, c. kr. gimn.
 profesor v p.
 dr. Klasinc Ivan, odvetnik.
 dr. Klemenčič Ignacij, vseuč. prof.
 Lavrič Josip, mestni učitelj.
 Ljubša Matija, c. kr. kazn. duhovnik.
 Možek Marija, pos. soproga.
 Nowotny Emanuel, c. kr. okr.
 sodnik v p.
 Papež Ivan, dež. real. profesor.
 Papež Mihael, c. kr. pol. komisar.

Premru Franc, c. in kr. voj. kaplan.
 dr. Purgaj Jakob, c. kr. gimn. prof.
 Reich Anton, c. kr. fin. oficijal.
 Rojnik Štefan, nam. uradnik.
 Skočir Avgust, kurat v dež. bolnici.
 »Triglav«, akad. dij. društvo.
 Turkuš Anton, dež. real. prof.
 Vamberger Anton, kurat v Messen-
 dorfu.
 Verbovšek Josip, zast. uradnik.
 Železinger Franc, c. kr. g. prof.
 dr. Žižek Franc, zdravnik.
 Št. 6 + 26 = 32.

4. Posamezniki.

Hartberg: Šalamun o. Hijacint, kapucin.

Lebring: *baron Conrad-Eybesfeld Žiga, bivši minister, itd. itd.

St. Gallen: Wendler Sigmunda, c. kr. okr. sodnika soproga.

Št. 1 + 2 = 3.

VII. Razne druge pokrajine.

1. Avstrijski.

Dunaj. Poverjenik: *Navratil Ivan.*

*Kandernal Franc, c. kr. gimn.
 prof. v p. in š. svetovalec.
 *Napret Teodor, c. kr. senat.
 predsednik pri najvišjem sodišču.
 *Novak Peter, terez. prefekt.
 *Sežun Žiga, c. kr. blag. uradnik.
 *dr. Simonič Franc, c. kr. uradnik
 v vseuč. knjižnici.
 Filipsky Anton, c. kr. gimn. prof.
 Goestl Franc, cand. med.
 Hubad Franc, c. kr. gimn. prof. itd.
 Jančar Franc, duhovnik n. reda.
 Janežič Franc, bogosl v Avguštinju.
 dr. Jelenc Josip, odgojitelj.
 Jereb Ivan, c. kr. uradnik v pravos.
 ministerstvu.
 Koželj Anton, odgojitelj.
 Lastavec Franc, odgojitelj.
 Lukančič Ivan, c. kr. v. ing. v p.
 Luzar Ivan, žel. revident.
 dr. Miglič Peter, c. in kr. polkovni
 zdravnik v p.

Mladič Ivan, c. kr. uradnik v fin.
 ministerstvu.
 Mubej Josip, c. kr. nam. pristav.
 dr. Murko Matija, cand. prof. itd.
 Navratil Ivan, c. kr. rav. predst.
 pri najv. sodišči.
 dr. Ploj Miroslav, c. kr. fin. koncipist.
 Polak o. Alojzij, min. provincijal.
 dr. Primožič A., c. kr. gimn. prof.
 Pukl Radoslav, odvet. kandidat, itd.
 Regally Franc, stud. iur.
 dr. Sedej Franc, c. kr. dv. kaplan, itd.
 Skedl Franc, c. kr. nam. pristav.
 »Slovenija«, akad. dij. društvo.
 Spinčič Alojzij, drž. poslanec, itd.
 Stritar Josip, c. kr. gimn. profesor.
 Stuhel Rudolf, priv. uradnik.
 dr. Štrekelj Karol, c. kr. prel. slov.
 drž. lista.
 Šturm Josip, c. kr. real. profesor.
 Žmavc Jakob, cand. iur.

Gmunden: Pirjevec Ivo, c. kr. rač. revident.

Št. 5 + 31 = 36.

2. Ostala Primorska.

Barban: Meglič Josip, ekspozit.**Kanfanar**: Cotelj Ivan, kaplan.**Lošinj**: Tentor Anton, c. kr. sod. pristav.**Pulj**: Ambrož Ivan, c. in kr. nam. kaplan.

Križman Josip, c. kr. gimn. profesor in katchet (poverjenik).

Kuralt Ivan, c. in kr. nam. kaplan I. reda.

Rovinj: Šinek Rajko, c. kr. davkar. Št. 7.

3. Tirolska s Predarlško.

Inomost: Pečjak Gregor, bogoslovec.

Škofic Lovro, c. kr. blag. ravnatelj.

Trident: Koder Anton, c. kr. poštni kontrolor.

Maselj Franc, c. kr. rač. nadčastnik. Št. 4.

4. Češka.

a) **Praga**. Poverjenik: *Lego Jan*.

*Češko-slovenski spolek.

Pohunek Franc, kaplan.

Ekert František, m. župnik.

dr. Volkar Andrej, c. kr. okrajni

dr. Kadlec Karol, gled. tajnik.

komisar.

Lego Jan, uradnik č. muzeja, itd.

b) **Drugi kraji**.**Gostinj**: Artel Anton, c. kr. gimn. profesor.**Melnik**: Občina mestna.**Příbram**: Pirnat Mohor, c. kr. ingénieur.**Železni Brod**: dr. Havliček K., odvetnik. Št. 1 + 9 = 10.

5. Moravska.

Jamnica: *dr. Turner P., zasebnik. Št. 1.

6. Šlezija.

Belsk: *Makuc Ivan, c. kr. obrt. profesor. Št. 1.

7. Galicija.

Tarnopol: Kopytzak Bazil, c. kr. gimn. profesor. Št. 1.

8. Dalmacija.

Benkovac: Namar Franc, c. kr. kot. tajnik.**Kotor**: Kratochwill Edvard, c. kr. tab. oficijal.

Macher Ivan, c. kr. profesor.

Sinj: Beseljak Franc, c. in kr. stotnik konj. strelcev. Št. 4.

Θ. Ogerska.

Komorn: *Krajnc Viktor S., c. in kr. podpolkovnik in žen. ravnatelj.
Št. 1.

10. Hrvatska s Slavonijo.

a) **Karlovec.** Poverjenik: *Vamberger Mijo.*

Drganc Dragotin, gimnazijec.
Frančiškanski samostan.
Jelenc Vatroslav, trgovec, posestnik, itd.

Kette Mate, trgovec.
Šajn Anton, carinar.
Tomše Josip, c. in kr. stotnik.
Vamberger Mijo, kr. gimn. prof.

b) **Varaždin.** Poverjenik: *dr. Križan Josip.*

dr. Križan Josip, kr. gimnazijalni profesor.

Milčetić Ivan, kr. gimn. profesor.
Rač o. Ivan, kap. vikar.

c) **Zagreb.** Poverjenik: *dr. Celestin Franc.*

*dr. Celestin Franc, kr. gimn. profesor v. p., itd.
*Jelovšek Martin, kr. š. nadzornik.
*Kastelic Franc, c. in kr. stotnik v p.
*dr. Kopač Josip, odvetnik, itd.
*Staré Josip, kr. real. prof., itd.
*Steklasa Ivan, kr. učit. profesor.
Badalić Hugo, kr. gimn. profesor.
Barlé Janko, klerik.
dr. Bauer Anton, kr. vseuč. prof.
Benigar Ivan, kr. gimn. profesor.
Butora Ivan, klerik.
Čitalnica grško-kat. semenišča.
dr. Dočkal Jurij, lic. profesor.
Horvat Dragotin, klerik.
Horvat Josip, pravnik.
Jakopanec Andrej, klerik.
Juratovič Anton, klerik.
Knjižnica kr. gimnazije.
dr. Kosirnik Ivan, zdravnik, itd.
Kovačić Blaž, bogoslovec.
Kovačić Franjo, klerik.
Kurčak Štefan, kr. gimn. profesor.
Kuralc Franc, tajnik gosp. društva.
Magdič Franc, kr. real. profesor.
Marn Franc, kr. gimn. profesor.
Modestin Josip, kr. profesor.
dr. Mušić Avgust, kr. gimn. prof.

Pasarič Josip, kr. g. profesor v p. in urednik.
Petek Davorin, bogoslovec.
Posavec Andrej, bogoslovec.
Rakuša Janko, bogoslovec.
Rožman Vekoslav, bogoslovec.
Smičiklas Tadija, kr. vseuč. profesor, itd.
Stožir Ivan, kr. real. profesor.
dr. Suk Srečko, kr. vseuč. profesor.
Šijanec Vekoslav, bogoslovec.
Šuller Franc, kr. šolski nadzornik.
Tkalčić Ivan, knjižničar jugosl. akademije, itd.
Tomšič Ljudevit, šolski ravnatelj.
Torbar Josip, kr. real. ravnatelj v p., itd.
dr. Trenz Ferdo, c. in kr. polk. zdravnik.
Turzan Silvester, bogoslovec.
Valjavec Matija, kr. gimn. prof., itd.
dr. Vidrič Lovro, odvetnik, posestnik, itd.
dr. Weingerl Josip, primarij, itd.
Zadravec Vekoslav, bogoslovec.
Zagorac Štefan, klerik.
Zbor duhovniške mladeži.
Zupanec Jurij, bogoslovec.

d) Ostali kraji.

- Bednja**: Vojska Lavoslav, župnik.
Djakovo: *dr. Strossmajer Josip Jurij, škof bosenski in sremski, itd. itd.
Jaska: Šusteršič o. Deodat, frančiškan.
Konščina: *Košiček Ubaldo, župnik.
Pitomača: Cajnko Valentin, kaplan.
Požega: *Kos Anton, viečnik sudb. stola.
Reka: *Tabor o. Rupert, kap. gvardijan.
Slunj: *Zor Lovro, okr. zdravnik.
Stenjevec: Seigerschmied Matija, duhovnik.
Suhopolje: Bučar Viktor, kaplan.
Verovitica: Rozman o. Robert, redovnik. Št. 11 + 59 = 70.

11. Bosna in Hercegovina.

a) Sarajevo. Poverjenik: dr. Jeglič Anton.

- dr. Amschl I., c. kr. gimn. katehet. dr. Unterlugauer Jakob, c. kr. san.
 dr. Jeglič Anton, katehet. načelnik.
 Nemanič Davorin, c. kr. gimn. Žnidaršič Jakob, c. kr. gimn. prof.
 ravnatelj.

b) Ostali kraji.

- Kulen Vakuf**: Dulár Franc, c. kr. okr. živinozdravnik. Št. 6.

12. Rusija,

- St. Petersburg**: *Slavjanski dobrodelni komitet. Št. 1.

13. Bolgarija.

- Plovdiv**: Bezenšek Anton, realski profesor. Št. 1.

14. Italija.

- Rim**: Opeka Mihael, modroslovec.
 dr. Ušeničnik Franc, bogoslovec. Št. 2.

15. Angleška.

- Oxford**: Morfill W. R., kr. vseuč. profesor. Št. 1.

16. Amerika

- *Jeram Peter, duh. v Shakopec. Bilban Matija, bogoslovec.
 *Šusteršič Franc, duhovnik. Podgoršek Anton, bogoslovec.
 Št. 2 + 2 = 4.

Pregled vseh društvenikov.

Vrsta	Imena škofijam	Število društvenikov			
		častnih	ustanovnih	letnih	skupno
I.	Ljubljanska	—	147	918	1065
II.	Lavantinska	—	78	415	493
III.	Goriška	1	18	180	199
IV.	Tržaško-koperska	—	13	111	124
V.	Krška	—	4	118	122
VI.	Sekovska	—	9	32	41
VII.	Razne druge	6	23	127	156
	Skupaj	7	292	1901	2200

VI.

Umrli ustanovniki.¹⁾

(Dalje.)

Tek. št.	Naslov ustanovnikov	Datum smrti	Leto
231	Lesar Martin, posestnik v Sušji ²⁾	20. februvarija	1867
232	Kljun Marija, posestnica v Slatniku ³⁾	20. marcija	1875
233	Lesar Ivan, posestnik v Hrovačah ⁴⁾	7. aprila	1888
234	Arnuš Franc, duhovnik v p. pri Sv. Urbanu	28. oktobra	1890
235	Poznik Radivoj, c. kr. ingénieur v Dun. Nov. Mestu	21. decembra	1891
236	Potočnik Lovro, dekan v Braslovčah	1. februvarija	1892
237	Lukman Jakob, c. kr. rač. svetnik v p. v Ljubljani	14. februvarija	1892
238	Mikuš Franc, dekan v Konjicah	14. februvarija	1892
239	Cegnar Franc, c. kr. višji poštni kontrolor v p. v Trstu	14. februvarija	1892
240	dr. pl. Pongraz Oskar, zasebnik in pos. na Dunaji	29. aprila	1892
241	Verlič Franc, župnik v Stranica	7. julija	1892
242	Blaznik Frančiška, solastnica tiskarne v Ljubljani	20. septembra	1892
243	Komel pl. Sočebnan Andrej, c. in kr. major v p. v Gradcu	12. novembra	1892

¹⁾ Glej Letopis za leto 1891 str. 355.²⁾ Sedaj Lesarjeva hiša v Sušji vsled ustanovnega pisma.³⁾ Sedaj Kljunova hiša v Slatniku vsled ustanovnega pisma.⁴⁾ Sedaj Lesarjeva hiša v Hrovačah vsled ustanovnega pisma.

VII.

Z „Matico Slovensko“ zamenjujejo knjige.

1. Matica srbska v Novem Sadu. (1864)
2. Matica gališko-ruska v Lvovu. (1865)
3. Akademija cesarska v St. Petersburgu. (1866)
4. Matica češka v Pragi. (1866)
5. Beseda umetniška v Pragi (1866)
6. Družba sv. Mohorja v Celovcu. (1866)
7. Društvo pravniško v Pragi. (1866)
8. Srbsko učeno društvo v Belem Gradu. (1868)
9. Društvo sv. Jeronima v Zagrebu. (1869)
10. Matica moravska v Brnu. (1869)
11. Prvo društvo gabelsb. stenografov v Pragi. (1870)
12. Universiteta imperatorska v Varšavi. (1872)
13. Universiteta imperatorska v Moskvi (1872)
14. Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti v Zagrebu. (1874)
15. Knjižnica slavj. komiteta v Moskvi. (1877)
16. Hrvatski pedagoški-književni sbor v Zagrebu. (1878)
17. „Smithsonian Institution“ v Washingtonu. (1879)
18. Bolgarsko književno društvo v Sredcu. (1882)
19. Matica srbska v Budišinu. (1882)
20. Universiteta imperatorska v Kijevu. (1882)
21. Jednota čeških matematikov v Pragi. (1884)
22. Kr. česka společnost náuk v Pragi. (1884)
23. Spolek arhitektov in inženieurjev v Pragi. (1884)
24. Spolek čeških filologov v Pragi. (1884)
25. Češki muzej v Pragi. (1885)
26. Matica hrvatska v Zagrebu (1886 vnovič)
27. Statistična komisija mesta Prage. (1889)
28. Muzealno društvo v Ljubljani. (1889)
29. Društvo „Pravnik“ v Ljubljani. (1889)
30. Uredništvo „Doma in Svéta“ v Ljubljani. (1890)

VIII.

Zaznamek književne zaloge „Matiče Slovenske“ in
kupna cena posameznim iztisom.

1. Narodni „Koledar in Letopis“ za l. 1868	—	gld.	50	kr.
2. Letopis „Mat. Slov.“ za l. 1871. Uredil dr. E. H. Costa	—	„	50	„
3. Letopis „Mat. Slov.“ za l. 1872–1873. Uredil dr. E. H. Costa	—	„	50	„
4. Letopis „Mat. Slov.“ za l. 1874. Uredil dr. E. H. Costa	—	„	50	„
5. Letopis „Mat. Slov.“ za l. 1875. Uredila I. Tušek in M. Pleteršnik	—	„	50	„
6. Letopis „Mat. Slov.“ za l. 1876. Uredil M. Pleteršnik	—	„	50	„
7. Letopis „Mat. Slov.“ za l. 1877. Uredil dr. J. Bleiweis	—	„	50	„
8. Letopis „Mat. Slov.“ za l. 1878. I. in II. del. Uredil dr. J. Bleiweis	—	„	25	„
9. Letopis „Mat. Slov.“ za l. 1878. III. in IV. del. Uredil dr. J. Bleiweis	—	„	25	„
10. Letopis „Mat. Slov.“ za l. 1879. Uredil dr. J. Bleiweis	—	„	50	„
11. Letopis „Mat. Slov.“ za l. 1880. Uredil dr. J. Bleiweis	—	„	50	„
12. Letopis „Mat. Slov.“ za l. 1881. Uredil dr. J. vitez Bleiweis-Trsteniški	—	„	50	„
13. Letopis „Mat. Slov.“ za l. 1884. Uredil E. Lah	1	„	—	„
14. Letopis „Mat. Slov.“ za l. 1885. Uredil Fr. Levec	1	„	50	„
15. Letopis „Mat. Slov.“ za l. 1886. Uredil Fr. Levec	1	„	—	„
16. Letopis „Mat. Slov.“ za l. 1887. Uredil Fr. Levec	1	„	20	„
17. Letopis „Mat. Slov.“ za l. 1889. Uredil dr. L. Požar	1	„	30	„
18. Letopis „Mat. Slov.“ za l. 1890. Uredil A. Bartel	1	„	—	„
19. Letopis „Mat. Slov.“ za l. 1891. Uredil A. Bartel	1	„	20	„
20. Letopis „Mat. Slov.“ za l. 1892. Uredil A. Bartel	1	„	—	„
21. J. Trdina: Zgodovina slovenskega naroda	—	„	60	„
22. J. Krsnik: Zgodovina avstrijsko-ogerske monarhije. (II. popravljeni natis)	—	„	20	„
23. Erben-Rebec: Vojvodstvo Kranjsko	—	„	20	„
24. Erben-Rebec: Vojvodstvo Koroško	—	„	20	„
25. Slovenski Štajer. Spisali rodoljubi. I. snopič	—	„	25	„
26. dr. Ivan Geršak: Slovenski Štajer. III. snopič	—	„	30	„
27. Majciger-Pleteršnik-Raič: Slovanstvo I. del	—	„	50	„
28. I. V.: Grmanstvo in njega vpliv na Slovanstvo v srednjem veku	—	„	10	„
29. J. Jesenko: Prirodnoznanjski zemljepis	1	„	—	„
30. Rossmuessler-Tušek: Štirje letni časi	—	„	40	„
31. Felloecker-Erjavac: Rudninoslovje	—	„	40	„
32. Pokorny-Erjavac: Prirodopis živalstva s podobami	1	„	16	„
Knjiga prirode:				
33. I. snopič — Schoedler-Tušek: Fizika	—	„	40	„
34. II. snopič — Schoedler-Ogrinec-Erjavac: Astronomija in Kemija	—	„	40	„
35. III. snopič — Schoedler-Zajec: Mineralogija in Geognozija	—	„	40	„
36. IV. snopič — Schoedler-Tušek-Erjavac: Botanika in Zoologija	—	„	50	„

37. J. Žnidaršič: Oko in vid	—	gld. 25 kr.
38. Jules Verne-Hostnik: Potovanje okolo sveta v 80 dneh	—	" 40 "
39. dr. M. Samec: Vpliv vpijančljivih pijač	—	" 10 "
40. Fr. Levstik: Vodnikove pesni	—	" 50 "
41. J. Vesel-Koseski: Raznim delom dodatek	—	" 20 "
42. A. Praprotnik: dr. Lovro Toman (s podobo)	—	" 40 "
43. V. Urbas: dr. Eth. H. Costa (s podobo)	—	" 40 "
44. J. Marn: Kopitarjeva spomenica	—	" 40 "
45. M. Cigale: Znanstvena terminologija	1	" — "
46. J. Šuman: Slovenska slovnica po Miklošičevi pri- merjalni	1	" 50 "
47. Woldřich-Erjavce: Somatologija	—	" 75 "
48. dr. S. Šubic: Telegrafija	—	" 30 "
49. I. Tomšič: Slovenska bibliografija (Let. za l. 1881)	—	" 20 "
50. F. M. Štifter: Pavel M. Leontijev	—	" 10 "
51. P. Kosler: Imenik mest, trgov in krajev	—	" 20 "
52. Turgenjev-Remec: Lovčevi zapiski. II. del	—	" 50 "
53. Spomenik o šeststoletnici začetka habsburške vlade	3	" — "
54. dr. Fr. Kos: Spomenica tisočletnice Metodove smrti	—	" 80 "
55. I. Vrhovec: Ljubljanski meščanje v minulih stoletjih	1	" — "
56. Kraševski-Podgoriški: Koča za vasjo (Povest)	1	" — "
57. Gogolj-Podgoriški: Mrtve duše (Roman)	—	" 80 "
58. Jos. Apih: Slovenci in l. 1848	1	" — "
59. Fr. Dolinar: Prihajač (Povest)	—	" 30 "
60. Fr. Levec: Erjavčevi pripovedni spisi (I. del)	—	" 70 "
61. J. Križman: Slovnica italijanskega jezika	1	" — "
62. dr. Fr. Lampe: Dušeslovje (I. del)	1	" — "
63. dr. Fr. Lampe: Dušeslovje (II. del)	1	" — "
64. dr. Fr. Kos: Vzgojeslovje	1	" — "
65. Fr. Wiesthaler: Val. Vodnika izbrani pripovedni spisi	1	" — "
66. I. Vrhovec: Zgodovina Novega Mesta	1	" 20 "
67. dr. Fr. D.: Pegam in Lambergar	—	" 60 "
68. S. Rutar: Goriška; opis. (I. del.)	—	" 50 "
69. Sienkiewicz-Mračé: Z ognjem in mečem; povest. I. in II. del	1	" 50 "

Poziv slovenskim pisateljem!

Odbor „Matice Slovenske“ se obrača do vseh rodoljubnih pisateljev slovenskih z iskreno prošnjo, **da bi čim preje tem bolje** poslali kaj primernih doneskov za prihodnji „Letopis“.

Kakor letos se bodo sprejemali tudi v prihodnjem letu samo **izvirni znanstveni in znanstveno-poučni** spisi iz raznovrstnih strok človeškega znanja; vendar je želeti, da bi čestiti gospodje pisatelji svojim razpravam izbrali take predmete, ki ugajajo potrebam naroda slovenskega ter zaradi svoje splošne zanimljivosti prijajo večini Matičinih društvnikov.

Rokopisi naj se pošiljajo najpozneje do konca marcija 1893. l. preds. dništvu „Matice Slovenske“ v Ljubljani.

Po pravilih določena nagrada v „Letopis“ vsprejetim spisom se bode izplačevala, kadar bode knjiga dotiskana.

V Ljubljani 15. novembra 1892.

V imenu „Matice Slovenske“:

Predsednik:

Josip Marn.

Odbornik:

Anton Bartel.

Gg. poverjenikom in udom „Matice Slovenske“ na znanje in ravnanje.

Ud „Matice Slovenske“ postane, kogar sprejme društveni odbor: a) ako se kot *ustanovnik* zaveže plačati 50 gld. a. v. ali takoj, ali pa v petih letnih obrokih; b) ako kot *letnik* plačuje po 2 gld. udnine na leto. (§ 2. dr. pravil.) Člane, ki ne plačujejo redno v prvi polovici vsacega leta doneskov, katere so se zavezali plačevati, sme odbor iz društva izbrisati (§ 3. dr. pravil.) Vsak društvenik ima pravico podajati društvu po odboru nasvete, udeleževati se letnih velicih zborov in njih razgovorov; glasovati, odbornike voliti in sam voljen biti. prejeti poročilo o društvenem delovanji in gospodarstvu z novci in dobiti imenik vseh društvenikov. (§ 4. dr. pravil.) Društvo ima namen, slovenskemu narodu pripomoči do prave omike s tem, da primerne knjige v slovenskem jeziku na svetlo daje ali vsaj podpira, da se izdadô. (§ 1. dr. pravil.) Le častni in ustanovni društveniki imajo brezpogojno pravico do vseh knjig, ki jih društvo da na svetlo. Običajno daje Matica vse knjige tudi letnikom, akoravno odboru pristojna pravica, dajati jim le nekaj teh knjig. Vendar mora njih vrednost vsaj polovico toliko znašati, kolikor bi znašala prodajalna cena vseh ob društvenih stroških istega leta na svetlo danih knjig. (§ 5. dr. pravil.) Stroške za razpošiljevanje knjig mora plačati vsak društvenik sam. (§ 7. dr. pravil.)

